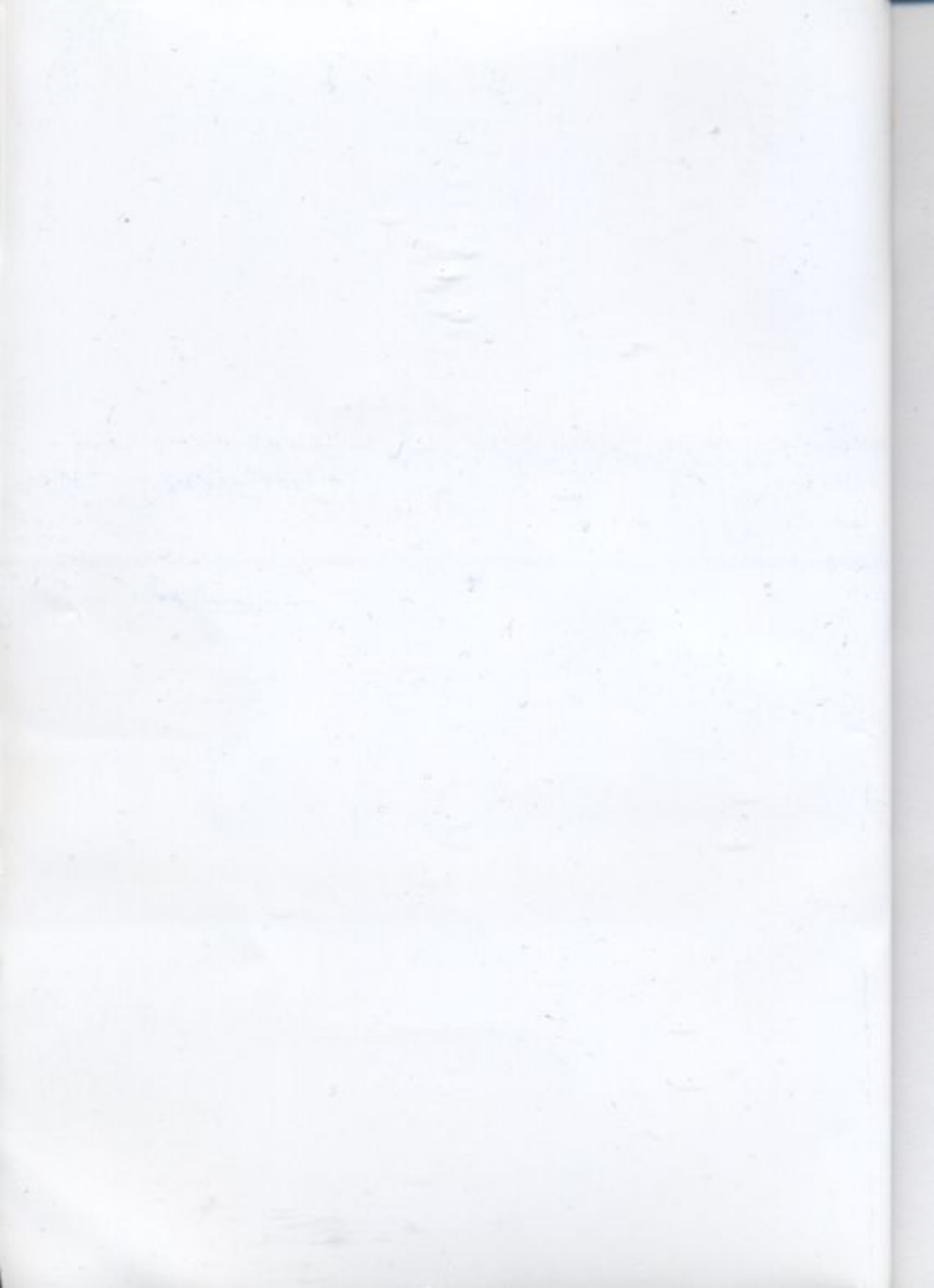

Роман Горак

**ПРИЗАБУТІ
з Вовкова**

Роман Горак

ISBN 978-966-470-111-1

9 789664 701111

1 24

Святославу Акимову —

Призабуті з Вовкова

з Львова

Роман Горак

7.06.2010

Львів
ЗУКЦ
2010

БКБ 63.3 (4 УКР-4 ЛЬВ)

УДК 94 (477.83)

Г 74

Горак Р.

Г 74 Призабуті з Вовкова. – Львів: ЗУКЦ, 2010. – 274 с.

ISBN 978-966-1518-51-2

У книзі відомого львівського письменника Романа Горака мова йде про двох людей, які залишили помітний слід в історії української культури і доля яких пов'язана з невеличким селом на Львівщині — Вовковим. Перший з них — відомий український художник та письменник Корнило Устиянович, який тут народився і волею долі покинув це село зовсім малим. Другий — відомий чеський етнограф, великий друг України Франтішек Ржегорж, який зробив чимало для популяризації здобутків української культури в слов'янському світі, та який опинився тут волею обставин.

У цьому селі у різний час побували одностудець і продовжувач традицій «Руської трійці» Микола Устиянович, Іван Франко, Михайло Павлик, Володимир Самійленко, польський поет Ян Каспрович, чеський музикант та етнограф Людвік Куба, а також інші діячі української, польської та чеської культури.

Багато документів та фактів у книзі вводяться в науковий обіг вперше.

БКБ 63.3 (4 УКР-4 ЛЬВ)

УДК 94 (477.83)

ISBN 978-966-1518-51-2

© Р. Горак, 2010
© ЗУКЦ, 2010

Знайти більш глухе, забуте Богом і людьми село від Вовкова, у котре потрібно було заслати для відбування покути молодого і непокірного Львівській митрополії тільки недавно висвяченого у священничий сан Миколу Устияновича, було годі, навіть незважаючи на те, що від Львова це село не так і далеко, але дороги, які у весняну розкаль та в період осінніх дощів перетворювались у суцільне місиво і у звичайний віз потрібно було запрягати, щоб його переїхати, не одну, а дві пари коней, робило це село таким, про яке ще говорили, що від світу воно забите цальовими дошками і в ньому добре жити не стільки людям, скільки вовкам. Можливо й від того так і його назвали, хоча історики та краєзнавці, в тому числі й відомий архівіст, колишній директор Львівського державного центрального історичного архіву на цей рахунок мав свою думку і вважав, що село нічого спільного з вовками не мало, а було їх раніше стільки, скільки по інших селах: не більше, і не менше. На його думку село дістало свою назву від дієслова «волокти». Протікає через село річка Зубра, яка колись у далекі часи, коли для Галича, столиці князівства було потрібно чимало будівельного каменю для возвиження храмів, була навіть судоплавною і нею возили той камінь, у що сьогодні, дивлячись у цей маленький потічок, що губиться у шуварах, повірити важко. Кажуть, що через той горб, на якому напівзруйнований костюл Марії Магдалени та який стоїть у тому присілку села, що зветься Ринок, і перетягали, тобто волочили судна, аби скоротити собі дорогу. Кажуть ще, що і зватись це село мало «Волоковим» та час був безжалісним не тільки до річки, але й для самого слова, бо випало від нього одне «о» і з Волокова стало воно Волковим, а звідти до Волкова і Вовкова дорога дуже близька.

Перші письмові згадки про село відносяться до 1398 року. Звичайно, що археологічні знахідки вказують, що жили тут люди значно раніше, а по течії річки Зубри осіло плем'я бужан і було це місце вимріяне для життя, що навіть виходець з тамтешніх країв

Микола Батіг, автор невеличкої книжки «Вовківська земля», яка вийшла 1990 року у Львові, про ці місця писав так: «Долина річки Зубри, захищена від заходу і сходу вкритими лісом пагорбами, була вимріяним місцем для людських поселень. Річка, петляючи між горбами, утворюючи увінчані очеретом і верболозами ставки та заплави, кишіла рибою, раками. У навколишніх, переважно дубових, букових, грабових та смерекових лісах, переплетених де-не-де ясеневими, березовими та липовими ділянками, зеленими гаями та дібровами, де росли навпереміжку з вільхами, осиками та іншими породами дикі яблуні, груші, черешні, терен і шипшина, водилися майже всі види лісових звірів цієї географічної смуги: зубри, ведмеді, кабани, олені, козулі, вовки, лисиці, борсуки, тхорі, куниці, зайці та ін. Майже всі ці представники тодішнього лісового світу, крім зубрів, ведмедів та вовків, збереглися більшою або меншою мірою аж до нашого часу.

Річка та джерела дарували давнім поселенцям цих місць чисту водицю, ліс постачав їх будівельним матеріалом, м'ясом та шкурами диких тварин, лісовими фруктами, ягодами, грибами, медом, а річка, крім води, давала ще й рибу, а зокрема раків, яких у Зубрі було так багато, що ще в 30-ті роки нашого століття (це добре пам'ятають сьогодні старші вже люди) їх можна було ловити сотнями на вудки з жабами або просто витягати з нір руками. Крім риб та раків жили в Зубрі цінні водні звірі — видри. Навколишні зелені луки та діброви, розлогі долини сприяли розвитку тваринництва, а безлісі просторі схили, що простяглися кривулями обабіч річки — хліборобству, яке згодом стало основним заняттям населення».

І які б ще достоїнства не мала тутешня земля, але факт, що саме сюди скерували Миколу Устияновича виконувати свої душпастирські обов'язки, як в глухе село, з якого не так легко вибратись, залишається таки неспростованим. Звичайно, що подібних глухих сіл у митрополії було чимало, але доля хотіла, щоб з них перет митрополита Михайла Левицького вказав саме на Вовків...

Доля хотіла також, щоб тут народився його перший син, якого назвали Корнилом і якому судилося стати відомим художником і письменником.

Не був Корнило Устиянович тут довго. Батько зумів вирватись звідти у Львів, трохи там попрацювати і зарекомендувати себе так, що був скерований пасти Боже стадо вже на сам край світу митро-

полі — у Славські гори, де вже однією дорогою ходить звірина та людина.

Доля кидала Корнила світами і ніколи більше не завершила його дороги в село, де народився...

Потім у це село доля закинула Франтішка Ржегоржа. Приїхав з батьками шукати тут щастя.

Вважав, що його знайшов.

Став одним з найвідоміших етнографів слов'янського світу і всю свою діяльність скерував на служіння українському народу, віддавши йому всі свої кращі сили.

І йому, Корнилу Устияновичу, і йому, Франтішку Ржегоржу, заслуги яких перед українською культурою незаперечні, довгі роки судилось бути забутими, як і колись було забутим село, з яким була пов'язана їхня доля...

Дорога Корнила Устияновича

Його життєвий шлях закінчився 9 за старим чи 22 липня за новим стилем 1903 року в селі Довгому на Дрогобиччині, про що громадськість дізналась того ж таки дня з некролога, котрий опублікувала у своєму № 152 газета «Діло».

«Ділимося з нашими читачами, — писалось у цьому некролозі, — сумною вісткою, яка дійшла до нас в останній хвили. Корнило Устиянович, відомий усій Русі — Україні поет і артист — маляр, упокоївся сьогодні в Довгім дрогобицького повіту, проживши 64 літ.

Похорон відбудеться дня 23 н [ового] ст [илію] липня. Покійний Корнило Устиянович був сином звісного поета Николи Устияновича. Родився 1839 року в Вовкові коло Львова. До народних і середніх шкіл ходив у Львові й Бучачи, а в р. 1858 виїхав до Відня і там в Академії штук учився малярства, учащаючи також на виклади історії в університеті. Побут пок [ійного] Корнила Устияновича у Відні був дуже важний для духового его розвою. В 1863 р. вернув пок [ійний] Корнило Устиянович до Львова і від того часу не мав він постійного місця пробутку. Живучи з малярства, виїжджав з кількома поворотами поза Галичину (був у Києві, Холмі, Варшаві, Ясах, Відни) і пізнавав сьвіт і людей. В вільних хвилях віддавався праці літературній (поезії, драматичні твори, повістки і інше), а в рр. 1881-1883 редагував знаменито гумористичну часопись «Зеркало» у Львові. Найбільшими літературними творами були драми на тлі рускої історії («Ярополк І. Святославович»), однак найбільше удавались покійному ліричні поезії, що визначаються полетом думки і темпераментом. З публіцистичних писань пок. Корнила Устияновича замітна его книжка «Н. Ф. Раєвский і російський панславїзм».

Жите покійного Корнила Устияновича було загалом багате — не в достатках, але — в велику працю. Сьвідками сего его твори словесні і внутря многих а многих руских церков, украшених образами его кисти. Покоління згадувати будуть Корнила Устияновича також jako горячого патріота, щирого сина Русі — України, і незвичайно характерного честного чоловіка.

Велика честь его памяті і земля его пухом!».

Здавалось, що смерть такої особистості як Корнило Устиянович газета пошанує не тільки таким сухим некрологом та голослівним запевненням, що покоління будуть згадувати його «яко горячого

патріота» та «широкого сина Русі-України», бо пройде зовсім мало часу і про нього забудуть, а його творчість не стане об'єктом серйозного ні літературознавчого, ні мистецтвознавчого дослідження. Сподівання громадянства, що невдовзі в якійсь з українських газет з'явиться достойна стаття гідна пам'яті покійника, в якій, як це часто бувало, коли помирали інші заслужені громадяни, будуть розкриті і заслуги покійного, а також більш детально, як це також часто бувало, будуть описані його останні дні, причина смерті та опис похоронів. Такі статті, як правило, з'являлись у газеті в наступних номерах. Однак, нічого подібного не з'явилося ні в черговому, ні в наступних номерах. Даремно читачі чекали появи такої статті бодай на дев'ятий чи сороковий день смерті. Крім стандартного некролога, який опублікувала газета «Руслан» у своєму № 155 за 1903 рік, повідомлень про смерть Корнила Устияновича в інших виданнях не було. Преса була зайнята більш поважними справами: з номера в номер кожна газета описувала життя та діяльність Папи Лева III, який помер того ж таки дня, що й Корнило Устиянович, тобто 9 за старим, чи 22 липня за новим стилем.

Ніби відчуваючи якусь незручність за ситуацію, яка склалась, аж при кінці 1903 року з таким більш розширеним некрологом Корнилу Устияновичу виступив двадцять третій том «Літературно — наукового вісника». Цей некролог складався з двох частин, у першій з яких, підписаних криптонімом «В.», піддавався аналізу літературний доробок покійника, а в другій частині, підписаній «Ів. Тр.» — малярський. Автором першого некролога був Володимир Гнатюк, а другого, як не важко здогадатись — Іван Труш.

На думку Володимира Гнатюка на творчість Корнила Устияновича великий вплив мав час, в якому він ріс та виховувався та який був прозваний «рутенщиною», або часом цілковитого «національного безголов'я». На його ж думку великий вплив на формування літературного обличчя покійного Корнила Устияновича мав також і його батько Микола Устиянович, який «від народної мови посувався чим раз більше в сторону російщини в своїх писаннях». На жаль, твердження про те, що Микола Устиянович, як твердив у некролозі йому сам Іван Франко, «умер, залетівши на старості літ на чуже поле, забажавши співати «по нотах»», надовго прижилось у нашій літературі, хоча насправді він не залітав «на чуже поле», а останні твори його свідомо спотворювались і писались язичієм без відома і згоди їх автора редакторами москвофільських газет.

які не могли пробачити соратнику Маркіяна Шашкевича, що він залишився вірний його заповітам і не перейшов на москвофільські позиції. Публікуючи ці спотворені і сфальсифіковані твори, редактори цих газет хотіли створити ілюзію, що саме до москвофільства змагалась «Руська Трійця», свідком чого і є теперішня творчість Миколи Устияновича, як одного з тих великих сподвижників часу Маркіяна Шашкевича. Так, безумовно, не останню роль на становлення Корнила Устияновича мало його перебування у Відні, столиці Австро-Угорської імперії, відвідування лекцій з історії, що дало йому фахові знання і дозволило вільно почуватись у своїх творах на історичну тематику, а також знайомство з представниками багатьох слов'янських народів, які волею історії опинились під берлом Габсбургів і тепер шукали шляхів визволитись з-під цієї царської опіки. Ці пошуки привели його до знайомства з парохом тамтешньої православної церкви Миколею Раєвським, ярим прибічником російського панславізму, проповідуваного О. Хом'яковим, а також його адептом на теренах «рутенщини» Адольфом Добрянським. Проте ближче знайомство з Росією, ставлення урядових кіл до українського питання і до української культури, а також намагання цих же кіл винищити цю культуру і зрусифікувати українців, більш глибоке знайомство з творчістю українських письменників, привели Корнила Устияновича до цілковитої зміни його орієнтації, і він з москвофільських позицій став на національну платформу, що й демонстративно засвідчив це тим, що дав розпорядження друкарні Білоуса в Коломиї, де друкувалась на той час збірка його поезій язичієм, спалити її. «Вплив виховання, — зауважує крім того у некролозі Володимир Гнатюк, — був одначе засильний, щоб зробити з нього цілковито українського письменника — європейця: його все тягло в давні княжі часи та мітологію, а разом з тим зменьшало інтерес ширших кругів до читання його творів. Через те, очевидно несвідомо, став він письменником, якого швидко забудуть». На відміну від тодішніх письменників, які ледве за життя здобувались на одну-дві збірки своїх творів, Корнило Устиянович ще за життя удостоївся честі у 1875-1877 роках, коли в літературу тільки що входив Іван Франко, який і визначить інтелектуальний рівень молодшої української літератури, видати свої основні твори повним зібранням у трьох томах, про що інші письменники могли тільки мріяти. Вони містили всі його написані трагедії та драми з давніх княжих. За взірць для цих творів він брав королівські дра-

ми та трагедії Шекспіра. Але, як зауважив В. Гнатюк, щоб писати такі княжі драми, потрібно було мати талант Шекспіра, «чого нашо- му посто-ви бракувало». Чи саме так варто було писати у некро- лозі про талант Корнила Устияновича і порівнювати той талант з талантом В. Шекспіра, нехай залишиться на совісті Володимира Гнатюка, однак задля справедливості потрібно сказати, що й самі п'єси В. Шекспіра аж ніяк не базувались на достовірному історич- ному матеріалі і сам цей матеріал лишень служив тлом, на котрому вирували людські пристрасті і розкривалась людська природа. Вар- то зауважити також, що і художня література аж ніяк не є хроно- логічно точним відтворюванням подій того чи іншого історичного часу, про який пише автор, і невідомо чому саме цього точного відтворення вимагали від творів Корнила Устияновича. Тогочас- на критика закидала їх авторові ще за його життя, що його п'єси не мають історичної вартості, бо писані не на літописному матері- алі, а на основі різних міфів та сумнівних історичних джерел.

Значно вище оцінив у некролозі В. Гнатюк ліричну поезію Кор- нила Устияновича, яка, на жаль, так і не вийшла окремим видан- ням, а залишилась порозкидана по різних періодичних виданнях і такою ж дійшла до наших днів, ніким не видана. Вважав також В. Гнатюк, що ряд прозових творів Корнила Устияновича «визна- чаються гумористичною закваскою», однак і вони «не мають біль- шого значіння».

Попри все відзначався покійник сильною любов'ю до народу, був настільки добрим декламатором, що «навіть слабі річі декла- мовані ним викликали сильне вражінє у слухачів». Належав до ба- гатьох товариств і був одним із найстарших членів — засновників Наукового Товариства ім. Шевченка.

Доповнив цей некролог Іван Труш, який дав оцінку мистецької спадщини Корнила Устияновича. «Про образи Корнила Устияно- вича, — писав Іван Труш, — трудно виробити собі певний погляд, бо порозкидувані вони по церквах східньої Галичини, або знахо- дяться в приватнім посіданю, о скільки не доторкаються релігій- них тем, трудно отже оглянути хоч би поважну частину його чи- малого малярського доробку. Трудно также рішуче сказати, чи по- кійник був значний артистичний малярський талан, чи ні; сказати лиш сьміло можна, що всі значнійші картини не дають сьвідoctва артистичної індивідуальности, фактора виразних, справдішних та- ланів. Факти доказують, що й малі артистичні талани доспівають

і доходять до цілком поважних результатів. — Устияновича талан однак, який би він не був, з причини неприхильних йому обставин не міг розвинутись. Першою перепоною бажаного розвою була віденська Академія штук красних, заскоружла в класицизмі і сліпа на реальні прояви життя. З тієї Академії виніс Устиянович тільки шаблон наломлювання сюжетів до академічної пози, чого доказом хоч би найгарнійший його твір «Мойсей». Далеко більші хиби в напрямі правди життя виказує «Гуцулка при джуркалі». Тут артист просто забув, що житє треба малювати правдиво; малюючи Гуцулку, малював він не людину з гірських сіл, але естетичну позу пристроєну до етнографічно прибраного манекена. У «Мойсея» є бодай повага і сила, у «Гуцулки» нема нічого, що би виходило поза зразок «образа для окрашення кімнат». Згадані хиби повторяються в більшій або меншій мірі майже у всіх картинах Устияновича, які мені довелось бачити. Артистичні аспірації в напрямі вироблення свого талану не покидали покійного довго, чого доказом його виїзд до Відня по раз другий. Та Відень не змінився, не змінилася й суспільність, серед якої артист виріс і серед якої прийшлося йому працювати до смерті. Наша суспільність, не доспіла до артистичної культури, що аж в останніх літах по часті змінилась на ліпше, була другою перепоною розвитку артистичного талану покійника. Устиянович як маляр був досить чуткий на зміни, яким підлягло малярство в останніх десятиліттях. Його талан міг був виробитись навіть під старість, без огляду навіть на невідрадний матеріяльний стан артиста — треба лиш було як не иньшої суспільности, то бодай невеличкого товариства, яке би могло було Устияновича артистично й інтелектуально піддержувати. На нещастє свого талану сторони́в Устиянович від Львова (не брав навіть чинного уділу в заложєню «Товариства для Розвою руської штуки»), а сим відтяв звязи, які його могли хоч по часті лучити з європейською культурою. Пробуване на провінції майже через ціле житє сталось для талановитого чоловіка повільним моральним завмиранєм».

Важко сказати, що некролог Івана Труша є об'єктивним, але з впевненністю можна сказати, що він не сприймав академічного малярства Віденської академії, в котрій навчався Корнило Устиянович і в якій майже ніхто з українських художників того часу не навчався взагалі. Важко, однак, уявити собі, яку життєву реальність і силу міг внести реалістичний живопис, про які пише в некролозі Іван Труш, в усталені канони та норми сакрального мистецтва і

до того ж того сакарального мистецтва, яке мало своє цілеспрямоване призначення — бути іконою в українській церкві.

Чим був викликаний такий неприхильний некролог до Корнила Устияновича Івана Труша, незрозуміло. Та неприхильність відчувається в кожному рядочку, як і відчувається у цьому некрологу і якась зверхність до особи покійника. На перший погляд ця зверхність виглядає ніби неприйняття Іваном Трушем класицизму Віденської школи, здобутками якої тішилась ціла Європа та який вніс значний і вагомий період у розвитку мистецтва. На жаль, похвалитись тими здобутками українське малярство не може. Намагання Корнила Устияновича популярних у цьому мистецтві пастушок і пасторальних сцен Швейцарії, альп та Франції замінити на близьких йому гуцулів і бойків та створити картини зі сцен їхнього життя, хоч мало великий успіх та були тиражовані поліграфічним способом і видавались як, наприклад, нагорода для передплатників журналу «Зоря», були висміяні прибічниками реалістичної школи. Ніхто чомусь недобачив, що творчість Корнила Устияновича з багатьох точок зору є надзвичайно цікавим явищем в нашому мистецтві, особливо періоду відходу від класицизму до реалізму. Цей відхід від старого і логічний перехід до нового ставало також причиною цілої низки непорозумінь. Саме за те, що він, Корнило Устиянович, вихованець Віденської академії мистецтв, нехтував основними принципами академізму, то так і ніколи не став дипломованим художником. Корнило Устияновича це боліло до кінця днів. Це звання і диплом мала принести відома сьогодні картина «Мойсей». Вона створена була 1887 р. у Відні і там же була виставлена, однак визнання Академії не дістала. Корнило Устиянович наступного року привіз її до Львова і виставив на огляд у Народному домі. Відгуки про неї були дуже схвальні, про неї писала преса, але купити її ніхто не поспішав, щоб порятувати художника в його скрутному становищі. Розміри картини, її монументальність вказували, що це річ не для салону чи хати, а принаймні для такої споруди, як велика мурована церква. Отці ж церков твердили, що образи Мойсея в «наших» церквах — рідкість. Церков, посвячених старому, тобто старозавітному, пророку нема, а тому й не може бути образ К. Устияновича намісним, отже про місце його в церкві не може бути мови, а окрім того в яку церкву його давати, як «наші церкви такі малі і вузькі». Відстрашувала ціна, яку художник назвав за картину. Словом, картина залишилась

в Народному домі. Народний дім будував церкву Преображення Господнього на руїнах колишнього університету, спаленого 1848 року. Це було великою подією в історії Галичини і Львова, оскільки польська окупаційна влада, яка чулась повним господарем в Галичині навіть в часи австро-угорського панування, категорично забороняла у межах Львова будувати нові церкви. Врешті такий дозвіл було одержано, але фактичними розпорядниками будівництва та власниками церкви були москвофіли, що на той час сприймалися як спеціально виплекані кадри царської охоранки для роз'єднання монолітних рядів українців в Галичині. Церкву москвофіли охрестили «второй городской церковью» і, як Народний дім, вона стала пристанком москвофілів, з якими люто воював Корнило Устиянович. «Той демон, — писав він про них, — що відбирає всім охоту до народної праці, виховує плаксивих поетів, нездарну молодіж і ширить по краю безнадійність, жручи сили наші в небезпечних демонстраціях... Той демон — то наше нещастя, то наш гріб, смерть, безславна, гнусна смерть народності нашої. Єго треба викоренити з-між нас, а ні — то пропадемо!»

«Вторая городская» церква була висвячена через тридцять років від початку будівництва, а 1908 року і Народний дім вирішив за потрібне передати церкві безкоштовно картину «Мойсей». До цієї ж церкви потрапила й інша картина Корнила Устияновича «Христос перед Пілатом», про яку взагалі в творчому доробку художника в радянські часи не згадували, а картина так і ніколи не покидала приміщення церкви і не виставлялась на жодній з виставок.

Тільки після надрукування цих некрологів на смерть Корнила Устияновича відгукнулись москвофіли, які й надалі вважали «своїми» як Корнила Устияновича, так і його батька Миколу Устияновича. Проте, коли ярлик москвофіла через прикрі непорозуміння надобре прилип до Миколи Устияновича, то він аж ніяк не міг пристати до Корнила Устияновича і з того приводу москвофільська преса не раз висловлювала своє співчуття, вважаючи, що даремно Корнило Устияновича не пішов по стежі, на котру вступив у юності. Цією ідеєю й була пройнята велика стаття «Корнилій Николаевич Устиянович. Єго жизнь, литературная и общественная деятельность и єго литературное наследіе», автором якої був О. Мончаловський та яка була опублікована у третій книзі третього тому «Научно-литературного збірника» за 1904 рік, що виходив під

редакцією Богдана Андрєйча Дедицького, тобто Дідицького, «нашого руського человека», родом з Угнова на Львівщині. Попри всю тенденційність цієї статті, вона й дотепер залишається найбільш повною біографією Корнила Устияновича і фактично з того часу не була доповнена якимись більш суттєвими даними.

Стаття О. Мончаловського була першою, яка найбільш детально зупинилась на літературному та мистецькому доробку покійного, оповіла про його життєвий шлях, а також ввела в його біографію цілу низку невідомих деталей. Саме звідти слало відомо, що в пресі виступав Корнило Устиянович під криптонімами К. У., К. П. У., К. Н. У., а також псевдонімами Нетля та Вичоса. І хоча сьогодні повну картину публікації творів Корнила Устияновича можна мати на основі фундаментальних покажчиків галицько-руської бібліографії, складеної Іваном Омеляновичем Левицьким, проте, на жаль, ще й дотепер не складено повного бібліографічного покажчика творів Корнила Устияновича, де б можна було почерпнути інформацію не тільки про саму публікацію його творів, але й відгуки на неї критики, тобто нема того, що б свідчило про увагу до його творів та спадку по нім. Зрештою, те саме стосується і бібліографічного покажчика творів Миколи Устияновича, і вже годі говорити про мистецький каталог, хоч від часу смерті Корнила Устияновича минуло не більше і не менше як понад 100 років.

Згідно цієї статті, поетичні твори Корнила Устияновича виражають тепле, непідробне чуття, хоч і технічно не є завше доскональними і страждають шороховатістю форми. Головною темою його віршів була любов у родині і співчуття пригнобленому народові Галицької Русі. В своїх сатиричних віршах він сміливо бичував рабську покірність і безпорадність людей, покликаних служити своєму народові та захищати його права. Варто зазначити, що крім згаданих видань віршів Корнила Устияновича після його смерті ніде ніколи не друкувались і як поет Корнило Устиянович був, як і пророкував Володимир Гнатюк, невдовзі забутий.

Літературною творчістю Корнило Устиянович вимушений був займатися в перервах між малюванням ікон та розмальовуванням церков, чим заробляв собі на хліб насущний. З приходом холоду та морозів всілякі малярські роботи по церквах припинялись, він приїздив до свого брата Сави, що був парохом в селі Головецькому Стрийського повіту і там очікував тепла, щоб повернутись знову до перерваної роботи. В тому очікуванні і займався літературною

творчістю. Там, у брата, і перебував в останній рік свого життя і там залишився його архів.

У своїй статті О. Мончаловський стверджував, що брат покійного Сава Устиянович передав йому найбільш цінні рукописні матеріали на зберігання та відповідне використання. «Крім декількох десятків частково невикінчених дрібних віршів, — писав О. Мончаловський, — серед рукописів знаходяться більш значущі твори, а саме: матеріали до біографії його батька Миколи; нарис оповідання «Апостат»; трагедія «Борис» (віршована, незакінчена); нарис більшої історичної повісті з княжих часів (без назви); нарис більшої повісті «Над чорною Кубанню»; сатиричний вірш «Гагі-омахія», «*Belli tetertima causa*» і записка «Три картки із записок дилетанта». Останню О. Мончаловський опублікував у 204 та 205 номерах газети «Галичанин».

Крім цього в рукописному спадку було сім заляжених записних книжок та також чимало окремих листків паперу, на яких Корнило Устиянович записував різні події зі свого життя та своє ставлення до них. Чимало було виявлено в архіві етнографічного матеріалу, зібраного під час його мандрівок Галичиною та Буковиною. Чимало прислів'їв та приказок зібрав письменник серед кубанських козаків, коли був на Кавказі у рідного брата Феодосія, який працював суддею в Зугдіді влітку 1887 року і замість планованих декількох тижнів, залишився там на цілий рік. Це перебування збагатили творчий доробок Корнила Устияновича декількома картинами. Тоді ж були написані нариси до оповідань та повістей «Апостат», «Над чорною Кубанню». В архіві збереглося і чимало записок, які стосуються перебування на Кубані. Яка доля архіву, що був у руках О. Мончаловського, до цього часу невідомо.

Торкнувся у своїй статті О. Мончаловський і малярської спадщини Корнила Устияновича. Як виявилось, Корнило Устиянович залишив по собі чималий малярський спадок, порозкиданий переважно по церквах Галичини і Буковини, а також у приватних осіб. В одній із своїх записних книжок він залишив своє прикре зізнання: «Половина сотні церков, — писав у цій записній книжці К. Устиянович, — мають мої образи, 15- іконостаси, 11 — мальовані стіни, а в 7 лишив я, крім декоративних образів, діла штуки вартісні за 1862-1902 [роки]. І тих сорок літ праці не принесли мені ані грошей, ані слави. Так само, як і моя літературна діяльність не заслужила собі на заслужене признание. Був, есм і згину загаль-

но знаним, але ніким не поважаним, ніким не любленим ширіше, ніким неоплаканим і ділетантом до всього. Не одушевив я нікого і зійду без сліду з сего світу — а бачиться мені, що воно так не повинно бути, бо я вищий був талантами не одного прославленого ці більше здаюся мати зрілості в осуді наших народних справ, як керуни наші і голосні трибуни. Чому се так? Бо мені одного не достас: завзятого стояння на своїм». Опісля ці слова, приведені О. Мончаловським, у різних мовних та літературних варіаціях, будуть час від часу з'являться у різних виданнях, коли мова буде заходити про долю Корнила Устияновича, але без жодного посилання на першоджерело.

Сам О. Мончаловський цей запис прокоментував наступним чином: «Как уже сказано выше и как сам К. Н. признал, он был дилетантом, тем не менее многия его иконы и картины выдают его как талантливого живописца, известная картина его представляющая Моисея с скрижалями имеет высокую художественную стоимость. Тут кстати будет упомянуть, что одна из его картин вовлекла его в политический процесс, из которого он вышел однако оправданным. Украшая в начале 90-ти лет прошлого века церков в селе Бутинах, жолковского уезда Корнилій Устиянович, возмущенный злоупотребленим во время бывших тогда в жолковском уезде выборов в парламент, изобразил в лице грешников в аду известных представителей политической власти и польской партии в Галичине».

Мав Корнило Устиянович гарну зовнішність, володів даром слова і мав дуже приємний голос, що й дозволило йому бути незамінним декламатором на різних урочистостях. Мандруючи краєм, мав нагоду ближче познайомитись з народом, його поглядами, побутом, пройнявся до нього повагою і любов'ю і брав активну участь в політичному життю. О. Мончаловський не заперечував, що поїздка в Росію в 70-тих роках і ознайомлення з тамтешнім життям призвела до різких політичних поглядів Корнила Устияновича, який на той час примикав до москвофілів. Переміну своїх поглядів сам К. Устиянович пояснював відношенням, які проявив російський уряд до галичан, які переселились в Холмську Русь. О. Мончаловський твердив, що переміна поглядів К. Устияновича була викликана не діями царського уряду супроти українців, а тим, що він не був прийнятий до Академії художеств у Петрограді, де він дуже мріяв навчатись.

Однак, як твердо був переконаний О. Мончаловський, переміна орієнтації Корнило Устияновича не зробила його ворогом російського народу. Навпаки, Корнило Устиянович вважав росіян братами, надавав велике значення вивченню галичанами літературної російської мови і взагалі літератури Росії і ганьбив негативне відношення до неї «галицьких сепаратистів». Так називав О. Мончаловський тих, хто був за політичну незалежність України. Він переконував, що К. Устиянович глибоко страждав через політичну боротьбу, яку ведуть українські політичні партії в Галичині, а також різко виступав проти соціалістичного руху, до якого поступово скочувалась українофільська партія зі своїм друкованим органом «Ділом». На думку О. Мончаловського це було причиною того, що ця газета різко відмовилась від публікації його статей. При цьому О. Мончаловський посилався на некролог, який опублікувала у своєму 155 — ому номері за 1903 рік газета «Руслан», в якій стверджувалось, що в останні роки Корнило Устиянович не раз скаржився на опозиційну пресу, якою москвофіли вважали пресу народовців, котра не давала місця його заміткам про «нашу роботу», а також «нашу політику». Він шкодував, що тут основну роль грає не стільки «приципова політика», скільки особисті амбіції окремих керівників, які приводили до того, що «деякі щирі працівники» на народній ниві були анафемізовані і відкинуті. Запевняв, наприклад, «Руслан», що для Корнило Устияновича, який цілою душею любив руський народ, така політика остаркізму була противна. Для підтвердження цих слів редакція привела уривок з листа Корнило Устияновича до лідера народовців Олександра Барвінського, написаного у жовтні 1899 року. «Не послухають мене, — писав Корнило Устиянович. — Хотяй бих кричав. Vana sine viribus ira! Поваги не маю. Ба, але хто ж днесь має честь? Хто ще нині у русинів має честь? Хто ще з русинів в повазі? Всякий авторитет понизила деструктивна робота Драгоманова. На що? На те, щоб повести Русь розумніше, культурніше, що ми чинили досі?» Корнило Устияновичу видавалось, що це вся робота, інспірована Драгомановим та його прибічниками, скерована на те, щоб тільки здобути похвалу німців та єврейських анархістів.

Правоту тих слів, О. Мончаловський підтверджував тим, що саме народовці, для яких на першому місці стоять власні амбіції та інтереси, спричинились до «пониження» авторитету Корнило Устияновича, а свідченням того є знову ж таки некролог в декілька рядків, який надрукувало «Діло».

Відношення народовців до Корнила Устияновича і їхнє небажання публікувати на сторінках своєї преси його творів, привело до того, що редакція газети «Діло», головним редактором якої на той час був Іван Белей, відмовилась і від друкування його важливого, як на думку О. Мончаловського твору «національно-політичного характеру» під назвою «Галицко — русській сепаратизм». Лист, в якій була ця відмова і опублікував О. Мончаловський у своїй статті. Сам по собі цей лист дуже цікавий ще й з огляду на вияснення позиції, на якій стояв Корнило Устиянович та на вияснення позиції народовців того часу, що й призвело до взаємних непорозумінь. «Читаючи єї (згадану вище статтю — Р. Г.), — писав Іван Белей в цьому листі, датованому 15 за новим стилем листопада 1901 року. — я думав: писав єї патріот з цілою сердечністю, в розпуці, бачучи ростіч в нещасній своїй суспільности. І написав гарно, з темпераментом, стилем енергічним, єму лише властивим — але чи осягне ціль намічену? На мій погляд — коли жадаєте висказу по ширости — не осягне. Чому? **Бо компроміси, концесії на всі боки, а они не задовольять нікого: ані москвофілів, ані угодовці не послухають, а незалежні народовці, а радше сказати — всі націоналі незалежні будуть собі кривдовати, що замахуєсь, затемнюєсь руско-українску справу, руско-українські ідеали.** Інше діло, якби автор, станувши безоглядно і рішучо на становищі націонала-народовця Partaimann-а (*партім'ян* — нім.) виказав шкоду, яку діют нашій Русі ренегати (будь що будь) та сервілісти. Пригадайте собі, Дорогий Пане, кілька доброго зробила колись Ваша брошура «Росвській...»

Ви, Добродію, відбились остатними роками від Львова. Прибудьте коли сими часами до Львова, а зміркуєте настрої нашої письменської і ученої братії, зміркуєте й настрої молодежи. Побачити, що в питаню національнім скрізь панує одна думка, один оклик: **борба! Проч з компромісами!**»

Мав рацію Володимир Гнатюк, що батько Корнила Устияновича Микола Устиянович мав вплив на формування світогляду свого сина. Як і батько, Корнило Устиянович шукав злагоди між розсвареними політичними силами в Галичині, і це шукання злагоди, як виявилось, нікому не подобалось і не було потрібним. До подібного компромісу колись закликав і Микола Устиянович. І навіть через те вибрав собі дуже красномовний псевдонім — «Дротяр». На Миколаївщині, звідки був родом Микола Устиянович, дротяра-

ми називали ремісників, які скріплювали дротом побиті керамічні горшки або навіть і кріпили добрі, аби вони витримували більше навантаження. Дане становище «дротяра» і давало можливість москвофілам вважати Корнила Устияновича своїм другом і, очевидно, «недругом сепаратистів»

Майбутнє українського народу Корнило Устиянович бачив нерозривно пов'язаним з минулим, під яким розумів соціальний уклад життя. Минулою вірою в «своїх», а не чужих богів. Вірив у силу духа свого народу і закликав сучасних політиків не шукати зв'язків з різними чужими народами силами для досягнення своєї мети, а більше вірити в сили свого народу. Ці основні думки і стали красними каменями його історичних п'єс.

Рішення не друкувати статтю К. Устияновича «Галицко — руській сепаратизм» обурило москвофільську партію і вони опублікували її в «Научно-літературном зборнику». Правда, фонетичний правопис оригіналу, який не визнавали москвофіли, було замінено при публікації на етимологічний, який вперто захищали ті ж москвофіли.

Останньою публікацією Корнила Устияновича була «Восточна казка», надрукована у № 148 за 1903 рік газети «Руслан». «В казках, — писалось у передньому слові до публікації, — переходить уже автор на наш бік Кубані і описує в них жите перших поселенців з Запорожя. В теці нашої редакції находить ся доперва перша казка, останні приспіють небавом». Всіх казок мало бути п'ять. Вони так і «не приспіли» і куди вони дівались, та й взагалі, чи були написані, не пояснив ні Сава Устиянович, в якого спочатку залишився архів брата, ні О. Мончаловський, якому Сава Устиянович передав архів Корнила Устияновича.

На питання, де подівся архів Корнила Устияновича та яка його доля, й досі нема остаточної відповіді.

Невеличкий архів Корнила Устияновича зберігається у відділі рукописів та текстології Інституту літератури ім. Т. Шевченка НАН України. Там він значиться як фонд № 84 і містить 53 одиниці збереження. Серед поезій тут зберігається «На гробі Володимира Барвінського» (1883), «На Тарасовій могилі», «Пробудилась Україна» (1898) та «Рідна мова». Основну частину фонду складають вісім листів до Володислава Михайлюка, писаних у 1886-1903 роках, 18 листів до Францішки Михайлюк, писаних у 1888-1898 роках, а також ділові папери та візитна карточка письменника. Як

свідчить лист використання ці документи майже нікого досі не зацікавили, а поезії ніде не були опубліковані. Джерело надходження архіву невідоме.

В архіві Івана Белея, що зберігається в відділі рукописів та текстології Інституту літератури ім. Т. Шевченка НАН України (фонд № 100) збереглося також і декілька творів Корнила Устияновича: «Гостина на Україні», «Івану Наумовичеві», «Пам'яті Шевченка», «У Львові», а також декілька статей, які І. Белей як редактор «Діла» не опублікував і стосувалися вони питань літератури, історії та мистецтва. Недоторканими залишились в цьому ж фонді і 76 листів Корнила Устияновича до Івана Белея, писані в 1874-1902 роках.

Зберігся у згаданих фондах Інституту літератури ім. Т. Шевченка і один лист, писаний Корнилом Устияновичем до Якова Головацького 1873 року (фонд № 104), а також один лист з 1895 писаний до відомого українського культурно-освітнього діяча та літературознавця Василя Лукича (фонд № 61). У цьому ж фонді Василя Лукича зберігаються і три листи Корнила Устияновича до пароха містечка Завалова неподалік Підгаєць на Тернопільщині, звідкіль і був родом Василь Лукич, о. Дмитра Гузара. 1883 року на самісінський Великдень у батька Василя Лукича гостював Іван Франко. Разом з побожним людом співав «Христос Воскрес» у церкві, а місцевий парох Дмитро Гузар ділився з ним свяченим. Будучи у храмі Божому, Франко зацікавився двома образами над дяконськими дверима іконостасу — «Усічення голови св. Івана Хрестителя». Його увагу привернули нові виражальні засоби в написанні цих двох ікон, і через місяць появилася його стаття у № 11 журналу «Зоря» за червень 1883 року під заголовком — «Два образи в церкві Завалівській». 1894 року в Завалові побував Корнило Устиянович і в зв'язку з цим та іконостасом в церкві і були написані листи до Д. Гузара.

В фонді Василя Лукича і виявилось чимало присланих для надрукування в «Зорі» творів Корнила Устияновича. Зокрема тут зберігаються тепер поезії «В альбум панні Ль...» (1892), «В золоченій колисочці» (1892), «До Остапа Левицького» (1892), «Мойсей» (б/д), «На повесні. Іванові Франкові на пам'ятку» (б/д), «Отчині» (б/д), «Перед іконою Марії... Калитовському, моему другові на незабудь» (1892), «Самсон» (1890) та низка інших поезій.

Саме завдяки Василю Лукичу в «Зорі» було опубліковано біль-

шість відомих поезій Корнила Устиянович. Тут були опубліковано «Скид Аркаді» (1881, №21), «Чого нарікаєш» (1882, №1), «Як птичка весною» (№16-17), «Проти судьби» (1884, №12 «Сніг і сніг і смерть могила: Никола Костомаров» (1885, №11), «На могилі Корнила Сушкевича» (1888, №14), «Прозрім» (1888, №22) «В пам'ять Маркіяна Шашкевича» (1888, №1). «Самсон», 1891, №2), «Мойсей» (1891, №10), «До Остапа Левицького» (1892, №14). 1892 року було опубліковано поезії «В золоченій колисочці...» (№16), «Повернув Іван із війська...» (№18), «Сu de Paris, що на нього...» (№19). «Прекрасна зірочка неба...» (№21). «Останній свого роду» (Балада) (№23). У 1893 році «Зоря» опублікувала «Минулися літа мої» (№1), Імпровізація Омелянові Партицькому (№2), «Великдень» (№7). 1894 року журнал опублікував цикл «Осінні пісні»: «Дубовим листям повита...» (№3), «так тихо, так пусто...» (№7), «Ні дверима, ні крізь віконце...» (№9), «В потоці плюскалась рибонька...» (№13), «В Чорногорі високій є скала...» (№22). 1895 року журнал опублікував лише одну поезію «Щастя цвіт» у своєму першому номері..

З прозових творів було опубліковано тільки «Лікарство на спазми (Оповідання д-ра Вичоси) (№10-11, 1884 р.) та «Сватання «Бали» (№20, 21, 1884 р.)

У фонді №59 рукописному відділу Інституту літератури ім. Т. Шевченка, що належить Осипу Маковею, зберігається 28 листів Корнила Устияновича, писаних у 1886-1902 роках і досі нігде не опубліковані. В цьому ж фонді є і листи К. Устияновича до редакції газети «Буковина», редактором якої був О. Маковей.

У фонді Івана Франка (фонд №3) опинилась друга частина «Письм» Корнила Устияновича, що містила твори «Святослав хоробрый», «Олег Святославович Овруцький», а також шість листів до нього, писаних у 1885-1903 роках. В фонді Івана Франка опинився також лист Корнила Устияновича до Івана Наумовича з 1889 року, та автографи поезій «Над Збручем» (1885), «Песня песней» (1885) «Против судьби» (1884). Дві останні писані російською мовою. Архів Товариства «Руська Бесіда» (фонд №79) містить рукопис трагедії «Ярополк I» (1877 р.).

Із згаданого огрому архівного матеріалу, який тільки зберігається в рукописному відділі Інституту літератури ім. Т. Шевченка, досі опублікованими зістали тільки листи Корнила Устияновича

до Івана Франка («Науковий вісник музею Івана Франка у Львові», № 6, 2006 р.).

Можливо архів, який дістався О. Мончаловському, було віддано на збереження у Народний дім, а звідти він потрапив у відділ рукописів Львівської Національної бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України, де й зберігається як 93 справа другого опису другого фонду бібліотеки. Містить дана справа 80 аркушів документів різного характеру, серед яких 34 вірші: «Аркаді (с послідного повстання на Криті)», датований 1873 роком. «Блажений духом (Острів, 1 лютого 1885 р.). «Буськи» (без дати), «В Кропивнику» (1903 р.), «В наймах» (без дати), «Веснянка» (без дати), «Год 1878» (Козева, 1 січня 1878 р.), «Де Бог?» (без дати), «До Хрипуновича» (без дати), «Діва-Рута» (без дати), «Думка («Хотів би я, душе моя», без дати), «За руску кривду» (без дати), «Засіяли по Подолю» (без дати), «Імпровізація» (22 серпня 1891 року), «Маловіре!» («Буцнев, 28 березня 1891 року), «На Гімалайськім Олімпі» (без дати), «На склоні літ» (Остров, 11 липня 1895), «Наша пісня» (без дати), «Отчині» (без дати), «Ох! Не зовіт мене поетом» (без дати), «Панні» (20 березня 1903 року), «Під Берестечком замовкли гармати» (без дати), «Підслухане» (1903 року), «Пісня о чудотворнім образі Спасителя в Туринці» (без дати), «Пісня пісень» (без дати) «Польським газетником» (без дати), «На Тарасовій могилі» (без дати), «Псалом» (22 березня 1903 року), «Р. А. Ш... му» (без дати) «Радуют и засіє» (без дати), «Серед села коршма стоїт» (без дати), а також 16 аркушів чорнових фрагментів різних віршів..

Там же ж зберігаються і рукописи статті «Хрунь» та статті, яка починається словами: «Словом, не мине й 10 літ». В архіві зберігається два листи до Ізидора Воробкевича з 1876 року. Найбільше у фонді листів до пароха села Буцнева на Тернопільщині Ізидора Глинського. Їх рівно 60 і охоплюють час від початку 1886 до самої смерті письменника. Листи переважно писані з тих місць, в яких розмальював церкви Корнило Устинович і є цінним матеріалом до його біографії. Є в архіві два листи до одного з лідерів москвофілів Осипу Маркову, Теофілові Окуневському, Антону Петрушевичу та товаришу Василю Чернецькому. Жоден з листів не опублікований і судячи по листку використання мало й цікавив дослідників.

Некролог, який надрукував ЛНВ, в якому пророкувалась недогма пам'ять по Корнилу Устиновичу і в котрому автори не вельми

високо вивілились про мистецький та літературний талант, який не міг забезпечити довгу пам'ять у поколіннях по Корнилу Устияновичу, а також некролог О. Мончаловського, в якому всупереч правді Корнила Устияновича намагалися показати «настоящим русским» або ж таким якому не були чужі погляди москвофілів того часу, безумовно зробили погану прислугу пам'яті Корнила Устияновича.

Від того часу аж до наших днів не було перевидано жодного твору письменника, не було влаштовано не тільки посмертної виставки мистецької спадщини Корнила Устияновича як художника, але й до цього часу не було влаштовано жодної виставки достойної його імені, де була б зібрана більша частина його спадщини, а найголовніше були зібрані твори сакрального мистецтва, створені ним.

Все має своє оправдання.

У міжвоєнний час завадою до цього був погляд, викладений у некрологах. Цей погляд оправдував неухагу до особи Корнила Устияновича, оскільки такі авторитети як Іван Труш та Володимир Гнатюк запевняли, що творчість Корнила Устияновича не з тих, щоб про неї пам'ятали покоління. Свою негативну роль зіграли москвофіли, до яких галицьке суспільство відчувало неприязнь. Саме вони нав'язували думку, що Корнило Устиянович був одним з них і наводили в цьому напрямку чимало прикладів, нехтуючи при цьому правдою.

В радянський час на перший план вийшло те, що Корнило Устиянович розмальовував церкви, створював іконостаси та малював осіб, яких радянська ідеологія віднесла до своїх кровних ворогів...

Маємо повне право говорити про Корнила Устияновича як про забутого поета, художника, суспільно-політичного діяча, до котрого ніколи не було приділено належної уваги.

Неухага до особи Корнила Устияновича, одного з тих, хто стояв біля витоків українофільського руху в часах, прозваних темними чи «рутенщиною», просто вражаюча. До 1990 року, тобто часу, коли вийшов історико-етнографічний нарис Миколи Батога «Вовківська земля», навіть не була відома правдива дата народження Корнила Устияновича. Точніше було відомо, що народився у селі Вовкові теперішнього Пустомитівського району Львівської області, де був парохом його батько Микола Устиянович, та що сталось те у 1839 році. Ні дня, ні місяця... Тепер відомо, що Корнило Устиянович народився 22 вересня 1839 року, а метричні книги села Вовкова те-

пер зберігається у Центральному державному історичному архіві України у м. Львові.

Микола Устиянович, батько Корнила Устияновича, був близьким до Руської Трійці і тільки дякуючи щасливому збігу обставин, не був тероризований світською та духовною владою за видання «Русалки Дністрової», як Маркіян Шашкевич чи Яків Головацький та Іван Вагилевич, але все-таки попав цій же владі під підозру, а тому мусив покинути мрію залишитись у Львові, де вирувало літературне та культурне життя. Після одруження з Анною Плешкевич, дочкою пароха села Мокротина на Жовківщині Семена Плешкевича, яке відбулось 1837 року та висвячення у священничий сан 1838 року, він тільки завдяки старанню своїх братів дістав скерування на душпастирство в село Вовків. Село знаходиться в 14 кілометрах на південний схід від Львова та є в 14 кілометрах від Винник. На півночі від нього село Журавка. На схід — Милятичі, на південний захід — Кугаїв та Загір'я. Серединою села тече річка Зубра, яка тут така, що жаба перескочить, але вже коло Миколаєва стає доволі широкою і подібною на річку, а не на струмок. До парохії у Вовкові із церквою Введення у Храм Пресвятої Діви Марії належало село Кугаїв із церквою Богоявлення Господнього, а також Милятичі із церквою Косми та Дам'яна. Парохіяни села Загір'я своєї церкви не мали, а тому ходили до церкви в селі Кугаїв. Перед Миколою Устияновичем тут з 1835 року був священником Михайло Геровський, який при кінці 1838 року дістав скерування в село Поршна, а на вивільне місце і прийшов Микола Устиянович зі своєю молодю дружиною. На час приїзду Миколи Устияновича у Вовкові тут було 370 українців, кількість яких до 1895 року зменшилась до 171, але зате збільшилась кількість поляків з 7 до 536 у 1895 році. Дідичем села був пан Курдвановський, останній набіг татар на село був 1673 року, а перша згадка про вовківську церкву стосується 1709 року. Село тонуло у болотах, було далеко від головних доріг, але було зате близько Львова. Тут і народився Корнило Устиянович, найстарший з дітей Миколи та Анни Устияновичів.

Микола Устиянович у селі довго не затримався і не через те, що село йому не сподобалось, або йому тут було зле. Скоріше всього він не сподобався вищим церковним властям, які б хотіли мати під боком смирного і послухного, а не бунтівного священика. Не хотіли ні світські власті, а тим більше церковні, мати такого священика, який «пхався» б в небажану для них «політику», яка «роби-

лась» у столиці краю Львові, а тому, аби не мати клопоту, запхали його далеко в гори аж у Славськ, де й минуло дитинство Корнила, який про Вовків мало що й пам'ятав, а якщо й знав дещо, то тільки з розповіді батьків, зокрема батька, якого доля також не ласкала, про що можна дізнатись із роману — есе Р. Горака та Я. Гнатіва «Микола Устиянович», написаного на основі документального матеріалу та який вийшов у львівському видавництві «Каменярь», 1994 року, а перед тим був опублікований у журналі «Дзвін». Роман в певній мірі висвічує і деякі сторінки з життя дітей Миколи Устияновича, в тому числі й Корнила.

Як про письменника, про Корнила Устияновича було відомо виключно із «Історії літератури руської» Омеляна Огоновського та «Нарису історії українсько-руської літератури до 1890 року» Івана Франка. В обох або згадки про нього, або ж, як в Огоновського, невеличкий розділ. Як про художника про нього можна було дізнатись з першого і єдиного дослідження, яке з'явилося тільки 1963 року у київському видавництві «Мистецтво». Це дослідження називалась «Корнило Миколайович Устиянович», а автором її був працівник Львівського музею українського прикладного та декоративного мистецтва Ярослав Нановський. Для дітей про Корнила Устияновича розповіла книжечка Олександра Федорука «Корнило Устиянович», яку 1992 року випустило київське видавництво «Веселка».

Дата смерті Корнила Устияновича відома. Обставини смерті в трактуванні різних авторів та дослідників — найрізноманітніші і часто просто вигадані. Те, що він помер 22 липня 1903 року в селі Довгому теперішнього Дрогобицького району відомо виключно з некролога, який опублікувала газета «Діло» цього самого дня, що не може здивувати, адже про такі села, як Довге прийнято говорити, що вони на краю світа і до нема доріг, окрім хіба стежок, по котрих одночасно ходять люди і лісові звірі. Адже саме про це переконує таке поважне видання як «Słownik geograficzny królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich», що вийшов при кінці поза минулого століття. Згідно з інформацією цього авторитетного видання село Довге з Рибником, Майданом, Ровом, Перепростинями і Локтем лежить над річкою Стрий і через це село до тієї ж річки стікають дуже багато гірських потоків, належить до Дрогобицького повіту і знаходиться в середині Карпатських гір. Про якісь дороги тут не може і йти мови. Єдина комунікація — гірські стежки

поміж лісів. Від Дрогобича село лежить на південь і по повітряній лінії до нього 28 км, до Підбужа по цій же лінії на південь 18 км, від Східниці на південь — 7,5 км.

Найправдоподібніше повідомлення про смерть Корнила Устияновича було послане зі Східниці, до якої можна було дібратись двома шляхами, але в обох випадках потрібно було перебиратись через річку Стрий. Найпростіше перейти її біля Рибника, а відтак через міст вибратись до Нового Кропивника і прямою дорогою вийти на неї, де й послати повідомлення. Можна у Східницю дібратись, перейшовши річку біля села Сопіт, а звернути на Підгородці, вийти на Уріч, а звідти вже й Східниця, який шлях вибрав той, хто посилав повідомлення, невідомо. Єдине, що можна стверджувати достовірно, що шлях був не короткий і не легкий, а на основі того, що повідомлення прийшло зранку ще до виходу газетного номера, а також враховуючи те, що для цього номера ще й потрібно було написати некролог, то, очевидно, Корнило Устиянович відійшов вночі або ж дуже рано 22 липня 1903 року.

Дібратись зараз до Довгого через норовистий характер річки Стрий не так просто. З Дрогобича дорога веде через Борислав, а відтак через гірський перевал у Східницю, звідки на Новий Кропивник. Переїхавши врешті мостом річку Стрий, дорога веде попри дерев'яну, але тепер обшиту в голубий пластик, церкву в Рибнику на горбку, а відтак вона скручує під скалу, яка стрімко нависає на рікою, творячи високу і дуже небезпечну не тільки для транспорту, але й пішохода ділянку, де зривається каміння з-під ніг і летить у прірву, або з зірване десь на верху скали каміння летить на голову того, хто йде чи їде по дорозі. Перед скалою на стрімкому і бурхливому потічку Рибник, що є правою притокою річки Стрий, на котрій збудована водозабірня станція для міста Борислава, веде міст, який часто стає жертвою розливу рік. Аби не ризикувати зірватись зі скали, або остерегтись від падіння на голову гірського каміння, місцеві селяни возами переїжджають річку в брід відразу за Рибником перед водозабірною станцією. Тільки відчайдухи, серед яких і теперішній парох села, їздять по тій скалі легковими машинами.

Ще за польських часів, аби було вигідніше транспортувати вирубані дерева на лісопильні в Синевідську, було збудовано вздовж ріки вузькоколіїну залізницю, яка простояла донедавна, а відтак була розтягнута на металолом.

Міст через річку Стрий відносно новий. Старий міст, збудований ще в австріяцькі часи, річка зірвала у 60 = x минулого століття. Відтак його замінили тимчасовим канатним мостом, а потім довгі роки будували новий, який на щастя стоїть і тепер. Цим шляхом можна дістатись до Довгого із заходу.

Є інший, східний шлях у Довге. Потрібно в Східниці звернути на Уріч, відтак Підгородці, потім на село Сопот і далі, подолавши річку Стрий, потрапити у Довге.

З Дрогобича зараз є тільки два автобусні рейси в напрямку Довгого: до Сопота і до Рибника.

З Довгого на Львів вигідним є шлях на Сопіт, далі на Підгородці, звідти на село Крушельницю, Корчин, а там через річку Стрий біля Верхнього Синевідська вийти на Сколівську трасу, що веде на Стрий.

Село Довге, в якому помер Корнило Устиянович прийнято називати ще «Довге під Підбужем», оскільки на Дрогобиччині є два села із назвою Довге: одне біля Мединич, що в 14 км від Дрогобича, і друге далеко в горах за річкою Стрий. Оце перше Довге називають в літературі «Довге біля Мединич», а друге — «Довге біля Підбужа», хоча до Підбужа, який на півночі від села, по повітряній лінії 18 км. І доброї дороги ні тоді, ні зараз, нема.

Про останнє село у першому тому видання «Дрогобиччина — земля Івана Франка», що вийшов у Торонто 1973 року у спогадах мешканця цього села Осипа Кропивницького (стор. 275) зазначено, що в цьому селі солтис і громадська рада були несвідомі, а привів до цього найперше тамтешній парох о. Юліан Ших, який був ярим москвофілом і за своїх переконання відсидів у Талергофі. Але перед Другою світовою війною його змінив о. Микола Бень. За короткий час о. Бень зумів розбудити і неабияк піднести українську національну свідомість села.

Микола Бень був 1893 року народження, закінчив Львівський університет та духовну семінарію і 1923 року висвятився у священничий сан. Розпочав свою діяльність цього ж року в селі Опака Дрогобицького повіту, а 1927 року був скерований у село Рибник, який з 1921 до 1927 року був парохом Рибника. Тепер на його місце став о. Микола Бень, а через те й усвідомлюватись село розпочало доволі пізно. Парохом Довгого о. Бень став вже на початку Другої світової війни.

Свою свідомість громада Довгого заманіфестувала побудовою в селі пам'ятника Тарасові Шевченкові. Все почалось з того, що

в 1950-х роках у центрі села люди, працюючи вночі, висипували могилу Українським Січовим Стрільцям і на ній ставили квіти, а вдень під примусом енкаведистів розрівнювали її. Так повторювалося кілька разів.

Тодішній сільський голова Євген Валькович із громадою вирішили на цьому місці поставити пам'ятник Т. Шевченкові і за кошти, зібрані серед селян, його відкрили 1964 року до 150-річчя від дня народженні Кобзаря. Художньої вартості пам'ятник не має. Це тиражований гіпсовий бюст, пофарбований під бронзу. Бетонний постамент високий і дещо загромідкий для цього невеликого бюста.

Старі довідники з часів Корнила Устияновича твердять, що до власника села, яким було віденське лісозаготівельне товариство, належало 392 морги орного поля; лугів та городів — 38 моргів; пасовищ — 35 моргів, а лісу — 8 моргів. Селянам належить 478 моргів орного поля, 195 моргів лугів та городів, пасовищ — 95 моргів і ні моргу лісу. В селі замешкало 241 поляків, українців — 1492, євреїв — 57, тобто всіх мешканців село нараховувало 1790 душ. Римо-католики мали свою парохію в Підбужу, а греко-католики — в Довгому та Рибнику. Власником села є Лісове промислове товариство у Відні.

Про церкви у Довгому шематизми (село належало до Перемишльської митрополії) подають суперечливу і неповну інформацію. Головною церквою села була церква святого Миколая, яка була збудована згідно одних даних 1723, а других — роком пізніше, тобто 1724 року. Вона стояла на рівнині, але неподалік річки Стрий, яка розливалась і постійно тим дошкуляла церкві, що врешті люди вирішили її 1909 року розібрати і перенести на нове місце, забравши з неї все, що було цінне для нової церкви, в тому числі іконостас та різне церковне начиння. Нова церква була збудована на тому місці, де раніше була невеличка каплиця, а навколо неї був цвинтар, де вже віддавна хоронили людей, оскільки хоронити людей біля церкви, яку постійно заливає водами, було не по-християнськи. Для того, щоб оберегти цвинтар від води із численних потічків, які пропливають повз цвинтар у ріку, було прорито ще декілька відвідних каналів, саму територію цвинтаря обгороджено не звичайним дерев'яним парканом, а з тесаного каменю.

Властиво на цьому цвинтарі, до котрого вів старомодний мурований вхід, прикритий дашком із гонти, і поховано Корнила Устияновича.

На місці старої церкви Миколая сьогодні стоїть високий дерев'яний хрест.

У бік гір за сто метрів від церкви, яку висвятили 1909 року, стояла стара плебанія чи резиденція, в якій жили священники і де зупинився та помер Корнило Устиянович. Про неї тепер нагадає старий кам'яний фундамент та старі, порослі мохом яблуньки.

За рікою Стрий на пагорбі на Заріччі чи «Довгому за рікою» стояла церква Введення у храм Пресвятої Діви Марії, яка була збудована 1831 році. Збудували її мешканці лівого берега ріки Стрий через те, що ходити до церкви Миколи і переходити річку Стрий було нелегкою, а то й небезпечною справою, а спроби поставити міст були марними: той міст постійно зривала вода, а тому й вирішили, що буде краще мати свою церкву. Їй вже не загрожували води Стрия, але вона була відкритою для води з гірських потоків. Навколо церкви, звичайно, і був цвинтар. 1902 року стару церкву на лівому березі Стрия розібрали, а на її місці звели нову, проте посвятили її вже не як попередній храм Введення, а назвали церквою Іоанна Хрестителя. В шематизмах ця церква буде фіксуватись як під старою, так і під новою назвою, а час її висвячення припав на 7 н. ст. липня 1903 року.

Майдан, якого ще називали Майдан залізний, і Перепростині чи Перепростинь, як околиці, спочатку входили у парафію Довгого. Однак 1934 року, коли тут було збудовано церкву Успення Пресвятої Діви Марії, вони перейшли до парафії Рибник, де церква Преображення Господнього, до якої також входили гірські села Брюховиця і Локоть.

На парохію в село Довге, яка мало того, що відрізана від світу, але й обіймало мало не півсвіту, як жартували священники, велику територію, отці духовні не вельми рвались. Та і не вельми було прибутковою ця парохія. Від громади священнику давали 40 моргів, так званого ерекційного, орного поля в 52 наділах, розкиданих один від другого на милю чи на дві. Найбільше поля було за рікою Стрий, через яку не було моста. Налезало священнику й 50 моргів сіножатеї, але ті сіножаті були також за рікою і перевозити сіно на правий бік Стрия, де була резиденція, було справою дуже важкою: не один віз сіна поплив за водою...

Мав священник ще вісім моргів пасовища та три морги лісу. Давала громада йому ще 9 куб м. твердих дрів та стільки ж м'яких, аби мав чим палити на плебанії. Доплата священнику від держави,

або так звана конгруя, була 1019 корон, а податок з прибутку вносив 129 корон.

Церкву Миколая за все її існування з канонічною візитацією відвідав митрополит тільки один раз. Було це 1816 року. А тим відважним митрополитом був М. Левицький. В Центральному державному історичному архіві України у м. Львові зберігаються тільки декілька метричних книг з села. Під номером 562 зберігається книга народжень, яка охоплює час від 1836 до 1843 року. Під номером 565 зберігається книга одружень, яка охоплює час від 1837 до 1844 року. Вони знаходяться у 201 фондї, опису 4а.

Згідно з шематизмами відомо, що парохом села в 1804 році став Михайло Дідицький, який своє прізвище писав на польський «манір» і воно звучало Дзедзіцький. Він народився 1778 року, 1804 року був висвячений у священничий сан і до самої смерті, яка сталась 20 серпня 1866 року, був парохом Довгого.

1 листопада 1808 року в нього народилась дочка, яку назвали Катериною (ЦДІА України у м. Львові, фонд 201, опис 4 а, справа 562, арк. 39). Про її батьків приведено дуже скупі відомості: батько — Михайло Дідицький, парох Довгого, а мати — Кароліна Кернер. Дім, в якому народилась Катерина мав № 88 і слугував як приходство для священника, чи плебанією. З іншої метричної книги відомо, що ця ж Катерина 27 липня 1844 року у віці 36 років вийшла заміж за сільського бондаря Миколи Малінкевича, сина Іллі Малінкевича та Катерини, дочки Михайла Орловського. Йому було 35 років. Свідками одруження були Ігнат Шміттер, економ Рибника, а також канцелярист дрогобицького магістрату Григорій Добрянський. Давав шлюб о. Іван Кокуревич, парох Кропивника (там же, справа 565, арк. 94). Ще один запис із метричної книги одружень свідчить, що цього ж 1844 року, тільки 26 листопада з двадцятирічною дочкою Михайла Дідицького та Катерини Кернер — Теклею взяв у церкві в селі Довгому випускник львівської греко-католицької семінарії Теодор Ших, син Івана Шиха з Колбец та Маріани Козакевич. Свідчили даний шлюб о. Іван Кокуревич, парох с. Кропивник та Ігнат Шміттер, економ з Рибник. Давав шлюб сколівський декан, парох села Підгородців о. Іван Беловський (там же, справа 565, арк.). Останній запис і пояснює, як опинився в селі Довгому о. Теодор Ших, над портретом якого в останні дні свого життя прашовав Корнило Устиянович, а також, чому в одній і тій самій мо-

гілі біля церкви Миколи в Довгому лежить Михайло Дідицький, його зять Теодор Ших та онук, також парох села Довгого.

На пам'ятнику з рожевого теребовлянського каменю, що стоїть неподалік входу до церкви Миколая, і обробленого в майстерні відомого дрогобицького майстра Івана Валігури, напис сповіщає, що тут спочивають: о. Юліан Ших (*30. V. 1846 + 12. XII. 1933); о. Михайло Дзедзиський (* 5 XII 1778 + 20. VIII. 1866) та о. Теодор Ших (*15. VII. 1810 + 30. X, 1889). Внизу підпис: «Душі їх во благих водворятся».

Про Теодора Шиха з шематизмів відомо, що він був висвячений 1845 року, овдовів 1865 року і з часу висвячення постійно був священником в Довгому. Його син Юліан згідно з даними шематизмів також народився в Довгому, був висвячений у священничий сан 1873 року і довго блукав парохіями, поки врешті змінив батька в Довгому. З 1874 до 1876 року він був адміністратором в селі Шумяч, відтак два роки з 1876 до 1878 був адміністратором у церкві в Яксманичах біля Перемишля, а з 1878 року до 1889 був спочатку адміністратором, а відтак парохом у селі Рибнику і звідти після смерті батька став парохом в Довгому, де й упокоївся 1933 року.

Скільки дітей було у Юліана Шиха невідомо, оскільки метричні книги тих сіл, де він був священником, не збереглися. Відомо тільки про його одного сина, якого назвали Ігнатієм. Він був парохом у Рибнику, в селі, що межує з Довгим. Згідно з даними шематизмів народився 1877 року, став священником 1873 року, а з 1874 до 1910 року був катехитом у школах Турки, відтак з 1910 аж до 1937 року був священником в селі Бітлі коло Турки, а з 1934 року був деканом височанського деканату, в який входила і Бітля. 1937 року став парохом Рибника, де й правив до самої смерті, яка сталась 1944 року. Похований, як і належить священнику, на цвинтарі, на могилі скромний пам'ятник з написом: «Тут спочиває парох Рибника Ігнатій Ших. 18. XI. 1877-1. IV, 1944. Просить о молитву. Вічна пам'ять». Так і незрозуміло, чому не став парохом в Довгому після смерті батька, а митрополія надала перевагу іншому.

Неподалік могили Шихів в Довгому — пам'ятник Корнилові Устияновичу. На ньому напис: «Корнило Устиянович. 1839-1903. Видатний український художник, письменник, громадський діяч». Пам'ятник зроблено з миколаївського вапняку, який має властивість десь через рік покриватись пліснявою, від чого пам'ятник з часом стає чорним. Оскільки за сільськими законами це непоря-

док, то й почали той пам'ятник білити вапном і від забілений настільки, що вже й важко відчитати напис на ньому..

Причини смерті Корнила Устияновича невідома. Найбільш поширена версія про причину смерті є та, що Корнило Устиянович загинув, упавши з риштувань, коли розмальовував тамтешню церкву! Гарна і символічна смерть для художника! Кращу й не вигадати: ось так — ще останній штрих, останній мазок, але летить вниз пензель, а за ним і маляр...

Мешканці ж села один одному переказують, що Корнило Устиянович приїхав у село Довге не вельми здоровим. Працював, розігрівся, скочив розігрітим у річку Стрий, простудився, трохи помучився, а відтак помер. Ясність внесла б метрика смерті Корнила Устияновича, яка мала би зберігатися у метричній книзі у Центральному державному історичному архіві України. Однак її там немає. Довідатись, чи така книга збереглась взагалі, а якщо й збереглась, то який у ній запис стосовно смерті Корнила Устияновича, виявилось, неможливим. Згідно із законом така книга повинна була би зберігатись у відділі реєстрації актів цивільного стану Дрогобицького району в м. Дрогобичі, оскільки село Довге адміністративно належить до Дрогобицького району. На чисельні запити, які розпочались декілька років тому, врешті, дана організація відповіла на останній. «На Ваш запит №81 від 23.04.2009 року щодо відомостей про смерть гр. Корнила Устияновича відділ реєстрації актів цивільного стану Дрогобицького району Дрогобицького міськрайонного управління юстиції Львівської області повідомляє Вас про те, що відповідно до частини 2 ст. 4 Закону України «Про органи реєстрації актів громадянського стану»: «Інформалія, яка міститься в акті громадянського стану, є конфіденційною, має обмежений доступ і розголошенню не підлягає».

Одночасно повідомляємо Вас про те, що відповідно Переліку конфіденційної інформації, що є власністю держави в Міністерстві юстиції України, затвердженого наказом Міністерства юстиції України №451/5 від 21.03.2008 року, книги реєстрації актів цивільного стану і метричні книги органів реєстрації актів цивільного стану є конфіденційною інформацією». Оскільки метричні записи у книгах велись до 1944-45 років, тобто до того часу поки дані функції не перебрало на себе ЗАГС, то така книга, якщо збережеться в Дрогобицькому РАЦС із врахуванням формальностей щодо передачі її в державний архів, стане доступна дослідни-

кам лише 2020-2025 роках. В ті часи, коли не було видано закону про конфіденційність інформації і метричні книги були доступні для дослідників, питанням смерті Корнила Устияновича ніхто не цікавився.

Зрештою, сподіватись, що в метричній книзі буде зазначена точна причина смерті, не варто. На той час тіло не піддавалось медичному огляду, а священник у більшості випадків писав, що причина смерті «ordinaria», тобто звичайна. Тільки в окремих випадках, коли мова заходила про пошесті, то він був зобов'язаний записати, що причиною смерті була холера, тиф чи дифтерія. Це потрібно було для статистики.

Могила Корнила Устияновича залишилась забутою на сільсько-му цвинтарі у Довгому. Спочатку на ній був звичайний ялиновий хрест, який опісля зігнів, впав на землю, могила заросла травною, а з часом перетворилась у ледь помітний горбик. Зрештою ніхто ним ні з родини, ні з дослідників не цікавився. В селі змінювались священники за священниками, але так і ніхто не заопікувався його могилою. Про те, над чим в останні дні працював Корнило Устиянович було невідомо. Невідомо також, яка була доля цих робіт.

Після смерті Юліана Шиха в 1933 році на парохію прийшов о. Йосиф Кецун. Він був 1900 року народження. Висвятився після закінчення студій 1926 року. З 1926 до 1934 року був священником у с. Терка Ліського повіту на Лемківщині, а відтак прийшов парохом у село Довге. Був парохом ще в час Другої світової війни, а опісля доля його невідома. Опісля церква стала православною і була підпорядкована московському патріархату.

Напередодні святкування 130-річчя від народження Корнила Устияновича у Товариство охорони пам'яток у Львові, яке очолював Ігор Кудин, звернувся парох церкви з Довгого Олекса Луцький, про якого відомо, на жаль, знову ж таки, дякуючи закону про конфіденційність інформації, дуже мало. Він помер 1981 року і похований біля церкви Івана Хрестителя в Довгому на Заріччю. Відомо, що був 22 роки священником. Отець Луцький повідомив, що біля миколаївської церкви похований Корнило Устиянович, а його могила цілком недоглянута і вже ось-ось зрівняється із землею. Повідомив також, що в останні дні свого життя Корнило Устиянович працював над двома запрестольними образами для новобудованої церкви Івана Хрестителя на Заріччі. Саме з перспективою на ту нову церкву і малював ікони Корнило Устиянович, і малював їх

на прохання тамтешнього пароха Юліана Шиха, котрий змилосердився над художником, уже серйозно хворим на той час, і до того ж безробітним. Був його добре знайомим, а окрім того ще й родичем. Тому й придумав йому таку роботу — малювати образи, забрав його до себе на плебанію, де годував та доглядав. З вдячності Корнило Устиянович намалював портрет Юліана Шиха. Це була остання робота художника. Вона не внесена в художні реєстри, ніколи не виставлялась на виставках, а отже, невідома громадськості. Зберігається у спадкоємців пароха у Львові.

Кожного дня після роботи Корнило Устиянович перебирався через річку із Заріччя на плебанію біля церкви Миколая. Сталось так, що впав з коня у річку Стрий, очевидно щось пошкодив у грудях і застудився. З того часу зліг, мав сильні болі і невдовзі помер. В селі казали, що певно помер від «скруту кишок». Отець Луцький просив Товариство потурбуватись про могилу художника і спорудити на ній якийсь пам'ятник. Цей важливий лист теперішні керівники Товариства знайти не могли. Він залишився у конспекті письменника Ярослава Гнатіва.

Смерть Корнила Устияновича від сильного переохолодження у гірській річці та пошкодження легень при падінні, видається цілком логічною. Відомо з його листів до брата Миколи, що він зимою 1903 року переніс сильну пневмонію чи плеврит внаслідок якого здоров'я його дуже погіршилось і він дуже реагує на зміни погоди та температури.

Поки шукались кошти, вироблялись «разрешення» на встановлення пам'ятника, писались обґрунтування та складались кошториси його вартості, минула 130 = а річниця від народження Корнила Устияновича, яка була й не зауважена громадськістю.

Завдяки Ігорю Кудину, цільові товариства, пам'ятник на могилі таки було встановлено, правда, 1970 року. Тихо і непомітно. Скульптор Євген Дзиндра, архітектор В. Шуляр. Абсолютно такий же пам'ятник було встановлено цими ж авторами на забутій могилі Михайла Яцкова на Личаківському цвинтарі 1969 року.

Роботу для Корнила Устияновича в Довгому знайшов його брат Сава Устиянович. На той час він був парохом села Головецьке Стрийського повіту при тамтешній церкві Господнього Богоявлення. Церква належала до Тухольського деканату, а село знаходилось в шести кілометрах від Сколе. Не дивно, що на похорон брата Корнила він запізнився і прибув в Довге, коли того вже поховали. Сава

(чи як пишуть документи — Савин) був тільки на рік молодшим від Корнила, висвятився 1867 року і з того часу до 1872 року був священником у Лихоборі в горах стрийського повіту, а відтак перейшов на душпастирство в Головецько, де був до самої смерті, яка сталась 24 квітня 1907 року.

У часи української державності в пресі з'явилось чимало повідомлень, що в селі Довгому Корнило Устиянович намалював іконостас, що не відповідає дійсності. Прикро те, що незважаючи на завдання музеям від Управління культури у Львові описати вартості кожної церкви, яка знаходиться на території зацікавлень музею, в Довге так і жодного разу не була вислана група спеціалістів, яка б підтвердила, чи заперечила дану інформацію. Це тим більш необачно, що в 1970-их роках вирішили в Довгому, враховуючи його географічне положення і розташування між горами, які обступили його з усіх боків, збудувати тут РЛС (радіо-лінійну систему) протиракетного захисту (ПРО), подібні до тих, які вже були в Красноярську та Азербайджані. Такі системи потребують надзвичайно багато води для охолодження, точніше кажучи, потребують великих глибоких озер. Таке озеро й вирішено було створити, затопивши повністю село Довге. Для цього було вирішено перекрити височенною дамбою річку Стрий. Спеціальною опорною стіною підкріпити гору, що поруч, людей, хочуть вони цього чи ні, відселити. Їх було переселено в село Попелі, що за Бориславом, як їхати на Ясеницю Сільну, а також на околицях Дрогобича. Таким чином, під водою назавжди мало потонути село, а з ним і могила Корнила Устияновича. Однак... Найперше не витримала підпірна стіна, на спорудження якої були потрачені мільйони карбованців. Відтак помер Л. Брежнєв, а головний інженер проекту М. Осадчий втік в Ізраїль. Будівництво ПРО було заморожено, поволі було розтягнуто металолом та техніку, а люди поволі почали повертатись у село, яке поволі приходило до тями. Жінки й надалі забілюють пам'ятник на могилі Корнилу Устияновичу, ніби тим самим підсвідомо символізують відношення теперішнього покоління до письменника і художника, свого часу відкинутого, а відтак і забутого.

Нікому навіть на думку не спало перепоховати Корнила Устияновича...

Нікому...

Ніхто не здогадався організувати посмертної виставки художника, видати її каталог чи бодай написати статтю про митця. Ніхто

достойно не поцінував його ні як художника, який перший серед мистців Галичини зважився на рішучий крок — відійти від суто релігійної тематики у живописі і звернутися до тем з життя українського народу та його історії, ні як письменника, вклад якого в українську літературу беззаперечний.

Яка доля мистецького спадку особливо іконостасів, до сьогодні невідомо. Тільки 1938 року М. Перекотиполе (очевидно псевдонім) склав список церков, у яких малював Устиянович. Долею сакрального мистецтва Корнила Устияновича ніхто не цікавився. За радянських часів не цікавився зі зрозумілих причин, чому цього не було зроблено пізніше, зовсім незрозуміло. Більш того, виявилось, що в час української державності в багатьох місцях від робіт Корнила Устияновича нічого не залишилось. В багатьох місцях його твори просто знищені, в тому числі й у Славську.

І все ж забути про Корнила Устияновича в літературі не дозволяло багато причин. Найперша та, що він був художником, який серед художників Галичини, як писав згадуваний Ярослав Нановський у своїй монографії «Корнило Миколайович Устиянович», зважився на рішучий крок — визволитись від релігійної тематики у живописі і звернувся до тем з життя українського народу та його історичного минулого. Беззаперечним є той факт, що саме Корнило Устиянович був тим мистцем, котрий сприяв якнайбільше формуванню нової школи реалістичного мистецтва в Західній Україні. На першого, що зважився на такий крок, завше падають каміння. «Корнило Устиянович, — писав крім того Іван Франко в своїй «Нарисі історії українсько-руської літератури до 1890 року», — більше маляр, як поет, і в однім в другім фаху, був не без таланту, та все-таки, без того внутрішнього вироблення, що дає талантові оригінальність і свіжість».

Другим важливим фактором, який не давав забути Корнила Устияновича і як художника, і як письменника, був той, що Корнило Устиянович був сином Миколи Устияновича, на котрого наша суспільність, як колись, так і тепер, дивилась через призму некролога Івана Франка з епіграфом Миколи Некрасова: «Так чуждям народу умираю, как жить начинал». І все ж роль Миколи Устияновича в історії нашої новітньої української літератури незаперечна. Він представляє собою ту епоху, яка еднала час Маркіяна Шашкевича з часом радикального Івана Франка та новітніми завданнями літератури.

Третім фактором, властиво, і було москвофільство самого Корнила Устияновича на початку його літературної діяльності. Воно викликало такий шалений спротив самого Івана Франка, що майже всі твори Корнила Устияновича Франко брав під гострий приціл критики. Доля кожного письменника чи просто людини, котра потрапляла в тенета москвофільства, була не байдужа Франкові. Вважав, що москвофільство в Галичині, де ще сяк-так може вільно розвиватись українська культура в конституційних межах Габсбурзької імперії на відміну від імперії Романових, де взагалі українська мова, мова народу, була заборонена, не кажучи вже про все інше, «має метою умертвити живого духа та живий національний рух серед нашого народу, мертвить, ломить, деправує поперед усього своїх чільних діячів». «Немов упир, — писав Іван Франко в статті «Іван Гушалевиц», — він висмоктує з них живі соки, а відриваючи їх від живого ґрунту, засуджує їх на неминучу духову загибель. Виссаних, здеправованих ветеранів він не може потребувати, бо йому треба чимраз свіжих сил; та не може й шанувати, бо у них нема того, що все і всюди збуджує пошану, нема ореолу ідейності, характерності та власного почуття чесно́ї праці, праці для високого живого діла. Їх сопартійники хвалять їх *pro fero extemo* (*про людське око* — лат.); але їх творів не читають, не критикують, не розбирають, знаючи добре, що нічого навіть для піддержання і розвою власного напрямку з них не видушать». От і вся відповідь...

На щастя, Корнило Устиянович належав до тих щасливих людей, які хоч і з запізненням, але все-таки доволі вчасно зуміли визволитись і від ідей панславізму, ідеї місіонерства росіян, ідеї, що розгорнула в Галичині у москвофільство — відкритого і лютого ворога всього українського як по духу, так і по формі. Корнилу Устияновичу Достатньо було поїхати декілька раз в Росію, точніше на окуповані нею землі, щоб побачити справжнє обличчя «братолюбних» росіян, зрозуміти і відчутти експансію Росії на всі слов'янські народи з метою їх загарбання і перетворення їх у звичайних рабів, від котрих з часом і відбирають мову. Результатом того визволення була книжка «М. Ф. Раєвській и російській панславізм. Споминки з пережитого и передуманого», що вийшла у Львові 1884 року.

«Зародок панславізму, — виправдовувався Корнило Устиянович, — виніс я ще з дому. У мого вітця говорилося до 1860 року пе-

реважно по-польськи, хотя й отець був любимим руським поетом і виховував нас усіх в руським патріотичнім дусі. Дитиною прислухався я, як отець читав матері Вальтера Скотта в польським перекладі, я слухав поезії Міцкевича і драм Коженъовського, а попри те читав і співав пісні Падури, «Не згасайте ясні зорі» Шашкевича і переглядав віденського «Вісника». В бібліотеці мого вітця найшов я також поезії чеські і вчився їх напам'ять, найшов я і «Кроледворську рукопись» і силябізував «Семейную Библиотеку», Зубрицького «Історію Галицько-Володимирського княжества» і повість російську «Старий дом», — се річи писані язиком великоруским. Додайте до того, що в школах учили нас язика церковного з вговором малоруським, то й поймите легко, що я, понюхавши трохи тих язиків, а не навчивши окрім німецького, т. є. чужого — ні одного докладно, був відличним матеріалом на панславіста».

Дивно, але патріотичні почуття збудив у нього не Т. Шевченко, не І. Котляревський, а маловідомий польський поет Моргенбессер своїми творами про минулі княжі часи. Під впливом прочитаного молодий хлопець почав писати і свої вірші, але зустрів глум з боку товаришів, а викладач гімназії, в котрій навчався Корнило Устиянович, навіть застеріг його, щоб він перестав писати такі поезії, бо вони нічим іншим, крім тюрми, не світять. Так уже сталось, що тим учителем був Омелян Огоновський...

Зневірений, він дуже швидко потрапляє в сіті москвофільства, розставлені протопопом М. Раєвським у Відні, де вчився Корнило Устиянович. Невдовзі «запела душа поэта» і продукція цього співа вилилась на сторінки коломийських газет. Корнило Устиянович писав їх мовою «коменданта галича-рускай літературы» Богдана Андрєіча Дедіцаго, з котрої на весь світ сміявся М. Чернишевеький. Вірші жодної вартості не мали.

У Львові Корнило Устиянович дебютував 1867 року віршем «Кормчій» в газеті «Галичанин» (№4), редактором якої був усе той же Богдан Андрєіч. Звичайний панегірик на честь крилошанина митрополичої консисторії Михайла Куземського. Більш серйозним віршем був елаборат, опублікований у цій же газеті № 7 під назвою «Изменникам Родины». Ті «изменники Родины» — звичайно, українці, котрі «згордили русским хлебом и за безцветные мечты пошли служить злым соседям на скорб своей отчизны». «Злые» сусіди — це поляки та австріяки.

1870 року К. Устиянович опублікував у 12-му номері «Основи», що видавалась Ставропігійським інститутом у Львові і була органом «партии Юлиана Лавровскаго», вірш «Сто літ минуло», а в наступні роки свої поезії друкує в газеті «Правда», яка виходила під редакцією Олександра Огоновського й іменувала себе «письмом літературно-політичним», а також «хранительницею святощів народних». На думку Омеляна Огоновського, друковані в «Правді» вірші — «Галич» (№ 2), «Думка» і «Над Дунаєм» (№ 4), написані під впливом Тараса Шевченка, дуже нагадують відомий образ України — «церкви-домовини» і знаменують наступний етап як творчості поета, так і його світогляду. Устиянович закликає всіх «руських дітей» до єдності, через відсутність якої ці ж «руські діти» й надалі перебувають «на скверній постели рабства»:

Прокиньтесь!

В останній раз

Зоря займається для нас

І будит всіх, і до життя

І праці і борби нас кличе

В останній раз!

Дивіть: усі народи братні

Купають в поті зною лица

І плодом праці благодатним

Вже крешуть жизнь собі нову,

І бистрою безпечною ходою

Спішають на волю золоту:

І тільки ви одні, одні,

На скверній постели рабства

Качаетесь ліниві в сні

І кленете пророкови.

Що всіс збудив до жертв і до життя.

(«Галич»).

Єдності не було. Прірва збільшувалась. По одному боці — москвофіли, котрі кричали, що українців нема і не було, і їх вивунав німець, а з другого боку москвофіли, котрих у Галичині звали кацапами. Москвофіли йшли монолітом, українці ділились на різні партії. Торжествував монарх. Політика «розділяй і владарюй» не давала збоїв. У 18-му номері «Правди» за 1873 рік з'являється поема «Вадим», про яку Омелян Огоновський у своїй «Історії літератури руської» скаже, що це був великий успіх письменника,

«в котрій вдатно зображеся змаганє славного проводиря народу против Рюрика, першого князя Руси, і одтак нещасна єго боротьба про свободу і волю». Проводиря народного звали Вадим, а звідти і назва поеми, яку на відміну від Омеляна Огоновського піддав жорстокій критиці молодий Іван Франко, який тільки-но приїхав з Дрогобича завойовувати Львів. Корнило Устиянович друкується зрідка. 1874 року «Правда» в №9 публікує «Веснянки», а в 12-му номері «На зорях». Наступного року в «Правді» з'являється тільки один вірш — «Дві доньки слави». Проте саме цього 1875 року виходить перша книжка творів письменника під назвою «Письма К. Н. Устияновича». Перша книга містила «поеми історичні» і вийшла накладом відомого мецената дідича села Вікна Володислава Федоровича. Крім відомої поеми «Вадим», тут була вміщена поема «Іскоростень», яка складалась з 25 пісень, «котрі, — як характеризував її Омелян Огоновський, — переносять нашу думку в мрачну старину і розвивають перед нашою душею неначе панораму гарних образів з давньої бувальщини, коли-то в народній фантазії вся природа була оживлена богами, коли ріки говорили, а дерева в недолі людській тужили та в смутку аж до землі хилились».

І знову дві категоричні оцінки. Омелян Огоновський в «Правді» (№5, 1876 р.) про історичні поеми Корнила Устияновича відгукнувся вельми позитивно, зауваживши, що автор в ній послуговується літературою та записами, яких «не мож назвати критичними». «Насамперед, — писав Іван Франко в другому номері журналу «Друг» 1876 року в статті «Слівце критики», підписану псевдонімом «Джеджалик», — во «Вступі» автор сам, властиво не знає, чого хоче і що пише — і ціла річ кінчиться на викладі початків міфології і повірїй народних і на викладі початків темної слов'янської історії [...] Епос «Іскоростень» так єсть за кожним кроком переповнений такими, правду сказавши, непотрібними прелекціяни, що читатель за масою міфологій і сказок не годен добачити і самого оповідання». З тих 24 пісень, що в поемі, можна викинути без шкоди для твору більшу половину і це тільки б надало йому ясності та користі. Так вважав Іван Франко, так він критикував, подавав поради і оцінював. «Правда, — писав він, — автор заявляє тут глибшїї і серйознішїї студії на полі слов'янської міфології, но ми дали би йому добру раду: замість розкидати такії цінніє скарби марно і уривково по поемах, де лежать, мов каміння серед дороги, най уложить їх систематично їх в учебник, котрого

у нас і так велика потреба». Все в Корнила Устияновича не так, як треба: недостатнє знання життя героїв і недостаток життя взагалі в поемі, відсутність пластики, багатослівність, «прелекції», тобто авторські вставки і пояснення, гомерівські епітети, які нагадують міхурі, котрі сам автор понадував та котрі, звичайно, займають в поемі багато місця, але всередині «пусті і безжизенні». Сюжет заплутаний, зіпсований, що не збагнеш, про що йде мова, недбалство у викінченні форми, відсутність «цілі стичної», занедбаність техніки вірша, від чого поема скоріше проза, ніж вірш. Ні, звичайно, про техніку вірша, римування, зберігання жіночих і чоловічих рим, — говорити й нічого. Автор у тому напрямку зовсім занедбаний і невироблений. Половину зі звинувачень, котрі сипав молодий Іван Франко на твір Корнила Устияновича, можна було з таким же успіхом сипнути на тодішні твори Івана Франка: той же «язик», «прелекції», гомерівські епітети. Правда, більшість творів з тими вадами Іван Франко зі свого доробку відкинув і не надрукував, а тому на них Омелян Огоновський не написав таких одіозних відгуків у «Хранительниці святощів», як газета «Правда».

В поемі, звичайно, є Ольга, канонізована у святі, є Ігор, її чоловік, є княжа дружина. В трактуванні Корнила Устияновича, як каже Франко, Ольга, як жінка-тигр, Ігор — розбійник, дружина його — банда розбійників, — і всі вони в кінці поеми домагаються перемоги. Франко категорично проти того, щоб моральне зло перемагало. Воно може перемогти фізично, але в жодному випадку морально.

Зрозуміло, що бачив Іван Франко і дещо добре. «Уже самое тес, що первий взявся за серйознішу працю, ставить го високо в нашій сучасній літературі. Язык у господина Устияновича народний, а пишучи прозою, він навiрно міг би стати поруч з нашими первими писателями, если б тільки позбувся своєї суб'єктивності і менше гонив за оригінальністю, котра правдивому поету мусить бути вроджена. Силувана оригінальність сейчас замітна і дуже немилосе робить впечатленіє. Желатильним було би також, щоби г. У. позбувся своєї охоти до філософствування, котрим, мов водою, розпустив кінець свого епосу «Іскоростень», нищачи через те сам найтрагічніший момент поеми».

1876 року накладом Корнила Сушкевича, голови «Просвіти», виходить друга частина «Письм К. Н. Устияновича», котра містила думу «Святослав Хоробрий» і трагедію в п'яти діях «Олег Святославович Овруцький».

Знову на вихід книжки відгукнувся вельми позитивно Омелян Огоновський, а в своїй «Історії...» зазначає, що вже надто сучасним виглядав Олег, бо говорить такі речі, «які би міг тепер виголосити князь в державі конституційній».

Корнило Устиянович замахнувся написати тетралогію драм з нашої історії, зробити своєрідний цикл драм та трагедій, подібно, як в літературі англійській це зробив Шекспір. «Мушу зауважити, — писав на це в «Літературних письмах» Іван Франко, — що д. К. У. зробив дуже некорисний для свого таланту вибір, ставлячи собі за задачу представити в цілім циклі драм і трагедій старинну добу історичного життя Русі. Уже сама недокладність історичних переказів мусить ставити йому велику перепону і спонукати його якнайширше пускати вудила своєї фантазії. Правда, як в першім, так і в тім томі «Письм» Устиянович заявив дуже обширні і основні студії на полі руської історії і древньої міфології, — та все ж се, а ще більше його немалий талант, з яким опрацьовує свої трудні теми, велить нам жалувати дуже, що він не взявся до оброблення тем із нашого суспільного життя, і що взагалі, як зачуваємо, відноситься до нього з маловажанням, кажучи, що воно «не дає тематів для артистичного оброблення».

З уст Івана Франка це величезна похвала і визнання таланту Корнила Устияновича. Франкові не подобалось одне: письменник легковажить сучасністю. На його думку, тільки сучасність розкриє повністю талант Корнила Устияновича і під тим оглядом він робить скрупульозний аналіз книжки з точки зору «правди життєвої, історичної та артистичної». «І яке ж переконання виніс я з того перегляду? — запитує Франко. — Певно не те, що автора на тім полі жде успіх, на який заслуговує його талант і його студія. Противно, я скріпився в тій гадці, що лиш сучасні сюжети можуть поставити його високо в ряді наших писателів і що старинна, середньовічна мертвеччина, історії про князів та панів не то його, а й писателів з сильним, об'єктивним талантом, спосібні звести на хибні дорogi».

1877 року вийшла третя частина «Письм». Вона містила чи не найосновніший твір К. Устияновича, один із задуманої серії про руських князів «Ярополк I Святославович, великий князь Київський». Це була трагедія в шести діях, присвячена батькові — Миколі Устияновичу, трудів якого на ниві рідної культури так і не змогли достойно оцінити тодішні літературознавці та критики.

«З борців свободи, — писав у посвяті батькові Корнило Устиянович, — звелись ми на розпинателів її. Не припускає вольного слова противної гадки і забувшись в буквах і виразах і формах поржавілих і нових, одцуралисьмося друг друга, патріот патріота, син батька, безчестимо, плюгавимо, нищимося перед лицем розвельможившихся ворогів; без надії тверезої на будучність, без любові до нинішности, без почитаня для бувальщини тяжкої в наші діла — п'яні завзяттям одним — скарбом однісіньким, перехованим з прапрапрадідів — молим і чаєм лиш помсти на ворогах наших — хоть би по трупах наших».

Присвята, безумовно, була відповіддю І. Франкові, який не вважав за потрібне порпатись у темних княжих часах, а радив займатись тільки сучасністю.

Драма була премійована товариством «Руська Бесіда», а її аналізу Омелян Огоновський присвятив у своїй книжці «Історія літератури руської» вісімнадцять сторінок, зазначивши, що має вона велику літературну вартість, є окрасою нашої драматургії і одним з найкращих творів її.

Дивно, але на появу третьої частини «Письм» Іван Франко не відгукнувся нічим, але драмі «Ярополк» відвів чимале місце в різних своїх критичних студіях, літературних оглядах та статтях.

27 листопада 1890 року відбулась прем'єра «Ярополка» у постановці театру «Руської Бесіди», а на її постановку відгукнувся в хроніці «Кур'єра Львівського» Іван Франко. «Про саму п'єсу, — писав він, — написану К. Устияновичем, можна сказати небагато. Це хроніка в діалогах, майже без драматичної дії (за винятком різних убивств) і без сліду якої-небудь характеристики дійових осіб, а її основа, взята з давнього минулого, не будить ані психологічного, ані будь-якого іншого інтересу». Франко непохитний у своїх переконаннях. Правда, при цьому всьому похвалить прекрасну гру артистки Біберович, що виконувала роль дружини Ярополка, скаже кілька слів похвали деб'ютанту Нестору Яворівському в ролі Ярополка, похвалить режисера Івана Гриневецького, який потратив і великі сили, і великі гроші на постановку, а в «Українсько-руській (малоруській) літературі» 1898 року назве драму «мертвою історичною п'єсою».

Своє ставлення до драми Іван Франко пояснив у статті «Наш театр» (дев'ята книга журналу «Народ» за 1892 рік). «Ми, русини галицькі, — писав він, — властиво, не маємо своєї національної

історії, не маємо минувшини, котра б була близька до свідомості народної і, виставлена на сцені, могла б підносити народного духа. Часи князів і бояр поросли мохом, і кого у нас нині до них зогрієте? Всі оті Ярополки, Олеги, Настасі, виводжені на сцену нашими драмописателями, були чистою мертвячиною і не мають ніякої поетичної вартості. Історія козаччини, така багата на драматичні конфлікти, зачіпає Галичину, тільки дуже слабо; що вона дуже слабо корениться в свідомості не то вже простого люду, але й самих драматичних авторів, се показує найліпше «Полуботок» Барвінського — нудна книжкова риторика без іскри живого чуття, котра держиться на сцені тільки завдяки кільком патріотичним фразам. І що ж лишається нам із нашої минувшини? Чи історія роду Острозьких, безперечно трагічна, але далеко більше, напр., в фігурі Анни-Алоїзи, ніж звеличеної Гальшки. Чи, врешті, опришки з Довбушами та Баюраками? Звісно, є тут зеренце живого драматизму (гляди Коженювського «Каграссу Górale»), але як же старанно втікають наші поети від того зерна, коли й такий Федькович уважав потрібним обснувати його до невпізнання фантастично-міфологічною павутиною?»

Корнило Устиянович відповів Іванові Франку віршем «Ото поезія», надрукованим у «Зорі», № 14 за 1892 рік:

Днясь добре з'їсти, добре спати,

Забавитись на кошт чужий,

Когось іздерти, роздоптати,

Або у воздух багачів

Цікаво повисаджувати.

Ото поезія! Йдїм спати!

Нам вже такої не писати!

Іван Франко почувся діткнути. «А надто ще тепер, — відповість, — в часах «нової ери», коли навіть колишній співак убійств князів та бояр Корнило Устиянович здригається на саму думку про таку поезію, в котрій би хтось наважився убити багача, і з тої притоки зводить навіть клевету на всю сучасну поезію».

Драма «Ярополк» була найбільшим твором Корнило Устияновича і фактично остання. Так і не вдалося зреалізувати задум про нашу давню історію серією драм та трагедій про князів. З постановки п'єси, музику до якої написав Наталь Вахнянин, залишилась «Пісня норманнів», яка починалась словами «По морю, по морю». 1894 року Олександр Колесса написав вірш «Шалій-

те, шалійте, скажені кати» і невдовзі слова Корнила Устияновича «По морю, по морю» були замінені на слова О. Колесси. В майбутньому пісня стане улюбленою вождя революції В.І. Леніна, її історію написання вже й мало хто знав, але 1895 року вона принесла чимало клопоту Колесі, який габілізувався у Львівський університет, хитро-мудро обставивши при цьому Івана Франка, якому сам посол О. Барвінський обіцяв, що скорше на його долоні волосся виросте, ніж Франко стане працювати в Університеті. Того року, принаймні, щоб не зашкодити своїй репутації цією піснею, О. Колесі довелось трохи попереживати і благодати різні хори та їх керівників не виконувати її, а ще більше тримати в таємниці, хто є автор тих слів. В радянські часи всі заслуги академіка О. Колесси звелись саме до цієї пісні...

1881 року Корнило Устиянович познайомився з Іваном Франком у селі Вікні в діди́ча Володислава Федоровича, але це знайомство так і не переросло у дружбу та спільну працю, хоча так спочатку заповідалось. 1882 року Корнило Устиянович засновує гумористичний журнал «Зеркало». Саме працю у «Зеркалі» дуже високо цінував Іван Франко і засвідчив це, зокрема, в «Нарисі історії українсько-руської літератури до 1890 р.», де писав: «В цьому журналі Корнило Устиянович показав себе не тільки не злим гумористом, але також добрим ілюстратором». Випуск журналу приніс редакторові тільки неприємності. На нього з усіх боків почали тиснути, номери конфісковувати. Корнило Устиянович змушений був припинити випуск і відкрити новий журнал цього ж скерування тільки під назвою «Нове зеркало», яке почало виходити з 1 червня 1883 року. Його редактором К. Устиянович був лише півроку. Опісля його замінив Василь Нагірний, який нещодавно приїхав зі Швейцарії й активно включився у громадське життя Галичини. Він мешкав у будинку №3 по вулиці Лінде та тримав квартирантом голо-босого Івана Франка. Василь Нагірний був редактором ще дев'яти номерів 1884 року.

Відновлення журналу Іван Франко привітав віршем «Нове зеркало», який опублікував журнал в другому номері за 1882 рік....

Отак-то недавно блищало, ясніло

То «Зеркало» наше, зорею зоріло.

Глядівся в нім чистий — і чистий уздрівся;

Глядівся плюгавий — і стидом укрився:

Заглянув продажний — вздрів Хруня Микиту.

*Жидок уздрів Швіндля й любку оковиту;
Уздрів Лизунович свої товсті лиця.
І «Ми» тут стояли, яко опозиція.*

Хрунь Микита, Швінделес, Пархенбліт, отець Лизунович — типові фігури «Зеркала», творені Корнилом Устияновичем. Саме їм дуже не подобався журнал. Надто незадоволені були «ми» — клір Святоюрської гори. Вони примусили закрити журнал, відтак відреклись редакторства Корнила Устияновича.

1884 року Корнило Устиянович публікує матеріал «М. Ф. Раєвській и російській панславизм. Споминки з пережитого и передуманого». 86 сторінок пристрасної сповіді Корнила Устияновича, який, вирвавшись з тенет москвофільства, став гарячим українським патріотом. Про цю працю Іван Франко так і писав: «Найціннішою його (Корнила Устияновича. — Р. Г.) спадщиною я вважаю його спомини «М. Ф. Раєвський і російський панславизм», видані у Львові 1884 року».

Окрім цих спогадів окремими виданнями вийшли ще 1902 року дві книжки: «Кавказ. Етнографічно-історична розвідка», видана у Львові накладом автора, та «Три цікаві загадки», видані в Чернівцях, накладом тамтешньої «Руської Бесіди». У 1884-1902 рр. Корнило Устиянович нагадує про себе в пресі невеликими віршами, друкованими в «Альманасі буковинським», виданім на честь десятилітнього «существованія общества русских академиків «Союз». Тут він друкує оповідання «Межи добрими людьми» та вірш «На спомин літ». 1884 року письменник у «Батьківщині» друкує притчу-вірш «Хто винен?» (№ 16), у «Зорі» — «Протав судьби» (№ 12), а в 1885 році вірш «Гостина на Поділлі» («Буковина», № 24), «Земле моя» та «Летіла пчїлка» в «Ділі», вірш «Прозрім» друкує «Зоря» (№ 22).

Не так багато полишив по собі Корнило Устиянович і прози: «Сватане «Бали» («Зоря», № 20, 21, 1884 р.), «Межи добрими людьми» («Буковинський альманах», Чернівці, 1885 р.), «І не введи нас во іскушеніє» («Буковина», Чернівці, 1887 р.), «І остав нам долги наша» («Буковинський календар», Чернівці, 1887 р.), «Емігрант» («Діло», № 124, 128, 1888 р.), а також цикл гумористичних статей, опублікованих 1888 року в «Ділі» під рубрикою «Під неділю».

У 1877-1881 роках вірші Корнила Устияновича можна надібати в москвофільських виданнях «Пролому», які редагував Осип Марков, та в «Слові» (редактор Венедикт Площанський). Здебільшого

це вірші із закликом помиритись і йти однією громадою в обороні народних справ.

Це в основному і весь літературний доробок Корнила Устияновича, за винятком того, що в десятому номері журналу «Зоря» за 1891 рік письменник друкував невеликого розміру поему «Мойсей». Перед тим у другому номері цього журналу була опублікована поема «Самсон», яка з «Мойсеєм» творила один цикл біблійних поем. Можливо, ця поема забулась би серед творчого доробку Корнила Устияновича, як забулось і все решта, коли б 1937 року Богдан Лепкий у «Трьох портретах» не оповів про відвідини Іваном Франком його батька Сильвестра Лепкого, відомого в літературі під псевдонімом «Марко Мурава», в селі Жукові, де той був парохом, та розмову, яка відбулась між ними. Опісля цю подію Богдан Лепкий описав ще і в повісті «Казка мого життя», що вийшла 1942 року. Неповдалі плебанії, на березі річки під грушею текла мирна розмова між обидвома. Перебирали різні теми і зупинились на «Мойсеї» Корнила Устияновича. На поемі, публікованій у «Зорі», та образі, виставленому в Народнім домі. Сильвестру Лепкому поема подобалась і він навіть процитував: «Мертва очам, німа для уха. жене від себе жинзі духа...».

«- Невже воно не гарне, не поетичне й не сильне? — питався батько.

— Гарне, та неглибоке. — відповів Франко. — Устиянович пише й малює поверху, нічого з глибини душі Мойсея не добуває, не розуміє його трагізму.

І пішла дальше бесіда про біблійного Мойсея. Не міг я надивуватися, що Франко так добре знав Святе письмо, історію церкви, патристику тощо, забувалося тоді, що це поет, можна було гадати, що доктор святої теології, тільки не зовсім покірний канонам. Полеміка скінчилась, як звичайно, — противники залишилися на своїх позиціях....

— А все ж таки, отче, не вдовольняє мене Устиянович своїми Мойсеями. Побачите, якого я колись напишу.

І написав, але батько вже не побачив. Полеміка залишилася не вирішена, а як полемісти вирішили її «там», то ми про це не будемо знати.

Для мене вона лишилася як причиною до генези однієї із тих нечисленних поем, якими слушно може повеличатися наша література, до генези Франкового «Мойсея».

Скільки вже написано про генезу чи «до питання» появи «Мойсея» Франка! Сумнівно, щоб якийсь вплив на Франка мав «Мойсей» Корнила Устияновича, але поза сумнівом, що і полотно, і поема спровокували написання Іваном Франком його власного «Мойсея», що став шедевром української літератури. «Напевно є якась закономірність у тому. — писав Я. Горак, — що мистецьке втілення образу Мойсея підвладне лише таким особистостям творців, які мали чи бодай частку величі Мойсея, чи своєю долею мимоволі повторили з певною сенсі долю пророка. Тому, можливо, найвідомішими і найбільш признаними в історії людства залишаться Мойсеї Мікельанджело, Генделя, І. Франка, в той час як менш відомими будуть, Мойсеї Рембрандта, Н. Пуссена, Д. Россіні, К. Устияновича. Та значення останніх не слід недооцінювати: при їх відсутності не було б того фону, на якому вирізнялися б визначні шедеври. Цьому прикладом є Мойсеї К. Устияновича і їх вплив на історію задуму написання Франкової поеми «Мойсей».

І над Корнилом Устияновичем, як і колись над його батьком Миколою Устияновичем, надалі тяжіє оцінка, яку дав йому Іван Франко, і котра переходить з одної праці про письменника в іншу без жодних критичних зауважень, роблячи при цьому недобру прислугу і Корнилові Устияновичу, і Іванові Франку, і виставляючи при цьому останнього як своєрідного диктатора в літературі, а першого, як його несправедливу жертву. І перше, і друге теж несправедливе.

В основному літературознавство послуговується оцінками Івана Франка, які він висловив у молоді роки, ще тоді, коли Іван Франко заявляв: «У нас нема літератури!». «Спори, сварки та крики о літературі, — писав він тоді, — се ще не література. Газети, повні фраз, маскуючі заливом слів недостатку мислі, й брошури, голосно і з твердим переконанням розправляючі о виїденім яйці, справоздання з діяльності, котрої ніхто не бачив і з котрої ще перед виходом справоздання сліду не лишилося; повісті про торішній сніг, в котрих видно все, крім життя, правди й дотепу; стихи про весну, літо, зиму й осінь, про любовні зітхання, і святу трійцю, про природу, засушену в бібулі, і про чуття, законсервовані в спіритусі, — се ще не література. Се підпеньки, що ростуть на здрухнелих пнях, а не крепкі, здорові дерева. Се плісень, що вкриває гниле багно, але не цвітиста мурава. Се щось таке, що твориться ні на землі, ні в воздуху, ні в воді, щось відірване від життя, від

мислі, від сучасних інтересів, що постає і гине, не будячи в нікім цікавості, ні охоти, ні співуділу, а хіба рівнодушне здвигнення плечима». Найдивніше, що ці пристрастні слова писав до вступу свого перекладу «Фауста» Гете. Максималізм Івана Франка зрозумілий. Дбаючи про встановлення української літератури, яку розглядав як одну зі складових боротьби за українську самототожність та політичну самовизначеність, Франко вважав, що наявний письменницький арсенал треба скеровувати виключно на цю святу справу. На його думку відхилень від цього курсу не могло бути.

Не могло бути «співів про торішній сніг», як і не могло бути того, що зреанімувалось у вигляді ідеалів «молодомузівців». Треба було, як пізніше скаже в «Декаденті», на «шрум настроїть ліру». Від письменників і від самої літератури вимагав активних позицій у вирішенні сьогочасних проблем. Вимагав того, що назвав методом ідейного реалізму і типовим твором якого вважав свій «Борислав сміється», котрого так і не закінчив. Проблеми Ярополків, Олегів, князів, Настась вважав за потрібне залишити на потім. При реалізації найосновнішого, після встановлення української літератури в національній державі, можна, вважав, повернутись до тих проблем. Тоді це буде оправдано і навіть потрібним. Зараз цими силами, які є в літературі, робити іншої роботи не можна. І був у цьому, безкомпромісним.

Інакшу точку зору мав Корнило Устиянович. Вважав, що саме зараз у часи незгоди між українцями, ворогування партій, оповіді про старі часи, давні звичаї будуть дуже доречні. Хотів збудити тим самим народний дух, бажання змінити життя, консолідуватись, забути давні чвари. Без осмислення минулого неможливе сьогодення — це лозунг Корнило Устияновича.

Він не був піонером у нашій літературі в царині історичного способу, розробленого циклу драм, трагедій та поем. Ця тема виникла в нашій літературі в час «Руської Трійці». Звернення до історії свого народу було тоді явищем революційним, зрозумілим та історично виправданим, але аж ніяк не могло бути основною чи головною темою літератури. На жаль, історична тема стала основною, затьмаривши всі інші. Одним з представників цієї течії був і Корнило Устиянович. На відміну від інших письменників, він торкався ще давнішої історії, майже міфологічних часів, які в літературі не оброблялись ні до нього, ні після нього. Це була серйозна, систематична робота, закріплена на широку ногу і орієнтована

на на кращі літературні зразки, а найперше В. Шекспіра. Не вина Корнила Устияновича, що суспільство втратило до цієї теми зацікавлення. Ми значно краще знаємо історію англійських королів та історію французьких інтриг та збочень, ніж свою давню історію. Та й не тільки давню. Корнило Устиянович виявився останнім, хто в нашій літературі торкався цієї проблеми. На відміну від багатьох письменників в основу своїх драм вклав сюжети з загальноукраїнської історії, а не обмежувався тільки галицькими сюжетами.

Поетична частина спадку К. Устияновича, котра опинилась поза межами «Письм», ніколи ніким не була впорядкована і видана принаймні як пам'ятка нашої літератури під дахом однієї збірки. В основному це поезії, присвячені темі єдності українських сил. Тобто, маємо продовження теми, яка посідає чимале місце в творчому спадку його батька Миколи Устияновича, що мав одним із псевдонімів «Дротар» від назви спеціальності ремісника скріплювати дротом побиті горшки. За ці заклики Миколу Устияновича постійно били з обох боків, і ті тлумачи діставались його синові. Об'єднання, примирення так і ніколи не настало.

Найціннішою частиною спадку Корнила Устияновича є мемуаристика. Цінна з будь-якої точки зору: історичної, психологічної, пізнавальної. Книжка «М. Ф. Раєвській і російський панславізм» — це оповідь про шлях людини до пізнання правди, шлях навернення і покути. Якщо в оцінці поетично драматичного та прозового спадку Корнила Устияновича були різні думки, то в оцінці мемуаристики всі були єдині. Жаль, що в нашій літературі подібних книжок не так і багато, хоч, ох, як здалось би. Ми давно вже зробили професією розкаюватись, називаємо це навіть патріотизмом і заробляємо на цьому непогані дивіденди...

Поза всіляким сумнівом, що беручи до уваги вклад Корнила Устияновича в нашу культуру і порівнюючи той вклад з тим, яку увагу приділяємо йому зараз, то зрозуміло, що цю увагу інакше, ніж кривдою, не назвеш. Та й назвати інакше не можна. Хіба що потішимо себе тим, що він серед нас не перший і не останній та що така вже доля мистця в своїй країні... Особисте життя письменника і художника Корнила Устияновича залишались для дослідників звичайною terra incognita? За винятком того, що він був неодруженим, вів бурлацький спосіб життя, зупиняючись в тому чи іншому місті чи селі рівно на стільки, скільки цього вимагала робота над розмальовуванням інтер'єру церкви, намалювання за-

престольних ікон чи ікон для іконостасу. Ці роботи проводились в основному влітку. Працював він разом з іншими художниками, найчастіше ще з двома, а часом, в залежності від об'єму роботи та терміну виконання, й трьома. На зиму він перебирався до сестри у Вижницю або до котрогось з братів чи родини, які проживали в різних куточках Галичини та Буковини. Це і все.

Лише завдяки листам, які невідомо як потрапили у фонд Корнила Устияновича, який зберігається у відділі рукописів та текстології Інституту літератури ім. Тараса Шевченка, вдалось дізнатись дещо більше про особисте життя Корнила Устияновича та про те, як складувались його стосунки з тогочасними політичними та культурними діячами.

Неоціненним джерелом для цього стали збережені листи Корнила Устияновича до пароха Бушнева Ісидора Глинського. В нашій історії цей скромний сільський священик займає особливе місце. Він був 1860 року народження, закінчив Львівський університет та греко-католицьку семінарію у Львові 1883 року, в цьому ж році висвятився і був скерований працювати священиком у село Ілавче на Тереховлянщині, де й пробув до 1887 року. Відтак став священиком у селі Бушневі микулинецького деканату при церкві Непорочного Зачаття. В цьому селі він і помер 20 квітня 1931 року.

Вперше ім'я Ізидора Глинського як людини особливої для нашої культури виплило при публікації листів Лесі Українки, яка, їдучи до Єгипту на лікування, розшукувала адресу Йосифа Білинського, який був особистим лікарем у короля Єгипту, і міг би їй багато в чому допомогти. Розраховувала на його допомогу. В свою чергу Йосиф Білинський вислав значні суми грошей у Галичину на видання українських газет та книг, відкриття нових шкіл та гімназій, а також на різні благочинні акції, в тому числі і підтримку художників та письменників. Гроші він вислав на руки о. Ізидора Глинського, який на свій розсуд і вислав їх на різні пожертви. Ім'я Йосифа Білинського залишалось весь час в тіні. Він не бажав, щоб люди про його пожертви знали. Хотів, щоб створювалось враження, ніби всі ці благочинні акції здійснюються за гроші, які були зібрані у вигляді пожертв з народу.

Саме з цього джерела і користав Корнило Устиянович. Листи до Ізидора Глинського збереглись у відділі рукописів Львівської Національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаніка НАН України до цього. Вони не тільки дають можливість прослідкувати марш-

рут Корнила Устияновича, але й дають цінну інформацію про його родину та погляди на ті чи інші питання суспільного та політичного характеру. Значив о. Ізидор Глинський для Корнила Устияновича багато і дружбу з ним він цінував. «І не з цікавості запитую Вас, — писав йому Корнило Устиянович 21 липня 1895 року з Вижниць, — а з щирого бажання поставити нашу приязнь так, щоби і найлютіша буря не годна була спокійніших єї вод схвилювати. Малярь а жена то брат і сестра. Обоє любят пристрасно красу, обоє запалюются скоро до сего і до того, обоє суть каприсні і легкодушні — хвиля наводит їх до гріху, хвиля преображує їх в ангелів. Та не всі малярі поети і не всі жони високомірні. В одної жінки серце непевний дім заїздний, бурдак веселий з закритими вікнами — зайде там кождий, кождого там впустят, кождого обідрут. Не видко що в тім серцю дієсь, не зміркуєш і ніколи не порозумієш єго. Оно бо всім привітне, всім раде... а не любить нікого. В другої жінки серце запечатаною дверю, а з отвертими вікнами. Зайти там нікому несвобідно, а всіми вікнами видко в середину. В тій середині криничка блага і посвящена, а в тій криничці образ сіяє, образ одного, кого оно любить. Перед такою клякай і молися. По таких рідко на світі; а із тих перших рідко Магдалина в вінци терновім на душі болючій отверто визнаєт свій гріх і провину і змушує нас к милости й шанобі. Малярь то серце такой Магдалини, дитинне серце... Брак му сили волі, брак характеру. Грішит і каєсь, щоб знов со-грішити — він християнином, він homo як другі. Інше духовник, учителем народа. Хоть homo як другі, сторожит правил котрих всі ламають, а лиш від него одного жадають, щоби світив їм без змази, як сонце. Він жертва свого уряду і званя. А доведеться єму серце мати і жити грішним житем людей Божих, він таит в собі, він не сповідаєсь, мучиться тяжко, а як той касарь льондонского банку, що комусь видав тисячку мість сотки не признаєся: «Я сотку видав», банк не помиляєсь; тисячку мали ви калитці і позабули, я лиш сотку дав вам»... Дарма що тисячъ — помилку нещасну — із своїх грошей в касу поповняє».

Саме з Ізидором Глинським він ділився найсокровеннішими мріями та думками. З цих листів відомо, що захоплювався Корнило Устиянович питаннями аеродинаміки і намагався створити якийсь літальний апарат та витрачав на втілення цієї ідеї свої скромні заощадження. З цих же листів відомо, що він працював з художниками Морозом, Хомиком та Гладким, про яких годі чого дізнатись з довідкової чи спеціальної літератури.

Дружбу з о. Ізидором Глинським Корнило Устиянович дуже цінував. «Під кінець Вашого листу кажете, — писав він 26 вересня 1895 року, — що хочете зо мною розійтися добре. Тим думаєте, що я до Вас жаль маю. Ні. Если хто ту в чім виноват, то я сам. Мені у Вас сподобалось, мені у Вас добре було. Я чувся як у рідного брата, з котрим бих рад був ділити і розкіш і горе. Я бажав собі всіх зобов'язати від Мама Добродійки до малої послугачки; бо я мав охоту добути собі у Вас кутик, до котрого б міг від часу до часу заглянути, а хотів я, щоб моєму приїзду усьо раде було. — Не повелось. Я сам тому винен. І коли Ви подавали мені палець, я хапав за руку, для того дотикали Ви тільки мого пальця, коли я Вам пхав свою руку. Я дурень був. Цвіт приязни не цвіте в осени житя.

Жалю не маю. Вигоріла ватра. Уголь є і попіл. А згодом, полються може на них сльози жіночі і стара ватра зацвіте цвітами».

І вже через декілька днів, 28 вересня 1895 року: «До нікого я таких листів не писав як до Вас. У нікого я так не преподоблювався, як у Вас і у Ваших... аж хтось кинув купу гною на мою ватру і она погасла. Не відкривайте ж єї коли приїду. Не роздувайте з попелу жару.

Рогата моя душа не хоче того. Нехай там спочиває і дотліває спокійно. І не нагадуйте мені моїх листів — «Fugit...» — они писані як по смерті. Я зробю всьо, що буде потреба, а так, щоб Ви пізнійше колись могли о мені сказати: незносний то був чоловік, той У. Мав я з ним не одну згризоту... але виконав мені всьо чесно — невдячником він не був».

Його боліло людське горе і він ділився тим болем з о. Глинським. Писав до нього з Буковини 11 листопада 1896 року: «А люблю я єї (Буковину — Р. Г.) за те, що не бачу ту панованя і тиранії народа над народом, не бачу арроганції (*роздразнення* —лат.) нервово, влізливости безличкої і пихи Ляхів і урядів. Нема для мене згіднійшого народа, як они; бо і не знаю більш несправедливого, більш тиранського, як они. Однак може бути, що і другі не ліпші — чоловік всюди однакій і як прийде до власти, то і хоч щоб всі подчинені танцювали, як він каже. Так що ж! І на Буковині багато кривди дієся. І ту безправе і самоволя можних смієся з прав божих і людських... але я того не бачу, сиджу собі в родині, і моя душа, котра торік так тужила за Вашим сумовитим, безстрасним обличем, занувалася, замоталася родинною любовою, як пупінка не чує нічого аж з неї вилетит мотильок блискучій під теплим промінєм веселої

яри. Метелик... дай Боже, а може тільки нетлею прокинешь она і, замість до сонця, до свічки взлетит і спадится в огни, нерозумна, Про мене! Тимчасом, дивлюся на Черемош близькій, а єго камінні відбої поросли верболозами. Не видко безвстидних та голих жидів (ще донедавна купались), зате не видко і чистих вод ріки. Один рік і така зміна. І зо мною сталось так само: забулося погане, забуваєсь і добре. Нові дни, нова радисть і нове горе — нове жите є завістне на пережите. Оно скупитьсь з хвилями вольними для спомину того, що було; оно як жінка: хоче нас мати цілого. А все такой нове жите мене ніколи не брало і не возьме так в полон, щоб я не мав теплого кутика в серцю на згадку про минуле добро і дізану прихильність. І найгромкійша піснь нова не зборонит мені заспівати часом стару піснь що колись була серцю мила. А з такого закутка тихого, як гнізда родинні інакше дивится на світ, дивится своїми, не чужими очима. Свої очі, як своя одежа, она звична, хоть часом диру дістане; а чужа, хоть найкрасша, ненаручна. Найгірше виходив я на тім, шом давав намовитись подивитись чужими очима; а чоловік так легко приймає погляди окруження». Він боляче переживає, що більшість керманичів українського життя часто сходять з доріг, якими йшли. «От н. пр. Вахнянин, — пише в цьому ж листі до о. І зидора Глинського, — . Що з него сталось! Живе з Ляхами і вже перенявся їх поглядами до того степеня, що не встидаєсь, бо з доброю вірою (Я з ним говорив), боронит безправність урядників-башів. Ліпше було б для него, якби — хоть блудними, може, але своїми, рускими очима дивився на світ і люди.

Видівсь я з Маковеєм. І він чужими очима дивится, а гадає, що своїми. А Белей? той, здаєсь, хоче бути также не із себе, а почерез Кониського і других. Та й піде дорогою Мазепи; а природну гравітацію Руси до Руси не виважит.

Та я на то всьо спокійно дивлюся і не мішаюся до ничего, бо не чую сили, не маю віри порадити злomu. Романчук іде за Дідицким, а Олесницкому, відав, чи не Давидяк закладає слухи. Народні ідеали валяються в болоті. А може оно так і треба? хто й знає? Не знаю патріотів між великими, тільки між малими. Великі патріоти великі егоїсти, пристрасть і честолюбність та здобутки для себе... от для кого они ревут і розпинаються. Перекупні, котрих би з святині народности вигнав Ісус Христос.

Тільки не гадайте собі, що з мене говорит якесь огірчене против них. Они ж мені приятелі. Обридлива мені лиш уломність людей,

а найпаче бриджуся тим всім, бо чую, що і я сам, приставлений до огню, розтопив бим ся може так само, як і они. Ціла моя заслуга в тім, що того огню, котрий для мене не далекий, уникаю. Щитом моїм велика ненависть до Ляхів дарма, що знаю, яко Русини таке саме, а може ще й підліше зіле, чим Ляхи.

Для того рук моїх не мажу в політиці і для того так люблю проживаю я Буковині, Не жадаю від Німця нічого і для того волю его, чим Русина або Ляха. Навіть Жид для мене ту чоловіком. Не теряю моїх ідеалів; они визшают, сіяют і серце дурят, як малу дитину. А коли ж чоловік щасливіший, як не в дітинних літах? Оттак-то, панОтчику, кланяюсь до Вас сердечно звідси: «Щастєм, здоровем і веселою душею!» та й прошу: подати звістку о собі і прислати грошенят. В сім році я заробляв мальованем дуже мало; працював над чим иншим. І сю зиму буду ще з для себе, а до заробків возьмуся хіба з весною.

За 2-3 неділі поїду до Радовець. По Різдві до Заставни. Звідтам до Савчинского в Єрмаківці, а коло Великодня знову в стрийські гори, де маю робітку в Рожанці у о. Галиковского — коли знаєте.

Ну наторочив я Вам з цілої панчохи старих ниток. Шкода марки — гадаю треба використати, щоби занудити чоловіка нечастим письмом і банальними комуналами. Вибачте! Старі люди любяť багато говорити, а більш всего о собі. Слухати ніхто не хоче, а прочитати мусит.

Осінь ту прекрасна, тепленька, як літо, Всього-навсього був один морозець на Дмитра, по чім теплий дождик, та й знову погода, люди по-літньому. А як там на Поділю?

Ожидаючи Вашого письма з череватою мошонкою, цілую Вас, з сердечним поважанем».

«Мошонка» справді була черевата і не втримувались у ній гроші. А їх Корнилу Устияновича було дуже потрібно. Всі тільки дивувались, як вони в нього швидко розходяться. А отець Глинський постійно виручав... «Нудно мені, — писав йому 2 березня 1897 року, коли в повітрі вже пахло весною, закінчилась зима і пора було вирушати на заробітки. — Хотів бим щось почати, а ту в Радівцях, як раз, місце для праці непригоже. Мене запросив добриня Савчинський з Єрмаківки на реконвалесценцію до себе, а понеже він се учинив найсердечнійше зо всіх, що мене запрошували, понеже він сам, я по дорозі могу вступити в Заставні до брата Івася, а з Єрмаківки недалеко до Ягольниці, де мене жде у поцтивного, благо-

родного Колодницького робота мала в церкві... для того я і рішився поїхати туди, поки не потепліє ярь і цвітом не ввінчає воскресшу з-під снігу землю. В Єрмаківці учиню кілька експериментів з аерофізики і вималюю, до того ще один образ до церкви. В Ягольниці є до відновлення іконостас — грошей мало — а Мартинюк поїхав на науку декоративної живописи в Відни. Клопіт буде, як до мая не верне. Вліті може, відвідаю на 2-3 неділі гори, а під осінь, як будуть гроші — здаєся вже беспечно — за Кавказ до міста Сухум (старинне Кольхіс), де мій брат Феодосій (смертоносно на нирки недужий) мене до себе на довшій час завзивас. Він знає, що єго дни пораховані і що лишит жену, сина сиротами. Так я поїду там, здаєся, з тим, щоби по смерти брата сиріт забрати до Галичини. Подорож буде коштовати до 150 з. р.

На Буковині ідут вибори гладко. Кого правительство лукаве хоче, того і виберут. «Divide et impera!» — то девіза Австрії. Протів сродників, ба, против Барвінщуків піддержує правительство подскуди явних Москалів...»

Їхав на Кавказ до хворого брата вже хворим. «Дякуючи за присланих двадцять пять гульденів, — писав о. Глинському 22 вересня 1897 року, — прошу о решту, т. є. о пятьдесят гульденів, бо вибираюся в далеку дорогу, під Кавказ до Сухум Кале над Чорним морем. Пробуваючий там брат мій прислав наймолодшій сестрі Олі 60 руб. на подорож и жадас, щоб я з нею поїхав. Відмовити годі. Поїхати треба, хоть и грошей не заробилось, бо він хорий смертельно на якусь ниркову болість. Ви — не сомніваюсь — пришлете мені 50 гульд.... друге тільки позичу та й поїду. Нехай Вас не дивує, що я так дуже надлягаю на тих 50 з. р. Через ті 2 літа, що ми не бачилися, я мало що для церквей робив и заробляв мало; ба, и тос мало розділював, де було треба, Я вправді не дармовав, працював много, та не продуктивно. Я робив студії з натури и вчився рисовати для фототипічних репродукцій моих историчних композицій, а до того займався рівно безплідним а дорогим и томячим трудом аерофізики,

В мальованю допровадив я до великої вправи в портретованю, рисую для репродукції фототипічної незгірше, а мої самодвижні літала усовершаються поволи, так що маю надію за два літа станути з моїм помислом поруч з знаменітшими аеронавтами наконечної розвязки питання льоту.

Можете бути певні, що я не їздив від брата до брата за ласкавим хлібом и не зійшов на нути путь печеняря а Іа Мард. Але то всьо коштовало грошей много; моя хоруба випорожнила кишені дочиста, а то, що я случайно заробив, ледве старчило на обігнане шоденних потреб.

Завзявся я не сходитися з малярями церковними и их адгерентами и допну свого.

Однак перелом такій мусів наступити з великими стратами. Для того не дивуйтесь!. Не відошліть мене з ничим, а увзглядніть моє и положене и конечність подорожи та пришліть прошених 50 з. р. неодзовно и скоро; бо я вже звідси хочу відіхати до Самбора, позичити якій крейцар, а звідтам удамся через Молдаву до Одесси, получившись по дорозі в Сучаві з сестрою. В Одесі сядем на пароход и пливучи, від пристані до пристані побачим Севастополь, Ялту, Херзонеца руїни и інші місця, аж заїдем четвертого чи пятого дня уже до Сухум Кале. Там заміривсь я посидіти коло брата, доки не виздоровіє, або не вмере.

Вас буду нудити обоєтними Вам річами. Їду та й годі. Плюгаво жити в Галичині. Я на раба ляцкого не сотворений. А коли вже конче кому кланятись прийшло би, то волю ударити чолом в Києві, чим в Краков... Волю покоритись Москві, чим Ляхам и зполяченій и жидовілій Австрії. На Краків нема дороги в Україну, а приязнь з Ляхами то наша смерть. Смерть!

В далекій дорозі, на бурному морю, в високих Кавказах, в горах Арарату.... всюди там може нечаяна пригода конєць положити буйному житю и праці и мислям високим. Для того пращаюсь сердечно днєсь з Вами и з Вашим всіми».

Після повернення з Кавказу до всього він захворів холерою, яка погіршила стан його здоров'я. Хотів кинути розмальовувати церкви. Проти цього рішуче виступили Іван Франко і Володимир Шухевич. «Мені Франко і Шухевич рішучо вірадили покидати мальованє церковів», — повідомляв Корнило Устиянович о. Ізидора Глинського в листі від 14 вересня 1898 року. І знову нужда, і знову питання, як заробити гроші. Зрештою, що його проблеми в порівнянні з проблемами народу.

«Зато на Руси Галицкій взагалі плохо и погано, — писав о. Глинському з Головецька, що біля Козьови 1 січня 1899 року. — Народ наш дуже подався и мовчки хилит плечі під бичь, що єго смагає від часу кривавих виборів. Потеряв віру в себе и відвагу;

ба... і нам перестає вірити. Суд подлий покарав тяжко, нечувано тяжко найчестніших, ще за їх кривду. Ах! суди подлі, рада повітова шельма, староство злодій, а министерство розбійники. І живи ж ту в такій державі, навіть цісар по стороні безправя, и, милуючи злодіїв та розбишак, не має помилюваня для тих, що уповали на єго нікчемну конституцію. А ми? Одні кадимо трутням, другі величаєм зрадників, треті зовем запроданцем чесного патріота, котрий у пітьмі попав на хибку дорогу, а інші знов ждуть того, щоби хлоп зійшов на крайну нужду і стався тогди добрим жовніром інтернаціоналу. Наші учені винаходять листи Федьковича і Шевченка і глядають за всім тим, що могло би довести їх неоригінальність, і мало им того, що ті мужі віддали безвозмездно Патрії працю цілого житя... они хотят виказати, що то були падлєци, як і они, на що доказом мають служити урини, в котрі і нам кажуть заглядувати. Не дивниця, що молодіж руска виростає без ідеалів, без пошанованя до людей пожертвованя і без любви до свого народу. Не кажут же, и не доводят з листів В. Барвінського (що их писав в політичних замислах), що він Русь нашу понимав так, як Костецкій яко данницю Польщи? Не зробили з Федьковича байструка, пняка і педерасту, а з Шевченка мочиморду? О люди, люди! Хто ж з нас є лутшим патріотом як В. Барвінській? Хто зробив з Федьковича дикуна, як не єго окружене? Хто з Шевченка зробив пяницю, як не самі мочиморди українські та неволя?..

Ні! Якби я знав, що щось значу між нами, я б ни одного не написав листа до нікого. Та й не дуже-то часто й пишу. Писав я Вам з Кавказа дещо про формації гір та про Арарат, а до Барвінського про те, що з-за єго політикою чекає нас абсорбція Польщею жидовілюю і зполяченими жидами; писав до Костя Левицького в власній справі, та й то не вийшло мені на сухо. Погнівались на мене! А... ще й Окуневский. Ну, нехай! Я не Шевченко. Дилетант малярь, дилетант поет може собі чогось і позволити в листах. Єго листів ніхто на свідків против умершого не покличе. Я політики не робю. Не піду ні за Наумовичем, ні за Барвінским, а тим менше за Франком и соціялами, що хотят аж тогди полюбити хлопа, коли з него зробят звіря. Вибачайте, я за звіря жертвоватися не буду. Волю вже держати з тими попами, що поставили всі наші народні інституції, що предплачуют рускі газети і читають — без високомірної критики Украинця — наші марні книжки. Кажут, що я ретроград — нехай! але в ориналі попівські та чий інші нехай заглядають свині,

а не я, и добре мені з тим, що сиджу тихо и не мішаюся до нічого. Рисую, малуюю, пишу (про Кавказ) — сам заробю, сам з'їм, без журби, от бачите, який з мене самолюб, Але не дармую, може оно предся на що придастся. Ми так бідні, так страшно бідні»...

...Серед листів, які знаходяться в фонді Корнила Устияновича, що в Інституті літератури ім. Т. Шевченка є й листи, писані з різних місць до Францішки Михайлюк та її сина Владислава. Жили вони на той час в Станіславові. Ті листи мало цікавили дослідників, хоча першим, хто звернув на них увагу і оповів про їх зміст, був О. Федорук і зробив він це в своїй книжці «Корнило Устиянович», виданій видавництвом «Веселка». Листи належали Корнилу Устияновичу, але писані вони були ніби від імені різних осіб. Як виянилось листів до Францішки збереглося рівно двадцять п'ять і охоплюють вони час від 4 січня 1888 року до 9 липня 1902 року. Під одним з таких листів стоїть жіноче ім'я Корнелія і текст самого листа складається так, ніби писаний від імені товаришки Францішки, яка докоряє, що даремно вона листи від неї з різними порадами дає читати чужим людям, але в інших листах Корнило Устиянович підписується своїм іменем Корнель, а в деяких Устиянович. Листи писані виключно польською мовою. Листів Корнила Устияновича до сина Францішки Михайлюк збереглося лишень сім і вони охоплюють час від 4 червня 1902 року до 13 травня 1903 року. Вони писані українською мовою і під ними Корнило Устиянович підписується раз «Устиянович», раз «К. Н. Устиянович», але здебільшого «Дідусь», «Дідусь К. Устиянович», а то й просто — «Дідо». Збереглися у фонді Корнила Устияновича й листи, писані до Владислава Михайлюка Миколаєм Устияновичем, братом Корнила Устияновича. Їх всього три, написані невдовзі по смерті Корнила Устияновича і стосуються спадку, який залишив по собі Корнило Устиянович.

Листи до Францішки Михайлюк писані з різних міст та сіл, де працював Корнило Устиянович, і завжди зводяться до питання грошей, які він вислав їй та її сину для прожиття. Мешкала Францішка Михайлюк на той час в Станіславові і працювала служницею в різних домах. Склалось так, що служила вона й Корнилові Устияновичу, про що й пише сам Корнило Устиянович до неї у листі з Денисова з серпня 1888 року. «Відписуючи на Твої листи, — писав він у ньому, — дякую Тобі найперше за Твою турботу і старання, котрі Ти виявляла завжди до мене. Служила Ти мені вірно і була Ти

прив'язаною до мене, тому я також буду мати Тебе в пам'яті. Будь певна, що якщо колись будеш у великій потребі, то я Тобі напевно допоможу, якщо тільки на цей час буду міг це зробити.

Інтерес мій йде погано. Поморяни спалились, а в Денисові посіви висохли через посуху так, що зістала мала надія на жнива для людей.

Я хворію — здається через спеку — сильно на очі і не можу віддаватись праці. Клопотів маю дуже багато.

Дякую Тобі за вістку, яку ти мені прислала. Я тепер дещо спокійніший. Однак хотів би знати, чи там немає нужди, бо на той час, хоч я й сам бідний, післяв би Тобі декілька гульденів, щоб Ти вислала їх поштовим переказом зі Станіславава, бо звідсіль я не хочу висилати.

Не можу більше писати. Мене болять очі».

Як видно з наступного збереженого листа, писаного через рік з Поморян 22 вересня 1889 року і від імені «Корнелії», Францішка Михайлюк вже аж занадто розраховувала чомусь на обіцяну допомогу Корнила Устияновича. «Жаль мені Тебе... сильно мені жаль Тебе. Однак що можу зарадити? Зробила для Тебе все, що тільки могла і будь певна, що ще зроблю, якщо тільки це буде в моїх силах. Однак занадто не надівайся на мою допомогу, хоча мене Ти знаєш з того, що охоче даю, як тільки можу. Проте не завжди і я маю що давати.

Прикро мені, що листи до мене, даєш комусь писати. Не роби того. Коли буду 6 (шостого — Р. Г.) їхати до Станіславава, то Тобі напишу, бо хочу Тебе бачити. Я є здоровою і працюю як завжди. Однак літо пішло намарне. Маю багато шкоди від людей. Хочу покинути цю професію і осісти на місці. До побачення, моя кохана бідна Франю!

Цілую тебе сердечно. Твоя щира приятелька Корнелія».

Зрештою, Францішка вміла з грошима зарадити собі сама. Коли їх не вистачало, вона позичала їх у когось і запевняла, що ці гроші поверне він, її опікун, Корнило Устиянович. «Вельможна і шляхетна пані і добродійко! — писав Корнило Устиянович одній з кредиторок Ф. Михайлюк пані капітановій Христині Карман. — Повідомила мене Франя, що винна Вельможній пані добродійці 60 гульденів. Я обіцяв їй, що ту суму невдовзі Вельмишановній пані вишлю. Прошу ласкаво почекати ще два тижні, і я той борг з вдячністю поверну. Франя, однак, буде вимушена на допомогу, яку

я їй визначив, почекати, оскільки не дістану на ту мету потрібних грошей — здасться аж за місяць, а може і в грудню. Знаю, однак, що вона є в потребі і я буду дуже старатись, аби їй допомогти. З глибоким пошанівком у поклоні слуга Устиянович».

Висилати гроші Корнило Устиянович мусив. Францішка була в надії і очікувала дитину. «Жаль мені тебе дуже, — писав їй з Поморян 12 листопада 1889 року. — Бідна ти покинута сирітко. Молись! Аби Тобі Небо дало легкий розв'язок.

Ходи частіше на прогулянки, бо це дуже корисно для Твого стану, не піднімай важкого, не схиляйся до землі і не сягай руками високо понад голову.

При кінці найми собі прислугу і не відбувай пологів без акушерки.

Після пологів віддай дитину мамці, бо ти худа, збідована і слаба. А наказую Тобі гостро, щоб Ти принаймні протягом десяти днів не вставала з ліжка. При пологах, чи після них, жінка, яка не дбає про себе, набуває різних хворіб і каліцтва, і навпаки — жінка, яка себе шанує, добре відпочине — губить всякі слабості і знову зацвітає. На ту ціль пришлю Тобі гроші зі Зборова, напиши тільки, яка твоя адреса. Де і в кого мешкаєш? В Денисові мені пощастило, але зате звідти втікаю без жодного зарібку. Столівників у Денисові в мене не було, отже ж не було й кухарки. Так само і тут і так буде в Зборові, куди поїду без моїх панів. Живу самотньо, відколи ми попрощались. Клопоти маю великі і маю багато гризоти. Але що ж? Потрібно терпіти і просити ласки у Бога. Ти так не нарікай! Молись і будь доброї думки. Скільки ж це дівчат нещасливих і покинутих опущених, а ти принаймні є певна, що пам'ятаю про Тебе і стану Тобі в пригоді.

Отож будь здорова. Не лякайся і конче май впевненість у мене. Цілую тебе бідна моя. Сердечно. Корнель».

Вістка про щасливі пологи у Францішки застала Корнила Устияновича у Зборові. Тут же він, очевидно, дізнався, що вже дитину охрестили, дали їй ім'я Владислав, а хресною матір'ю новонародженого була пані капітанова Христина Карман. «Слава Богу, що все обійшлося щасливо! Боюсь однак про Твоє здоров'я і прошу Тебе, щоб ти протягом довшого часу себе шанувала. Долучаю 20 зл [отих] р [инських], однак не маю певності, що їх дістанеш, бо Ти не подала мені номеру дому, в якому мешкає пані Карман. До Станіславова приїду охоче, щоб побачити вас, однак зараз не можу, бо

маю обов'язки і не маю з чим. Однак для Тебе і дитини постараюсь завше настільки, наскільки вистачить моїх сил, аби ви не бідували. Відпиши відразу, чи Ти отримала той лист і долучених 20 зл. р.

Даруй, що не пишу більше. Не маю в цьому будинку спокою. Залишусь тут ще на 10 днів. Відпиши зараз, бо ще не знаю, куди поїду. В двох місцях на мене чекають невеличкі роботи. Найдалше, як у запусти, буду в Станіславові і дуже втішусь, побачивши Тебе здоровою. А поки цілую Тебе і Владка сердечно. Корнель».

Отож, судячи з даного листа, виходить, що Владислав Михайлюк народився в Станіславові, куди й писав даний лист Корнило Устиянович і сталась ця подія десь при кінці листопада 1889 року, оскільки лист Корнила Устияновича датований другим груднем 1889 року. Встановити точну дату народження Владислава було можливо тільки на основі метричних книг народження. Церковні метричні книги з даного часу збереглись у Державному архіві Івано-Франківської області. Зокрема, збереглась книга народжень, яка охоплює час від 1879 до 1890 року (фонд 631. опис 1 справа 706) та від 1890 до 1901 року (справа 707), однак запису, в якому би обов'язково було сказано хто матір новонародженого і хто батько, відсутній. Владислава не хрестили в церкві. На жаль, серед великої колекції римо-католицьких (костельних) метричних книг, книги новонароджених з окресленого часу нема.

Відтепер на плечі Корнила Устияновича лягла ще одна турбота – турбота за Владислава та його маму. В кожному наступному листі до Францішки основною темою є гроші, гроші, гроші, яких дуже потрібно та яких дуже важко Корнилові Устияновичу заробити. Зрештою, серед тих клопотів де-не-де і промайне цікава інформація, яка стосується творчості художника. Так, в листі з Вижниці від 20 січня 1890 року Корнило Устиянович повідомляє: «Жаль мені дуже, що не зможу ще приїхати до Станіслава. Завеликі видатки. Роботи на замовлення не маю. Малюю Гуцулів. Картини ті принесуть користь тільки за рік, бо скоріше їх не намалюю. Малювати їх мушу тут, бо маю тут моделі, а також, що тут мене життя виносить не багато. Я видав дуже багато грошей і мушу бути тепер ошадним. Мушу багато працювати, аби приїхати до Станіслава біля свят. Буду старатись. Не журись. Пильнуй себе і дитину. Портрети привезу із собою. Напиши, як ви там і де будете мешкати».

Мова йде про відомі картини Корнила Устияновича «Гуцул» і «Гуцулка». Останню Іван Труш у некролозі Корнилу Устияновичу

назвав «Гуцулка при джуркалі». Часу створення цієї пари картин мистецтвознавцями не встановлено. Даний лист дає можливість датувати їх 1890 роком. Працював над ними Корнило Устиянович у Вижниці. Невдовзі ці картини були літографовані і мали велику популярність, а журнал «Зоря» навіть надсилав їх у вигляді заохочувань своїм передплатникам. Цікава в тому листі й інша інформація: «Портрети привезу з собою». Як виявилось з подальшого листування, мова йде про портрет пані капітанової Христини Карман, в якій Францішка часто позичала гроші, і аби залагодити справу з їх віддачею, було вирішено, що з фотографічних знімків Корнило Устиянович намалює портрети пана капітана і пані капітанової. Однак задум зреалізувати повністю не вдалось. Намалював Корнило Устиянович лише портрет пані капітанової, про що й повідомляв Францішку в листі від 15 вересня 1890 року, а вже в наступному листі з жотня 1890 року писав: «Посилаю Тобі портрет пані К. К. Нехай це буде даруночок Владики для моєї хрещеної матері. Портрет пана К. я не зумів намалювати, бо фотографія замала на мої слабі очі. Тішусь, що ви обоє здорові. Чи ще того року приїду до Станіславова — не знаю. Здається, що ні. Може бути, що приїду тільки в березні. Однак твердо сказати цього не можу. Може скоріше, а може пізніше. Роботи не маю. Пишу для театру і малюю картини, які вимагають праці. Може колись їх і продам за великі гроші. Потрібно терпеливості.

Жаль мені Вас дуже, що бідуєте. Допомогти Вам однак не можу. Справи і нещастя родинні коштували мене до 200 зл. р., а подорож в гори і життя винесли 500. Мало що залишилось з мого фонду. Маю однак надію, що вам через зиму буду міг посилати стільки, скільки посилав досі. Рятуй себе, як можеш. Пізніше... як Бог дасть!

Я здоровий. Сиджу вдома і малюю. Не писав, бо не люблю писати листів, особливо, коли не маю чого доброго Тобі донести. Будь здорова. Цілую Тебе і Владикку сердечно і засилаю В [ельможному] панству К [арманових] мій глибокий пошанівок. Корнель».

Вимога грошей з боку Францішки стає все настирливішою. Врешті Корнило Устиянович не витримує: «Посилаю, що можу, — писав він у листі до Францішки Михайлюк 6 листопада 1890 року. — Процес програв, в Мостах мені не платять, в Буцневі затягують виплату. Майже цілий рік пересидів я у сестри і в братів на безробіттю, живлячись невеликими запасами, а однак пам'ятаючи

про вас. Нехай же Франя не нарікає на мене, а на себе саму, на свою недолугість і на свої претензії бути панєю. Терпите нужду? Не розумію. Вдова з п'ятьма дітьми живе з праці своїх рук без чужої допомоги, Франя має тільки одного хлопця і не може його прокормити, хоч одержує допомогу. А що буде, коли умру? Шкода моїх слів. «Нехай краде, і нехай мені дає, бо я не хочу працювати. Волю терпіти голод і нужду». Так мислить шановна панна Франя. 15 гульденів пішлю, але аж тільки за декілька тижнів, як їх дістану. Не сподівайтесь дуже на допомогу цієї зими, бо роботу дістану аж в літі. Дядько».

Грошові проблеми Францішка вирішує по-своєму. Вона позичає з тією умовою, що віддавати буде Корнило Устиянович...

«Я Тобі на пологи 100 зл. р., — пише він їй в травні 1891 року, — і півтора року посилав Тобі щомісяця по 20 зл. р., сподіваючись, що ти не будеш терпіти біди і прийдеш до потрібних сил, аби знову на себе працювати. Робив би я це з охотою й надалі, коли б міг, але Бог бачить, що помимо різних старань роботи дістати не можу і мені самому всього бракує, бо вже від двох тижнів сиджу на ласці сестри. А як же ж Тобі зможу допомогти? Остерігав я Тебе декілька місяців тому, що мої вигляди на майбутнє дуже непевні та щоб Ти була приготована, що джерело моїх грошових посилок може висохнути і я Тобі нічого не зможу послати. Погано, що Ти не залишила дитину на стації, аби піти на службу. Чим же ж я Тобі зараз можу зарадити?»

Мої приятелі, зокрема родина, просять мене на 12-4 (травня) приїхати до Станіслава. Хотів відмовити, бо не маю в чому і з чим приїхати — однак через Тебе приїду (якщо мені на дорогу позичать грошей). [...]

Тимчасом поручаю тебе опікуну вдів і сиріт нещасливих — допомоги не можу Тобі ж дати наразі жодної. Однак будь переконана, що коли тільки для мене відкриється найменше животворне джерело доходів, то і Ти з нього, певно, будеш черпати. На тепер Тобі нічого не залишається нічого іншого, як старатись про службу на селі. Восени можеш розраховувати на прибутки. Через літо не знаю, буду і чим буду займатись. Жаль мені вас неймовірно з великим смутком. Корнель».

Попри все борги, які наробила Францішка, прийшлося віддавати. «Вельможна і Вельмишановна пані добродійко! — писав Корнило Устиянович пані капітановій Христині Карман 8 липня 1900

року. — Дуже перепрошую, що дотепер не покрив боргу і вдячний, що Франя не благає мене за гроші. Не маю їх ще, хоч вони мені вже давно належаться. Люди випрошуються аж до підосінніх ярмарків на 18-го серпня і 27-го серпня. Може щось капне 13-14 поточного місяця, але це ще не є певне. Рад би дати, що належить. Знаю, що треба і гризусь тим, що не могу допомогти там, де повинен.

Затрута рука майже зовсім загоїлась. До двох тижнів, здається, буду цілком здоровий. А тривало це довго, більше, ніж два роки. Щож робити? Старість не гоїть.

Ще раз: прошу мені вибачити — не моя вина. За два тижні поїду на малі роботи до Сколе, а за шість неділь буду під Станіславовом, у Вістовій закінчив, розпочату минулого року роботу. З глибоким пошануванням і вдячністю. Корнель Устиянович». Тоді ж повідомляє Францішку, яка й на далі ніде не працює, а живе в борг і за гроші Корнила Устияновича: «Бідна Франю! Жаль мені великий, що бідна Франя таку терпить нужду і не бракує мені доброї волі, аби прийти їй на допомогу. Прещінь, сам до того прилучився і тягнувся з останнього гроша, аби облегшити становище Франі.

Однак цими часами інтереси йдуть так лихо що для мене самого не вистачає того, що заробляю, а зобов'язання мої і витрати є понад мої сили і боюсь дуже. Що до кінця того року не буду міг довго посилати Франі те, що досі посилав.

Прощу собі пригадати, що я ніколи не обіцяв утримувати Франю і її дитину. А обіцяв і дотримуюсь, скільки моїх сил допомагати їй настільки, наскільки зможу. Потрібно з тим рахуватись, бо що ж би Франя робила, коли б мене не було, або коли б я сам був у потребі, або коли б помер. Франя мусила б сама собі зараджувати. Однак прошу не розпачати. Я гроші, які Франя позичила у добродушної пані Карманової, віддам, але чи на той час буду мати, що дати Франі? Боюсь, що не буду мати. За це під осінь маю надію на врегулювання моїх інтересів так, що або сам дитину десь приміщу, або буду і надалі допомагати Франі, як до сих пір.

Нехай же Вас Панбіг має в своїй опіці і нехай Вас рятує і втішить, бо я зараз не могу. Однак нехай Франя буде певна, що про неї не забуду і з перших заощаджень пришлю їй все, що тільки зможу. Корнель»

Дитина росте слабовита. Терпить на малокрів'я...

Заробітку в Корнила Устияновича немає. Він не може допомагати Францішці, як раніше. На початку 1901 року він пише їй:

«Не можу більше висилати Тобі по 20. Я обдертий дочиста. Буду посилати по 5 зл. щомісяця на дитину. До Шешор не поїдеш, бо там грошей на найнеобхіднішу роботу немає і я там сидіти не буду. Жаль мені тебе дуже. Шаную Твою прив'язаність до мене. Високо ціню Твоє серце. Чую, що роблю Тобі велику прикрість, відбираючи Тобі всіляку надію на майбутнє. Однак так мусить бути. Прочитай і запам'ятай! Все має свій кінець».

Будь переконана, що я й надалі був би терпеливо переносив той тягар, коли б було можна. Не нависній! Скажи собі, що я вмер, а не проклинай мене, бо я тому не винен. Нехай Господь має Тебе в своїй опіці. Корнель».

У Францішки оправдання: вона не працює, бо потрібна синові, який росте слабовитим, терпить на малокрів'я від недоїдання...

Останнім із збережених листів Корнила Устияновича до Францішки Михайлюк є лист від 9 червня 1902 року з Синевідська Вижного. «Прошу, — писав Корнило Устиянович, — прислати мені Владика. Буде тут через ваканції... Буде вчитись малювати церковні стіни. По ваканціях відішлю його Пані, аби бодай ще один рік вчився в школі, після чого займу його при малюванні у себе або когось з малярів. Такі-сякі початки дістане тут через ваканції».

На подорож посилаю скільки можу, тобто 10 гульденів, бо на гроші скупо.

Синевідське Вижне — це залізнична станція. Нехай купить білет у Станіславові, а в Стрию пересяде до вагонів, що їдуть до Сколе. Синевідське є під Сколе. З пошануванням Устиянович».

На основі тих листів можна дійти висновку, що на життєвому шляху стрінулась Корнилу Устияновичу якась бідна служниця, яку він пожалів і намагався облегшити її життя, тим більше, що в неї народився син... Однак всі ці здогадки перекреслює сама Францішка Михайлюк, яка вважала за потрібним своєрідно прокоментувати деякі вирази з листів Корнила Устияновича. Так у листі, писаному до неї на початку 1901 року і наведеного вище, біля слів Корнила Устияновича «Не нависній! Скажи собі, що я вмер і не проклинай мене, бо я тому не винен» вона дописує «Цікаво, коханий татусю, а хто винний?». А в останній лист від 9 червня 1901 року вона прокоментовує так: «Так пишуть до матері? Що?» і ставить дату — 20 листопада 1910 року. Ці дописки Францішки Михайлюк і свідчать, що Владислав був сином Корнила Устияновича і що це була його

таємниця, яку він тримав за сімома замками перед людьми і найперше перед своєю родиною.

Всього сім листів збереглося, які Корнило Устиянович писав до свого сина. Перший з них датований 4 червнем 1902 року. Як свідчить адреса цього листа, мешкав Владислав з мамою в Станіславові по вулиці Голуховського і закінчував народну чотирикласну школу. Планував батько, щоб син приїхав до нього в Синевідське Вижнє. Хотів дати йому початки малювання. Той лист коротенький: «Будь здоровим і сильним, учи ся пильно, а я о Тобі не забуду і буду тягнути ся з остатнього, щоби Тя вивести в люди..»

Пиши частійше, бо загніваюся. Устиянович». Восени цього ж 1902 року Владислав Михайлюк став учнем Станіславівської гімназії з польською навчальною мовою. Згідно зі звітом дирекції цієї гімназії за 1902/1903 навчальні роки плата за навчання на одне півріччя виносила сорок корон. Владислав Михайлюк вчився цього року в 1 «в». Разом з ним в одному класі вчився Микола Федюшка, опісля відомий в українській літературі як Микола Євшан, та Ростислав Заклинський. Вони закінчать Станіславівську гімназію 1908 року.

«Тільки учися добре, — писав синові Корнило Устиянович 9 вересня 1902 року, — а я беспечно помагати буду, поки буду мавчим. На другий місяць пришло Вам щось, бо вже готова буде церква. Якубовський (*художник-Р. Г.*) мене лишив. Я сам з Гузиком (*художник — Р. Г.*), а той став пильнішим. Заробку в Сколім нема ніякого, а ту дуже мало. Маю однак ще одну роботу і яюсь переzimую. О літну роботу не журю ся, бо є. Учиж ся, прошу Тя і будь чесним. Ніколи не піддавай ся на погане діло, а Господь Бог буде Тебе благословити. Забавляй ся з своїми товаришами, а забавки ваші най будуть ладні перед Богом і перед людьми. Шануй професорів свої і люби їх, они бо навчают молодіж, они їй помагати і пошкодити могут. При всякому ділі, що ти робиш другий раз запитай себе самого «а що... як би мені так сказали, або зробили?» Старай ся писати чисто і ладно. Письмо то личко студента. Погане письмо і замазане, то як лице студента не чесане. Не мите, а до того погане. Як тя видят, так тя судят. Письмо Твоє зедна або відверне від Тебе учителів Твоїх, а опрятний вигляд лица і одежи, хоть би і бідної, милий кождому чоловікови. Матери слухай! Бо она недоспала і недоїла, а навіть в студени голодувала щоби Тебе по християнски виховати» І підпис -. «Дідусь К. Устиянович».

Допомагав синові, як міг і чим міг. «Тяжка зима забирає ся до нас, а я не знаю, чи маєте Ви там яку теплу одежину.

Для того просив я Панотця Січинського з Вістови, щоби Тобі прислав мій зимовий гавельок і чобітки, сли які там лишили ся.

Гавельок можна переробити, чи то на матір, чи на Тебе. Він дуже теплий. Учи ся пильно, а я за Тебе не забуду і в перших днях грудня і на свята пришлю Вам поміч. Але потім... Хто знає, чи буду мав... Може Бог дасть. Тимчасом: бувай здоров і будь послушним матери і професорам своїм. На Станіслав не поїду, хіба десь у мясниці, або може в великім пості». І підпис — «Дідо».

Радів успіхам сина і боявся сказати йому, що він його батько. «Дорогий Владичко! — писав у передостанньому з відомих листів до сина 10 лютого 1903 року, коли перебував у Головецьку. — Твоє щедруванє і всі інші листи я получив і тішу ся, що тобі добре іде в гімназії. Ой учи ся! Без науки, без праці годі і тепер пропхати жите, а буде оно все тяжше і тяжше, бо людей чимраз більше і чимраз то тісніше їм на землі. І моя поміч доти буде плисти для тебе, доки вчити ся будеш чесно. Неробу, лівивця і нечестивого шкода вспомагати. Най гине... чим скорше, тим і лучше для него і для людей. Учиз ся і будь добрим, а я буду з остатного тянути ся. Мене ще не оперовано. Може дасть Господь, обійде ся. Але я нездоров. За місяць, за півтора виїду на роботу. Поздоровляю Тя сердечно». І знов підпис: «Дідо». Їхати мав у Довге... Щоб померти.

Про смерть батька Владислав дізнався з листа Миколи Устияновича, брата Корнила Устияновича, вчителя в Радівцях на Буковині. Гіркий той лист.

«Радівці, 28 липня 1903. Дня 21 липня упокоился мій брат Корнилий Устиянович маляр по короткой слабости грудной. Похорони відбулися дня 23 липня.

Помеже паперами брата знайшов я два листи съ підписом Владика. З тих листів, як також з оповідань другого маляра, що разом з братом в селі Довге церков малював, узнав я, що покойний був Твоим добродієм и з того поводу рїшила родина покойного одежу и близну, яка по покойним позістала Тобі напамятку лишити.

З той причини взиваю Тебе мені отворотною поштою донести Твою докладну адресу: то єсть улицю и число дому, в котрим в Станиславові Твоя мати мешкає.

Скоро дістану письмо від тебе, заряджу, щоби куферок моего покойного брата з Долгого до Станиславова до Тебе відослати и пішло з відси ключик до него.

Твій покійний добродій жадних грошей не полишив, бо перед смертею два місяці за для инной недуги не міг працев'яти и мав велики видатки.

Може однаковожь бити, що ся бодай з его роботи в Долгим, котру тепер инний маляр кінчит, якийсь грейцарі лишат. В тим разі не залишу их Тобі прислати, щобишь міг продовати Твою науку бодай сей рік ще и вспоинати вдячним духом и серцем Твого покійного добродія».

Лист, окрім всього, і дає достовірну інформацію про те, що в Довгім Корнило Устиянович багато роботи не встиг зробити.

31 липня 1903 року відіслав Владиславу Михайлюку куферок «покійного Добродія», а також годинник: «...споглянеш, пригадай собі, що дзигарок всказує нам час до праці и до супочинку, що праця всегда вперед иде, а супочинок аж по праці наступати повинен. Tuget itereparaile tempus, а если час молодости занедбаєшь и сам собі шкоду нанесєшь».

Не відрікався й Микола Устиянович свого племінника і в тому листі обіцяв: «Я буду ся старати, если пан директор и панове професори будут с тебе задоволени і Тобі яку таку запомогу у добрих людей придбати абись зміг дальше до школи ходити.

Но тиі мої заходи вимагають часу и я буду заледве за місяць Тобі донести в стані, з відки и якої піддержки Тобі надіятись. На всякий случай получишь ти гроши, що ся Твоєму покійному добродієви в селі Долге від громади по укінченю мальованья тамошної церкви належати буде. Но сего не много, заледве може 200 корон ся остане.

За місяць напишу Тобі як справа стоить а тепер поздоровляю тебе и упоминаю бити пильним призвоитим, щобишь поведеньом Твоим всегда на поміч добрих людей заслуговував».

У 1903/1904 навчальному році Владислав Михайлюк був учнем другого «в» класу Станіславівської гімназії. 15 жовтня 1903 року він отримав чергового листа від Миколи Устияновича, який перекреслював його сподівання на майбутнє. «На письмо Твоє, — писав він з Радівців, — котрым допитуєшь будь якої запомоги одповідаю, що якь теперь справа стоить. Тобі подпори зь стороны сродников Твого покійного добродія не надіятись. Письмо открытое, то есть карта кореспонденційна, яку Твоя мати до панотца, у котрого небожчикь померь, писала есть так ображающа, що помежи родиною о Твоєй матери больше вспоинки не буде.

Тыми днями получишть почтою зь Стрыйскихъ горъ футро небожчика, полишене тамъ у брата. Если би, где що еще знайшло ся по небожчику. и я о томъ узналь, не залишу Тобі переслати, однаковожь кажу, що ніякихъ зобязань до сего не маю.

Если Твоєй матери тяжко приходится Тебе до школь посила ти то лучше не тратити часу и вступити до ремесла на прикладъ до слюсаря, а ремесло потрафить кожного пильного и зручного чоловіка вижити.

Посилаю Тобі симъ листомъ 10 коронь, додаю однаковожь, що въ будучности одъ Тебе листовъ не приймаю и на такови не отвѣчаю. Н. Устиянович».

Не важко здогадатись, про що писала до о. Юліана Шиха Францішка Михайлюк...

Другий клас гімназії Владислав Михайлюк закінчив добре. Закінчив і третій клас в 1905 році. А відтак його прізвище у списках гімназистів зникає.

Подальша доля Владислава Михайлюка невідома. Родинний переказ доносить, що помер, коли мав 21 рік. Якщо прийняти це за основу, то сталось це 1910 року. Можливо і тому Францішка Михайлюк перечитуючи листи Корнила Устияновича до сина, так боляче сприймала кожду фразу і давала до неї свої коментарі, ставлячи біля них дату 20.11.1910 року.»

Ще доносить родинний переказ, достовірність якого не вдалось ні підтвердити, ні спростувати, що Владислав Михайлюк загинув під час Першої світової війни, а точніше на фронтах польсько-української війни. Звичайно, що був на польській стороні.

Про долю Францішки Михайлюк невідомо нічого...

В рідний Вовків, де народився і де з 1838 до 1841 року був адміністратором його батько, Корнило Устиянович уже не повертався ніколи. На парохії по батькові працювали інші священники. Не затримувались там довго. Після батька в селі у маленькій церкві Введеня у храм Пресвятої Діви Марії, яка ледве вмщала сто людей, а то й менше, з 1841 до 1845 року був священником Йосиф Лотоцький, відтак знову два роки з 1845 до 1846 був Іван Яримович, такий же термін пробув тут з 1846 до 1847 року Іван Левицький та Євстахій Мерунович (1847-1848). Трохи довше затримався тут Єфрем Глинський (1848-1857), та Василь Целевич (1857-1866). Найдовше тут пробув священником Олександр Гориневич — з 1866 до самої смерті, яка сталась 1891 року. Після нього знову поча-

лось короткочасне перебування священників на вовківській парохії. Не повний рік тут був Корнило Малишеський (1892), з 1892 до 1893 року був Леонід Молчковський, Михайло Світенький був з 1893 до 1897 року. Потім півроку був о. Петро Петриця, з 1897 до 1904 року Теодозій Кунашевич.

Кожний зі священників щось перебудовував та добудовував на плебанії. Потім ця плебанія стала місцем проживання вчительки російської мови та голови колгоспу. Аж 1989 року, до 150 — річчя від народження Корнила Устияновича було прийнято рішення про створення меморіального музею Корнила Устияновича. 1991 року музей прийняв перших відвідувачів. Тоді ж було відкрито на садибі й пам'ятник Корнилові Устияновичу відомого львівського скульптура Йосифа Садовського. Пам'ятник був з гіпсу. 1993 року його перелили у бронзу.

1989 року була реставрована і церква, що в безпосередній близькості плебанії і на ній з'явилась меморіальна таблиця: «Ся церква реставрована р. б. 1989 коштом громади Введенської церкви с. Вовків при св. М. Гладяку і церковного братства: Йосиф Железняк, Василь Джуман, Степан Джуман, Іван Шавель».

1991 року відновили по дорозі, що вела до храму, й хрест, поставлений на честь знесення кріпосного права.

Цвітуть чорнобривці і мальви на теперішньому обійсті Миколи Устияновича. Щедро родять яблуні. Там, в кутку, під модриною його, Корнила Устияновича, пам'ятник. Ось-ось відірветься від малювання і вийде назустріч гостям, які завітали у двір. Прийшли до нього, такого ще непізнаного, маловідомого, а правду сказавши — забутого...

Листи Корнила Устияновича
до Францішки Михалюк

№ 1

[Wiźnica, 04.01.1888.]

Dopiero w maju będę mógł znowu cokolwiek posłać. Dotąd nie mam zajęcia.

Corn.

ЛЛ, ф. 84, № 6. Карта кореспонденційна з адресою: «Шановна Fr. Michaluk u Wielmożnej Pani Czarnożyńskiej w Stanisławowie, ulica Gołuchowskiego, 38». Рукопис. Оригінал.

№ 2

[Pomorzan, 31.08. 1888]

Żostaje w Pomorzanach i chciał bym wiedzieć jak Ci się powodzi? Napisz mi o wszystkim co mnie interesować może.

Cornel.

ЛЛ, ф. 84, № 16. Карта кореспонденційна з адресою: «Шановна Franciszka Michaluk w Stanisławowie w domu Pana Moniaka na ulicy Lipowej». Рукопис. Оригінал.

№ 3

[Denysów, 08. 1888]

Kochana Franiu!

Odpisując na Twoje listy, dziękuję Ci przede wszystkim za Twoje troskliwości i staranie któreś miała o mnie zawsze. Służyłaś mi wierni i byłaś przywiązana do mnie; dla tego też i ja będę miał ciągle Ciebie w pamięci. Bądź pewna że jeżeli kiedykolwiek będziesz w wielkiej potrzebie to ja Ci pomogę pewnie — jeśli tylko na ten czas będę w stanie.

Interesa moje idą licho. Pomorzany spaliły się, a na Denysowie zasiewy wyschły z upałów tak, że mała nadzieja na żniwa dla ludzi.

Ja choruje — zdaje się z upałów — mocno na oczy i nie mogę oddawać się pracy. Kłopotów mam bardzo wiele.

Dziękuję Ci za wiadomość, którą mi udzieliłaś. Jestem cokolwiek spokojniejszy. Chciałbym jednakże wiedzieć czy tam nie ma nędzy, bo na ten czas — choć jestem sam biedny — posłał bym na Twoje ręce kilka guldenów abyś ją nadała przekazem pocztowym w Stanisławowie, bo ja nie chcę ztąd posyłać.

Nie mogę pisać więcej. Oczy mnie bołą. Bądź zdrowa.

Cornel.

ЛЛ, ф. 84, № 38. Рукопис. Оригінал.

Kochana Franiu!

Żal mi Ciebie ... mocno mi żal Ciebie. Lecz co ja poradę? Uczyniłam dla Ciebie co tylko mogłam i bądź pewna że i jeszcze zrobię co tylko będzie w mojej mocy. Jednakże nie spuszczaaj się na moją pomoc? choć mie i znasz z tego iż chętnie daję, gdy Tylko mogę. No, niestety, nie zawsze mam ja też co do dawania.

Przykro mi że listy do mnie, dajesz sobie pisywać. Nie rób tego. Gdy będę miał pojechać do Stanisławowa, to Ci napiszę, bo chcę Cię wiedzieć. Jestem zdrową i pracuje jak zwykle. Ale lato poszło marnie. Wiele mam szkody przez ludzi. Chcę pożucić ten zawód i osiąć w mieście. Do zobaczenia moja kochana biedna Franiu! Całuję Cię serdecznie. Twoja życzliwa przyjaciółka

Kornela

[P. S.] Napisz mi też co się stało z Polką? Za kilka dni poszłę Ci kilka guldenów.

II, f. 84, № 20. Руконис. Оригинал.

№ 5

Wistowa, 3/10 1899

Wielmożna i szlachetna Pani i Dobrodziejko!

Zawiadomiła mnie Frania że zawiniła Wielmożnej Pani Dobrodziejce 60 guldenów. Ja objeçałem jej, że tę sumę w krótkim czasie W-nej Pani wysłę. Proszę łaskawie poczekać jeszcze dwa tygodni i ja ten dług z podziękowaniem zapłacę. Frania, jednak, będzie musiała dłużej na zapomogę, którą jej wyznaczyłem, czekać, ponieważ nie dostanę na ten potrzebnych pieniędzy cel — zdaje się — aż za miesiąc, a może nawet w grudniu. Wiem jednak, że jest w potrzebie i starać się będę jak najusilniej aby jej pomóc.

Z głębokim uszanowaniem uniżony sługa

Ustyjanowicz.

III, f. 84, № 21. Руконис. Оригинал.

№ 6

Pomorzany, 12/11 1889

Kochana Franiu!

Dzisiaj odjeżdżam do Zborowa. W Zborowie zabawie sie kilka tygodni; a więc tam należy adresować listy. W Zborowie jest poczta. Do Stanisławowa nię będę się udawać, aż chyba dwa, trzy dni przed Bożem Narodzeniem, a może nawet aż w pierwszych dniach stycznia.

Do tego czasu bądź cierpliwa, ja o tobie nie zapomnę.

Żał mi ciebie bardzo. Biedna Ty, biedna sierota, opuczona. Modl się! Aby ci Niebo dało lekkie rozwiązanie.

Chodź często na prechadzkę, to bardzo zdrowo dla Twego stanu, ale nie dzwigaj chszężarów, nie zchylaj się do ziemi i nie sięgaj rękami wysoko ponad głowę.

W ostatnich chwilach zajmij sobie posługaczkę, a bez akuszerki nie odbywaj połogu.

Po połogu oddaj dziecko mamce bo tyś wątła, zbiedowana i słaba. A nakazuję Ci ostro abyś przynajmniej 10 dni nie wstawała z łóżka. W połogu i po niem kobieta zaniedbująca się nabywa różnych chorób i kalectwa — przeciwnie zaś: kobieta która się szanuje i wywczasuje dobrze traci na byle słabości i znowu zakwita. Na ten cel przyszlę Ci pieniędzy ze Zborowa, napisz tylko: jaki twój adres. Gdzie i u kogo mieszkasz? W Denysowie mi się powiodło ale za to ztąd uciekam bez żadnego zarobku. Mam nadzieję że w Zborowie cokolwiek uzbieram. Stołowników nie było u mnie w Denysowie, więc i kucharki nie było. Tak samo i tu i tak będzie w Zborowie, gdzie pojedę bez moich panów. Żyje samotnie odkąd pożegnaliśmy się. Kłopoty mam wielkie i zgryzoty dosyć. Ale cóż? Trzeba cierpieć i prosić łaski u Boga. Ty tak nie narzekaj! Modl się i bądź dobrej myśli. Ileż to ile jest dziewcząt nieszczęśliwych i opuszczonych, a ty jesteś przynajmniej pewna tego że pamiętam o Tobie i stanę Ci w przygodzie.

Bądź więc zdrowa. Nie łękaj się i maj ufność we mnse konczę. Całuję cię, biedna moja serdecznie.

Cornel.

III, f. 84, № 22. Рукопис. Оригинал.

№ 7

Zborów, 2/12 1889

Kochana Franiu!

Chwała Bogu żeś wrzystko odbyła szczęśliwie. Łękam się jednak o Twoje zdrowie i proszę Cię abyś się dłuższy czas szanowała. Załączam 20 zł. r. lecz nie mam pewności że ich otrzymasz, bo nie podałaś mi numeru domu, w którym mieszka pani Karman. Do Stanisławowa chętnie przejadę aby Was zobaczyć, lecz jeszcze nie mogę, bo mam obowiązki i nie mam o czym. Dla Ciebie jednak i dla dziecka postaram się zawsze o tyle o ile mi sił starcze i abyście nie bidowali. Odpisz zaraz i czyś otrzymała list ten i załączonych tu 20 zł. r.

Daruj że nie pisze więcej. Nie mam w tym domu spokoju. Zostane tu jeszcze 10 dni. Odpisz zaraz, bo jeszcze nie wiem dokąd będę jechać. W dwóch miejscach mają dla mnie małe robotki. Najdalej w zapusty będę w Stanisławowie i ucieszę się mocno widząc Cię zdrową. Tym czasem całuję Ciebie i Władka serdecznie.

Cornel.

ЛЛ, ф. 84, № 23. Руконис. Оригинал.

№ 8

[Wiźnica, 20.01.1890 p.]

Kochana Franiu!

Żał mi bardzo że nie mogę jeszcze przyjechać do Stanisławowa. Za wielki wydatek. Roboty nie mam zamówionej. Maluje Hucułów. Obrazy te przyniosą mi korzyść dopiero za rok, bo przedziej ich nie wymaluje. Malować ich muszę tutaj, bo mam tu modeli i tu mie życie nie wiele kosztuje. Wydałem bardzo wiele pieniędzy i muszę być oszczędnym. Muszę dużo pracować, aby mógł przyjechać do Stanisławowa swiąt. Będę się starał. Nie troszcz się. Pilnuj siebie i dziecka. Portrety przywożę ze sobą. Napisz jak się tam macie i gdzie będziecie mieszkać.

ЛЛ, ф. 84, № 7. Карта кореспонденціїна з адресою: «Шановна Pani Franciszka Michaluk w Stanisławowie, Knihinin-Kolonia, w domu M. Butryny № 130». Руконис. Оригинал.

№ 9

Wiźnica, 20/3 1890

Kochana Franiu!

Posyłam Ci znów 10 zł. r. — więcej nie mogę, bo nie wiem jeszcze jak ze sobą zrobić, a muszę precież opożdzić się cokolwiek; bom się bardzo opuścił. Może będzie kwiecień dla mnie szczęślswszy a na ten czas przywożę Ci pieniądze sam i gdy przyjdę znaczniejszą robotą to i wieszme Cie ze sobą. Może jednak i to nastąpić że i pieniędzy mi braknie — na ten czas będziesz musiała sama sobie dotąd radzić, dopoki moja sytuacja się nie poprawi. Nie chcę Cię tem straszyć. Może do tej ostateczności nie przyjdzie, trzeba jednak abyś na każdy wypadek była przygonowana. W najgorszym razie dostaniesz ode mnie na kwiecień 10 zł. r. i to zaraz w pierwszych dniach kwitnia; a około 15-go albo sam przyjadę albo Ci donioszę jak będziesz sobie miała postąpić.

Władycę trzeba często dawać jaja gotowaną na pół mięko, bo on ma krwi mało, w skutek czego bierze sie do wapna.

Całuję Was serdecznie a niech Was Bóg ma w opiece swojej.

Cornel.

II, ф. 84, № 24. Руконис. Оригинал.

№ 10

Kossów, 5/9 1890

Kochana Franiu!

Dopiero w poniedziałek powrócę do Wyżnicy i odbiorę pieniądze, które tam miały przyjść do mnie. A więc gdzieś około środy, czwartku przysłę Ci 20 zł. r. na utrzymanie.

Może być że zimą przepędzę w Stanisławowie albo w Koszowie. Na ten czas mogła byś się na kilka miesięcy sprowadzić do mnie. W Narodzenie mógł bym także przezimować. Trzeba by jednak dowiedzieć się i czy tam będę mógł mieć pomieszkanie dostatecznie wygodne aby malować.

Jak się masz? Czy Władysław zdrowy? Całuję Was oboję serdecznie.

Cornel.

II, ф. 84, № 18. Кореспонденційна картка з адресою: «*Szanownej Pani Franciszce Michaluk u Wielmożnej J. M. Pani Chrystyny Karmanowej c. k. kapitanowej w Stanisławowie, ulica Goluchowskiego*».
Руконис. Оригинал.

№ 11

Wiżnica, 15/9 1890

Kochana Franiu!

Przyjechałem tutaj odwiedzić smiertelnie chorą siostrę i donoszę ci że wiele miałem wydatków tak że wiele miałem wydatków, tak że z wględu nią, jak s zadla wesela jednej z moicy bratanic.

Wszędzie dać trzeba, roboty dotąd niema. Może być że wkrótce będę się z tobą widzieć. Czekam tylko na pieniądze, co mi się należy. Skoro dostane, poszlę Ci zaraz. O tem, czy będę zimować w Stanisławowie czy nie pewnie napiszę wkrótce.

[P. S.] Portret Pani Karmanowej gotów.

II, ф. 84, № 25. Карта кореспонденційна з адресою: «*Szanownej Pani Franciszka Michaluk w Stanisławowie, Knihinin Kolonia w domu Michala Butryny, № 130*».
Руконис. Оригинал.

Kochana Franiu!

Posyłam Ci portret pani K. K. Niech to będzie prezencik Władyki dla mojej krestnej matki. Portret pana K. nie mogłem wymalować, bo fotografia za mała na moje osłabione oczy. Cieszy się żeście oboje zdrowi. Czy tego jeszcze roku przyjadę do Stanisławowa — nie wiem jeszcze. Zdaje się że nie. Może być że przyjadę dopiero w marcu. Stanowczo jednak powiedzieć tego nie mogę. Może przedziej, a może później. Roboty nie mam. Piszę dla teatru i maluje obrazy, które wymagają pracy. Może ich kiedyś i sprzedam za znaczne pieniądze. Trzeba cierpliwości.

Zal mi Was mocno że biedujecie, pomoc Wam jednak nie mogę. Sprawy s nieszczęścia rodzinne kosztowały mie do 200 zł. r. a podróz w góry i życie kosztowały 500. Mało co pozostało z moich funduszów. Mam jednak nadzieję że wam przez zimę będę mógł posyłać, co i dotąd. Ratuj się jak możesz. Później... jak Bóg da!

Jestem zdrów, siedze w domu i pracuję. Nie pisałem, bo nie lubie pisać listów, osobiwie gdy nie mam Ci co dobrego donieść. Bądź zdrowa. Całuję Ciebie i Władyką serdecznie i zasylał W. Państwu K. moje głębokie uszanowanie.

Cornel.

ЛЛ, ф. 84, № 34. Рукопис. Оригинал.

№ 13

[Wiźnica, 06.11. 1890 p.]

Posyłam co mogę. Proces przegrałem, w Mostach mi nie płacą, w Bucniowie odciągają się z zapłatą. Przesidywałem prawie cały rok w siostry i u bracie na bezrobociu żywiąc się z malutkich obstalunków, a jednak pamiętałem o was. Niech że Frania nie narzeka na mnie tylko na siebie samą na swoje niedołęstwo i na swoje pretensje zostać panią. Cierpicie nędzę? Nie rozumie. Wdowa z pięciorma dziećmi żywi się z pracy rąk swoich bez pomocy cydzej, a Frania ma tylko jednego chłopca i nie może go wyżywić choć dostaje pomoc. A co będzie gdy umrę? Szkoda moich słów. « Niech kradnie, i niech mi daje, bo ja nie chcą pracować. Wolę głód cierpieć i nędzę». Tak to myśli szanowna panna Frania. 15 guldenów poszlę, ale aż dopiero za kilka tygodni jak ich dostanie. Nie spodziejawjcie się bardzo na pomoc tej zimy, bo robotę dostanę aż w lecie.

Wuj.

ЛЛ, ф. 84, № 17. Копенденційна карта з адресою: «Шанов-

na *Franię Michalukówna w Pani Czarnożyńskiej w Stanisławowie przy ulicy Gołuchowskiego*». *Pykomic. Oryginał.*

№ 14

[12. 1890 roku]

Kochana Franiu!

Życzę Ci szczęśliwego Nowego Roku i posyłam co mam. Na miesiąc luty nie bądź bezpieczną, bo nie jestem tego czy będę Ci mógł co posłać. Będę się starał, lecz dostać pieniądze mogę dostać w czas lub też i później, a więc nie jestem pewny tego na kiedy Ci objeć. *stul4*

Całuję Cię serdecznie, Władysław także.

Cornel.

III, Ф. 84, № 35. Pykomic. Oryginał.

№ 15

[05. 1891 roku]

Biedna Franiu!

Dałem Ci na złogi 100 zł. r. i posyłam od półtora roku miesięcznie po 20 zł. r. spodziewając się że nie będziesz cierpieła biedy i przyjdiesz do potrzebnych sił, aby znowu na siebie pracować. Robił bym to z ochotą dalej gdy bym mógł; ale Bóg widzi że pomimo wszelkich starań roboty dostać nię mogę i brakuje mi samemu wszystkiego; bo już od dwóch tygodni siedzę na łasce siostry. I jak żeż ja Ci pomogę? Ostrzegałem Cię od kilka miesięcy, że moje widoki na przyszłość są bardzo nie pewne; abyś więc była na to przygotowana, że źródło posylek moich pieniędżnych wyschnie i nic Ci posłać nie będę w stanie. Złe, zes nie zostawiła dziecko na stacji aby pojsć do obowjżku. Coż ja Ci teraz porade?

Moi przyjaciele, a szczególnie familja, proszą mię abym na 12-4 (maja) przyjechał do Stanisławowa. Myślałem odmówić, bo nie mam w czem i o czem przyjechać — przez wzgląd na Ciebie przyjadę (jeżeli mi na droge pożyczą pieniędzy) Na ten dzień t. j. 12 zjedze sie może wielu księdzów i znajomych mi osób i może Bóg da jaką robotę. Wtenczas nie zapomne i na Ciebie. Przyjadę do znanego Ci mego przyjaciela profesora ktore teraz mieszka na ulicy Kalickiej; jednakże jeszcze nie wiem: czy będę mógł z tobą zobaczyć się tak, jak zwyczajnie, bo przyjadę z familją, która na ten dzień zjedzie się do Stanisławowa.

Czy Cię zobaczyć będę mógł i gdzie to następi t. j. w którym miejscu? Napiszę Ci za tydzień, gdy już sam będę lepiej wiedział o wszystkim.

Tymczasem polecam Cię opiekuna wdów i sierot nieszczęśliwych — pomocy nie mogę Ci dać żadnej na razie. Bądź jednak przekonaną że kiedy tylko otwoży się dla mnie choćby najmniejsze źródło żywcze i Ty z niego, pewnie, czerpać będziesz. Na teraz nic Ci nie pozostaje innego jak: starać się o służbę na wieś. W jesieniu mogą liczyć na dochody. Przez lato nie wiem jak żyć będę i czym się zajmię. Żal mi Was okropnie z wielkim smutkiem

Cornel

[P. S.] Dostają w tej chwili wiadomość, aby jechać, za Stanisławów. Może będzie robota jakaś W Wielkanoćny poniedziałek będę o godzinie piątej — jak Bóg da — w Stanisławowi — i ze swoim szwagrem, który będzie kupował niektóre rzeczy na rynku. Zabawimy jednak tylko godzinę i pojedziemy dalej. Nie rozpaczaj. Długi Twoje będę może mógł wkrótce zapłacić. Trzeba jednak abyś konsecznie wstąpiła na jakiś czas do obowiązku aż będę w stanie dać Ci pomoc.

11-go lub 12-go będę w Stanisławowi z powrotem i pomowie z Tobą i może i pieniędzy jakie dam. Wprzód jednak napiszę.

LI, ф. 84, № 33. Рукопис. Оригінал

№ 16

[Wiźnica, 08.01.1896]

Do dziś dnia nie otrzymałem jeszcze pieniędzy. Spodziewam się co chwila, bo mi się należą i obicano mi posłać. Nagłe dłużników, do sam jestem w wielkiej potrzebie. Skoro tylko otrzymam, wyszlę wam co tylko będę mógł, aby was obiespieczyć na czas dłuższy. Niech Bóg was ma w swej opiece.

Cornel.

LI, ф. 84, № 8. Карта кореспонденційна з адресою: « Szanowna Franja Michaluk u Wielmożnej Pani Czarnożyńskiej w Stanisławowie, ulica Głuchowskiego, 38». Рукопис. Оригінал.

№ 17

[Wiźnica, 17.01.1897 p.]

Jeśli Pani nie wierzy to proszę zapytać którego z tych panów lub pań które mnę znać muszą.

Cornel.

LI, ф. 84, № 19. Кореспонденційна картка з адресою: « S. P. Fr. Michaluk w W-nej Pani Czarnożyńskiej w Stanisławowie, ul. Głuchowskiego». Рукопис. Оригінал.

Hołowecko, 8/7 1900

Wielmożna i Wiele szanowna Pani a Dobrodziejko!

Bardzo przepraszam, że nie wiściłem do tych czas z długu i wdzięczny jestem że mie Frania nie mołostuje o pieninędze. Nie mam ich jeszcze chociaż mi się dawno należą. Ludzie proszą się aż do jarmarków podjesiennych na 18-go sierpnia i 27-go sierpnia. Może, może co kapnie 13-14 b. m. ale to nie jest jeszcze pewne. Radbym dać co się należy. Wiem że potrzeba i gryzę się tem że nie moge pomóc tam, gdzie powinien.

Zatruta ręka prawie całkiem zgoiła się. Do dwóch tygodni będę — zdaje się — całkiem zdrow. A długo to trwało więcej jak dwa lata. Cóż robić? Starość nie goi.

Jeszcze raz: proszę mi wybaczyć — nie moja wina. Za dwa tygodni pojedę na małe roboty do Skolego, a za szczęść niedziel będę pod Stanisławowem, w Wistowie kończył rozpoczęte tego rok pracy.

Z głębokim poszanowaniem s wdzięcznościow

Cornel Ustyjanowicz

III, f. 84, № 26. Рукотис. Оригинал.

[07. 1900 p.]

Biedna Franiu!

Żal mi bardzo że Frania taką cierpi nędzę i nie brak mi dobrej woli przyjść jej na pomoc. Przecież dałem po temu dowody i ciągnolem się zostatniego grosza aby ulżyć położenie Frani.

Jednak że temi czasami interesa moje tak są liche, że dla mnie samego nie wystarcza to co zarabiam, a objwiązki i wydatki moje są nad siły moje i boje się bardzo, co do końca tego roku nie będę mógł Frani nawet to posyłać długo co dotąd posyłałem.

Proszę sobie przypomąć, że ja nigdy nie obiecywałem otzymywać Franią i jej dziecko, a obiecałem i dotrymuję ile sił jej pomagać tem, na co mnie starczyć będzie. Trzeba sie z tym rachować, bo i cóż by Frania robiła, gdy bi mnie nie było, łecz gdy by ja był sam w potrzebowaniu albo gdy bym umarł. Frania musiała by sobie sama radzić. Lecz proszę nie rozpaczać. Ja pieniądzy które Frania pozyczyła u dobrotliwej pani Karmanowej oddam, ale czy w ten czas będę co miał dla Frani? Boje sie, że nie będę miał. Za to pod jeień mam nadzieje, że ureguluje interesa moje tak, że albo dziecko gdzie sam umieszczą albo będę i nadal pomagać Frani jak dotąd.

Niech że Was Pan Bóg ma w swojej opiece i niech Was ratuje i pocieszy, ja teraz nie mogę. Jednakże niech Frania będzie pewna że o niej nie zapomnę i z pierwszych zaoczędzeń poszle jej wszystko, co tylko będę w stanie.

Cornel.

[P. S.] Jadę do Lwowa. Może znajde dla siebie jaką robotę. Za dwa tygodnie wróce nazad.

ЛЛ, ф. 84, № 39. Рукопис. Оригінал.

№ 20

[07-08 1900 p.]⁵

Wróciłem bez zajęć. Co mam, to posyłam i jadę do Lwowa szukać dla siebie jakej pracy.

Jak znajde, to będę się jak najsilnej starać, aby Wam posłać choć co to.

Za miesiąc napisze ze Lwowa. Jak tam nie będę mógł sie utrzymać, to pojedzie na Bukowinę i wstępie do Stanisławowa, aby Was zobaczyć. Niech Was Pan Bog miłosierdny ma w swojej opiece.

Dziadek

ЛЛ, ф. 84, № 31. Рукопис. Оригінал.

№ 21

[07-08. 1900]

Jestem w drodze i nie wiem, czy będę miał czas wstąpić do Stanisławowa. Pieniądze masz na miesiąc lipiec i sierpień a zapłać długi. Wziąć Cie nie mogę.

Bądź zdrowa.

Cornel.

ЛЛ, ф. 84, № 32. Рукопис. Оригінал.

№ 22

ЛЛ, ф. 84, № 32. Рукопис. Оригінал.

[07-08. 1900]

Dotychczas nie mogłem nic posłać, bo nie miałem. Jednakże spoziewam się, że najdalej za tydzień, a może i przedziej, będę mógł wysłać większą kwotę.

Cornel.

Żal mi Was bardzo. Jednakże ja zostałem w Szeszorach oszukany o 700-800 zł. r. i teraz sam jestem goły. Za kilka dni jednak będę mógł Wam w najgorzym razie posłać 10 zł. r. jeżeli nie więcej.

ЛЛ, ф. 84, № 37. Рукопис. Оригінал.

[10-11. 1900]

Więcej nie mam. Spodziewam się większych pieniędzy dopiero z końcem grudnia.

Cornel.

III, ф. 84, № 30. Рукотис. Оригинал.

Kozowa Franiu!

Nie mogę Ci dłużej posyłać po 20. Obdarłem się do czysta. Będę posyłać po 5 zł. miesięcznie na dziecko. Do Szeszor nie pojedziesz, bo tam pieniędzy na konieczne roboty nie ma i ja tam siedzieć nie będę. Żal mi Cię bardzo. Szanuje Twoje przywiązanie do mojej osoby. Cenie wysoko Twoje serce. Czuję, że Ci wyrządzam wielką przykrość, odbierając Ci wszelką nadzieję na przyszłość. Jednakże tak być musi. Przecierz i zapomnij! Wszystko ma swój koniec.

Bądź przekonana że ja i nadal cierpliwie znosił bym ten ciężar, gdyby było można. Nie ludź sie! Powiedz sobie żem umarł a nie przeklinaj, bo ja temu nie winen. Niech Cie Bóg ma w swojej opiece!

Cornel.

III, ф. 84, № 36. Рукотис. Оригинал.

Synewidzko wyżne, 9/7 1902

Szanowna Pani!

Proszę mi przysłać Władekę. Będzie tu przez wakacji... Będzie się uczyć malować sciany cerkwi. Po wakacjach odeszłę go Pani, aby bodaj jeden rok jeszcze uczył się w szkole? po czym go zajmę przy malowaniu u siebie lub u którego z malarzy. Jakie takie początki dostanie tu przez wakacji.

Na podróż posyłam ile mogę, to jest 10 guldenów — bo za pieniądze skąpo bardzo dużo.

Synewidzko wyżne jest stacja kolei. Kupię więc bilet w Stanisławowie, a w Stryju przysiedzie się do wagonów jadących do Skollego. Synewidzko jest pod Skolem.

Z uszanjwaniem Ustyjanowicz.

III, ф. 84, № 27. Рукотис. Оригинал.

№ 1

[Вижниця ¹, 04.01.1888] ²

Тільки в маю буду міг знов дещо послати. Досі не маю заняття.

Корн.

ЛЛ, ф. 84, № 6. Кореспонденційна картка з адресою: «Шановна Фр. Михалюк у вельможної пані Чартожисинської в Станіславові, вулиця Голуховського, 38». Рукотис. Оригінал.

№ 2

[Поморяни ³, 31.08. 1888 р.] ²

Зостаюсь в Поморянах і хотів би знати, як Тобі ведеться? Напиши мені про все, що мене може цікавити.

Корнель

ЛЛ, ф. 84, № 16. Кореспонденційна картка з адресою: «Шановна Францішка. Михалюк у Станіславові и дамі папа Моняка на вулиці Липовій». Рукотис. Оригінал.

№ 3

[Денисів ⁴, 08 1888 р.] ⁵

Кохана Франю!

Відписуючи на Твої листи, дякую Тобі найперше за Твою турботу і старання, котрі Ти виявляла завжди до мене. Служила Ти мені вірно і була Ти прив'язаною до мене, тому я також буду мати Тебе в пам'яті. Будь певна, що якщо колись будеш у великій потребі, то я Тобі напевно допоможу, якщо тільки на цей час буду міг це зробити.

Интерес мій йде погано. Поморяни спалились, а в Денисові посіви виходили через посуху так, що зістала мала надія на жнива для людей.

Я хворію — здається через спеку — сильно на очі і не можу віддаватись праці. Клопотів маю дуже багато.

Дякую Тобі за вістку, яку ти мені прислала. Я тепер дещо спокійніший. Однак хотів би знати, чи там немає нужди, бо на той час, хоч я й сам бідний, післав би Тобі декілька гульденів, щоб Ти вислала їх поштовим переказом зі Станіславова, бо звідсіль я не хочу висилати.

Не можу більше писати. Мене болять очі. Будь здорова.

Корнель

ЛЛ, ф. 84, № 38. Рукотис. Оригінал.

№ 4

Поморяни, 22/9 1889

Кохана Франю!

Жаль мені Тебе... сильно мені жаль Тебе. Однак що можу зарадити? Зробила для Тебе все, що тільки могла, і будь певна, що ще зроблю, якщо тільки це буде в моїх силах. Однак занадто не сподівайся на мою допомогу, хоча мене Ти знаєш з того, що охоче даю, як тільки можу. Проте не завжди і я маю що давати.

Прикро мені, що листи до мене, дасш комусь писати. Не роби того. Коли буду їхати до Станіславова, то Тобі напишу, бо хочу Тебе бачити. Я є здоровою і пра-

щою, як завжди. Однак літо пішло намарне. Маю багато шкоди від людей. Хочу покинути цю професію і осісти на місці. До побачення, моя кохана бідна Франно!

Цілую тебе сердечно. Твоя шира приятелька

Корнелія.

[P. S.] Напиши мені, що сталось з полькою. За декілька днів пішлю Тобі кілька гульденів.

ЛЛ, ф. 84, №20. Рукопис. Оригінал.

№ 5

Вістова ⁷, 3/10 1889

Вельможна і шляхетна пані і добродійко *

Повідомила мене Франя, що винна Вельможній пані добродійці 60 гульденів. Я обіцяв їй, що ту суму невдовзі Вельмишановній пані вишлю. Прошу ласкаво почекати ще два тижні, і я той борг з вдячністю поверну. Франя, однак, буде вимушена на допомогу, яку я їй визначив, почекати, оскільки не дистану на ту мету потрібних грошей — здається аж за місяць, а може і в грудню. Знаю, однак, що вона є в потребі і я буду дуже старатись, аби їй допомогти.

З глибоким пошанівком у поклоні слуга Устиянович.

ЛЛ, ф. 84, №21. Рукопис. Оригінал.

№ 6

Поморяни, 12/11 1889

Кохана Франю!

Сьогодні від'їжджаю до Зборова ⁹. В Зборові забавлюсь декілька тижнів, і саме туди потрібно адресувати листи. В Зборові є пошта. До Станіславова не буду навідуватись. Хіба за два-три дні перед Різдвом ¹⁰, а може навіть аж в перших числах січня.

До того часу будь терпеливою, я про Тебе не забуду.

Жаль мені тебе дуже. Бідна ти покинута сирітко. Молись! Аби Тобі Небо дало легкий розв'язок.

Ходи частіше на прогулянки, бо це дуже корисно для Твого стану, не піднімай важкого, не схиляйся до землі і не сягай руками високо понад голову.

При кінці найми собі прислугу і не відбувай пологів без акушерки.

Після пологів віддай дитину мамці, бо ти худа, збідована і слаба. А наказую Тобі гостро, щоб Ти принаймі протягом десяти днів не вставала з ліжка. При пологах, чи після них, жінка, яка не дбає про себе, набуває різних хворіб і каліцтва, і навпаки — жінка, яка себе шанує, добре відпочине — губить всякі слабості і знову зацвітає. На ту ціль пришлю Тобі гроші зі Зборова, напиши тільки, яка твоя адреса. Де і в кого мешкаєш? В Денисові мені пощастило, але зате звідти втікаю без жодного зарібку. Столівників у Денисові в мене не було, отже ж не було й кухарки. Так само і тут і так буде в Зборові, куди поїду без моїх панів. Живу самотньо, відколи ми попрощались. Клопоти маю великі і маю багато гризоти. Але що ж? Потрібно терпіти і просити ласки у Бога. Ти так не нарікай! Молись і будь доброї думки. Скільки ж це дівчат нещасливих і покинутих опущених, а ти принаймі є певна, що пам'ятаю про Тебе і стану Тобі в пригоді.

Отож будь здорова. Не лякайся і кінче май впевненість у мене. Цілую тебе, бідна моя. Сердечно.

Корнель.

Лл. ф. 84, № 22. Рукопис. Оригінал.

№ 7

Зборів, 2/12 1889

Кохана Франю!

Слава Богу, що все обійшлося щасливо! Боюсь однак про Твоє здоров'я і прошу Тебе, щоб ти протягом довшого часу себе шанувала. Долучаю 20 зл [отих] р [инських], однак не маю певності, що їх дістанеш, бо Ти не подала мені номеру дому, в якому мешкає пані Карман. До Станіслава приїду охоче, щоб побачити вас, однак зараз не можу, бо маю обов'язки і не маю з чим. Однак для Тебе і дитини постараюся завше настільки, наскільки вистачить моїх сил, аби ви не бідували. Відпиши відразу, чи Ти отримала той лист і долучених 20 зл. р.

Даруй, що не пишу більше. Не маю в цьому будинку спокою. Залишусь тут ще на 10 днів. Відпиши зараз, бо ще не знаю, куди поїду. В двох місяцях на мене чекають невеличкі роботи. Найдалше, як у запусі, буду в Станіславі і дуже втішусь, побачивши Тебе здоровою. А поки цілую Тебе і Владка сердечно.

Корнель.

Лл. ф. 84, № 23. Рукопис. Оригінал.

№ 8

[Вижниця, 20.01.1890 р.]²

Кохана Франю!

Жаль мені дуже, що не зможу ще приїхати до Станіслава. Завеликі видатки. Роботи на замовлення не маю. Малюю Гуцулів¹¹. Картині ти принесуть користь тільки за рік, бо скоріше їх не намалюю. Малювати їх мушу тут, бо маю тут моделі, а також тому, що тут мені життя виносить не багато. Я видав дуже багато грошей і мушу бути тепер ошадним. Мушу багато прашувати, аби приїхати до Станіслава біля свят. Буду старатись. Не журись. Пильнуй себе і дитину. Портрети привезу із собою¹². Напиши, як ви там і де будете мешкати.

Лл. ф. 84, № 7. Картка кореспонденційна з адресою: «Шановна пані Францішка Михалюк у Станіславі, Книгини-Колонія¹³ в домі М. Бутрини, 130». Рукопис. Оригінал.

№ 9

Вижниця, 20/3 1890

Кохана Франю!

Посилаю Тобі 10 зл. р. — більше не можу, бо ще не знаю, що з собою робити, а прещінь мушу якось прибратись, бо за дуже занедбався. Може квітень буде для мене буде більш щасливим і на той час привезу Тобі гроші сам, а коли прийде значніша робота, то візьму й Тебе з собою. Однак може трапитись і так, що й мені грошей забракне — на цей час будеш мусиш сама собі доти радити, поки моя ситуація не покращиться. Не хочу Тебе тим страшити. Може до того не прийде,

однак потрібно на будь-який випадок бути приготованим. В найгіршому випадку
дистанеш від мене на квітень 10 зл. р. і то зараз в перших днях місяця; а біля 15-го
або сам приїду або Тебе повідомлю, як маєш поступити.

Владіці потрібно часто давати яйця, приготовані на половину м'якими, бо
вн має замало крові, в результаті чого береться до ванн.

Цілую Вас сердечно і нехай Бог має в своїй опіці.

Корнель

ЛЛ. ф. 84, № 24. Рукопис. Оригінал.

№ 10

Косів, 5/9 1890

Кохана Франю!

Тільки в понеділок повернусь до Вижниці і заберу гроші, які там мали приїти до мене, і десь в середу-четвер вишлю Тобі 20 зл. р. на одержання.

Може статись так, що зиму перебуду в Станіславові або в Косові. На той час Ти могла б на декілька місяців спровадитись до мене. Міг би й перезимувати там Різдво. Треба тільки дізнатись, чи зможу там мати помешкання, достатньо вигідне, щоб малювати.

Як чувстесь? Чи Владика здоровий? Цілую Вас обох сердечно.

Корнель.

ЛЛ. ф. 84, № 18. Кореспонденційна картка з адресою: «Шановній пані Францізи Михалюк у вельможної І [x] м [осьці] пані Христини Карманової, ц. к. капітальної у Станіславові, вулиця Галуховського». Рукопис. Оригінал.

№ 11

Вижниця, 15/9 1890

Приїхав сюди відвідати смертельно хвору сестру¹⁴ і доповідаю, що мав багато видатків, як з огляду на неї. Так і задля весілля однієї з моїх братаниць.

Всюди потрібно дати, роботи проте нема. Може через деякий час побачусь з тобою. Чекаю тільки на гроші, котрі мені належаться. Про те, чи напевно буду зимувати в Станіславові, чи ні, незабаром напишу.

Корнель.

[P. S.] Портрет пані Карманової готовий.

ЛЛ. ф. 84, № 25. Карти кореспонденційна з адресою: «Шановна пані Францішка Михалюк у Станіславові, Книгини-Колонія, в дамі Михайла Бутрини, № 130». Рукопис. Оригінал.

№ 12

[10. 1890 р.]⁵

Кохана Франю!

Посилаю Тобі портрет пані К. К¹⁴. Нехай це буде даруночок Владики для моєї хрещеної матері. Портрет пана К¹⁵ я не зумів намалювати, бо фотографія замала на мої слабі очі. Тішусь, що ви обоє здорові. Чи ще того року приїду до Станіславова — не знаю. Здається, що ні. Може бути, що приїду тільки в березні. Однак твердо сказати цього не можу. Може скоріше, а може пізніше. Роботи не маю.

Пишу для театру і малюю картини, які вимагають праці. Може колись їх і продам за великі гроші. Потрібно терпеливості.

Жаль мені Вас дуже, що бідуєте. Допомогти Вам однак не можу. Справи і нещастя родинні коштували мене до 200 зл. р., а подорож в гори і життя винесли 500. Мало що залишилось з мого фонду. Маю однак надію, що вам через зиму буду міг посилати стільки, скільки посилав досі. Рятуй себе, як можеш. Пізніше... як Бог дасть!

Я здоровий. Сиджу вдома і малюю. Не писав, бо не люблю писати листів, особливо, коли не маю чого доброго Тобі донести. Будь здорова. Цілую Тебе і Владика сердечно і засилаю В [ельмжному] панству К. мій глибокий пошанивок.

Корнель.

Лл. ф. 84, № 34. Рукопис. Оригінал.

№ 13

[Вижниця, 06.11.1890 р.]²

Посилаю, що можу. Процес програв, в Мостах¹⁶ мені не платять, в Будневі¹⁷ затягують виплату. Майже цілий рік пересидів я у сестри і в братів на безробіттю, живлячись невеликими запасами, а однак пам'ятаючи про вас. Нехай же Франя не нарікає на мене, а на себе саму, на свою недолугість і на свої претензії бути панною. Терпите нужду? Не розумію. Вдова з п'ятьма дітьми живе з праці своїх рук без чужої допомоги, Франя має тільки одного хлопця і не може його прокормити, хоч одержує допомогу. А що буде, коли умру? Шкода моїх слів. «Нехай краде, і нехай мені дає, бо я не хочу працювати. Волю терпіти голод і нужду.» Так мислить шановна панна Франя. 15 гульденів пішлю, але аж тільки за декілька тижнів, як їх дістану. Не сподівайтесь дуже на допомогу цієї зими, бо роботу дістану аж в літі.

Дялько.

Лл. ф. 84, № 17. Кореспонденційна картка з адресою: «Шановна Франя Михалюківна в пані Чарножинської у Станіславові при вулиці Голуховського». Рукопис. Оригінал.

№ 14

[12.1890 р.]³

Бажаю Тобі щасливого Нового Року і посилаю, що маю. На місяць лютий не будь безпечна, бо я не певний, чи буду міг Тобі що послати. Буду старатись, але одержати гроші можу вчасно або також пізніше, а тому не можу точно Тобі їх обіцяти.

Цілую тебе сердечно, Владика також.

Корнель.

Лл. ф. 84, № 35. Рукопис. Оригінал.

№ 15

[05.1891 р.]⁴

Бідна Франю!

Дав я Тобі на пологи 100 зл. р. і півтора року посилав щомісяця по 20 зл. Р. з., сподіваючись, що ти не будеш терпіти біди і прийдеш до потрібних сил, аби знову

на себе працювати. Робив би я це з охотою й надалі, коли б міг, але Бог бачить, що помімо різних старань роботи дістати не можу і мені самому всього бракує, бо вже від двох тижнів сиджу на ласці сестри. А як же ж Тобі зможу допомогти? Остерігав я Тебе декілька місяців тому, що мої вигляди на майбутнє дуже непевні та щоб Ти була приготована, що джерело моїх грошових посилок може висохнути і я Тобі нічого не зможу послати. Погано, що Ти не залишила дитину на стації, аби піти на службу. Чим же ж я Тобі зараз можу зарадити?

Мої приятелі, зокрема родина, просять мене на 12-4 (травня) приїхати до Станіслава. Хотів відмовити, бо не маю в чому і з чим приїхати — однак через Тебе приїду (якщо мені на дорогу позичать грошей).

На той день, тобто 12 з'їдеться багато священників і знайомих мені осіб і може Бог дасть яку роботу. Тоді не забуду і про Тебе. Приїду до відомого Тобі мого приятеля професора, який тепер мешкає при вулиці Каліцькій. Однак ще не знаю, чи буду міг з Тобою побачитись так, як завжди, бо приїду з родиною, котра на цей день з'їжджається до Станіслава.

Чи зможу Тебе побачити і де це станеться, тобто в якому місці? Напишу Тобі про все через тиждень, коли вже сам буду знати краще про все.

Тимчасом поручаю тебе опікуну вдові і сиріт нещасливих — допомогти не можу Тобі дати наразі жодної. Однак будь переконана, що коли тільки для мене відкриється найменше животворне джерело доходів, то і Ти з нього, певно, будеш черпати. На тепер Тобі нічого не залишається нічого іншого, як старатись про службу на селі. Восени можеш розраховувати на прибутки. Через літо не знаю, як жити буду і чим буду займатись. Жаль мені вас неймовірно з великим смутком

Корнель.

[P. S.] В остатній хвилі дістаю відомість, щоб їхати за Станіслав. Може буде робота якась. У Великодній понеділок буду о годині п'ятій, як дасть Бог, в Станіславі, і зі своїм швагром, який буде купувати деякі речі, на ринку. Забавимось тільки годину і поїдемо далі. Не розпачай. Борги Твої невдовзі буду міг заплатити. Однак треба, аби Ти конечно поступила на якийсь час на службу аж поки не зможу дати Тобі допомоги.

11-го або 12 буду в Станіславі назад і порозмовляю з Тобою, а може і гроші якісь дам Тобі. Однак наперед напишу.

ЛП, ф. 84, № 33. Рукопис. Оригінал.

№ 16

[Вижниця, 08.01.1896 р.]²

До сьогодні не дістав ще грошей. Сподіваюсь шохвилі, бо мені належаться і обіцяно мені їх послати. Підганяє боржників, бо я сам у великій потребі. Як тільки одержу, вишлю що тільки буду міг, аби вас забезпечити на довший час. Нехай Бог має вас у своїй опіці.

Корнель.

ЛП, ф. 84, № 8. Карта кореспонденційна з адресою: «Шановна Франя Михайлівна у Вельможної пані Чарножинської у Станіславі, вулиця Голуховського, 38». Рукопис. Оригінал.

Якщо пані не вірить, то прошу запитати котрогось з пані або пань, які мене знати мусять.

Корнель

ЛЛ. ф. 84. № 8.. Карта кореспонденційна з адресою: « Ш [ановна] П [ані] Фр. Михалюк у В [ельмож] ної пані Чарножинської у Станіславові, вулиця Галуховського». Рукопис. Оригінал.

Вельможна і Вельмишановна пані добродійко! ¹⁸

Дуже перепрошую, що дотепер не покрив боргу і вдячний, що Франя не благає мене за гроші. Не маю їх ще, хоч вони мені вже давно належаться. Люди випрошуються аж до підосінніх ярмарків на 18-го серпня і 27-го серпня. Може щось капне 13-14 поточного місяця, але це ще не є певне. Рад би дати, що належитьсь. Знаю, що треба і гризусь тим, що не можу допомогти там, де повинен.

Затрута рука майже зовсім загоїлась. До двох тижнів, здається, буду цілком здоровий. А тривало це довго, більше, ніж два роки. Що ж робити? Старість не гоїть.

Ще раз: прошу мені вибачити — не моя вина. За два тижні поїду на малі роботи до Сколе²⁰, а за шість неділей буду під Станіславовом, у Вістовій⁷ закінчив розпочату минулого року роботу.

З глибоким пошануванням і вдячністю
Корнель Устиянович.

ЛЛ. ф. 84. № 26. Рукопис. Оригінал.

Бідна Франю!

Жаль мені великий, що бідна Франя таку терпить нужду і не бракує мені доброї волі, аби прийти їй на допомогу. Прещінь, сам до того прилучився і тягнувся з останнього гроша, аби облегшити становище Франі.

Однак щими часами інтереси йдуть так лихо, що для мене самого не вистачає того, що заробляю, а зобов'язання мої і витрати є понад мої сили і боюсь дуже, що до кінця того року не буду міг довго посилати Франі те, що досі посилав.

Прочу собі пригадати, що я ніколи не обіцяв утримувати Франю і її дитину. А обіцяв і дотримуюсь, скільки моїх сил допомагати їй настільки, наскільки зможу. Потрібно з тим рахуватись, бо що ж би Франя робила, коли б мене не було, або коли б я сам був у потребі, або коли б помер. Франя мусила б сама собі зараджувати. Однак прошу не розпачати. Я гроші, які Франя позичила у добродушної пані Карманової, віддам, але чи на той час буду мати, що дати Франі? Боюсь, що не буду мати. За це під осінь маю надію на врегулювання моїх інтересів так, що або сам дитину десь приміщу, або буду і надалі допомагати Франі, як до сих пір.

Нехай же Вас Панбіг має в своїй опіці і нехай Вас рятуює і втішить, бо я зараз не можу. Однак нехай Франя буде певна, що про неї не забуду і з перших заощаджень пришлю їй все, що тільки зможу.

Корнель.

[P. S.] Їду до Львова. Може знайду для себе якусь роботу. За два тижні повернусь назад.

ЛЛ, ф. 84, № 39. Рукопис. Оригінал.

№ 20

[07-08 1900] ⁵

Повернувся без занять. Що маю, то посилаю і їду до Львова шукати для себе якоїсь праці.

Як знайду то буду дуже старатись, аби Вам послати хоч дещо.

За місяць напишу зі Львова. Як там не буду міг втриматись то поїду на Буковину і вступлю до Станіславава, щоб побачитись з Вами. Нехай Панбіг має Вас у своїй опіці.

Дідусь.

ЛЛ, ф. 84, № 31. Рукопис. Оригінал.

№ 21

[07-08. 1900 р.] ⁵

Я в дорозі і не знаю, чи буду мати час вступити до Станіславава. Гроші маю на липень і серпень і заплати борги. Взяти Тебе не можу. Будь здорова.

Корнель.

ЛЛ, ф. 84, № 32. Рукопис. Оригінал.

№ 22

[07-08. 1900 р.] ⁵

Досі не міг нічого послати, бо не мав. Однак сподіваюсь, що навіть за тижень, а може й скоріше, буду міг вислати більшу суму.

Корнель

[P. S.] Дуже мені вас жаль. Однак мене ошукали в Шешорах ²⁰ на 700-800 зл. р. і зараз я сам голий. Однак за декілька днів зможу в найгіршому разі вислати вам 10 зл. р., якщо не більше.

ЛЛ, ф. 84, № 37. Рукопис. Оригінал.

№ 23

[10-11. 1900] ⁵

Більше не маю. Надіюсь на більші гроші тільки наприкінці грудня.

Корнель

ЛЛ, ф. 84, № 30. Рукопис. Оригінал.

№ 24

[01-02 1901] ⁵ Козова ²¹

Франю!

Не можу більше вислати Тобі по 20. Я обдертий дочиста. Буду посилати по 5 зл. Щомісяця на дитину. До Шешор не поїдеш, бо там грошей на найнеобхіднішу роботу немає і я там сидіти не буду. Жаль мені тебе дуже. Шаную Твою прив'язаність до мене. Високо ціную твоє серце. Чую, що роблю Тобі велику при-

крість, відбираючи Тобі всіляку надію на майбутнє. Однак так мусить бути. Прочитай і запам'ятай! Все має свій кінець.

Буде переконана, що я й надалі був би терпеливо переносив той тягар, коли б було можна. Не навісній! Скажи собі, що я вмер, а не проклинай мене, бо я тому не винен. Нехай Господь має Тебе в своїй опіці.

Корнель.²²

ЛЛ, ф. 84, № 36. Рукопис. Оригінал.

№ 25

Синевідське Вижис²³, 9/6 1902

Шановна пані!

Прошу прислати мені Владика. Буде тут через вакансії... Буде вчитись малювати церковні стіни. По вакансіях відішлю його Пані, аби бодай ще один рік вчився в школі, після чого займу його при малюванні у себе або когось з малярів. Такісякі початки дістане тут через вакансії.

На подорож посилаю скільки можу, тобто 10 гульденів²⁴, бо на гроші скупю.

Синевідське вижис — це залізнична станція. Нехай купить білет у Станіславові, а в Стрию пересяду до вагонів, що їдуть до Сколе. Синевідське є під Сколе. З пошануванням Устиянович²⁵.

ЛЛ, ф. 84, № 27. Рукопис. Оригінал.

Примітки

1. Селище міського типу в теперішній Чернівецькій області, розташоване над Прутом, для означення якого вживають назву «Вижниця над Прутом».
2. Датується на основі штемпеля відправки листа.
3. Місто в теперішньому Золочівському районі на Львівщині.
4. Село теперішнього Козівського району Тернопільської області.
5. Датується на основі змісту листа.
6. З метою конспірації від сторонніх очей Корнило Устиянович писав лист ніби від приятельки Францішки Корнелії. Забувшись, написав «буду мав їхати», тобто не як жінка, а як чоловік.
7. Село теперішнього Калуського району Івано-Франківської області.
8. Мова йде про дружину капітана цісарсько-королівської армії Христину Карман, в якій винаймала квартиру Францішка Михалюк.
9. Теперішній районний центр Тернопільської області.
10. Мова йде про римо-католицьке Різдво, яке святкується

наприкінці грудня.

11. Мова йде про відому пару портретів гуцула і гуцулки, які опісля були літографовані і продавались, а також у вигляді премії висилались тим, хто передплачував журнал «Зоря» у Львові.
12. На прохання Францішки Михалюк Корнило Устиянович мав намалювати портрети подружжя Карманів, в домі яких мешкала вона, а Христина Карман була хрещеною мамою Владислава. Як видно з подальшого листування, портрети подружжя Корнило Устиянович малював з фотографії.
13. Передмістя теперішнього Івано-Франківська.
14. Христини Карман. Доля портрету невідома.
15. Кармана, чоловіка Христини Карман.
16. Мається на увазі Мости Великі в Сокальському районі Львівської області.
17. Село Тернопільського району Тернопільської області на березі річки Серет.
18. Гірське село Стрийського району Львівської області.
19. З наступного листа з'ясовується, що лист писаний до Христини Карман.
20. Гірське село Косівського району Івано-Франківської області.
21. Селище міського типу. Районний центр Тернопільської області.
22. До цього листа Ф. Михалюк зробила приписку: «Ciekawe kochany tata, a kto wienen» — «Цікавий коханий тато, а хто винен?»
23. Зараз Верхнє Синевидне — селище міського типу Сколівського району Львівської області.
24. Приписка Ф. Михалюк: «bardzo duzo» — «дуже багато».
25. Приписка Ф. Михалюк: «Tak się pisze do matki? Co? 20. XI/1910» — «Так пишеться до мами? Що? 20.11.1910».

У публікації листів та коментарів взяв участь Іван Горак.

01. Корнало Устиянович (з фондів музею І.Франка у Львові)

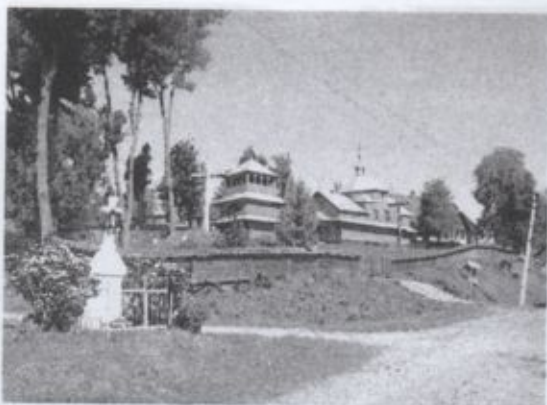

**02. Плебанія
в с. Вовкові**

**03. Пам'ятник
К. Устияновичу
в с. Вовкові**

*04. Церква
у с. Вовкові*

*05. Могила
К.Устияновича у
с. Довгому*

*06. Могила сім'ї Шихів
у с. Довгому*

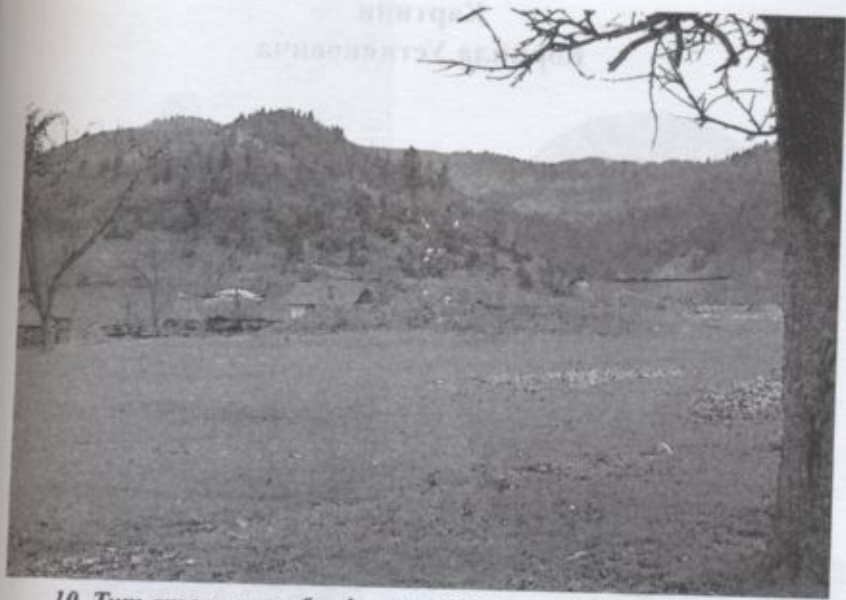
07. Дорога у село Довге

08. Церква на Заріччі у с. Довгому

09. Село Довге. Церква та цвинтар, де похований К. Устиянович

10. Тут стояла плебанія, ву якій помер К.Устиянович

11. Село Довге. Гребля майбутнього водосховища, на дні якого мало опинитись село Довге.

**Картини
Корнила Устияновича**

*Корнило Устиянович.
Анатоль Вахнянин*

*Корнило Устиянович.
Бойківська пара*

Корнило Устиянович. Гуцул

Корнило Устиянович. Гуçулка

*Корнило Устиянович.
Ельбрус*

*Корнило Устиянович.
Захід сонця*

*Корнило Устиянович.
Козацька битва*

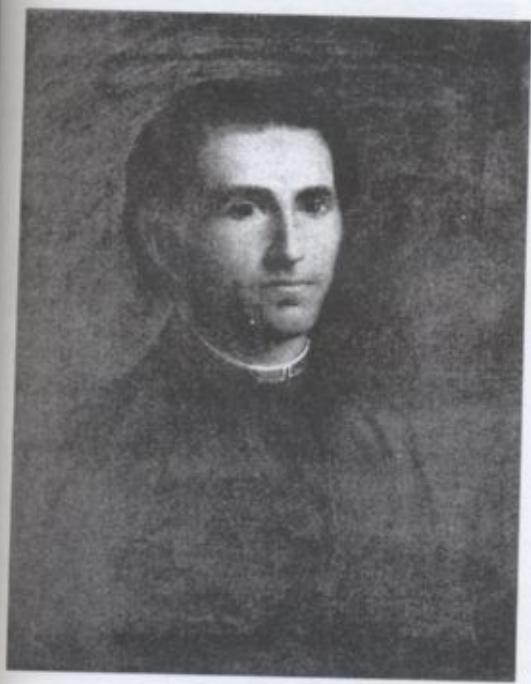
*Корнило Устиянович. Мойсей.
Ікона в Преображенській церкві у
м. Львові*

*Корнило Устиянович. Настінний
розпис у церкві в м. Миколасві над
Дністром*

Корнило Устиянович. Скит Манявський

*Корнило Устиянович.
Порфирій Бажан-
ський*

Корнило Устиянович. Т. Шевченко

*Корнило Устиянович.
Тит Ревакович*

Корнило Устиянович. Чорне море

*Корнило Устиянович.
Юліан Шух (остання
незакінчена робота)*

Корнило Устиянович у Буцневі

Село Буцнів колись Тернопільського повіту, а тепер Тернопільського району, віддавна облюбував рід відомих в Галичині священиків Глинських, які правили в церкві Непорочного Зачаття Пресвятої Диви Марії, котра була збудована згідно з твердженнями шематизмів 1744 року на місці першого храму, що з'явився відразу після Берестейського собору 1596 року. Храм прославився незвичайною іконою Диви Марії, яка за свідченнями місцевих монахів чину Василя Великого із 1731 до 1751 року здійснила понад 60 чудодійних зцілень, за що була коронована і проголошена митрополитом Атаназієм Шептицьким чудотворною. Чудотворність ікони була підтверджена його спеціальною грамотою від 25 січня 1737 року. Чи не першим з Глинських, хто прийшов сюди на парохію, був молодий випускник Львівської духовної семінарії, однокурсник самого Маркіяна Шашкевича Василь Туркевич, правда, від Маркіяна Шашкевича він був набагато старшим, бо народився 1804 року та і висвятився від нього трохи скоріше — в 1834 році. Але якщо б не оце злощасне виключення Маркіяна Шашкевича з семінарії, то висвятились би одночасно. Перед висвяченням Василь Туркевич одружився з Тетяною Глинською, дочкою Антона Глинського, пароха села Довгого тодішнього Теребовлянського повіту. Про отця Антона Глинського відомо лишень те, що був 1768 року народження, 1796 року зівстав висвяченим у сан священиків, майже все своє життя був парохом села Довгого, де й помер 1 серпня 1852 року. Його дочці Тетяні явно не пощастило: її чоловік Василь Туркевич помер на 34 році життя 18 жовтня 1838 року (Центральний державний історичний архів України у Львові — далі ЦДІА України у Львові — фонд 201, опис 4а, справа 629, арк.10). Через десять днів після смерті чоловіка у Тетяні народився син, названий в честь діда Антонієм (там же, арк. 11). У метричному записі зазначено, що хрестив і миропомазав новонародженого парох неподалекого від Буцнева села Настасова Іларіон Глинський. Антон був молодшим сином Василя Туркевича. Старшим був Володимир, який народився 1836 року. Обидва сини стали опісля священиками і дали початок відомого в Галичині роду Туркевичів. Володимир 1860 року закінчив Львівську духовну семінарію, висвятився і довгі роки був священиком у Грибовичах Великих піді Львовом, де й помер 14 лютого 1891 року. Його молодший брат Антон 1862 року закінчив Львівську духовну семінарію, висвятився цього ж року і

довгі роки був священником у селі Оришківці на Гусятинщині, де й помер 1 квітня 1907 року.

На опорожніле місце душпастиря в селі Буцневі прийшов колишній парох с. Настасова Іларіон Глинський. З шематизмів Львівської митрополії відомо, що він був 1813 року народження і доводився сином Антона Глинського, пароха села Довгого Тербовельського повіту. Закінчив Іларіон Глинський Львівську духовну семінарію у 1838 році. Перед висвяченням одружився з Люциною Ганкевич, дочкою священника Андрія Глинського і Марії Ганкевич, дочки Миколи Ганкевича, що став на місце Іларіона Глинського парохом у с. Настасові. Тут, в Буцневі, в Іларіона Глинського 27 червня 1843 року народився син Володимир (там же, арк. 25). Братом Іларіона Глинського був Єфрем Глинський, який народився 1817 року, висвятився 1843 року. Він був священником у Станіславові (1843-1848), а відтак у селі Вовкові, де народився Корнило Устиянович і де парохом села був його батько Микола Устиянович. Працював священником Єфрем Глинський до 1857 року, а відтак перейшов у село Оброшин Городоцького повіту, де й помер 7 травня 1901 року.

І знову чергова трагедія в Буцневі... Невдовзі після народження сина 27 жовтня 1843 року на 30 році життя помер Іларіон Глинський (там же, арк. 24). Поховав молодого священника сам Тернопільський декан Михайло Білинський.

Не поспішали священники з родини Глинських зайняти добре загосподаровану господарку своїх родичів, а рахувалась буцнівська парохія однією з найбагатших у Тернопільському деканаті. До приходства належало півтора моргу городу, 132 морги орного поля та 25 з половиною моргів сіножатей. Не так і далеко від самого Тернополя — всього якихось десять кілометрів. До села можна було легко дібратись залізницею зі станції в селі Острів, від якої до Буцнева всього півтора кілометра. Разом з присілком Середники в Буцнівському приходстві нараховувалось до півтора тисячі прихожан. У селі було більше тисячі поляків, які тільки 1903 року вимурували собі костьол, в якому в часи української державності розмістилась православна парохія Київського патріархату. Не бракувало в цьому багатому селі і євреїв. Їх пересічна кількість становила 50-60 чоловік.

Село наділене двома відпустами: на Різдво Іоанна Хрестителя та на святих Петра і Павла.

Після Іларіона Глинського в селі у 1843-1844 році сповняв душ-пастирські обов'язки Яків Пігович, а відтак на його місце прийшов Петро Остиславський. Він був 1802 року народження, 1836 року закінчив Львівську духовну семінарію. У Буцневі став парохом у 1844 році і був тут до самої смерті, яка сталась 3 листопада 1851 року. Після його смерті місце священника довго пустувало. В село доїздив священник Омелян Брилинський, аж поки сюди 1852 року не прийшов після закінчення Львівської духовної семінарії Захарій Бохенський, значно молодший своїх попередників, бо був він 1827 року народження і пропрацював у Божому винограднику села Буцнева до самої смерті, яка сталась на третій день різдва 1888 року, тобто 9 січня 1888 року.

З тих документів, які збереглись, відомо тільки, що 7 вересня 1862 року в селі Буцневі на восьмому році життя помер син Захара Бохенського та його дружини Емілії Бохенської — Володимир.

Після смерті о. Захара Бохенського Тернопільський декан Михайло Білинський інтронізував у село парохом Ізидора Глинського, який перед тим після закінчення Львівської духовної семінарії був священником в селі Ілавче Тербовлянського повіту з 1883 до 1888 року.

Ізидор Глинський доводився сином Кипріяна Глинського, про якого з шематизмів Львівської митрополії відомо, що був 1823 року народження і доводився наймолодшим сином Антона Глинського, пароха села Довгого. 1848 року він закінчив Львівську духовну семінарію і одружився з Юлією Білинською, дочкою священника Дмитра Білинського, пароха села Козівки, та Анни Юськевич, чим і поєднав себе з одним з найвідоміших священничих родів Галичини Білинських. Молодого священника скерували на роботу в село Вертелку Зборівського деканату, де він і пробув до 1851 року. В цьому селі 30 січня 1846 року (там же, справа 713, арк. 19) помер на 66 році тамтешній парох Антоній Пігович і йому довго не можна було знайти заміни, аж поки в квітні 1848 року не став на приходство випускник семінарії Кипріян Глинський. Довго він також у цьому селі не затримався і січня 1851 року пішов на приходство в село Чернілів Руський Збаразького деканату. На новому місці 13 березня 1851 року в нього народився найстарший син Петро (там же, справа 1847, арк. 60), а 31 березня 1852 року народилась дочка Антоніна, хрещеними батьками якої були Йосиф Варапучинський, парох села Прошеви, та Доменіка Барвінська,

дружина Григорія Барвінського пароха села Шляхтинців. Йосиф Варпучинський був батьком дружини товариша Івана Франка Осипа Олеськова Йосифи Варпучинської. Іван Франко був і дружиною на весіллі Осипа Олеськова в Прошеві. Григорій Барвінський був батьком Олександра та Володимира Барвінських, відомих політичних та громадських діячів Галичини.

Після Антоніни 26 березня 1853 року народився син Бенедикт (там же, арк. 83), але йому не судилося довгий вік, і він помер, навіть не доживши до двох років, 26 січня 1855 року (там же, справа 2485, арк. 14). Наприкінці цього ж року 12 грудня 1855 помер і найстарший син отця Кипріяна Глинського Петро (там же, справа 2485, арк. 17). Вже 13 березня 1856 року прийшла на світ донечка Кипріяна Глинського Марія, хрещеними батьками якої були парох Бірок Великих Данило Лавринів та дружина пароха Прошеви Марія Варпучинська. Хрестив та миропомазав новонароджену парох Козівки, дідусь новонародженої Дмитро Білинський (там же, справа 2485, арк. 36). 16 лютого 1860 року народився довгоочікуваний син Ізидор. Його охрестив та миропомазав парох Бірок Великих Данило Лаврів, а хрещеними батьками новонародженого були о. Йосиф Варпучинський, парох Прошевої, та Анна, дружина пароха з сусіднього села Кийданців Якова Малішевського (там же, справа 2485, арк. 69). Кипріян Глинський помер 5 жовтня 1871 року в Чернілові Руськім на 48 році життя. Ізидору Глинському на той час було 11 років. Він закінчив нормальну школу та гімназію у Тернополі і 1879 року став студентом теологічного факультету Львівського університету, ставши одночасно вихованцем (тоді казали — питомцем) Львівської духовної семінарії. Перед висвяченням у сан священника 1883 року він одружився з Євгенією Залуською, дочкою Климентія Залуського та Юлії Лавринів і після висвячення дістав скерування на парохію в село Ілавче Теребовлянського повіту. Метричні книги народження цього села від 1866 до 1920 року повністю збереглися і знаходяться у Державному архіві Тернопільської області (далі ДАТО) як справи 263 та 580 опису 1, 487 фонду. Тодішнім парохом церкви був о. Іван Білинський, близький родич, брат матері Юлії Білинської. На початку 1886 року в Буцневі захворів парох Захар Бохенський, який був тут на парохії від 1852 року. Під час хвороби його часто замінювали сусідські священники, але врешті він вирішив відійти від справ і митрополія скерувала у це село Ісидора Глинського, який приступив до виконання

душпастирських обов'язків, На третій день різдвяних свят 9 січня 1888 року о. Захар Бохенський помер і був похований з великими почестями. 25 листопада 1888 року в Ізидора Глинського та його дружини Євгенії народилась довгоочікувана дитина. Це була дівчинка, яку при хрещенні нарекли подвійним іменем Олени — Ізидори (ДАТО, ф. 487, опис 1, справа 283.арк. 109). За хрещених батьків новонародженої були запрошені ксьондз парохії, до якої належав Буцнів, Гаспар Келбінський та Аполонія Германек, дружина Тернопільського урядовця Францішка Германека. Хрестив і миропомазав новонароджену о. Микола Михайлович, який став на місце померлого о. Кипріяна Глинського у Чернилові Руськім. Він одружився із сестрою Ізидора Глинського Марією, яка була 1856 року народження.

Дитині і матері не судився довгий вік. Вони померли 1890 року. Це був надзвичайно важкий для Ізидора Глинського період.

Від того часу він вирішив присвятити своє життя громадській роботі. Саме завдяки його старанням у селі почала діяти читальня товариства «Просвіта», для якої був збудований будинок, а також крамниця, яка користувалася у селян великим успіхом. У селі зав'язалась і успішно діяла молочарська спілка, яка була сильною підмогою для селянського господарства. В селі Середники, які входили у Буцнівську парохію, 1910 року була збудована нова церква. Одночасно з тим 1903 року був збудований і костел для польської громади.

Проте чи не найбільшою справою, зробленою для села парохом Ізидором Глинським стало побудова в сільській церкві села Буцнева іконостасу та розмалювання церкви. Для цієї роботи о. Глинський запросив у село Корнила Устияновича разом із бригадою художників та майстрів, з якими він працював.

Завдяки листам, які збереглись у фонді Глинського, що в рукописному відділі Львівської Національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України, стала відомою не тільки історія створення іконостасу в цьому селі, але і всі проблеми, які виникали в процесі роботи. В цьому відношенні корпус листів Миколи Устияновича до о. Ізидора Глинського є цінним набутком не тільки мистецтвознавства, але й нашої історії і дають можливість крок за кроком прослідкувати за історією створення однієї з цінних пам'яток нашої культури, яка дійшла до наших днів майже недоторканою від того часу, як її створив художник. На жаль, подібним може по-

хвалитись не кожне село, в якому залишив свої роботи Корнило Устиянович. З півсотні пам'яток по Корнилові Устияновичу до нас дійшло в неторканому вигляді тільки лічені одиниці.

На жаль, листи Ізидора Глинського до Корнила Устияновича, яких повинно було бути не менше, ніж зворотніх листів, не збереглися з тієї простої причини, що ніхто з родини та близьких Корнила Устияновича не подбав про їх збереження. Листи Корнила Устияновича до Ізидора Глинського є дуже цінним матеріалом і до біографії художника, його поглядів, ставлення до різних політичних напрямків та партій, які на той час вирували в галицькому суспільстві, а також ставлення до окремих діячів культури та політики. Листи дають також чітке уявлення про хворобу Корнила Устияновича, яка стала причиною його кончини в селі Довгому під час роботи над розмалюванням церкви та створенням іконостасу.

Розуміючи вартісність цих листів, Ізидор Глинський після смерті Корнила Устияновича передав їх на збереження до НТШ, про що і свідчать сигнатури цього Товариства на них.

Була ще одна сторона діяльності о. Ізидора Глинського, про яку мало хто знав за його життя, і вона стала відома після його смерті. Ця діяльність була пов'язана з іменем Йосифа Білинського, його двоюрідного брата по матері Юлії Білинської, дочкою священика Дмитра Білинського, пароха села Козівки, та Анни Юськевич. Ізидор Білинський був сином о. Іларіона Білинського, батьками якого був Дмитро Білинський та Анна Юськевич. Йосиф Білинський закінчив фармацевтичне відділення філософського факультету Львівського університету. Його доля склалась так, що несподівано для себе він став особистим лікарем єгипетського короля, що й зробило його дуже багатою людиною. Він запропонував свою руку і серце Соломії Крушельницької під час її гастролей в Триєсті, але велика співачка, яка тільки розпочинала свою світову кар'єру відмовила йому, посилаючись на те, що вона вже віддавна заручена із мистецтвом. Діставши відмову від Соломії Крушельницької, Йосиф поклявся всі свої кошти вкладати в розвиток української культури. Він дотримав своє слово. Через о. Ізидора Глинського, який знав добре потреби українців у Галичині, Йосиф Білинський вислав чималі кошти на будівництво народних шкіл, гімназій, підтримку української преси та окремих діячів української культури, залишаючись при цьому невідомим. Його анонімна фінансова підтримка викликала лють у польських шовіністів, які не могли збаг-

нути звідкіль надходять ці гроші. Час від часу о. Ізидор Глинський їздив в Італію на зустріч із Йосифом Білінським, як це видно з пропонованих листів. Коли утворилась Українська народна республіка, Йосиф Білінський зняв всі свої гроші із швейцарських банків і віддав їх на створення медичної служби армії молодій українській державі. На жаль, ці гроші так і не допомогли утвердитись цій державі. Свою решта днів Ізидор Білінський провів у маленькому швейцарському містечку Монтусі, де й помер, нікому невідомий у маленькому третьосортному готелі. Про його смерть повідомив власник готелю Ізидору Глинському. Як виявилось, все, що залишилось після його смерті, Йосиф Білінський заповів своїй сестрі Євгенії, яка була заможна, як відомо з одного збереженого листа о. Ізидора Глинського до неї, за отцем Сірком. Оскільки, судячи з даних шематизмів, священників з таким прізвищем було декілька, а також через відсутність інших додаткових даних, то важко було знайти, про кого саме йде мова. Тільки дякуючи цьому, що в Державному архіві Тернопільської області з даного періоду збереглась тільки одна метрична книга народжень, яка охоплює 1896-1936 роки, вдалось встановити на основі метрики народження сина Євгенії Володимира, що мав йде про о. Івана Сірка, кооператора церкви в Кобиволоках (ДАТО, ф. 487, опис 1, справа 403. арк. 3).

Із шематизмів Львівської митрополії відомо, що о. Іван Сірко був 1864 року народження, 1889 року після закінчення Львівського університету та Львівської духовної семінарії висвятився і першим його місцем праці було село Соснів на Підгаєччині, де він був священником від 1889 до 1891 року. Відтак з 1891 року до 1893 року о. Іван Сірко був священником у селі Кобиволоках на Теребовлянщині, а з 1893 до 1895 року він був у селі Ладичині Тернопільського повіту. Опісля він знову повернувся на Підгаєччину в село Іськів, де був священником до 1916 року. Відтак емігрував в Австрію, де 1916 року помер. Народився Володимир Сірко 24 травня 1898 року, а його хрещеними батьками були Віктор Цебровський, кооператор церкви в Прошеві, та Осипа Олеськова, дружина Йосипа Олеськова, доктора філософії у Львові. Йосип Олеськів був викладачем сільськогосподарської школи у Дублянах, яка опісля виросла у відомий Львівський сільськогосподарський інститут, а разом з тим був товаришем Івана Франка. Інформація про о. Івана Сірка стала важливою для подальшого пошуку матеріалів про Йосифа Білінського, світлина якого досі нам невідома. Світлина ж самого

о. Ізидора Глинського, стала відома, дякуючи монографії Богдана Новосядлого «Буцнів», що вийшла у видавництві «Джура» у Тернополі 2006 року.

1912 року церкву в Буцневі відвідав і молився перед чудотворною іконою Божої Матері митрополит Андрей Шептицький.

Перша світова війна пронеслась вихором над селом і завдала йому великої шкоди. Згідно з даними шематизмів в полум'ї війни згоріло повністю 239 житлових будинки, а 22 будинки та 547 сільськогосподарських будівель знищено частото. Після цієї війни село, завдяки організаційній праці о. Ізидора Глинського доволі швидко затерло рани, завдані війною, і піднялось на ноги.

Помер о. Ізидор Глинський 29 квітня 1931 року і був похований на сільському цвинтарі. Після нього в селі від 1931 до 1933 року був священником Михайло Кулинич, а 1933 року до закінчення війни був священником Василь Курилас. З приходом радянської влади церква перейшла у московський патріархат, а Василь Курилас був відправлений за непокору та за відмову перейти у московське православ'я на десять років у більшовицькі концтабори. З відновленням української державності церква Непорочного Зачаття Пресвятої Диви Марії стала святинею греко-католицької громади. З 1996 року парохом у селі є о. Ярослав Півторак.

Село поставило меморіальну дошку на честь о. Глинського на будинку «Просвіти», який зберігся. 2009 року реставраційними майстернями відновлено ікони з іконостасу, мальованих Корнилом Устияновичем.

Роман Горак

Листи Корнила Устияновича до Ізидора Глинського

(Листи публікуються
із збереженням всіх особливостей тексту)

№ 1

Красносельці¹ — Збараж 17/12 1888

Високоповажаний Добродію!

Учувъ я ђдъ панотця Бохенського², що Вы получили Буцневу³ и утѣшивъ ся тымъ дуже. Загадавъ було и писати до Васъ прозьбу о порученя менѣ малѣвати Вашу церкву — коли вычитавъ въ «Ділі»⁴ страшну вѣсть, що Ваша люба и преблагородна жінка упокоїлась. Господи! Чому такъ скоро що найліпшихъ людей берешъ зъ сего свѣта? Серце моє зтиснулось больно и слѣзы сплыли на мои очи — и я не знавъ вже: що вамъ писати? Таку страту ђджалувати годѣ. Такій жаль розважати дармо! На Вашу рану може покластись лише свята рука. Мовкну и еднаючи мѡй братерській жаль за вашимъ великимъ жалемъ пишу ся Вашимъ сердечнымъ другомъ.

К. Н. Устіанович

[P. S.] Панотець Иванць Бохенській посилає Вамъ также свѣй жалосный привѣтъ и просить Бога: щобы загоинвъ ваше розранене серце, щобъ давъ супокій душі Вашой — а я додаю: щобъ въ сердечной любви до отчины, котру и Она такъ дуже любила, ђдчинивъ Вамъ новїи жерела житя и щастя.

Відділ рукописів Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаніка. — Ф. 159. — Од. зб. 305. — П. 15. — Арк. 1-2. — На 1-ому арк. у верхньому правому куті — овальний штамп бібліотеки НТШ, у верхньому лівому куті — цифри 543/3661. — 2-ий аркуш чистий.

№ 2

Козова коло Бережан 16/10 1891

Ваша Всечесность!

Достопочтенный ПанОтче!

И зновъ прїйшла до мене сумна вѣсть, що Васъ постигло нове нещастє... смерть любой дітини. И знову пишу до Васъ заявляючи мѡй жаль сердечный. Алеж бо я чую що горе змогло Васъ и учинило апатичнымъ до всѣго на свѣті.

Коли то правда то мій жаль буде ще більший бо таких людей як Вы — людей серця и науки — дуже мало між нашими попами и шкода вийшла бы велика для Руси колибь Вы для неї пропали. Годі до живого на вічність вязатись бо оно й умирає. Полюбить идею — жійте вь ній и з нею. Она не умре и буде жити и ростийме зь Вами и силы Ваші удесяттерить у старости Вашой и розцвітом своимь улагодить Вам годину скону; усолоджуючи сі надьєю своєї побіди.

Не піддавайтесь жалошамь. Хибажь то варто, хибажь розумно жалувати своєї дочки для того що она иде за муж? То си призначене. Алеж бо призначене кожного зь нась: гробь. И чогожь жалувати умираючого? Эгоисты мы. Нам жаль себе не другихь. Нам жаль себе бо тратимо од умираючого нась нашу забавку, потіху, охоту, розмову, добродію.

Подойміть ся! Мужайте ся! Журбою не воскресите мертвых. Згоріла хата?...Будуйте другу — а не сидіть на згари подь заваленимь коминомь. Не поможе.

Прійміть же одь мене сихь колька слівь безь гніву — бо они поплыли одь щирого серця — и займіть ся чим не будь — найліпше працює ручною; а скріпите розстроєний организмь и персболісте горе.

За сим прощаю Вась сердечно и кланяюсь Вамь добрымь здоровьямь щиро жичливий Корній Н. Устіанович.

Відділ рукописів Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаніка. — Ф. 159. — Од. зб. 305. — П. 15. — Арк. 1-2. — На 1-ому арк. у верхньому правому куті — овальний штамп бібліотеки НТШ, у верхньому лівому куті — цифри 543/3659. — 2-ий аркуш чистий.

№ 3

Вижниця⁵ 9/1 [1894]

Всечестний Добродію!

По пекельній хоробі і не своєю рукою — бо маю глибоку рану в долони правої руки — щедрою Вам: Щастям, здоровем і всяким Добром на Сей Новий Рік. А щедрою з правдивим почтением і зо широкою вдячностею.

[підпис].

[P. S.] Дохторі і латинська кухня страшно багато коштували та ще і коштують. З сих причин прошу дарувати моїй безличній ввічливості що по 8-ми тижнях знову упоминаюсь о гроші і будучи певним що їх в касі церковній нема. Єслиб оно далось так зробити

щоби без неприємності для Вас, можна було для мене гроші вирискати то себ мені дуже стало в пригоді. Однак — вірте мені, що загриз бим ся прикрості або негодою для себе. Надокучавсь бо я Вам уже звиж міри людського терпщу.

Відділ рукописів Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника. — Ф. 159. — Од. зб. 305. — П. 15. — Листівка з двома штемпелями та адресою: «Всечестний Отець И. Глинській в Буцнівці Тернопіль». — У верхньому правому куті — овальний штамп бібліотеки НТШ, у верхньому лівому куті — цифри 543/3625.

№ 4

Срмаківка п. Кривче⁶ 27/7 1894

Ваша Всечесности,

Високоповажаний ПанОтче!

За два дні їду до Чернятина (п. Городенка) а з відтам до Николаєва⁷ [станція Коляя Арх. Альбрехта] малєвати церкву, а на виставу до Львова найліпше буде поїхати по цісарських маневрах. Отже з Николаєва буду мав честь допаясти: коли іхатиму до Львова, щоб лиш Вам було догідно. Однак, єсли б Ви хотіли ще сего літа вималювати мури церкви фрескь и взяти ся до реставрації престолів так, щоби всє до Різдва було готове то прошу мені дати знати до Николаіва [у бурмістра Івана Мицькевича] и зробіт ся по вашій воли. Надіючись на конкретне завідомлає цілую Вась сердечно и пишу си з правдивим поважанєм Вашим сердечним слугою

Устіанович.

Відділ рукописів Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника. — Ф. 159. — Од. зб. 305. — П. 15. — Листівка з двома штемпелями та адресою: «Его Всечесность Високоповажаний Панотец И. Глинській парох рускій [в] Буцнівці Тернопіль. — У верхньому правому куті — овальний штамп бібліотеки НТШ, у верхньому лівому куті — цифри 543/3620.

№ 5

Саджава —п: Богороджана⁹

Достопочтенный ПанОтче

Добродію!

За 3. Неділі обойму малєване церкви вь Денисові¹⁰ и мого бымь малювати одночасно также и вь Буцнівці. Єсли, отже маєте ще охоту поручити мені то діло то прошу Вась будьте так ласкави донести мені: чи маю надіятись на сю роботу? чи ні?

Она мені буде на руку и я приймусь за неї съ старанностею и вдячностею для Васъ тож и пишуь зъ правдивим поважанем

Вашим сердечним слугою

К. Н. Устіанович.

Відділ рукописів Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника. — Ф. 159. — Од. зб. 308. — П. 15. — Арк. 1-2. — На 1-ому арк. у верхньому правому куті — овальний штамп бібліотеки НТШ, у верхньому лівому куті — цифри 543/3666. — 2-стр. 1-го аркуша і 2-ий арк. — чисті.

№ 6

Николаїв над Дністром 22/8 1894

Ваша Всечесность

Високоповажаний Панотче!

Не відписали Ви на мій лист. Видно не хочете розпочати тепер ще малювати церкви, а оно булоб мені дуже на руку. Раз, що не маю роботи на сю зиму для моїх золотарів, друге що золоченє и малюванє престолів відбуває ся завсіди зимою; бо малюванє церкви мусит ити літом, котрого шкода на золоченє посвячати. Отже если би яким чином можна було взятись з осенею до золоченя и малюванья; а навіть до перероблюваня престолів в Буцнівській церкві то бим Вас о те просив дуже уклінно; бо літом зробити того може и не буду міг. Чув я що костел у Вас малює ся и що дідич хоче, щоби там сам маляръ поляк украшав и церкву. Гріх брати заробок и хліб з перед своїх; а давати єго чужим, бо и для когож рускій маляръ учив ся як не для своїх? И хтож єму хліб дасть як не свои люди? Для того я не вірю, щоб ви роботу в церкві хотіли віддати не Русинові и хочу приїхити до Львова и зійти ся з Вами на виставі¹¹. А приїду я там в день відїзду цісаря... то буде, а чейже, 12/9. На виставі образів и в мавзолею Матейки перебуду від 10.00 до 12.00 години. Потім піду на хвильку до павільону руских товариств; а вечером буду у Львові именно між 11-12 в Торговлі. Прошу мене ласкаво завідомити: чи приїдете. З глибоким поважанем

[підпис].

Відділ рукописів Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника. — Ф. 159. — Од. зб. 305. — П. 15. — Листівка з двома штемпелями та адресою: «Єго Все чесності Достопочтенний Панотець Глинській парох [в] Буцневі Тернопіль». — У верхньому правому куті — овальний штамп бібліотеки НТШ, у верхньому лівому куті — цифри 543/3619.

Ваша Всечесности
Високоповажаний ПанОтче!

Честь маю донести Вам, що 14 с [ого] м [місяця] т. є.: в Пятни-
цю досвіта приїду до Тернополя, щоб завітати до Буцнева скінчи-
ти інтерес.

За сим кланяюсь Вам з глибоким поважанем сердечний слуга
[підпис].

*Відділ рукописів Львівської національної наукової бібліотеки
ім. В. Стефаника. — Ф. 159. — Од. зб. 305. — П. 15. — Листівка
з двома штемпелями та адресою: «Его Всечесности Достопоч-
тенний Панотець Глиньській парох рускій [в] Буцневі Тернопіль».
— У верхньому правому куті — овальний штамп бібліотеки НТШ,
у верхньому лівому куті — цифри 543/3621.*

№ 8

[25/9 1994]¹²

Будьте так ласкаві також заглянути до Николаєва. А виберіть ся
так, щоб Ви прибули до Львова на головний дворець (особовим по-
їздом) о годині 9-тій и 10 минут рано; а о годині 9-тій 50 минут по-
їдете ло Николаєва де станете о годині 12-тій в полудне (фякер 30
кр.). Кошт и час не великі. Коли дідич конечно хоче образу на склі,
то нехай собі замовит. То річ дорога, а Розп'ятті не ма що поправля-
ти бо оно дуже плохенько малёване. Однак, про мене. За то положу
більше уваги и праці на інші образи. Ціни не спущу, бо и Ви и ді-
дич будете від мене вимагати щонайліпшой роботи, а Вам добре ві-
домо що за один образ добрий 2000 з [лотих] р [инських] не велика
платня. Проиїдьте а побачите: що ту зробилося за 2 місяці. Мороз¹³
з двома помічниками може поїхати зараз до Буцнева. А треба би
використати теплу осінь. За сим цілую Вас сердечно и кланяюсь з
правдивим поважанім

[підпис].

*Відділ рукописів Львівської національної наукової бібліотеки
ім. В. Стефаника. — Ф. 159. — Од. зб. 305. — П. 15. — Карта ко-
респонденційна з маркою, двома штемпелями та адресою: «Его
Всечесность Високоповажаний Панотче Сидор Глинькій парох
рускій [в] Буцневі Тернопіль». — У верхньому лівому куті — цифри
543/3613.*

Не могу ще явитись в Буцевній; а понеже мені на тім багато залежит, щоби реконструкція і золоченьє різьби в церкві Вашій почала ся вже осени щоби на весні, враз з шарованьєм стін була готова так; щоби і малёваньє стін будочои весни могло скінчитись — упросив я пана Юрія Мороза одноличного знатока, строителя іконостасів и золотаря щоби до Зас поїхав. Він огляне і оцінит все ліпше чим я — він подасть Вам мінімальну ціну всеи роботи. Прошу его ласкаво прийняти и — сли тільки можна — рішитись до діла тай пристати на его пропозиції. До внутрєнної окраси церкви не має місця. Конкуренція, а тільки складна; добровольна [артиція], а контракт пише ся з братством церковним и парохом. Я звичайно маю діло тільки з парохом. Ліпше єсть втягнути в акцію и брацтво; а коли можна добровільно и громаду.

Корнил Н. Устіанович.

Відділ рукописів Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаніка. — Ф. 159. — Од. зб. 308. — П. 15. — Візитна картка. — на зворотній стороні під рукописним текстом — цифри 543/3603.

Високоповажаний ПанОтче,
и сердечний Добродію!

Цілих чотири неділі я був тяжко хорий; дві неділі отложно, що лікар и два рази на день приходив. Тепер я здоровь и мігь бимь вже їхати кь Вам; такь фамілійні справи ще не дають. Сватаю питома Кічуру¹⁴ за мою братаницею, що вь Радівцехь¹⁵; а в справах сестриних мушу поїхати ще й до Сучави. Однак на Св. Варвари безпечно приїду до Буцневи; а може й скорше. Такь скорше, бо я не буду ту кінчив образу мого великого а возьму его до Вашои хати. Як Богь позволить то приїду вже за дві неділі. Я беспечний що робота золотарська є вь добрих руках, а на малярську ще часть, ще часть. Не журіть ся! Надію си, що Ви зь пана Мороза задоволені. Не знаю: чи має при собі Гладкого¹⁶ и Форманюка. На мою прозьбу и представлеє вінь обіцявь ихь затруднити при золочєнню вь Буцневі. Однакь до тепер ще не було на те а чейже — потреби. Менше робітників, більший заробокь. Будьте доброн мисли, я не маю и найменшого

сумніву о тїмъ що Ви будете зъ роботи п [ана] Мороза задоволені, а я послужу Вамъ чесно и вїрно. Цїлюю Васъ сердечно и пишуся Вашимъ щиро почитаючимъ Васъ — вдячнимъ слугою.

[підпис].

Відділ рукописів Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника. — Ф. 159. — Од. зб. 305. — П. 15. — Листівка з двома штемпелями та адресою: “ [...] Isidor Glinskyj gr.katl.pfarrer in Buczniow Tarnopol Galizien”¹⁶. — У верхньому лівому куті — цифри 543/3629.

№ 11

Сучава 28/11 1894

Високоповажаний ПанОтче,
Сердечний Друже!

Неудало ся сватанье Кічури в Радівцях. Дівчина — моя братаниця не захотїла... шкода моих коштів. И так відвідавши мого швагра Шиха¹⁹ пароха в Сучаві — у котрого я не був 4. роки вертаю Вижницьи и прошу мені ласкаво донести як там робота золотарска поступає а zarazом прошу мене категорично завїзвати до приїзду — єсли того конечно потреба — щоби мене сестра легше пустила з Вижницьи. Я здоров. Як ваше здорове? Прошу за вікна в моим покою насипати піску сухого або сухого моху а в него вложити по дві паперові трубки²⁰, наповнені грубо товченою камінною солею, а вікна з надвору и з покою тїльно заліпити — [Мороз знає] щоб вікна не замерзали.

Цїлюю Вас з сердечною вдячністю.

[підпис].

Відділ рукописів Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника. — Ф. 159. — Од. зб. 305. — П. 15. — Листівка з двома штемпелями та адресою: “:” [...] Isidor Glinskyj...in Buczniow Tarnopol». — У верхньому правому куті — овальний штамп бібліотеки НТШ, у верхньому лівому куті — цифри 543/3626.

№ 12

[10/12 1894]¹²

Високоповажаний, Дорогий любий и сердечний ПанОтче
Добродію!

Грішник я, великий грішник перед Вами як той пияк компанією так я родиною вимаваюсь. Сестра не пускає перед празни-

ком (Св. Варвара) а брат Никола²¹ перед 18 груднем. Помилуйтеж мене грішного. Вірте мені що и — бігме! Рад би злетіти до Вас, до Буцнева хоть мене там властиво ще не треба; бо п [ан] Мороз сам гаразд знає який цвіт надати структурі. Думаю що найкраще буде сивий дуб... сивий, не жовтий. Краска ґрунтова мішаєся з шінквейсу, кабелербраун и трошки ясного охру; а флядер робит ся чистою касельскою. Сли волите магонь (mahagoni) то и так може бути дуже ладно — як Вам до вподоби так нехай буде. На 20-ого с [ього] м [ісяця] надіюсь заїхати вже к вам безпечно и буду вже сидіти пок не скінчу Вам діло. О коні зателеграфую тимчасом прошення прошу и кланяюся з вдячностею

[підпис].

Відділ рукописів Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаніка. — Ф. 159. — Од. зб. 305. — П. 15. — Листівка з двома штемпелями та адресою: «Его Всечесности Высокоповажаний Панотец С. Глинський руський парох [в] Буцневі Тернопіль Galizien». — У верхньому правому куті — овальний штамп бібліотеки НТШ, у верхньому лівому куті — цифри 543/3623.

№ 13

Вижниця 22/12 [1894]

Високоповажаний ПанОтче
Добродію!

Не я страхаюся холери, а моя родина. Телеграму я получив, відтелеграфовав и збираю ся въ дорогу. Латинські свята треба ще ту відбути а даст Богъ дочекати сего четверга то и выїду з відси. По дорозі маю встигнути на прозьбу одной панни до Коломнії вступлю и до громади у Львові — щоби більше не швендяти зь Буцнева. Зубъ мене болить рвати треба. Будьте доброи мысли. Всє направлено а тимчасом цілую Вас и кланяюся якъ найсердечніший Вам вдячний

Устіанович.

Відділ рукописів Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаніка. — Ф. 159. — Од. зб. 305. — П. 15. — Листівка з двома штемпелями, маркою та адресою: «Его Всечесности Высокоповажаний ПанОтец Изидор Глинський парох рускій в Буцневі Тернопіль Galizien». — У верхньому правому куті — овальний штамп бібліотеки НТШ, у верхньому лівому куті — цифри 543/3624.

Ваша Всечесности
 Высокоповажаний ПанОтче
 Добродію!

Занепокоїв мене Вашь тегеграмь дуже и я постараю ся о те щобы вже въ сей четверь бути в Буцневі. Выберуся зь віди въ Вівторок рано. Переночую у Львові, пробуду тамь — бо мушу через Середу, а в Четвер рано гайда до Тернополя. Прошу дуже, не гніватись на мене й прийміте ласкаво мій сердечный поклін

Устіанович.

Відділ рукописів Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника. — Ф. 159. — Од. зб. 305. — П. 15. — Карта кореспонденційна з маркою, двома штемпелями та адресою: «Его Всечесности Высокоповажаний ПанОтець Сидорь Глинський парохъ рускій, [в] Буцневі Тернопіль Galizien». — У верхньому лівому куті — цифри 543/3611.

Високоповажаний ПанОтче,
 Сердечний Добродію!

Отто! голова! Зайшов во Тернополи до Торговлі поснідати з Мібесом²³ тай забув віддати фірманові ліки для Хомика²⁴. А хто винен? Жінки. Надійшла Поховська з донечкою, а далі Горальничка наша также з донькою тай як мя обсіли то я і забув за ті ліки що їх у кишени мав. Я би був їх в колійній реставрації намацав в кишени, алеж бо і там найшла мене файна Рифця Зіліберштайнаха з наших гір тай як не приступить до мене, як не зачне туркотати то я хотя не хотя мусів собі на силу пригадати що я єї знав перед давними роками. На коли знудив мене один Буковинчик своїми запитаннями і своїми персональними відомостями до того степені, що і приїхавши до Львова мусів випити дві порції гербати щоби виполоскати жолудок з нестравних [пакунків].

До Мачишина їхав я разом з много знаючим (будучим сватом) о. Скалішем²⁵ і его сином, а приїхали ми — бодай пси їздили жовківською колією — замість о 9-ій о 10 ½ вечером до Мачишина, де нас очікували. Декан має о мені дуже якесь погане виображе-

не (а то через мою вину). Сказав мені се на вступі: «Держав см Вас за півбога а Ви мене налякали своєю паметністюю і гнівом». От Вам халепа! І з чого ж се пішло?... Послухайте!

Сидів я ту щось 4 дни завіяний снігами, сидів межі двома паннами і кавалером одної, сидів без роботи і чувствовав глибоко що я ту що найменше заважаю. Рву ся до дороги раз — не можна; рву ся другий раз — вертаю. Третім разом прошу на раненько о коні встаю, убираю ся. Добродійка зварила каву; а було то щось так о 6-ій годині — а фірмана не видно — я посилав по него до стайні два рази. Роздражнений тим гнівний на бурю виходжу з хати — кличу і лаю фірмана і не чекаючи на него, бреду в темряві снігами на коліи мимо прозьби декана зачекати... своєю дорогою що колія не йшла і що я мусів наняти фіру в селі щоби в ту бурю поїхати. А те озадачило о. декана ще більше і він толковав собі що я чимсь невдоволений і що я зумисно зробив бурду.

Ну Бог з ним! О Морозі донесу завтра — золочене его погане. Матеріялів на руштованя ще не ма, моя станція ще не зготовлена — о роботі якій и ані бесіди. Мартинюк і Форманюк приїхали в неділю і допомагают на мій кошт Морозови. Иконостасова структура стоїт вже. Нині позакладают верхи і пророків а завтра решту. Завтра напишу о ділі самім бо щем нікого не бачив з людей і нічого не знаю.

Цілую Вас з сердечною

Вдячностею

[підпис].

Відділ рукописів Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаніка. — Ф. 159. — Од. зб. 305. — П. 15. — Арк. 1-2. — На 1-ому арк. у верхньому правому куті — овальний штамп бібліотеки НТШ, у верхньому лівому куті — цифри 543/3654.

№ 16

[Мачишин 1895] ¹²

Ваша Всечесносте
Високоповажаний Друже і
Добродію!

Behalten Sie diesen Brief für sich allien²⁶.

Доперва в Вівторок я зачну малєвати намістні образи, бо ще не визолочені. За то мусів я малювати образки, що мав їх молодими очима малювати Мартинюк²⁷. Нічого небуло для мене при-

готовленого навіть станція. Знудив я ся перших двох днів поміж зарученими дівчатами; а в поступованю декана і Мороза побачив я якусь нещирість даючу багато для мислення. І так умовлено було ще торік що я віктватись²⁸ буду у декана; тимчасом скором провадив ся на мою станцію осьвідчив мені декан в церкві що моя газдиня вже варит для мене сніданьє. Я поспитав єї а она нічого о тім не знала; опісьля прийшов декан і радив мені прийняти до себе кухарку Мороза а єсли маю ще які бажаня то однести ся до него з довірєм бо він єсть «Ізрасліжяним в немженість льсти» (незрозуміла фраза Р.Г.). На то попросив я єго прийняти мя на вікт і вручив єму — за час малєваня церкви то єсть за 2 місяці, чи буду ту чи буду в Буцневі — за вікт квитанцію на церковні гроші в квоті 100 з [лотих] р [инських].

Декан приняв und die Geschichte war beigelegt²⁹. Я Морозові не сказав нічого о трансакції з деканом; а він похвалив ся (не знаючи нічого о 100 з [лотих] р [инських] що єму маю подякувати приняте на вікт у декана. За то рішено обі заручені панни — котрі мені жартом сказали що Мороз мене представив як дуже небезпечного чоловіка для молоденьких панночок — вислати на довший час до дідуся. Декан, видно, щось неладно о мині думає. Планів малєваня церкви десь не ма.

В Буцневі Мороз говорив що они дуже гарні і що я не потребую журитися малєванєм; бо декан з плянів дуже задоволений; а тепер плянів не показуют; кажут що они погані і нездалі до нічого. Що більше декан мав їх заплатити (25 з.) своїми грішми і они залучені до презеби о розписанє [конкурєнції]. До того декан жадає від мене много власної роботи.

Зваживши отже що Мороз знав о тім як я неохото приймаюсь малєвати ту и що радше волєвбим покінчити в Буцневі і зробити собі вакації для власних робіт — зваживши що через накладуване мені, Морозом покривдженної, ремонту кухарки і через якісь незнані мені близше інтриги побит в Мачишині став ще неспріємнійший — зваживши що через зникнєнь і десауване хороших планів, через неприготованє для мене блятів через накид значніших робіт і через змаганє додати Хомикови Гладкого стає ясно: що Морозови залежит на тім щоби я найдовше ту був придержаний, а робота в Буцневі робилась без мене. До того додайте що Мороз (вже здоровий) щось все глибоко задуманий, нещирий, потайний, неспокійний — представите собі моє положенє.

Мимо того я до тижня упораюсь з моєю роботою на стільки, що буду міг на якийсь час т. є. на 4 неділі виїхати до Буцневи. Мороз ледве чи не буде за тиждень готовий. Випадало би щоби скочив хоть на 2 дні до Буцнева. Він чую хоче десь свиснути; але так, щоби я о тім не відав. Дивно! Єсли до Буцневи? чого ж таїтись? а єсли де інуді то робота абсолютно не дозволяє час марновати. Я єго не хочу підозрївати ... а підозрїне саме кидає ся в очі, коли пригадаю єго поведене в Буцневї і Великодні Свята. Треба щоби Ви за ним пасли очима коли приїде до Вас; бо то чоловік незнаючий гаму, коли над ним запанує яка наметність. Всє поставит на карту аби свого дїпняти. Але вибачним треба бути. Alter schützt vor Torheit nicht³⁰ і всі ми слабї. Грішні люди.

Перед всем коли приїде недайте єму нічого зрозумїти що Ви щось знаєте. В інтересі роботи лежить: не так переконанье ся о єго тайні, як запобїженье злomu, недопущеня до злого.

Из того що Ви о нїм згадували (що він цілував Настю) дальше з того що я і Мібес спостерегли тай з єго поведеня ту виходит що він до Насті ближе стоїт чим який хвилевий охотник. Чи не обіщовав він їй що єї візьме собї враз з дитиною? Чи не замїрує він того, а боїт ся що я підглянувши дещо, припадком, не допущу до такого скандалю, щоби попови малярї кухарку викрали?

Боже прости менї гріх сей! єсли я черню єго без повинно. Однак сповїдаючи Вам мої гадки маю надїю, що єсли він загорів перешкодите злomu; а сли ні підозрїне в коротшїм часі упаде і він вийде чистий — волю я бути оширцею, як би мав статись скандаль. Глупа жєнщина повірит, повірит тим охотнїйше, коли побачит велику пристрасть. А боюсь що ту так оно і єсть. За сим цілую Вас сердечно і прошу не гнїватись що Вам забираю супокїй.

З глибоким поважанем сердечний слуга

[підпис].

[P. S.] Перед Настєю не видайтесь нї словом. Збаламутити жєншину легко обіцяючи їй золоті гори: однак она певно буде ще лиш не стільки винна, що мовчит і чекає: що з того буде.

Відділ рукописів Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника. — Ф. 159. — Од. зб. 308. — П. 15. — Арк. 1-2. — На 1-ому арк. у верхньому лівому куті — цифри 543/3657.

Високоповажний Друже!

Біда тай годі. Я забув Вам донести що сестра хора. Я просив щоби мені сюди вислала постіль. А она хоче з постелю післати і кухарку бремінну. Що я зроблю? Коли я до сестри написав з Буцневи, що бідну Єлену поратую то она анайже гадає що я винуватий коли єї хоче сюди вислати Бігме! за тими бабськими справами приїде ся одуріти. Аж хиба так винен як торішній сніг.

Василь Петровський³¹ дістав в Кракові вибух крови і его висилают на село. Просит ся до мене. Де его взяти? Сюди? чи до Буцнева. Мороз радит мені взяти і Хомика з Буцнева сюди на дві неділі. Однак мені видит ся що ліпше буде як я Хомикови додам Гладкого для скорого і доброго ходу роботи в буцнівській церкві. Рішайте самі. Я зроблю так як Ви хочете. Мороз успокоїв ся трохи і має надію в сю неділю явитись вже в Буцневі. Я думаю що може і скінчит допис але мені видит ся що его робота потриває ще до четверга. Отож коли приїде в неділю то сам.

Декан мене питав чи не зайшла яка суусія межі мною, а Морозом? а его поведене виявляє, що мене хтось представив за пияка, розпутника і марнотратця. Отож я собі і комбіную з того дещо. Іменно що Мороз думає над чимсь на котре я так розгніваюсь що его не буду більше поручати нікому — бо стиск між нами не було, а з его сторони виявляєсь обава; під добрюванем ся деканові котрий може єму дати багато робіт і его заходами коло Копистинско-го і інших малярів.

Ви непишете мені ні словечка. Гнівається. Бог мені свідок що я не з злости на Мороза писав а з обави шкандалу. З рештов я нічого положительного не знаю на безпечно, подозрїня мої можуть бути фальшиві и я просив тільки о осторожність в близших зносинах з Морозом а як приїде Гладкій то отворит всім очи, що жадна жінка не відважит ся повірити єму свою долю — а Настя не дурна міняти безпечний гаразд за непевну будучність. Ich will ihr durchaus nicht mehr³² [...]. Мороз доперва пані т. є. 15-ого виготовит бляти; Мартинюк і Форманюк малюют в бани. Я був у Львові по фарби, їздив зо мною і декан а з ним Мороз. Мене ж страшно дразнило, що декан формально мені на пальці дивит ся дотично видаваня грошей. Силує мене до питя. Боже мій! Яж могу і впитись колись — але ж я і заощаджую а хоть перед ніким не крию ся то я розпустним

ніколи не був і мої гріхи походять від хвиливого забуття а не з пам'ятности і налогу. Що они від мене хотят? Нехай собі! Колись переконає ся декан о іншим. Тепер мушу всё мовчки терпіти від того Ізраїльжанина в нещирість льсти; котрий кожного дня повторає, що з повним до мене відносит ся довірієм.

Кінчу мою незвязну писанину і прошу не говорити нікому о тім що я писав і не робити ніяких інфагацій котрі ричь не виявлят. Я вишлю Вам сторожа на Мороза і всё скінчит ся тихо і благополучно не тангуючи ані Вас, ані нікого іншого — як би він справді одурів тай задумував те о що его посуджаю і запро що він підо мною рие.

Ожидаючи від Вас словечка доброго цілую Вас з глибоким поважанєм і з сердечною вдячностею

[підпис].

[P. S.] Маю отже 4 намістні образи вималювати і 8 святих в [котрі] вирисувати.

Відділ рукописів Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника. — Ф. 159. — Од. зб. 305. — П. 15. — Арк. 1-2. — На 1-ому арк. у верхньому правому куті — овальний штамп бібліотеки НТШ, у верхньому лівому куті — цифри 543/3653.

№ 18

Мачишин 22 [1895]³³

Всечесний і Високоповажаний Друже а сердечний Добродію!

Дай Боже! щоби мої догадки були безпідставні. Прошу не гніватись за них. Я не дуже скорий до обмови і бувшим нічого не доносив, еслиб я не був ту з загадочних виражень і захованя ся его від Великодних Свят, не побоявся, що оно щось єсть на тім більше, чим кидало ся в очи зваживши: що се вже другій раз трафляєт ся мені станути єму на перешкодї — о що він (за давнійше) і жалувався перед панями так на мене, що они єму в очи обявили і до невідомих ім подій в Буцневі своє підозрінье, а підозрінє дуже подібне до мого. Та нехай там. Милити ся можу; бо его поведене обявило тут таку амбіцію і таке перецінюванье своєї особи, а там люту зависть на становище яке я занимаю, що сказав деканові: «я маляр як У[стиянович] а до того різьбар і золотар, а він всюди забирає честь і гроші. Без мене і других малярів він не значит нічого». Отогдї прийшов до мене і сказав що мої образи плохо рисовані, що не так

повинно рисуватись. В іншій хвилі я би був не відповідав нічого; але я чув то вже раз від него, а прийшов від декана котрий мене зїрітовав своїми лесточками і я відповів єму піднесеним голосом — як він каже — «я не критикую Вашої рїзби, а Ви, ви будете мене учити рисувати?» на те він став кричати що аж на улицю було чути: «Бодай я Вас був ніколи не знав. Ви на мене сїть ще перед роком заложили щоби мене знищити, ви всюди були противні мому щастю, а через Вас трачу мусів єм прийняти ваших людей котрі мене лиш гризли і плохо робили — не рекомендуйте мене (я єго свіжо рекомендував: до Добрусина) я від вас роботи не потребую і не дам собі розказувати нікому! Ви мені не дали заробок а клопіт. Обійду ся без вашої ласки!»

Я був та тільки нерозсудний щом відповів єму: ото єст дяка за те що я скривдив Хомика і Мартинюка щоби вам дати ладний заробок.

На се вже єго гніву не було гаму — наговорив мені нечемностей і пійшов відгрижаючись всїляко...

Декан довїдався о тїм від людей і почав мені розповідати: як то від Великодня Мороз безпам'ятним гнївом на мене за щось дише і виговорює на мене всяку мерзость... однак я вже роздумав рїчь і боронив Мороза єго перебутою хоробою; боронив также перед претензіями декана що до іконостасу. Три дни опісля написав я до него лист змісту сердечного; але він листу 2 рази посланого не прийняв і шкодит мені як може. Єго злість дійшла до того степени, що помимо того що я єго кормив в Николаєві і що єго кухарка варит в моїм начиню і він їсть з начиня мого нехотїв прийняти Форманюка до столу і за гроші — хоть той за него рїзбу робив через зиму за мїзерну платню 17 з [лотих] р [инських] в мїсяць — а робив від 7 годин до 9-ои. Декан — особливо єго жона стали для мене приятні, але що виговорюют на Мороза і хотїлиб задержати єму часть грошей то я тої приятности бою ся дуже, тим дужче, що я на Мороза не маю гніву в серцю, за єго дурні льотки, а жалую єго дуже. Нещасливий чоловік через надмірні претенсії до людей и через свои непогамовні памятки, котрі єго нераз вже завели в пропасть. Ні! треба протерпіти. Побачу, що буде дальше. За злого чоловіка мене має. Післав я до него лист мій в третє, мїркуючи, що єму може о те ходит щоби я єму віддав всю роботу мачишинську — бо так малярї догадувались — предложив я єму супокійно прийнятє на себе всеї тутейшої роботи. Однак предложєня не прийняв. Що ж я маю

о нім судити? Грішник? і я грішник ще більший чим він; бо коли він згрішит з непогальмованон намстности то я те саме учиню з легкою душою без намстности. Поганий з мене чоловік що єго так обмовляю. Коли він каже що я злий то і мусить бути в мині щось такого чим заслугоую на то. Розпещений і люблений всіми не бачу моїх блудів, не бачу бревня в своїм оці а скалку в чужому оці бачу. От до якого засліплення може дійти чоловік; а хто знає чи деканові на тім не залежало засувати одного протів другого. Тільки для чого доперва від Великодня ся в Морозі зміна? Я був в церкві. Казали.

Ми бачились з собою у декана в сій хвилі. Подав ми руку. За-втра здає ся їде. Хочє в Буцневі всё зробити порядно. 100-ку додам зі своїх грошей прошу відписати рюштуваньє на мене. Чей скінчить ся всё без клопоту. Я приїхати тепер не можу. Пришлю Хомикови Гладкого. Тай для него найліпшей; а як Хомик вималює суфіт, нехай напише, а я приїду сам рисувати на суфіті образи і малювати.

Цілую Вас сердечно і пршу опрощєня що Вам клопотав голову — Баста!

[підпис].

Відділ рукописів Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаніка. — Ф. 159. — Од. зб. 308. — П. 15. — Арк. 1-2. — На 1-ому арк. у верхньому лівому куті — цифри 543/3655.

№ 19

[1895] ³³

Високоповажаний Друже і Добродію!

Посилаю п [ана] Гладкого до помочи п [ану] Хомикови і прошу щоби они оба віктовались окремо від Мараса; однак єслиби того спокій і робота вимагали а в п [ана] учителя не булоб можна вікту для них дістати то нехай вже і у Мороза чи там Мараса віктуют ся. Я однак не можу приїхати хіба десь коло четверга або суботи; а єсли позволите то і пізнійше о кілька можна пізнійше. — Не хочу того чоловіка видіти й говорити з ним. За пана Гладкого прошу бути безпечним. За сим кланяюсь з сердечним поважанєм

[підпис].

[P. S.] Пана Хомика і п [ана] Мібєса поздоровляєм і умильно пршу задержати мене в ласкавій памяти.

За п [ана] Хомика прошу бути спокійним, він своє діло добре знає і без мене обійти ся може.

Марасови прошу про Ізраеліянних нічого не говорити, а тільки слухати коли буде мус. О поганих точках золочене прошу где тепер нічого не згадувати і щоби пощитивого золотаря в самім початку роботи не зразити.

У [стиянович].

Відділ рукописів Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника. — Ф. 159. — Од. зб. 308. — П. 15. — Арк. 1-2. — На 1-ому арк. у верхньому правому куті — овальний штамп бібліотеки НТШ, у верхньому лівому куті — цифри 543/3630. — 2-го аркуша — чиста.

№ 20

[18/5 1895] ¹²

Високоповажаний ПанОтче!

Іконостас зробив М [ороз] за малий; в наслідок чого жадав від него декан якихись додатків. Вийшла з того авантура. Мені виправив таке скандальну аферу посуджуючи мене о те, що его ще перед роком обмовив перед священиками і завзяв ся его визискати, знищити. Декан хоче урвати Морозови — урве і мені. Він обявив мені що від приїзду свого з Великодних свят не було такого дня щоби Мороз на мене не клеветав в найогидніший спосіб. Ба! але чому декан мені се доперла нині каже, розгніваний на Мороза? Решта устно, пізніше; бо і не знаю чи Ваші листи до мене. А мої до Вас доходять. Для того шлю сей лист до Жовкви враз телеграмом, Мороз ту наробив такого заколоту і неспокою; як звичайно при кінці кожної роботи. Я гадав собі що він на старість став иншим — ліпшим а він гірший, він злий, безпам'ятно злий. Та нехай собі. Каже що тратит на Буцневі... прошу переписати 100 з [лотих] р [инських] (що він видав на руштоване і дорогу) на моє conto нехай не нарікає на щиро люблячого Вас

[підпис].

Відділ рукописів Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника. — Ф. 159. — Од. зб. 305. — П. 15. — Листівка з маркою, двома штемпелями та адресою: «Wielce szanowny ksiądz I. Glinśkjin proboncz [in] Bucniowie Tarnopol»³⁴. — У верхньому лівому куті — цифри 543/3628.

Високоповажаний ПанОтче

Добродію!

Погано, дуже погано ту діє ся і я не знаю: що я винен Морозови, що він від Великодня діяволом на мене дише. Яж его як найкраще рекомендував; а з слів Декана³⁵ і від моїх людей виходит що він на мене щодня щось видумував і чернив мене утверджуючи, що я его всюди з намислу зле представив, щоби ему шкодити в роботі. Бог свідок що я помимо знаття о тім всім боронив его перед претензіями декана і просив щоби радше на мене наложив кару за те що іконостас ест за малим, чим мав би ему відтягнути гроші з его зиску, бо хотяй оно і так, але робота есть ладна і о кілько можна доглянути трівка. Заробок він ту має ладний ... чистого що найменше 500 з [лотих] р [инських]. Щож більше хоче? Відражає ся на мене. А я за его роботу в Буцневї від давна потерпаю. Мої золотарі прийшли вчора до мене і виспівали всё, а не сказали давніше бо ся бояли его пімати. Виявило ся, що вся робота ґрунтова роблена в початках в Буцневї есть дуже плоха; бо Мороз ходив на карти а роботу же есть за право ґрунту — річ при золоченню найважніша — лишав на Білінського котрий нічого ще в золотарстві не розумів. Кілька кусників ест так плохо ґрунтованих. Що ґрунт цілковито наче скіра відстав від дерева. Кажут і обсипле ся в скорі. Що робити? Пішло в четвер одного золотаря до Вас най всё покаже. Тимчасом можете переконати з Хомиком сами. Возьміт орнамент з великого престола, що на нім була надпись «Марія» і пукайте, а коли побачите, що золотарі говорять правду то треба завчасу здешидовати ся на крок рішучій; бо я перед зеленою неділею не можу відси рушитися; а і потім — хто знає? Простїт, простїт мене, що я Вас так непокою, що я Вам так богато клопоту роблю.

Дальше довгі цитатки до фіюнків, стовпи ґрунтовані під срібло не поклеєний амвон — всё то небезпечно.

Видатки Морозові в Буцневї суть слідуочі

Золото	216 з. р.
Срібло	5//
Большонська крейда	20//
Проста	10//
Болюмента щось з виж.	5//

Карук	15//
Опал може	20//
Кухарка	20//
Вікт	25//
Гладкій	50//
Форманюк	40//
Білінский ³⁶	Ө

разом 501з. р.

На руштованє et cetera 100

Отже всего щось одного 600з. р.

Більше ні. Тимчасом вибрав далеко більше і нарікає що тратит через мене.

Чи не можна би так зробити? Показати єму зіпсовані кусники і зажадати ґрунтовної переробки, а коли не схоч... га! то я всё переїму на себе привезу або вишлю шпицарь до іконостаса і віддам золочене або тому Хомикови або Мартинюкови. Вправді можна би і Морозові і наперед листовно подякувати за роботу за догляд мулярки і за опізнення; бо тоги може завстидає ся і поїде собі на чотири вітри; а єго злість зольє ся на мене і на моїх людей; але може він опамятаєсь і не буде Вам шкандалів робити і галабури як му і прийме ся поправи і скінчення роботи. Я однак не стану вже більше 100 з [лотих] р [инських] для него (з мого заробку) — як я то Вам позавчора писав — бо довідавшись близше о єго інтригах: о єго кепській роботі в Буцневї — не хочу нагороджувати незаслуженого і ненасиченого.

Я писав до вас три листи з Мачишина; а не маючи від вас нічого подозріваю що Мороз, котрий з почтою жиє в найстислїшій приязни переймав мої письма до Вас, а Ваші до мене. Для того послав я карту до Жовкви і сей лист піде также на Жовкву. Er ist — кажуть малярі — zu allem fähig³⁷... а почта приватна.

Однак може се тільки роздражнення моє в котрім ту все жию робит з него так злого чоловіка. Die schönen Tage von Aranjuer sind vorüber³⁸... а декан, що хоче відтягнути Морозови; без великої причини, зробит те саме зо мною; аьо мя виссе так як єго научив Мороз. З Вижниці писала сестра знову погане.

З глибоким а сердечним поклоном і з сокрушенієм пишуся вашим вдячним слугою

[підпис].

[P. S.] Скажіт Хомикови то всѣ. Мороз ще в Николаєві робив інтриги. П [ан] Хомик знає. Я ще раз покликав золотарів і просив їх, *щоби не збільшали вини Мороза*, однак они потвердили всѣ що вперше говорили. Однак, зі вигляду що они на него недобрі, зі вигляду що неможливо є, *щоби він так поганий був*; щоби з умислу щось кепсько робив, зі взгяду, що кожному чоловікові, і в малій, не то в великій роботі лучитися зблудити, занедбати, занаглити — зі взгяду, що і я грішний чоловік тай не раз не одну річ пущу на пител і не зроблю з тою старанностею, з котрою робити повинен — прошу такого відписати або, властиво переписати сотку з его рахунку на мій рахунок, на те, щоби всѣ переглянув поправив і з честею розстав ся з Вами. Ще одно. Я може неповинно подозриваю Мороза о перехоплювань Ваших і моїх листів; бо він писаного не уміє читати, а все такои для мого супокою зателеграфуйте до мене [Expres1/2 милі] на Жовкву в случаю як Ви — або моїх трех листів не одержали або до мене яке письмо посилали. А відписати пршу за рецепісом.

Молю Вас: будьте так ласкаві вистарати ся у п [ана] учителя о вікт для Хомика і для Гладкого. Я не хочу щоби они з тим Юдою сходили ся і від его ласки залежали. Знайте що він не дав ту вікту Форманюкови [що на него в зали за пів дармо робив різьбу (17з [лотих] р [инських] місяц)]. Хоть їсть з мого начиня тай хоть я его кормив в Николаєві 5 неділь. Всѣ просто щоби мені допечи. Скандали виправляє. Словом зле і для того прошу ся з моїми людьми на вікт до п [ана] учителя і буду платив що тільки зажадає. Але не бійте ся Морозові інтриги і лайки мене не перебудят і я хоть его скривдити не дам то злої роботи не позволю віддати; хоть би мав і до бійки братись чим і грозит.

[підпис].

Відділ рукописів Львівської національної бібліотеки ім. В. Стефаника. — Ф. 159. — Од. зб. 305. — П. 15. — Арк. 1-3. — На 1-ому арк. верхньому верхньому лівому куті — цифри 543/3652.

№ 22

[б/м, б/д]

Пршу мені ласкаво прислати мою чорну торбу і калоші. [Учителя прошу як найумильнійше о харче для п [ана] Хомика і для Гладкого. Пану Х [омику] напишу завтра. Гладкій для Х [омика] найнаручнійший.

Відділ рукописів Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника. — Ф. 159. — Од. зб. 306. — П. 15. — Записка. — У верхньому лівому куті — цифри 543.

№ 23

Мачишин 20/5 1895

Високоповажаний і сердечний Добродію!

Лист Ваш успокоїв мене трохи але підозріла лють (на мене) Морозова так безпам'ятна; що я з роздражнення не виходжу. Тільки відради що, як прийду вечером від декана зайдут до мене в світличку мої любі молоді газди і побесідують зі мною.

Форманюк і Білінській заперечують всьому тому тому що Мороз на Гладкого наплів і обвиняють за ганку самогож Мороза. Они жалувались перед Мартинюком за его плётки а Мартинюк оповідав мені між іншим і тес.

Цілую Вас сердечно і кланяюсь з щирим поважанем

[підпис].

[P. S.] Маляра вишлю за [тафони] — або в неділю.

Відділ рукописів Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника. — Ф. 159. — Од. зб. 305. — П. 15. — Листівка з маркою, двома штемпелями та адресою: «Високоповажаний Панотче Ізидор Глинський парох руській [в] Буцнів Тернопіль (Тарпорол)». — У верхньому правому куті — овальний штамп бібліотеки НТШ, у верхньому лівому куті — цифри 543/3617.

№ 24

Мачишин 23/5 1895

Високоповажаний і Всечесний

Друже а сердечний Добродію!

Хомик пише мені що не дозволяєте розпочинати малеване без мене. Він ще хорий, він тим може ображений, роздражнений. Прошу Вас як найсердечніше: позвольте ему бодай орнаментальну часть і декоративну малювати на стели. Він то дуже добре розуміє і без мене обійдеся; бо я аж доперла в Вівторок буду готов з «Намістними» а треба щось і на стінах бодай вирисувати — тай може і супокій в роботах золотаревих буде вимагати того щоби — камень предкновенія — усунув ся на час. Впрочім як жичите собі так і зроблю. Для мене Ваша воля і Ваше задоволення єсть моім завдоволенем сердечним.

Цілую Вас з гл [ібокою] п [овагою]

[підпис].

Відділ рукописів Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника. — Ф. 159. — Од. зб. 305. — П. 15. — Листівка з маркою, двома штампелями та адресою: «Его Всечесность Высокоповажаний Панотче І. Глинський парох руський [в] Буцнів Тернопіль (Тарнополь)». — У верхньому правому куті — овальний штамп бібліотеки НТШ, вгорі посередині аркуша — цифри 543/3614.

№ 25

[Мачишин] 01.06.1895

Високоповажаний ПанОтче,
Сердечнийший мій Добродію!

Наклопотав я Вам голову безмірно Простіт! Мені ту нароблено такого квасу що і з амвони впали на мене притики, а перед ніким було пожалуватись. Тепер супокій. Благородна Деканиха мені пояснила, що знала. Однак о тім всім... по що писати. Конець кінцем я спокоєн і упорав ся з роботою моєю на час довгий; бо аж до Св. Івана.

Хотів я оминути стрічи неприємної, з невдячним чоловіком, клеветником і роздражнений тим, що мене представлено ниже Хомика, задумав лишити мальованье образів в Буцнів на него. Але я пригадав собі що я Вам обіцяв сам малевати образи на стїнах, роздумав, що образи на стели найтруднійші, розважив, що я дав слово до Св. Петра усунути руштованье з церкви, а Хомик сам малюючи, не годен буде, помимо високого гонорару котрий я ему обіцяв (300 зл) до речинця упоратись з роботою і хто знає чи задоволит Вас — постановив я інакше.

Дірігувати з відси годі, дармувати не звик я, до Вижниці не маю чим їхати,.... а за ті клопоти щом Вам наробив, бодай на слові устоятись треба. Треба отже здобуватись на такт і горожанску ввічливість против пана Мороза. Так отже не журіт ся. Я роздумав способи пригожі що до гзимсів і пілястрів і освобожу Вас до Св. Петра від нашествія малярского.

На Свята не приїду, бо і по що? За то прибуду фякром в вівторок в полудне. Прошу однак об сім не говорити нікому. Ліпше буде коли ненадійно явлю ся. Але Хомикови прошу сказати щоби здержався з рисованем образів; бо я такой бою ся о анатомію і перспективу шторців, котрі і для найліпшого маляря представляють великі трудности особливо на так низкій стели яка є в буцнівській церкві.

Питаєте мене; що нового?

Збаламучений і роздразнений загадочно невдячним поступованем Мороза ту в Мачишині написав я Вам в добрій вірі пересторогу, а усомнивши ся, побачив я в собі такого ж самого клеветника як і він і приймав оповідання декана з резигнацією, а в кінці попросив (на его здивованьє: «що то єсть? він на Вас говорив несотворені річи, а ви мовчите до всього тай ще его бороните?»), щоби мені не сповідав того що ему довірочно було сказано. Я о тім не хочу нічого знати. Я змірковав що мене визивають і тягнут за язик. Я навіть уперся, щоби Морозови виплатили всі гроші, бо іначе заплачу з моїх, бо робота такої добра.

Кілька днів декан ходив тяжко задуманий: приїхали панни і мені на очах старалися вичитувати: чого мені треба? — бож я був дуже сумний і маломовний. Тепер всё здає ся переміняє ся на добре; бо навіть з малєваня декан видит ся бути вдоволений і що дня мені каже «Я з полним довірїєм до Вас, я з полним довірїєм!» На цілий місяць не маю що робити, а студії і портрети робити не час.

З Вижницї цікаве те що сестра зпротивила ся тому, щоби я Єлені післав які гроші. «Най платит той хто завинив, а не ти», — писала гнівно; але вже здорова.

Не маю я щастя з маляриками. Мав я Івчика Біленького, котрого я любив — дістав удар крови і сухоти, а Василь Петравській, що в Кракові, захорував на то само і яко догоряючий просить ся до мене на ложе, бо не має де притулитись. Нехай приїздит бідний. Я здоров. Та не знаю, чи буду ще так веселий як колись? Оно може і приличнійше бути статочнійшим... вік по тому, а помалєвати бороду такої мусїв Дурак з мене що дав ся жінкам підмовити. З поклоном правдивим цілую Вас сердечно.

[підпис].

[P. S.] Не пишете нічого о фіскусї. Вступю до Львова і попрошу Кулачковського.

Victoria!

Прислали мені з Берліна Поппера³⁹ Fluglussnik. Завзятий се критик. На ніким не лишич доброї нитки, а що найважнійше: має рацію... а предся рахунком ствердив те, що я догадувась о вітрі, яко о помагаючїм моторі шруб і улутшив шруби в той сам спосіб що я. Книжку привезу з собою. Але як би я рад увільнитись вже від всього, щоби спробувати моєї інвенції.

Який я веселий, який я веселий! А хоть би і не вдалось. «Magna

voluis se sat»⁴⁰ — а літавка більшу революцію зробилаб чим Гутенберг і Шварц.

Добродійці Мамі і Доброму о. Михалевичу⁴¹ низенькі поклони. Пана Мібеса поздоровлю сердечно.

Відділ рукописів Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника. — Ф. 159. — Од. зб. 305. — П. 15. — Арк. 1-2. — На 1-ому арк. у верхньому правому куті — овальний штамп бібліотеки НТШ, у верхньому лівому куті — цифри 543/3651.

№ 26

[Мачишин 1895]³³

Ваша Всечесносте

Високоповажаний Друже і Добродію!

Не міг Мороз ніде вийхати бо декан его просив поїхати з ним до Львова до парні тай за гостями не було як вибратись. Страшно тудім виставний і неспокійний. Звідки то вистарчає. Зо мною зачинают пані щиро говорити. Добродійка також дуже сердечна, а пан пи... бігме! не знаю, що і думати? Я Морозови казав що треба заглянути конче до Буцнева, але він здає ся не зможе перед тижнем приїхати хіба каже в п'ятницю, або в Суботу. Оно і не так квапно, бо в мокрі стіни неможна без потреби свіже золочене вставляти.

Що до його душевної недуги то, она очевидно взмагась сумний дуже.

Мою повинність я зробив остерегаючи Вас алеж і прошу не судити ще а якбисте що і побачили милосердно судити. Впрочім всё від того залежит щоб Ви старались не допустити до стріч на єдині і щоб женщина не догадалась, бо тоги всё понесе ся

Впрочім волів бим щоби я вийшов jako інтригант обмовлений нажели щоб мало ся що змогло стати. Одно мені жаль щоб Вас тим донесенем обезпокоїв і те прошу мені простити.

З глибоким поважанем і вдячностею

[підпис].

[P. S.] Золочена в Буцневі вийшло красше чим ту; хоть і ту, виявши декотрі різьби непогане, врата навіть ладні. Чи тревалі?... здає ся. Маю повну надію. Що і у Вас вийде всё до Вашої вподоби і що всё скінчить ся спокійно. І ліпше єсть щоб ви до моїх доносів віднеслись недовірчиво — хіба що самі переконастесь. Не хотів бим скривдити ані его ані єї. Бачу лиш тешо мені випадає як раз тому противне робити що мені радит Мороз; бо то одно певне що

він — Бог знає за що — має до мене жаль укритий і що мені вже більше не стрічає і мене за ворога має. Пішу на борзі; бо мушу їхати по матеріяли до Львова.

Відділ рукописів Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника. — Ф. 159. — Од. зб. 308. — П. 15. — Арк. 1-2. — На 1-ому арк. у верхньому правому куті — овальний штамп бібліотеки НТШ, у верхньому лівому куті — цифри 543/3656.

№ 27

Мачишин 3/7 1895

Сердечний Друже
і Високоповажаний мій Добродію!

За нерозум треба потерпіти; а всьому завинив мій тільки нерозум і порожність, самолюбивість моя. До тої свідомости прийшов я, ту, вчора. Против мене вийшов господар обняв і поцілував мене без женади, а видно було на лици его і его жінки радість з мого приїзду. «Ми вас виглядали, ми за вами затужили, а я всё питала сестри: коли твій бог приїде?» засміялася дівчина. Не здивується що мене такий привіт дуже утішив і роздув пиху серця мого; котре о нічо в світі не старалося, як лиш о едно: щоб було люблене. Однак о вечір, коли по звичаю, приученім покійним отцем, я складав перед собою рахунок дня прийшов розмисл; а той научив мене що то пиха і самолюбство: прив'язувати до себе когось до себе горяче задля кілька милих хвиль без ваги на жалі розстаня. Збудити в кім будь до себе приязнь не заслуживши на неї тай от так для іграшки є крадежем серця чужого, серця доброго, є викликанєм цвіту з землі на те щоб его задушити зимними снігами.

А щось подібного було mezi мною а Вами. «Они будут за мною жалувати, они будут лист, за листом слати щоб ти чим скорше вернувся до Буцнева» нашептувала мені порожна пиха; а ту як раз противно стало. На мої жалі не було довго одвіта, а коли прийшов то в нім не було ні словечка о тім чого ждало моє самолюбство. На конєць приходит письмо розумне і зрезигноване: Вашу раду приймаю і гожу ся на всё, тільки напишіть мені, означіть мені час: коли приїдете до Буцнева? В такім настрою духа в яким я тоги квазив ся, я не зрозумів тих чисто ділових слів; а уявляв собі що Ви гніваєтесь на мене за те що зволікаю приїзд. Роздумавши прийшов до того переконання що маєте рацію, бо я тут не маю діла, а стелю в Буцневі треба конечно бодай вирисовати і я злетів до Вас. Ви і

всі привитали мене щиросердечно і радісно; але моя пиха невдолялась ще тим і я сказав до п [ана] Мібеса на його запевнення, що всі банували за мною, а найдужче Ви — то неправда. Ніхто ту мене не любить.

Однак укладалось всё ладно помимо неприсмностей з дяківни і я став вже так обоятним на той бік що мені і в гадку не приходило обяснюватись з Вами за другий мій лист ширше, або запитати Вас: що там перед Вами на мене говорено. Але Ви були сумні, неговірні і я урадовався надзвичайно несподіваному приїздові Мамці Добродійки і доброго о. Михалевича. Я хотів розпочати бесіду щоб всі нерозуміння розяснити. Маленька пригода перешкодила мені в тім. Я шов спізнено на вечеру, а Ви виходили на двір. Ми стрітились в пекарни коли я стискав за голову (ідучи мимо) дівчину що єї задумкою називаю і загартовував до неї кілька слів, а в тії хвили мені привиділось що ви на мене хмарно подивились і відвернувши ся вийшли скоро. Мені стало ясно що Вам тоє поведене не подобалось... я оправдав Вас в тії хвили перед собою і гнівний на себе але і на Вас що мені не скажете: «те люблю, а те не люблю» заявив а при вечері що вже більше жартувати не буду, що встидаю ся за мою нечемність і мій темперамент. Однак на другий день я вже убезпечивсь що мені лише привиділось і для того я сказав при обіді що неприємно є коли не знає ся що вольно робити, а що залишити. І так бачите що всім знов завинив тільки я, через мій нерозумти. І так бачите що всім знов завинив тільки я, через мій нерозум і самолюбство котре каже мені в собі бачити ту вісь, що в коло всё крутит ся!

За кілька днів — не тямлю вже добре — чи Ви запитали мене: чи Хомик буде малєвати долішні 4 образи — чи сказали есте право: образи ті може би вималєвав Хомик — я спротивив ся Вам категорично і опер ся на тім що долішні образи корона діла, що Хомик не годен так вималєвати як би я того хотів, що в кінци долішні образи я сам всюди малюю; а ту для Вас хотів бим щось нового і монументального вималєвати іменно Мардалину стрічаючу Ісуса по воскресенні. Однак вечером коли я роблю з собою рахунок дня прийшло мені до голови, що я не повинен Вам противитись, коли Ви бажаєте мати на долині малюнки Хомика. Таж то не мус щоби моя робота конечно і кожному сподобалась; а хоть би і так то все такої оно ліпше і богатше чим більше ріжнородність кисти в образах. В кінци Хомик до ніхочу надєкоровався... для чогоб він раз не мав честь і славу з роботи яка єму належит ся? Чи все я мушу

хвалитись пірями чужими! — Най робит най малює! Порішив я, без зависти і гніву. Однак за 2-3 дні прийшли вісти з Мачишина... я хотів Хомика і Гладкого там вислати, а Мартинюка закликати до Буцнева малєвати хори: пілястри та золотити капітелі, хоть Ви желали, щоб одна і та сама рука малювала также і хори. При тім всім я був веселий що робота іде ладно і ні одробино не мав і не міг мати до Вас жалю; аж коли укладалисьмо ся в послідне колим вже дізнав ся від малярів: що мене з Мачишині чекає. Я там їхати не хотів, хіба на день, два. Я хотів там вислати Хомика без котрого — як було сказано о. Саноцькому⁴¹ — робота в его церкві вийде погано; бо У [стиянович] не уміє малєвати орнаменти, а Мартинюк болван. Впрочім для мене не було там що робити аж хіба в серпні.

Ту Ви мене заскочили питанєм: хто буде малєвати образки до іконостаса? Я здурів. «Отже зовсім з моїх старань о. Глинській невдоволений?» подумав я. Прийшла бесіда на домашні образи ще раз і я тоди сказав: «Образи ті вималює Хомик так Ви собі жичили». Ви мовчали і мені зробило ся жаль, жаль на Вас, що вмісто мене повздержати від їзди до Мачишина, де мене не треба, хочете мене позбутись. Хомик Вам ліпший миліший і я на запитанє Хомика: хто буде малєвати образки іконостаса сказав: не журіт ся! не ви. Мене дразнило що і Ви і він о те питаєте що я мав робити сам.

Я укрит в собі гнів і жаль але в вечір я роздумав всё холодніше і сказав до себе: «Таж той чоловік тобі сприяє, він Тобі добродієм... якаж би була причина такого афронту, котрий тобі дієсь? Не ма. Отже і не може бути щоби він з умислу хотів тобі щось таке учинити що тобі шкодит, або що тобі не премне. Почав я глядити за причинами і успокоїв ся догадом що: як мене не буде золотарська робота піде ліпше і скорше, що Хомика буде слухати по приязни Мороз і що Ви самі станете спокійніжші що отже інтерес вспільний кличе моєї відлучки ба жадає, щоби я і на Св. Петра не показував ся, не стояв Морозови на порозі Вашого дому і я успокоїв ся цілковито. Я убезпечив Вас що ні крихти жалю до Вас не маю і я відїхав з легким серцем бо оно вкінци рівнодушно хто там в якійсь церкві якісь образи малєвав але з тих малярів не є ніхто правдивим артистом і генієм а оба менш більш самоучки і ділетанти. Так і нині думаю і коли тільки Вам образи Хомика вподобают ся най з Богом малює а щедрою єму до діла всім серцем і всею душею моєю. Не ма в мені жалю, не ма в мені зависти. Що більше! В Тернополи переконали Ви мене цілковито о Вашій сердечній прихильности

до мене, я вірю без найменшої рестрикції щирим словам Вашим і прошу простити нарваному маляреви що здурів на хвильку усомнитись о Вашій приязни і на тім «basta»! Не ма між нами нічого нев'ясненого. Виджу Ваше добре серце і кладу своє перед вами тай вірю що вже більше між нами не буде нічого тайного і хмара не засуне чистого неба нашої дружби.

Всё то вималёвано дуже гарно крім ангелів Петравського. Декан гримасує без причино навіть поправляє мене в намістних образах. Однак я би собі з сего нічого не робив; колиб сюди приїхав був Мартинюк але его не ма і здає ся що більше не приїде. Рушати Хомика з місця мені совістно. Чому не має робити. Як робит добре? До Суботи Білінському роботу маю, сам также не буду дармовав. Опісля приїде Гладкій і Форманюк то і обійдуся без Мартинюка коли такий гордий, що і на телеграм не рушаєсь і не пише. Хомика также гвалтом ту не потребую. Нехай спокійно малює образ Воскресенія і в презвітеріи, а за два послідніх то упевняю Вас ще раз, що если тільки вподобаєсь его работа то може і ліпше буде як він сам їх скінчит. Вправді перетягнєся тогди его работа по за Св. Петра але я за те не буду гніватись аби лиш ладно вималівав. Я его ту заступлю. Впрочім нехай робит ся так і то що Ви хочете. Моім сдиним бажанєм було і є чинити Вашу волю; а тім маю свою примність.

У декана ту всі щось дуже споважніли, а панни в кілька годин по моім приїзді виїхали за матерею на довшій час до Перемишля. За моім попереднім приїздом также так сталось. Не хочу більше Вас нудити тільки прошу щераз бути вибачним на мої примхи — они ж мают своє жерело в тім щоби Вам як найпріємнійше услужити — і пишуся з правдивим поважанєм і вдячносте Вашим сердечним другом

[підпис].

[P. S.] Пліточка: декан питався на сповіди дівчини, сестри моєї газдині як часто до мене заходить і перестерігав щоб до мене не ходила. Дика [сарна] мені же сама нині сказала з поза дверей.

Відділ рукописів Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника. — Ф. 159. — Од. зб. 306. — П. 15. — Арк. 1-4. — На 1-ому арк. у верхньому правому куті — овальний штамп бібліотеки НТШ, у верхньому лівому куті — цифри 543/3650.

Високоповажаний Друже
і сердечний мій Добродію!

Сьогодні приїхав Форманюк і Мартинюк. Перший розповів мені все і віддав Ваше любе письмо. Гарзд. В Середу приїду. Гладкій буде міг лишити ся ще ло неділі в Буцневі. Хомик также. Хотяй волівбим, щоби Хомик в пятницю поїхав сюди. Я бажаю на дві неділі віддиху і Хомикови я все давав відпустку, а сей раз не рад бим дати. Поїду десь і скрию ся в мишачу дірку. Деканові вималёвав я 2 хороші портрети. Тішит мене що Хомикови образи ладні! «Cadmium»⁴³ Вінкляр не запанував; а оно коштувало так много — а чейже 16 з [лотих] р [инських]. Вже другий раз мені те робит. Пишу до него і телеграфую — напишіть і Ви. До Кулачковского написав я нині также але ще не знаю чи буду міг бути з ним перед Петром⁴⁴. Мамі Добродійці цілую ручки. Мібеса і Хомика поздоровлю сердечно. В Вижниці уложило ся всё практично. Цілую вас сердечно

[підпис].

Відділ рукописів Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника. — Ф. 159. — Од. зб. 306. — П. 15. — Листівка з маркою, двома штемпелями та адресою: «Его Всечесность Високоповажаний Сидор Глинський парох руский [в] Буцневі Тернопіль». — У верхньому правому куті — овальний штамп бібліотеки НТШ, у верхньому лівому куті — цифри 543/3615. — Внизу напис: «Cadmium прийшло Гібнер⁴⁴».

№ 29

[8/7 1895]¹²

Дорогий і Високоповажаний Добродію!

Чому Ви не телеграфовали до Вінкляра скоро побачили що Cadmium нема? Аж тепер на мій позив висилає Гібнер⁴⁵. Чейжи Хомика конче треба зараз в пятницю; бо я поїду геть. Деканиха запросила мене ночувати і мешкати у них. Я і пристав. Але в Середу буду в Тернополі. По Св. Петрі хочу їхати в гори; на 3 неділі або і на 4. До Кулачковского я писав і просив одвіт дати до Буцнева. Відчинете і прочитаєте. Цілую вас сердечно і складаю мій низенький уклін мамі Добродійці

[підпис].

Відділ рукописів Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника. — Ф. 159. — Од. зб. 306. — П. 15. — Карта кореспонденційна з маркою, двома штемпелями та адресою: «Его Всечесности Високоповажаний Панотче Сидор Глишський [в] Буцневі Тернопіль». — У верхньому лівому куті — цифри 543/3610.

№ 30

Вижниця 15/7 1895

Високоповажаний панотче
сердечний мій Добродію!

В дорозі довідався я що брат Никола був по інфлюенці на смерть хорий. А подужавши взяв урлѣп. Глядав мене. Щоби мя взяти з собою кудись і поїхав до Савки⁴⁶ до Головецка. Так я і поїхав впрост до Вижиці де і сестра Оля приїхати має. Буду пити Карльбадську воду тай купати ся в Черемошу. Однак без роботи годі жити а писати не хоче ся. На предмет студії треба ждати, аж знайде ся щось вартного до студіюваня і може змарнувати ся багато часу. Може би я ту вималівав 2 празники під намістні образи до Вашої церкви? Їх формат бо, так фатально довгий в розмірі до височини що тяжко буде ладно уложити групи. Для того візьмуся до них сам. Будьтеж так добрі прислати мені, повертаючою поштою, докладну міру місць. Прошу так же згадати: чи не пише що Кулачковській про мого Мойсея? Я до него післяв рекомендоване письмо і залучив марку. Ожидаячи Вашого любого письма кланяюсь Вам з правдивим поважанем і вдячностею

[підпис].

Відділ рукописів Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника. — Ф. 159. — Од. зб. 306. — П. 15. — Листівка з маркою, двома штемпелями та адресою: «Его Всечесность Високоповажаний ПанОтче Сидор Глишський парох руский [в] Буцневі Тернопіль Galizien». — У верхньому правому куті — овальний штамп бібліотеки НТШ, у верхньому лівому куті — цифри 543/3616.

№ 31

Вижниця 18/7 1895

Дорогий Панотче Добродію!

Не жду я вашого письма, а пишу сам до Вас вдруге; бо і о чім же станете мені доносити? Всѣ іде у вас звичайною, тихою ходою. Робота в церкві лізе поволи, Мібес журит ся, як не має о кім журитись,

Настя нудит ся, Галька хмурит ся що їй празник не вдав ся так, як Насти, а Неро⁴⁷ плаче, що нема кому єго попестити. У мене інакше. Зо мною наступна зміна. Та не здивуйте що зараз о ній трублю. Рїч звістна, що коли покинулисьмо місце довшого побуту то наші мисли довшій час відносять ся до него. Так оно і зо мною. Тїло моє приїхало до Вижниці; а душа лишилась в Буцневї при Вас, обмotalася всякими марненькими ниточками будьденщини тай не хоче за тїлом поспїшити. А те тїло моє зівяле, обезсилене, а той умисл мїй так сквашений, зхандрїлий якже они змінились ту за кількадесят годин! Очи мої блистять почорнілі, ніздрї роздувають ся втягаючи гірський зимний воздух — неначе храпи у коня — груди віддихають широко живчик бє рівномїрно молоточком як у кузни, мишці клубят ся при кожнім руху без змуки і під легкою бистрою ходою; а в серцю так тихо так чисто, як ранком в заметенїй хатці, що в нїй ночували поганїи гостї.

Щож стало ся? Черемош Добродїю, в котрїм я тут лїт не купався, за котрим я несвідомо тужив. Єго рвуча студена хвиля. Воздух холодний з полонин і ладна оживляюча вода джерельна... то мои лїкарї то чарївники, що мя переварили. Я чую себе свїжим здоровим і сильним молодцем і нічого менї ту не бракує, на нічим не сходит... єдино Вас хотїв би я мати у сїм раю; щоб Вам показати цїкаві поклади гірські, що Вас так веселим і безжурним зробити яким я ту став ся. Просив я Вас, прислати мїру двох празників що будут помїщенї під «Намїстними» образами — але відав марно потрудитесь. Де! менї ту до малєваня! ту малює Бог, а я лиш дивлюсь ненадивлюсь тай пожиная враження за двох і так як і моє тїло за двох їсть зо смаком. За то не пью крім водиці-живиці нічогісенько ні лїків ні трунків. І кашель десь дїв ся і сон смачний приходит спати до мене. Я приподоблююсь морякові що покинув берїг і пливе по безкраїх валах моря. Чи єго відозвали від дїточок любих і вигнали на води з раю — чи то покинув він віроломну любаску — невїрного друга — чи єму хата згорїла, неслава покрила всє: щастє чи нещастє теряє з далека і солодоць і горичь і зливає ся в тихїй елегїйний спомин без радостї і без болю. «гуляйте хвилї, шумїте вїтри!»...нове житє встає на могилї старого. Так і я колїсь, коли душа моя вже від Вас поверне, коли доць вражень нових злиже образ тихого Вашого обличя, коли в єї зеркалї прявлят ся инші постатї і дїї инші потрясут розумом і серцем тогди не написав би я до Вас лист такїй як нинї. «Нащо? подумав бим». Ви-

сьміє тебе. Що єго обходить се або те! От ліпше напише про щось такого що єго інтересувати могло: факти цікаві. Спостереження рїзні і пр. і пр. для того Добродію мій благий пишу сей лист нині... хто знає чи завтра не кинусь в вири жита а тоги не буде снаги і часу писати. Вижниця не Мачишин котрого вязали подїи з Буцневом. Вижниця за світом, де газет нечитаю, врагів невидано. Ту кожде личко до мене сміє ся, ту ходжу босоту не прибираюсь. Та от не довго; найбільш 2 неділі... а потім знову: війо, війо до роботи! Тож уживаю. Перед нашою хаткою городець в леліях білих високих як в пісни пісней царя Соломона, вишні, морелі церква невелика, шлях попри церкву, людний голосистий, за ним зарїнок білий каменистий і Черемоша сині чисті води. Вздовж ріки всюди мир божий купаєсь; долі рікою від рана до ночі все сплав за сплавом як сон просуваєсь. За Черемошем видно Кути місто і гору звану «горою Овода», а на полудни високіи вірхи шумлять лісами неначе мя кличут: «пушку на плечі, топорець у руки — ходи к нам в гості позбудеш ся скуки!»... Може й поїду туди сими днями. Стану на стромім шпилю полонини під буйним вітром, під шатром небесним: сам один стану і стрілю а гори гомоном рясним мене привитают. Довкола себе оком запаную і гляну сміло у провал в долину. І повидится мені що то всё моє, що я цар землі, що я господар світку-раю того, а потім спущусь лісом у долину, вступю в колибу гуцульську убогу гляну на людске марне житье-горе і з царя стану братом нуждареви, гнівом напою серце невгомонне і верну лютий сердитий на доли, ворогом власти панства і облуди.

Оттак мій любий ПанОтче! Коби не гайна з золотарем то я б Вас сей час по Петрі конечно був витягнув в гори сего літаж. Я властиво мав святковати «Петра» в Вижници бо і ту празник і мене надіялись; але мій добрий, ангел казав мені поїхати до Вас на 3 дни і Ви мені були раді. Та чей Бог дасть що на рік поїдем ще разом в нашу верховину. Що? За рік? Бог знає що з нами станесь. Чому не зараз? Хиба ж то не можна? Підмовте Маму Добродійку. Возьміт з собою кухарку — таньше виїде тай вигідніше... тай ідьте колією впрост до Вороненки⁸ зателеграфовавши — кілька днів на перед до мене. Я розпоряджу, а сам поїду на Жабе до Вороненки де і стрітимсь. В кушці повернем колією до (2 милі) до Микуличина кінчити роботу. Я зкінчу тамка застану вас дома, а Ви узрите готову роботу золотарську. Пощо дивитись? По що клопотатись? Одна лиш тільки при тім невігода і жаль однісінький: що добрий

панотець Міхалевич не був би там з нами. Мусїв би як Мібес лишити ся дома. Ануно подумайте і зателеграфуйте; а в кожнім разі не жалуйте хвилини для мене написати. А за сим бувайте здорові тай любіть мене як я Вас люблю щиро сердечно

Ваш [підпис].

[P. S.] 20/7 [1895] нині перший день горячий. Спека ту буває африканська, а доси було холодно і хмарно. Весна ціла була слотна, кажут, та зимна. Відвідав мене о. Стефанович⁴⁹ катихит зі Львова. Сумні вїсти принїс він з політики! Всє було вже 1892 р. так уложено, щоби Русинів виховувати по школах в духу патріотичнім антїмосковскім а польонофільским. Хортів, та гончих псів хотят з нас мати ляхи. Несвідомо поміг до того Барвінський⁵⁰, а свідомо продає Русь Вахнянин⁵¹ за катедру і місце в Виділі краєвім. Деморалізація між інтелігенцією індиферентизм в молодежи, а потім в попівстві — ото наслідки політики противни духові і надіям народа. Упали, упали народники, а соціяльників радикалів зродит їх могила. Однак ще будем мати час переходовий, час олігархічної і клерикальної самоволі... Vivant поліція і жандарми! Ну...видно що так і треба. Даремно буду накликувати до ідеалів — не поможе однак маю надію що дожию ще години відродження нар [одної] справи. Кулачковскій лїнивий не писав нічого? Гнила кров, гнила кров усюди. Нехай же! Іде гниль в гній а жите в світ Божий.

Відділ рукописів Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника. — Ф. 159. — Од. зб. 306. — П. 15. — Арк. 1-2. — На 1-ому арк. у верхньому правому куті — овальний штамп бібліотеки НТШ, у верхньому лівому куті — цифри 543/3649.

№ 32

Вижниця 21/7 1895

Сердечний і Високоповажаний Друже!

Чого Ви дразните мене «Добродієм»? Я ж скорше паразит чим добродій.

Листи наші розминулись ту на почті. Ваше любе письмо дістав я в годину по висланню мого. З него довідую ся, що по причині засади: «Reden ist Silber, Schweigen ist Gold»⁵² ми знов не зробили так як треба, бо якби Ви мені були сказали на Петра: лиши ся! То я був би й лишив ся. Того вимагав властиво по мені і мій обовязок і мій інтерес. Але я уявляв собі що Вам потреба на якійсь час супокою і поїхав сюди. Однак сим разом оно вийшло бодай мені

на добре і я поверну скоро тільки закликаєте. Двацять годин їзди і я у Вас. Але бодай тиждень треба буде ще ту посидіти. Довший мій побут зробив би з Вижниці для мене Капую (Ганібалеву), істий край дармоїдів. Ви мені писали до Мачишина що не можете всего повірити перу, а розкажете і запитаєте, скоро побачимось. Я хотів почати о тім бесіду з Вами по Петрі; але я був надто зайнятий бумерангом графа Буона Корзі і сердився на єго плитку розвідку і мучивсь розібрати критично єго невдалі догади так, що і призабув Вас зачепити. Для того прошу Вас дуже: напишіт мені ясно об тім, об чім хотіли зо мною говорити; я ж не дурень і не враг лист Ваш повірити кому — спалю сейчас. І не з цікавості запитую Вас, а з широго бажання поставити нашу приязнь так, щоби і найлютіша буря не годна була спокійних єї вод зхвилювати. Малярь а жена то брат і сестра. Обое любят пристрасно красу, обое запалюются скоро до сєго і до того, обое суть каприсні і легкодушні — хвиля наводит їх до гріху, хвиля преображує їх в ангелів. Та не всі малярї поети і не всі жони високомірні. В одної жінки серце непевний дїм заїздний і бурдак веселий з закритими вікнами — зайде там кожний, кожного там впустят, кожного обїдрут. Не видко що в тім серцю дієсь, не зміркуєш і ніколи не порозумієш єго. Оно бо всім привітне, всім раде... а не любить нікого. В другої жінки серце з запечатаною дверю, а зь отвертими вікнами. Зайти там нікому не свобідно, а всіми вікнами видко в середину. В тій середині криничка блага і посвящена, а в тій криничці образ сіяє, образ одного, кого оно любить. Перед такою клякай і молися. По таких рідко на світі; а із тих перших рідко Магдалина в вінци терновім на душі болючій отверто визнаєт свій грїх і провину і змушує нас к милости й шанобі. Малярь то серце такой Магдалини дитинне серце... брак му сили волі, брак характеру. Грішит і каєсь, щоб знов сгрїшити - — він християнином він homo як другі. Інше духовник, учителем народа. Хоть homo як другі сторожит правил котрих всі ламають, а лиш від него одного жадають, щоби свїив ім без змази, як сонце. Він жертва своєго уряду і званя. А доведеться єму серце мати і жити грїшним житем людей божих, він таит в собі він не сповїдаєсь, мучит ся тяжко, а як той касарь льондонского банку, що комусь видав тисячку мість сотки непризнає ся: «Я сотку видав, банк не помиляєсь; тисячку мусить мали ви калитці і позабули, я лиш сотку дав вам»... дарма що тисяч — помилку нещасну — із своїх грошей в касу поповняє.

Ви не є homo, ви є lex ходяча, чоловік такту, засади і неволі; а я Панотче, я Ваш антіпода. На Вас я учусь такту й твердоволі, при Вас я добрюсь, ублагороднююсь, а Ви при мині станьтеся трохи homo і наша приязнь звеселит нам днину і тягар жизни лекшим нам зділає. Я научився від Вас, що дістно се правда: «Reden ist Silber, Schweigen ist Gold», а Ви від мене перейміт противне «Schweigen ist Silber, Reden ist Gold». Всє в своїм часї і всє: як до кого. Лиш бійтеся Бога! Не виведїт з мого скорого нерозважного писаня нічого більше як шире бажанє купити Ваше серце своїм серцем бо таких як Ви дуже мало, а мої други уже повмирали.

О взори для Насті писав я до Панкевича і дістану їх але він тепер десь на вакаціях тож о тім пізнійше. Тимчасом дякую єї за паять а Вас цілую сердечно.

[підпис].

Відділ рукописів Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника. — Ф. 159. — Од. зб. 306. — П. 15. — Арк. 1-2. — На 1-ому арк. у верхньому правому куті — овальний штамп бібліотеки НТШ, у верхньому лівому куті — цифри 543/3648.

№ 33

[Вижниця 24.07. 1895]¹²

Моя душа ще при Вас, в Буцневі, а мені єї треба тутка, хоть на тиждень. Пришлїт же єї сюди з листом містячим в собі всє то що Ви сукотили ся обявити мені в письмі, писанім до Мачишина, а я Вам єї поверну скоро з отвертим ясным одвітом назад. А потребую я забути про Буцневу і Мачишин і про свїт весь ось чому: убираю мої фантазій в плоть. Робю моделї літавки на троякий спосіб. В першім порушає ся крильна однолита плос [кість] — за помочєю дуже простого механізму в гіперболї в перед і в зад гребучи при спаданню воздух під себе однак неударяючи — друга в постаті ножниць робит то само, але заразом і бє крильми — а третя зложена із знакомих Вам воздушних сьруб. До тиждня буду знав як стою. Доніс бим Вам о одній псотї, що я ту зробив, але бою ся, що насмієтеся з мене. Ви такі безстрастні і поважні — а псота ся, хоть і без грїха задумана і зроблена, може мене багато стояти. Ну, иншим часом, най вияснит ся. За сим цілую Вас якнайсердечнійше з глибокою вдячностею

[підпис].

Відділ рукописів Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника. — Ф. 159. — Од. зб. 306. — П. 15. — Листівка з

маркою, двома штемпелями та адресою: «Его Всечесность Високоповажаний ПанОтче Сидор Глинський парох рускій [в] Буцневї Тернопіль (Tarnopol)».

№ 34

Понеділок [30/7 1895]¹²

Високоповажаний ПанОтче
а сердечний мій Добродію!

Ну, буде з мене тих купелів. Зтягнули гнилу кров. Відсвіжили умисл і напоїли енергією. В п'ятницю по полудни виїду з відси і прибуду до Тернополя о 10 годині в суботу рано. Не буде фякрів тож прошу вислати по мене конята. По одержаню сего письма. Будьте так ласкаві передати через почтовоза 20 кр. на помекс [Limbrnin] а Федьови наказати щоби сей час поставив руштованья перед образами в бабнику. Скоро почтовоз привезе білиштайн нехай Федьо зошлюфує до тла рисунок Хомиків Марнотратного сина а чисту стіну нехай поїт олієм. Олію (кільо (коли его малярї не лишили) треба также купити 44-46 кр. кільо. О всё то прошу дуже умильно. Бо хочу ще в Суботу вирисовати бодай Марнотравного сина, щоб не дармовати. За сим кланяюсь Вам з глибоким поважанем і цілую з сердечною вдякою

[підпис].

[P. S.] Ані від вас. Ані від о. Михалевича листу не було крім від В. І.

Відділ рукописів Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника. — Ф. 159. — Од. зб. 306. — П. 15. — Листівка з маркою, двома штемпелями та адресою: «Его Всечесность Високоповажаний Сидор Глинський парох рускій [в] Буцневї Тернопіль (Tarnopol) Galizien». — У верхньому правому куті — овальний штамп бібліотеки НТШ, у верхньому лівому куті — цифри 343/3622.

№ 35

[20/8 1995]¹²

Гладкій покинув мене перед тижнем; а Хомик не буде міг скорше поїхати до Буцнева як за дві неділі; бо его обложило скрізь болями а Мартинюк упав з руштованя і потовк ся — іменно голова ще в небеспечі. Я один буду міг сим часом приїхати і то на коротко: бо я мусів зьобовязати ся бути 29-го в Мачишині, а 3/9 в При-

стани⁵³ на весілях. Доперва на другий місяць, т. є. в Вересни буду волен; коли згоджу Мартинюкови зимову роботу в Мервичах⁵⁴. Завтра поїду там. А звідам до Львова — буду з Кулачковским і приїду фякром до Буцнева. Будьте так добрі казати хлопцеви стерти помексом Limbrinp рисунки Хомика в бабинцях і натерти їх добре олієм, покостом або: лутше цінквейсом. Потекс в Тарнополи за 10 кр. Цінквейсу утерти і покостом. З глуб [оки] поважанем сердечний слуга

[підпис].

Відділ рукописів Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника. — Ф. 159. — Од. зб. 306. — П. 15. — Карта кореспонденційна з маркою, двома штемпелями та адресою: «Его Всечесность Високоповажаний Панотец Сидор Глинський парох руський [в] Буцневі Тернопіль. — У верхньому лівому куті — цифри 543/3612.

№ 36

Вижниця 26/9 1895

Ваша Всечесносте Високоповажаний ПанОтче, Добродію!

Докори Ваші справедливі. Приймаю їх і каю ся, щом діткнув Вас в посліднім листі, а діткнув умисно. А все такої той вихід, що я єго Вам предложив був задуманий щиро і я тим беспечнійший був Вашого вдоволення з него; що Ви раз вже й самі на єго о гадку впали: щоби в церкві кінчили Пилипчук⁵⁵ та й Бережанській⁵⁶, а они освідчили мені свою готовість до того і убезпечили мя за здальсть роботи. Маєте однак рацію. Се мало діятись під моїм доглядом.

Виноват, простіт! Правда єсть що я лише на вітер обіцяв повернути до Буцневи. Однак я чувствовав, щом так вже всім на доїв мою неспрошеною горливістю і безъстанним неумістним вмішуванем ся в не свої діла, що відїзджаючи без офіцяльного розпрощаня гадав я заощадити Всім неприємної фальшивої хвилі. І винуват я за несупокій, що Ви єго від Великодня безъустанно терпіли і надуживав я, безвзглядно, Вашої довготерпеливости і не додержав я всєго того, чого так свято обіщовав. Не прощайте! Сєго всего простити годі. Так спомин лиха нехай мені буде заслуженою карою. Однак що до точки: «Ваша воля буде мені законом» прошу трошка ласкавійше дивитись на мене. Мої слова ніяк не могли тичитись до вибору сотрудників моїх — бо сей виключно до підприємця роботи належати мусит — а до способу і ладу украшення церкви.

Мимо то я і ту підчиняв ся Вашій волі. І так велїв я долішні образи малєвати Хомикови, а на Ваше жаданє відобрав єму малєване двох для себе. А не добре зробив я, що я Вас послухав; бо якби був Хомик малєвав всі, був бим му поручив і решту роботи і Виб були мали більше спокою і вдоволеня.

Жадаючи від мене з Мачишина Хомика і Гладкого — котрого Ви вперше на вікт прийняти не хотїли — а відкидуючи Мартинюка, котрому я хотїв конєць роботи в Буцневї поручити, Ви менї обьявили недовіріє своє що до провадження роботи в Буцневї і я — представте собі добре мою палкість — був би їх сейчас був вислав до Вас, на колиб тільки се учинити було можна. Але я того учинити не міг. Гладкій пішов, забравши менї золото, а Хомик обкинений боляками не міг поспїшити з своєю уже наперед заплаченою роботою; ба хотїв перед всем по скінченю в Мачишинї поспїшити на свою роботу. Остався я котрий був волен, а неохотен пересидїти марно (задня двох весїль) в Мачишинї. І так я рїшив ся поїхати сам і вималєвати два стїнні образи та ще два празники щоби аж під конєць Мачишинскої роботи там поїхати. Решта роботи в Буцневї мала робитись аж як приїдут вікна і клянусь Всемогущим Богом що я тогди і не думав урвати Хомикови решти образів; хоть і позичив був і від него сотку. Однак довідавшись в Мервичах о підступї декана і побачивши у Вас єго кореспондентку до Мороза, я постановив не вертати більше до Мачишина і не взивати Хомика, довідавшись від Бережанського о кореспонденціях Хомика з Морозом за моїми плечима і о виникших з того неприємностей для Вас я відобрав малєване решти образів Хомикови і малєвав їх сам за відомивши о тїм єго без «намека і упрека». Я з ним розійшов ся без гнїву, але раз на завсе, а сдїлка з Морозом була лиш послїдною каплею до повної вже чарки моїх жалїв до него.

Та що Вас то обходить! Чого я Вам голову клопочу з тими подїями? Ви до мене втеряли довіріє давно вже і я єго не направлю. За те вину спокутую і приїду за три дни. Залучений лист Пилипчука одержав я днесь такеже. Він пізнійший від Вашого. З него чути гнїв до мене і постанову закликати Хомика. От се єго адреса: Колоденце⁵⁷, почта Жовтанці. Я против єго приїзду не протестую. Не робю ніяких трудностей і заплачу єму що зажадає. О одно лиш прошу: щоб я єго не кликав на роботу, а Ви.

Під конєць Вашого листу кажете, що хочете зо мною розійти ся добре. Тим думаєте, що я до Вас жаль маю. Ні. Єсли хто ту в чїм виноват то я сам.

Мені у Вас сподобалось, мені у Вас добре було. Я чувся як у рідного брата, з котрим бих рад був ділити і розкіш і горе. Я бажав собі всіх зьобовязати від Мами Добродійки до малої послугачки; бо я мав охоту добути собі у Вас кутик, до котрого б міг від часу до часу заглянути, а хотів я, щоб мойму приїзду усє раде було. — Не повелось. Я сам тому винен. І коли Ви подавали мені палець я хапав за руку, для того дотикали Ви тільки мого пальця, коли я Вам пхав свою руку. Я дурень був. Цвіт приязни не цвите в осени житя.

Жалю не маю. Вигоріла ватра. Угльє і попіл. А згодом, згодом полют ся може на них слєзи жіночі і стара ватра зацвите цвітами.

Пращайте! З дороги зателеграфую.

Настуни привезу щом обіцяв. Она для мене ліпша була чим я заслугував. Малярь а жена то брат і сестра і я єї радо видів коло себе. А все такой нераз докоряв я їй без всякого права, старий те-трик.

Пращайте!... Та ще одно. У вас страх, у вас смерть і горе в селі. Позвольте мені з собою робітку взяти і прошу мя прийняти на цілий час пошести. В церкві я не маю діла. «Єже писах писах.»

За сим кланяюсь Вашій Всечесности і цілій Родині глибоким поклоном — а те моє письмо прошу мені не нагадувати як я приїду —

Корнило Устиянович

Відділ рукописів Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника. — Ф. 159. — Од. зб. 306. — П. 15. — Арк. 1-2. — На 1-ому арк. у верхньому правому куті — овальний штамп бібліотеки НТШ, у верхньому лівому куті — цифри 543/3647. — 2стр. 2-го аркуша — чиста.

№ 37

Вижниця 28/9 1895.

Ваша Всечесносте Високоповажаний ПанОтче Добродію!

Хочу Вас замучити моїми листами, щоб Ваш умисл відвернути від горесної будденщини в Буцневі. А мусит, накипіло багато крови на Вашій душі, що Ви такій лист до мене написали. А мусит, по за Вашими словами стояли подрбно списані мої гріхи чорними рядами. І всє то мусить бути правда що мені закидуєте бо Ви писали з серцем; а Ваше серце добре, хоть неприступне і на сїм замків замкнене.

Я не спав цілу ніч. Раненько вийшов я з хати. Ярмарок розійшовся. Карусель віденській не ворухнеся, ба і акробати і вольтіжерка з прекрасним лицем богатирським Юдити, а з поцілункожаданними устами і вся, вся розмаїта маса народу що ту ще вчора гаморіла счезла; не було нікого. Тихо, мирно, навіть вітер десь спит в пологині. Тільки Черемош гуторит і сварится з камінєм.

Я сів на камени занесенім з гір і глянув на гори. Якжеж ту красно, прекрасно як свіжо як супокійно. Очі мої! Богатство моє. Ви більше засмакуєте чим губа, більше напеститесь чим ухо, більше заїсте, чим жолудок і тисяч раз більше і ліпше видите чим звичайні люди. Не раз ви мя очі, та й остерегали; остерегали а віри не мали, бо за пана ви сте дурний розум мали. І бігме! я предвиджував клопоти і згризоту, що Ви через Мороза і через всіх нас будете терпіти... а не вірив. Дотично себе, то я вже завироковав в Мачишині пишучи Вам з відтам — десь так около зелених Свят — «Die schönen Tage von Aranjuer sind vorüber»³⁸. Я вже тогди знав що буде лихо і що всё то лихо, цілком справедливо, упаде на мене. Я не слухав очей своїх я душі не слухав. Ваш лист, Ваш гнів за мала ще, заслужена кара.

І як же ж мені являться перед Вами? Пилипчук пише мені, що Ви мали від Мороза велику неприємність. Встидно мені і жаль мені Вас і жаль маю на себе що я Вас не тільки не охоронив від злого, але й ще сам шарпаю і гризу Вас.

От для чого поїхати мушу на погаслу ватру моєї дружби. Я любив Вас як рідного брата любив Вашу Маму як свою, любив Михалевича предоброго. Я любив і ту Настку що мя обходила. Я не любив тільки Мібеса так, як не любить горбатий горбатого, кривий кривого; бо я на собі бачив ще більший горб, ще більше кривим, уломним себе бачив. Він мене сердив своєю вдачею, він відвертав мої гадки від великих річей... І я до себе часто говорив з злобою: «із тебе те буде». До нікого я таких листів не писав як до Вас. У нікого я так не преподоблював ся як у Вас і у Ваших... аж хтось кинув купу гною на мою ватру і она погасла. Не відкривайтеж єї, коли приїду. Не роздувайте з попелу жару. Рогата моя душа не хоче того. Нехай там спочиває і дотліває спокійно. І не нагадуйте мені моїх листів — «Fatum...» — они писані як по смерти. Я зробю всё, що буде потреба, а зробю так, щоб Ви пізнійше колись могли о мині сказати: незносний то чоловік той У [стиянович]. Мав я з ним не одну згризоту... але виконав мені всё чесно — невдячником він не був.

А тепер ходім на Черемош, Отче! Жінки ся купают, скупаймось і ми. Тихо тепленько. У синіму тумані високіи гори. Сумна смерека споглядає в вир глибокій, витягаючи тяжкі свої руки до сріберного пструга, що там на волі весело гуляє сокіл плаває під синявою небес що пан, що монарха; а над ним і над усім тим світит сонце ясне, те серце тепле нашого світку. І дивимось на те і любуєм ся і не бачим смерти що над тим всім і над нами простерла невмоленну косу. Образ се гарний хоть звичайний, не геніяльний. Одному сподобає ся, другий (що мене любить), розентузіязмує ся ним, а третій скаже: Всё то дурне. І смерека не сумує і не простягає віт до пструга — і пструг не має сріберної лускита й не гуляє на волі, а шibaє собою за жиром — і сокіл не монарха а розбійник, а сонце не серце, а клуб палаючих газів.

Так і мої образи в церкві. В Буцневі догадуюсь несподобають ся, а де инуді може б знайшли ласкавіше око.

Однак я не хочу, щоб Ви терпіли за мене. Скличемо Комітет, спспитаєм: що ім сподобалось, а що ні? А я замажу ті образи що ім не вдали ся та й покличу маляря, котрого схочете нехай зробит так, щоб всім сподобалось.

Тож не журіт ся, не сумуйте. Відкрилисте рубчик заслони що покриває Вашу сумовиту душу (передо мною в листі), і я Вам вдячний за теє. Не вірите що скінчити діло можна малими силами... будем кінчити такими якими схочете.

Тільки не ірїтуйте. Не варто. Смерть з косою ходит поміж люди — Ви не боїтесь, як і я не боюсь... раз вмирати треба. Але чи ж варто в той час прєстращатись? Чи варто затроювати собі милу хвильку? Будьте веселі і супокійні як тая осінь що сіяє над нами... і я приїду инший тай спокійний і тихо вчиню во всім Вашу волю; а тимчасом кланяюсь Вам з глибоким поважанєм і з вдячним серцем.

виноватий Ваш малярь
Устїанович

[P. S.] Виїду з відси о 5-й годині з полудня в сей понеділок. 30-го/9 приїду до Залуча на колій, а звідтам ночію о 10-ій до Львова, де стану рано о 8 рано, з відтам виїду о 10-ій і приїду на годину 3-ту (трету) по полудни до Тернополя. Прощу уклінно вислати на дворець коні на годину 3-ту в Вівторок 1/10 1895.

Відділ рукописів Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника. — Ф. 159. — Од. зб. 306. — П. 15. — Арк. 1-2. —

На 1-ому арк. у верхньому правому куті — овальний штамп бібліотеки НТШ, у верхньому лівому куті — цифри 543/3667. — 2-го аркуша — чиста.

№ 38

Вижниця 30/11 1895

Ваша Всечесносте Високоповажаний Добродію!

Не сподівався я від Вас так скоро листу. Тішу ся що Ви здорові повернули; бо я такої побоював ся чи не грозит Вам яка біда по через желізницю в пахвині. Ну, слава Богу, Ви приїхали з дороги щасливо, напасши доволі очи і напоївши слухи нектаром: аброзією соняшної Італії. Ви прочитали живу книгу та читали наскоро, умучились і те все що бачили і чули ходит з Вами як сон чарівний як золоте марево в пустині.

Не читайтеж тепер якійсь час нічого, не займайте ся наукою. Умученим змислам і пам'яті треба дати спочинок; а тим способом не випрете, не проженете новими враженнями набутих образів і мислей і задержите їх в голові довго св'їжих і ясних. Заїжджайте до сусід, по трохи тільки. Переживіт, передумайте пережите і викликуйте в уяві образи, що бачили — сидіт якийсь час цілою душею на клясичній землі, між Римлянами на Caritoliu і в Колосою, та над рікою flavus Tiber, побесідуйте з Гракхами та з Сципіонами послухайте Цезаря і випийте чарочку фалерна з Горациєм. Не забудьте потім потрудитись до малярні Рафайла Санціо і до різьбарні Михайла Буонароттого, а повертаючи домів і Бенвенута Челінього в Фіренце. — С чим забавлятись до самого Різдва — а потім: що Бог дасть — що хвиля принесе.

Пишете мені, що Мартинюк не гаразд скінчив свою роботу.

Ми оба тому завинили. Ви мені не сказали: от лиш ся! Поки всє не приведесь до ладу — ну, а я (хоть рад був лишитись) сполітикував та й відіхав. От що значит нещирість, от що значить «Schweigen ist Gold».

Мимо то не гадаю щоби там було багато що поправляти.

Мартинюк не розумно зробив, що брав оцет до фарб. Они му-
сїли

постікати — але то дасть ся на весні легко позатирати і направити. Стовли то не его вина. Вогкість осінна слїпила лякер. На весні, а властиво з початком літа треба буде терпентиною лякер змити і на ново полякерувати. Під хорами? Під хорами, гадаю уїде так, як оно зроблене.

Чого Гладкій приїздив? — питаєте... Я его не посилав Він Хо-
миків підручник. Я навіть не знаю: де они?

Ту гаразд. Зтрасовали дорогу під колію з Неполоківців⁵⁸ до Ви-
жниці, а з весною розпочнут будову. Шість миль. За рік буде мож-
на з Вижниці їхати парою до Черновець і до Львова; до Заліщик
также, бо і тамтуди зтрасовали; лише то вже інше підприємство.

Бобикевич⁵⁹ завидує Вам їзди до Неаполю, дякує wraz з женою
за ласкаву память і поздоровлят Вас як найсердечнійше. Перед
трема неділями народилась їм донечка. У Івася в Заставні привела
жінка хлопчика, а Савка видає дочку за колійного урядника Дудри-
ка — тай наложив на всіх нас податок. Якби там в касі що гроша
прибуло то буду Вам дуже вдячний коли его надішлете; бо «всё
кишені вивертаю, а там грошей чорт вже має»

За сим кланяюсь Вам сердечно з глибокою вдячністю
Устіанович

*Відділ рукописів Львівської національної наукової бібліотеки
ім. В. Стефаника. — Ф. 159. — Од. зб. 306. — П. 15. — Арк. 1-2. —
На 1-ому арк. у верхньому правому куті — овальний штамп біблі-
отеки НТШ, у верхньому лівому куті — цифри 543/3645. — 2-стр.
2-го аркуша — чиста.*

№ 39

Нижайшій
Urgens⁶⁰

до Его Милости Всечесного ПанОтця-Добродія,
Сидора Глинського

Вселаскавійше присланіє грошества

[аще возможно сто пятьдесят з [лотих] р [инських]]

о которін

якъ найумильнійше а з — глубочайшим почтениемъ

просить

смирный рабъ Божій

Бурмило [підпис].

Вижниця надъ Черемошем
15/12 1895.

*Відділ рукописів Львівської національної наукової бібліотеки
ім. В. Стефаника. — Ф. 159. — Од. зб. 306. — П. 15. — У верхньо-*

му правому куті — овальний штамп бібліотеки НТШ, у верхньому лівому куті — цифри 543/3618. — Листівка з маркою, двома штемпелями та адресою: «Его Всечесность Високоповажаний Пан Отче Сидор Глинський парох рускій [в] Буцнівѣ Тернопіль (Tarnopol) Galizien».

№ 40⁶¹

Вижниця 28/12 1895

Ваша Всечесносте
Високоповажаний Добродію!

Я вже лагодив ся було, писати к Вам жартівливий лист на темат: «Przemówił dziad do obrazu a obraz do dziada ani razu»² як дістав від Вас письмо і відомість що грошей не буде аж в місяци Марті.

Ну, шож робити! Не журить ся. Мені обіцяли з Николаєва прислати. Але ось ідут свята а за святами і новий рік, а в тім новім році треба би щось робити нового бо Русь наша справді на добре розрухалась і починає виявляти жите на всіх полях.

Щедрую ж Вам і Вашій родині «Веселих Свят і щасливого Нового Року» тай піддаю під розвагу: чи не могли б Ви взяти ся до написаня книжки з области астрології і геогнозії, котрої Русинам для просвіти так дуже потреба. Пролегомана, до такого діла, маєте як мало хто — пам'ять у Вас громадна ба і пером володієте добре. Не ждітеж отже — коли охота мене послухати — на власні експерименти і досліди: бо тин віддалят діло на край Вашого житя, а дайте нам тепер Вашого житя, а дайте нам тепер бодай — компендіум⁶³, бодай огляд того всего що наука до сих пор на тім поли вислідила і справдила. А зробити велику прислугу як словесности нашій так і просвіті. А шоб Вас заохотити до роздуманя такого діла подаю Вам на «колядці» ось який нарис пляну книги.

Я б зачав тим що подав бим крок за кроком спостереження Халдеїв та Єгиптян на поли звідарства, перейшов бим до Греків їх догадів і вираховань (Єратостенес⁶⁴) згадав бим про Маврів аж в кінци дійшовши до Коперника Кепляра⁶⁵ Галілея вияснив бим наш соняшний систем і утвердив всю ту науку доказами Ньютона.

Опісля об'яснив бим телескопію, спосіб помірив і важення тіл на небеснім просторі і станувши на землі показав бим людям місяць 48-51° тисяч миль віддалений, далій сонце до котрого треба 400 літ, їхати постійним поїздом — колиб се можна було — дальше виказав бим вагу місяця і сонця і всіх наших планет величину і

тяжкість. По тім показав бим Сіріуса 12 раз більшого чим сонце і ту заговорив бим о світлі і его скорости. Як сонця світло потребує вісім минут — щоб до нас дістатись, як від α в Касіопеї іде оно щось ду аж 4 літ, від Veg-ы літ 1, від полярної звїзди щось поно літ 30, від Кози 70 літ а від Алькіони, одной звїзди в Квочці (Plejaden) коли не ошибаюсь 500 літ — тай що квочка чи там плеяда далеко ще не граничне созвїздїе на небесах бо від звїзд молочної дороги потребує світло щоб до нас дійти 2000 літ в кінци від мрачних пятен літ 2 міліони. Ту подавбим висліди Фрауенгофера заговоривбим ширше о сонци і поставивбим теоріу La Plac-a. І те була би перша часть всего діла. Друга часть заняла би ізслідованя на земли і вияснила би нинішний стан геогнозії та геологін, а часть третя занялась би постеленим розвоєм житя на земли аж до появленя си чоловіка, по виказам з deluvium тай по живучим досі примірникам.

Та я не хочу вам подрбно предложити всего бо я сам нічого не вчив ся і нічого не знаю я вас лиш заохотити бажаю до діла до котрого Ви маєте вдачу, здібність і силу.

Читаєте, читаєте, читаєте — а вибачте — з того нічого не має і мати не буде. Лишите оссобняком существом самим для себе, не віддаючим суспільности, не лишаючи їй того богатства науки і мисли що у Вас такой находит ся неначе який підземний скарб і heraus mit der Maus! ⁶⁶ на світло дневне.

От сим то нині під Рїздво Вам колядую і такого діла з надходячим Новим Роком Вам щедрую і по Вас чаю а за сим кланяюсь Вам і Вашим з сердечною вдячністею

Устіанович.

[P. S.] При сій нагоді посилаю Вам часопись «Die Zeit» ⁶⁷ і брошуру Франка тай прошу заявити в Ступках⁶⁸ що я представив поганий вчинок Павликова⁶⁹ Бачинському (котрий в Ступках бував і Ольгу на руках носив) і Белеєви⁷⁰; а опісля Олесницькому⁷¹ тай Окунівському⁷² і декому іншому і всё в один голос каляли як старого так молодого Павликова.

Відділ рукописів Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника. — Ф. 159. — Од. зб. 306. — П. 15. — Арк. 1-2. — На 1-ому арк. у верхньому правому куті — овальний штамп бібліотеки НТШ, у верхньому лівому куті — цифри 543/3661. — 2-го аркуш — чистий.

* Додано на окремому аркуші ескіз іконостаса олівцем роботи К. Устіановича.

Високоповажаний Добродію!

«Ой не ма, ой не ма ні вітру, ні хвилі» з подільської України. А я рад би вже почути, що там коло Вас дієся?

У нас почалася зима точно по календари, держит доси тай, здає ся, за 10 день піде. Бжужи то ту мам⁷³, а люди і пригоди минають ся живо як образи в калейдоскопі. Часто згадую минувший рік а спомини, любо і тихо перебутої зими під Вашою стріхою дзвенят, як дзвони далекі, далекі... то глухнут то гомонят — як вітер хоче.

На Буковині жите инше як у нас в Галичині. Ту мало слишно про народні спори. Всє спит. Одна тільки громадка галицких зайдів в Чернівцех робит трохи крику, сварючи ся з жмінкою впливових ромунізаторів. Буковина — а особливо волоска єї часть нїмчит ся дальше. Шихові діти в Сучаві швабїют, хоть батько з ними по руски говорит хоть і товариство не все лише Нїмці; а Никола брат мій, в Радівцях уже і сам з дїтьми говорит по нїмецки. За то в Заставні, в Кіцмани, в Вижниці, в Сторожинці та в Путилові Нїмеччина слабе. А люди благоденствуют. Пют молдавске здорове вино — хоч оно виходит дорого (літра 80 кр.) і не журят ся о завтра.

Урядники держат ся копички, жиди собі, попи собі, а хлоп, дертий з усіх боків, не має в інтелігенції приятеля і жде кривавого часу, щоби і собі раз погуляти. Не пощадит він тогди ні попа ні судію.

Індиферентизм національний тай релігійний знаменит більшу часть жителів сего краю. Женят ся з жидівками, або живут на віру з служницями та з вдовами веселенькими і всє то уходит якось як уходят дефравдації, надужитя і всякі кубани.

Моя рідня жиє майже самотно, для себе. І Никола і Ших хотят з відси видобутись. Перший іде за рік на пенсію а другий хоче дістатись на добре місце в Галичину — та владика не пускає. Бобикевич подався на Кути. Сомніваюсь що одержит. За кілька днів поїду до него на Вижницю, а Вас прошу як найумильнійше прислати мені там 150 зл [отих] р [инських]. Коли змога — а коли ні то пришліт що можете бо я дуже потребую.

От се найважніше що лист мїстит в собі. Що ж більше?... Цїлюю Вас сердечно і кланяюсь до Вас з незмінною вдячністю

Устіанович.

Відділ рукописів Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника. — Ф. 159. — Од. зб. 307. — П. 15. — Арк. 1-2. — На 1-ому арк. у верхньому правому куті — овальний штамп бібліотеки НТШ, у верхньому лівому куті — цифри 543/3643. — 2-го аркуш — чистий.

№42

Вижниця 23/4 1896

Ваша Всечесносте!

Високоповажаний Добродію!

Спасибіг Вам, що мене вивели з клопоту. Поправки і докінчення, про котрі згадуєте, приймаю на мій кошт, хоть не всьому так я, як більше фатальні обставини завинили. Я задумував післати до Буцневи якого маляря в місяці Червню; а по листі т. є.: прочитавши лист, що єго до мене писав Хомик в страснім тиждни готов був сам повіритися задачу єму; бо як Вам відомо — Хомик вже на перед заплачений був, за ту роботу що єї робив я з Мартинюком. А завинив я сам, що він не покінчив, бо я взяв єго до Мачишина. Опісля же коли Ви жадали єго: Гладкого до скорого покінчення мальовань до Вашого виїзду, він не міг поспішити з роботою в Мачишині по причині балаків тай мусів їхати на свою роботу в Колоденець. До того, мені було дуже на руку, обминути два весіля виїздом на Поділе. Так оно і склало ся що роботу Хомикову докінчив по части т. є.: празники і Св. Іоана я, а по части т. є.: стіни Мартинюк. В вікнах годі було що робити бо они не прийшли в час; а за лакерованє Мартинюк не винен. Я зовсім не радив і не раджу лякерувати. Решту певно завинив Мартинюк, хотяй не з тої причини що Ви писали т. є.: він не давав оцту до фарб на лямперін (тільки на флядер дерева) а фарби єго були за рідкі. Конец кінцем покінчило ся не гаразд і залишило ся, забуло ся дещо. Трансакція отже найкорисніша для мене если то все зробит, наперед вже заплачений, Хомик; а Ви, як схочете, то знайдете t. tulum щоби єго церква трошки нагородила за те, що прїде умисно зо для таких дрібниць. От так буде — як то кажут: «вовк ситий і коза ціла» а... коли ще й Мороз приїде і «post tot discrimina rerum» довершит що до него належит засіє [...] ukontentowanie... чого і я як найсердечніше бажаю.

Хомик і Мороз чувствовали ся завше пониженими в своїй амбїції, коли робили під моєю управою. Для того ані одному ані

другому не бувати у мене, а звязатись яко рівний з рівним — хоть характери противні і на око не схожі.

І справді... коли між Хомиком і Морозом завязали ся ще той рік довірочні відносини булوبي в інтересі обох, щоби спрягли ся в спілку. Хомикови бракує поворотности, а Мороз geschäfts⁷⁴, Хомик осторожний, Мороз смілий і меткий; а релігійність Хомикова впливала би корисно на Мороза. Тогда немарновав би ся сей, а той мав би роботу на роботу і міг би без журби родину жити. От поїхали оба до Грималава і до Товстого. Великі там роботи і заробок великий.

Мартинюк їде на кілька недільну направу мальованя в Меднині, а опісля возьме ся до украшеня церкви в Мервичях; котру я згодив для него. Він через зиму золотив і малював в Єрмаківці. До Відня поїде аж в осени... «Най ростут, най ростут, най ся розвивають».

Моя сестра і Бобикевич дякують за ласкаву память і кланяють ся до Вас «добрим здоровєм і всим гараздом» а я посилаю Вам мій сердечний поклін і мою ширу подяку за всё добро, що я від Вас приймав про котре часто згадую і про котре не забуду ніколи

К. Устіанович.

[P. S.] Грошей потребую; алеж як їх ще не ма в церкві то мушу чекати, безпечний що о мені не забудете.

Відділ рукописів Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника. — Ф. 159. — Од. зб. 307. — П. 15. — Арк. 1-2. — На 1-ому арк. у верхньому правому куті — овальний штамп бібліотеки НТШ, у верхньому лівому куті — цифри 543/3641.

№ 43

Вижниця 5/5 1896

Ваша Всечесносте

Високоповажаний мій Добродію!

Посилаю в дарунок церкві Буцнівській транспарант Божого гробу. Нехай же столярь зробит Blindraug котрого верхня поперечка (чи там рамя) має бути по середині видовбане; щоби там було можна всадити хрест на чорно помалеваний з жалібним тюльовим креном⁷⁵.

На ту раму натягнути зволит п. Хомик, або п. Мороз транспарант, а верх него по боках прикаручит імітацію каменя що посилаю⁷⁶.

«Сю імітацію треба буде на ново каруком⁷⁷ потягнути і посипати з легка срібним бронзом (30 кр.). Дріт від хреста до стінки пристола і гачки по обох боках транспаранту в долині вистарчат щоб він ціпко держав ся; а лавочка на два, три сходи з 12-ма кухонними нафтовими лямпами буде служити до освітлень его. Сли має бути ефект повний то повинні бути всі вікна в церкві під заслонами чорними; так щоби єдино світив ся транспарант і дві свічки на долині під ним освітлювали плащаницю уложену до цілованя.

Найліпше булоби транспарант класти на голов [ний] престоль а плащаницю перед царскими вратами. Однак може бути і там де Ви казали; то є. на пристолі де мастит ся обр. Розп'ятіє⁷⁸.

Впрочім ... всю технічну річ, а навіть артистичну прикрасу порадят як найліпше п. п. Хомик і Мороз; бо они то (бодай чи не лучше від мене) знають.

За сим кланяюсь Вам від Родини і від себе з сердечним поважанєм

Устіанович.

Відділ рукописів Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника. — Ф. 159. — Од. зб. 307. — П. 15. — Арк. 1 — У верхньому правому куті — овальний штамп бібліотеки НТШ, у верхньому лівому куті — цифри 543/3642.

№ 44

[Вижниця 11/5 1996]¹²

К. Н. Устіанович в Вижниці.

Прошу пана Мібеса щоби був так ласкав потрудити ся до п [ана] Ендркевича по книжки аеронавтичні що я єму визичив. Може і у Вас лишила ся яка такь прошу умильно выслати ихь мені разом сюди.

Транспаренть є в звітку а в пудлі обрамоване.

Книжки, що о них прошу суть коли памятаю: [...] ⁷⁹, Bumerang Vogel Flug⁸⁰, Buonacorsi di Pizl [...] ⁸¹, Luftschiffahrts studien⁸², Popper Flugtechnik⁸³, а може і Коцавера Zukunft [...] ⁷⁹.

З сердечним поважанєм

К. Н. Устіанович.

Відділ рукописів Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника. — Ф. 159. — Од. зб. 307. — П. 15. — Відтинок. — Угорі — цифри 543/3604, штемпель, внизу — сургучева печатка.

Ваша Всечесносте,

Сердечно поважаний Добродію!

Книжки тай лист дістав я в середу; а невідписав сей час для того бо гості не дали. В четверже поїхав я до Славська де отець мій проживав літ 30 де і гріб моєї матусеньки. В той сам день їздив я ще й до Волосанки⁸⁴ до старого Реваковича⁸⁵.

Як же ту всё змінилось. Тридцять літ научав мій отець і словом і ділом, підніс добробут і народного духа зацепив в громаді тай в цілій Верховині — а з его діланя не досталось ні сліду. Парох славчанський, вічно недужий Обломов проворні жиди, управителі скільського Ключа⁸⁶ Німці міліонери, староство тай Рада повітова, колія знищили всё що було добре і чесне, поробили заможних колись Верховинців бідаками — і спідлили їх а особливо (мякою рукою вітця мого викоханих) Славчан. Підлими способами діялось всё то і дієсь, а руїни довершує парох Яленковатого⁸⁷ безличний попинач жидівський і ляцкий: а шпіцель староства Тиндюк котрий вкрутив ся на писаря громадського в Славску — дарма що парох о 2 милі віддаленого села — і дарма що его ніхто з попів не пускає в хату, дарма що ніхто з чесних людей єму руки не подасть... він своє робить дальше на погибель громади. Він зхрунів село при виборах як і зхрунів кілька громад інших, злий дух Верховини протегований метрополітом. Жаль і сум пригноблює мене а чуючи ся безсильним дати раду і поміч перестаю і надіятись на лутші дни для мого гнізда і теряю привязаність до того місця і до тих людей; бо така вже моя натура що трачу симпатію до кожного хто мене не потребує, або кому я не в силі щось доброго зробити. Чорні хати і чорні обідрані люди, а навкруги рай. Не чути співу дівочого в борі, мовчки розсаду жінки поливають, пістоль не гукне помеже скалами, а в полонині трембіта не грає — тихо і сумно о сонечко сяє лише дитинна у потоці смієсь, плеще в долоні бо рибку зловила, срібную рибку, що коло ніжки єї загулялась. Смійся сирітко! і глож зубчиками ошипок бідний а твердий як камінь — не довго ти ще будеш веселитись.

Що з того вийде? Чи пожере власть, панство з пекольных машинів цивілізацій всё староденне, народ весь спідлений так як пожерла Команчів, Апачів... чи виплигнут з того страшного виру які недобитки? А лица многих отсих Верховинців нагадуют мені,

а властиво видають ся мені як би то лиця жителів вольних прерій і саванів. Та по що я се властиве пишу? От дурію тай годі. Дякуєте мені за транспарент? Біг заплаче! не ма за що. Я рад, коли Вам сподобав ся та коли службу свою зробит (позолотит) сам що треба. О гроші журитесь?... нехай їх Біс! За дві неділі буду потребував сотку. Коли змога тай ласка то прошу. Решта нехай у вас лиши ся до осени. Впрочім напишу... може обійдуся з 50 з [лотих] р [инських]. Я не журю ся безпечний що дасте те що будете могли дати. Ad impossibilia nemo tenetur⁸⁸... Прощайте!

Кланяюся вам з сердечною вдячністю і поважанєм

[підпис].

[P. S.] за надіслані 2 книжки дякую Вам і доброму Мібесови. Ще одна чи дві були; але ті мусіли десь в Мачишині застрягнути.

Відділ рукописів Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника. — Ф. 159. — Од. зб. 308. — П. 15. — Арк. 1-2. — На 1-ому арк. у верхньому лівому куті — цифри 543/3638.

№ 46

Головцко — п [ошта] Козьва 22/6 1896

Ваша Всечесносте, Високоповажаний Добродію!

Прощу Вас умильно прислати мені сотку... дуже потребую. В горах ще холод, особливо вечором. Приходжу до переконання, що народний календарь такой добре відгадує. От н [а] пр [иклад]: « Коли на середопістю тепло то медвідь свою гавру починає, а як студінь, то гавру розмітує ». Не бачив я вправді що мисьо⁸⁹ робив з своєю гаврою в середопісте, але тямлю що тогди була тепленька весняна погода та що по тім наступив плюгавий студений позимок. Справдилося также: « Jak zwiastowanie po wodzie, to wielkanoc po lodzie »⁹⁰, справдило ся наше: « Яке Благовіщенє, такій Великдень; Мокій і Медард также не збрехали, не збрехали і Панкратій, Боніфатій і Серватій, а Св. Іван не дармо носит назву плаксивого і Купала, бо доперва по Івані властиве літо і купельний час настає. « До Св. Духа держи ся кожуха » завсїгди стверджує ся, не бреше часто і друга часть тон пословиці тай літні осінні привовідки як Ілія Паликопа, Ілієва повинь і т. п. Всє то має в науці значенє т. є. мусит мати якусь природну підставу. Практика дає догадуватись.

У нас те поле не оброблене. Занимає ся ним Пульуй⁹¹. Що? Як би Ви взяли ся до того? Прологомена маєте з геології. Часу достат-

ком. Грошева форса не велика. Купіт собі Handbuch der Klimatologie⁹², fon Hann Bezold: Über Wolkenbildung⁹³ — Sprung: Lesebuch der Meteorologie⁹⁴ і Bebbber: Handbuch der ausübenden⁹⁵ Mitte [...] ⁹⁶. Купіт опісля Робінсона⁹⁶. Schalenkreuz-Anemometer⁹⁷ та й дещо инше — за фільварком на горі маєте могилу домінуючу над цілою околицею... от і метеорологічна станція готова.

Будете мати приємну забавку хосенну для поділян а може і для науки. — До Праги не так далеко. Пуллой Вас наставит на добру дорогу.

Те поле у нас облогом. Як его зорете зділаєте більшу — а для Вас на селі легше осягненню — прислугу чим з прочим природознавством землі місяця і сонця.

Я на тих річах не розумію ся зовсім, а раджу для того тільки, що догадую ся з тої галузи науки великого задоволення для Вас і позитивного хісна для Русинів та й для науки.

Що нам по тім що Ви про себе будете знати докладно геологію і астрономію з книжок? Собком умрете... ніхто й не згадає. Метеорологія видит ся мені для Вас і для нас, якраз наука з практичним хісном і з забавкою.

Сотку прошу прислати. Тимчасом складаю Вам мій сердечний поклін

[підпис].

Відділ рукописів Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаніка. — Ф. 159. — Од. зб. 307. — П. 15. — Арк. 1-2. — На 1-ому арк. у верхньому правому куті — овальний штамп бібліотеки НТШ, у верхньому лівому куті — цифри 543/3640. — 2-го аркуша — чиста.

№47

Головцеко 7/7 1896

Всечесний а Сердечний Добродію!

За 50 з [лотих] р [инських] дякую і прошу умильно не забути за мене і надіслати ще тільки, бо я в потребі. Ви їздили до Карлсбаду, пишете, відвозити сестру.... Бідна Ольга! Однак немає за ким жалувати. Павликів — оповідают — справді обожає свого вітця, але его вдача не мусить бути благородна, коли его колега Дудрович Степан⁹⁸ противив ся, що мога, виданню дочки Бачинських з Кізлова⁹⁹ за него замуж, упевнюючи і старих і молоду; що она буде за тим підляком нещаслива.

«Нехайже моя солодка і прекрасна Ольдзуня не банує, а о. Чубатий¹⁰⁰ нехай буде рад що судьба сама не допустила нещасного спружа єго любої дитини.

Була ту у свого вітця, арендаря Іося Регіна (Рижка) єго дочка, що за надпоручиком резервовим а інжинером нової колії в Тернополи Зільберштайном (також жидком) — та сама що, коли ще тямите, була невинною причиною мого забутя передачі лікарств для Хомика в хвили виїзду мого з Тернополя до Мачишина в м. маю того року. Они записалися до Бєсїди бувають на вечерках пристали до Русинів, отож і мило було менї слухати про Тернопільщину і єї Русь.

Був ту також і Мардарович¹⁰¹. Довїдавши ся припадком, що я крию ся в Головецку, вислїдив мене нечаянно. Був кілька день, коли надїхав брат мїй Савка тай каже, що то австрійській шпїон. Переконую єго як так... приїздит капїтан від жандармерїї. Ну, якось я і з тим поладив, хоть видко було що він Мардаровича уважає за шпїона россійского. А все такой не минуло сироту занепокосне через жандармів на стації в Тухли і щастє, що мав пашпорт, іначе булиб арештовали. Таку пригоду мав він сєї зими в Золочевї і справа оперла ся аж о Сангушка. У нас слота і студїнь. Вїдав не без причини ту спївають «Чи так у вас, як у нас морози в Петрівку зморозили, на печи богацькую дївку».

Стацію метеорологічну устроят Вам в Буцневї та й випосажат єї всїми потребними к тому інструментами безплатно— скоро тїлько о те попросите: і зьобовяжетесь доносити правильно о змїнах спостережених в воздуху. От напишіт до Пулюя... будете мати приємну забавку.

Подайте менї мїру т. є. ширїнь рам, образів намїстних, і грубїсть а я Вам замовлю у Янковсково в Тропавї потрібні орнаменти. Дїстанете їх на мїсце, без клопоту, визолочених — коли Мороз не хотїв приїхати. Сли ще що бракує то і те могу для Вас замовити в фабриці. До вставленя може хто будь послужити. Але всє то... Коли Вам пильно, а коли нї то такой благороднїйше пождати на Мороза і на Хомика... т. є. на своїх.

Дуже менї жаль на себе самого що маєте неприятності з-за мулярів. Вибачте! Я богме не знав що зааскуровавши робїтників, треба їх ще до каси хорих записати. Виноват, виноват і серджуся на себе щом виноват.

Чи не знаєте мїсця для молодого іспитового лїсничого, маючого ладну практику, ту в горах, при зрубях дерев і при залїшуваню

нетрів та при всяких будовах лісничих? Братанок мій, хлопець працюватий, до всего ємкий і гарний хотів би на Поділе. Єго щира і розумна енергія потрапила на дурну, ото ж єму і наввірилося: «Dur e duro non fa tuogo»¹⁰².

Міссію будете мати.... видасте на те добрий шмат здоровя і 200-300 з [лотих] р [инських]. Ситі і румяні будут научати повдержливости і уміренности голодних, нужденних. Під чарками і шипучими пугарами буде возхвалятись, бідним благодать тверезости і пеклом будут грозити явногрїшницям грїшники потайні... Може оно і принесе користь етичну. Конечно. Живее слово, як фейерверк бодай на хвилю вхопит за очи і осіє «in tenebris» душу. Але тими 300-ма гульд [єнами] можна б одну родину ущасливити не на хвилю, а на ціле жите — ущасливити тай уморальнити. Більший хосен з одного належно вивченого школяра, чим із сотки, що за примусом школьним лизнули грамоти і щотів. Волю одному витерти слєзи, чим дати добру раду міліонам. І Ви волите; але кажут... Ваше діло научати. Отже і я Вам за міссію від серця щедрую і за сим цілую вдячним спомином

[підпис].

Відділ рукописів Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника. — Ф. 159. — Од. зб. 307. — П. 15. — Арк. 1-2. — На 1-ому арк. у верхньому правому куті — овальний штамп бібліотеки НТШ, у верхньому лівому куті — цифри 543/3639.

№ 48

[Вижниця] 27/8 [1896]¹²

В листі рекомендованім я забув сказати ще між іншим і те що: на колиб по Морозі лишилась яка ще річ, котру він обіцяв зробити а зробити не схотів то я єї всю виконаю. Майже всю різьбу в Мачишині робив за него Форманюк; а не далеко Буцнева в Мшанци маєм доброго шпицаря. Гнівайтесь на мене, сваріт і лайте тільки про Бога — не гризіт ся. Я виноват — я всё і постараюсь уладнати. З відси виїду до Буцнева в понеділок а в Вівторок на полудни буду в Тарнополи. Ще однак зателеграфую о фіру. З глуб [оки] поважанем

[підпис].

Відділ рукописів Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника. — Ф. 159. — Од. зб. 307. — П. 15. — Карта корес-

понденційна з маркою, двома штемпелями та адресою: «Его Всечесности Высокопоставлений Отец Глинский, парох рускій в Буцнівѣ Тернопіль». — У верхньому лівому куті — цифри 543/4037.

№ 49

Вижниця 11/11 1896

Дорогий панОтчу!

От я вже знову, від п'ятих неділь, у Вижиці та на тій Буковині, котру я так люблю. А люблю я її через те, що не бачу ту панованя і тираніи народа над народом, не бачу арроганції, влізливости безличкої і пихи Ляхів і урядів. Не ма для мене згіднійшого народа, як они; бо і не знаю більш несправедливого більш тиранского як они. Однак може бути що і другі не ліпші — чоловік всюди однакій і як прийде до власти то і хоч щоб всі подчинені танцвали як він каже. Так шож! І на Буковині багато кривди діє ся. І ту безправе і самоволя можних сміє ся з прав божих і людских... але я того не бачу. Сиджу собі в родині; і моя душа; котра торік так тужила за Вашим сумовитим, безстрастним обличєм заснувала ся замотала ся родинною любовою як пупінка не чує нічого аж з неї вилетит мотилёк блискучій; під теплим промінєм веселої яри. Метелик... дай Боже! а може тільки нетлею прокинесь она і, замість до сонця, до свічки взлетит і спалит ся в огник; нерозумна. Про мене! Тимчасом дивлю ся на Черемош близкій, а єго камінні відбої поросли верболозами. Не видко безвстидних та голих жидів (ще до недавна купались), зате невидко і чистих вод ріки. Один рік і така зміна. І зо мною сталось так само забуло ся погане, забуваєсь і добре. Нові дни, нова радість і нове горе — нове жите є завистне на пережите. Оно скупить ся з хвилями вольними для спомину того що було; оно як жінка хоче нас мати цілого. А все такої нове жите мене ніколи не брало і не возьме так в полон щоб я не мав теплого кутка в серцю на згадку про минуле добро, і дізану прихильність. І найгромкійша піснь нова не зборонит мені заспівати часом стару піснь що колись була серцю мила. А з такого закутка тихого, як гнізда родинні інакше дивит ся на світ дивит ся своїми не чужими очима. Свої очі як своя одежа, она звична хоть часом диру дістане; а чужа хоть найкрасша ненаручна. Найгірше виходив я на тім шом давав намовитись подивитись чужими очима; а чоловік так легко приймає погляди окруженя. От н [а] пр [иклад] Вахнянин. Що з него сталось! Живе з Ляхами і вже перенявся їх поглядами до того

степені що не встидаєсь, бо з доброю вірою (я з ним говорив) боронит безправність урядників башів. Ліпшеб було для него як би — хоть блудними може, але — своїми, рускими очима дививсь на світ і люди.

Видівсь я з Маковеєм. І він чужими очима дивиться, а гадає, що своїми, — а Белей? той, здає ся, що зовсім не дивит ся. Барвінський Мазепою хоче бути также не із себе, а почерез Кониського¹⁰³ і других. Та й піде дорогою Мазени; а природну гравітацію Руси до Руси не виважит.

Та я на то всё спокійно дивлю ся і не мїшаю ся до ничего, бо не чую сили, не маю віри порадити злomu. Романчук¹⁰⁴ іде за Дідичким¹⁰⁵, а Олесницькому, відав чи не Давидяк¹⁰⁶ закладає слухи. Народні ідеали валяють ся в болотї. А може оно так і треба? хто й знає? Не знаю патріотів між великими, тільки між малими. Великі патріоти великі егоїсти. Пристрасть і честолюбність та здобутки для себе... от для кого они ревуть і розпинають ся. Перекупні котрих би з святинї народности вигнав Ісус Христос.

Тільки негадайте собі що з мене говорить якесь огірчене против них. Ониж менї приятелі. Обридлива менї лиш уломність людска, а найпаче бриджу ся тим всім, бо чую що і я сам приставлений до огню розтопив бим ся може так само, як і они. Ціла моя заслуга в тім, що того огню (котрий для мене не далекий) уникаю. Щитом моїм велика ненависть до Ляхів — дарма що знаю яко Русини таке саме, а може ще й підліше зіле чим Ляхи.

Для того рук моїх не мажу в політиці і для того так люблю проживаю на Буковині. Не жадаю від Німця нічого і для того волю єго, чим Русина, або Ляха. Навіть Жид для мене ту чоловіком. Не теряю моїх ідеалів; они визшають, сіяють і серце дурят, як малу дитину. А колиж чоловік щасливіший як не в дїтинних лїтах? Оттакто Панотчику кланяюсь до Вас сердечно з відси: «Щастєм, здоровєм і веселою душою!» тай прошу: подати звїстку о собі і прислати грошенят. В сім році я заробляв малєванєм дуже мало; працював над чим иншим. І сю зиму буду ще занятий для себе; а до заробків возьму ся хіба з весною.

За 2-3 неділі поїду до Радовець. По Рїздві до Заставни. З відтам до Савчинского¹⁰⁷ в Єрмаківцї а коло Великодня знову в стрийські гори де маю робітку в Рожанцї у о. Галіковского¹⁰⁸ — коли знаєте.

Ну наторочив я Вам з цілої панчохи старих ниток. Шкода маркі — гадаю треба використати, щоби занудити чоловіка нечетким

письмом і банальними комуналами. Вибачте! Старі люди люблять багато говорити, а більш всего о собі. Слухати ніхто не хоче, а прочитати мусит.

Осінь ту прекрасна тепленька як літо. Всёго, на всёго був один морозець на Дмитра, по чім теплий дожджик, тай знову погода. Люди по літньому. А як там на Поділю?

Ожидуючи Вашого письма з черватою мошонкою цілую Вас, з сердечним поважанем.

Устианович.

Відділ рукописів Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника. — Ф. 159. — Од. зб. 307. — П. 15. — Арк. 1-2. — На 1-ому арк. у верхньому правому куті — овальний штамп бібліотеки НТШ, у верхньому лівому куті — цифри 543/3637.

№ 50

Вижниця 20/11 1896

Дорогий ПанОтче!

Сердечно дякую за гроші (50 з [лотих] р [инських]). От дуже придались, бо я нич, а нич не малюю.

За Мороза не знаю нічого. Я був, вправді, в Коломиї два дни; але у тих Панства де я пробував не міг я нічого про него учути тай — рад, що про малярів нічого не знаю.

Попробуйте написати подвійну кореспондентку до «Нар [одної] Торговлі» в Коломиї. Они будут знати. Не вірю, щоб він утопив ся — скорше на добрій роботі, де небудь; або... може поїхав на Угорщину. Думаю, що поверне назад і приїде безпечно до Дичкова¹⁰⁹ тай до Вас, кінчити роботу. В вівторок їду до Радовець. Адеу! вижиснка і дільлє!...

Читальню заложили? Дуже ладно! Однак тямте, що читальня, без частих заходин попа, обертає ся з часом против него. Заходїт, толкуйте — а виховаєте собі гвардію в селі. Відчитів треба кілька, що року. Возьміт на себе географію, спровадьте кого з Тернополя для хемії а кого для зоології — літом для ботаніки офіціпальної. За рік побачите: як вас будут всі парафіяни на руках носити. Оплатит ся. Помагай Біг, на доброе діло!

Коля, кажете, готова... у нас, з Вижниці до Неполоновець зачне ся аж десь за рік будувати. Невигода велика. Ідь факром 5 миль до станції — а за рік і Бобикевич може вибере ся з відси і я вже не буду мав нагону сюди приїжджати. А в тім, Бог знає!

За сим — не хочу Вас довше нудити як стара баба а дякуючи ще раз сердечно за гроші кінчу лист і цілую Вас з правдивим і щирим поважанем

[підпис].

[P. S.] Св. Михаїл прилетів до нас на білім крильци. Зима.

Відділ рукописів Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника. — Ф. 159. — Од. зб. 307. — П. 15. — Арк. 1— У верхньому правому куті — овальний штамп бібліотеки НТШ, у верхньому лівому куті — цифри 543/3636.

№ 51

17/1 [1897]¹²

Всечестний мій Добродію!

За 50 гульд [ен] сердечно дякую. Ви певно і тепер ще виручили церков своїми грішми. Єще раз: «Сердечне Спасибіг!» питаєте, що то за рана на мрій руці? На св. Михаїла задер я собі, на долони, незначно скірку в самім складі виликого пальца з прочими.¹¹⁰ 21-шого листопада поклала мене глуханя в постіл. Перебувши єї за три неділі дістав я запаліне трех частей львобочного легкого і Riggnufullnuhündung; а висока горячка сих хороб викохала серед долони вилику, як пестка від сливки, а на пів снтіметра глибоку рану котра дуже тіняво гоїтєся. Тепер на 9-тім тиждни моєї недуги терплю і буду ще довго терпіти на зрозненє der Riggnufull mix der Lupunufegixa здає ся, що і на схида походячий з того. В прочім, хоть ще дуже слабосильний на ночах, проходжуюсь вже від двох неділь по хаті а навіть робю невеличкі Екскурзії на місто. Завтра 21/1 я їду до Радовець на довший час. За сим кланяюсь Вам з сердечним поважанем і з глибокою вдячністю.¹¹¹

П. С. Пану Мібесові дякую за гратуляцію і відпишу осібно з Радовець. Рука вже ліпше. 20/1

Устіанович.¹¹²

Сердечно дякуємо за память на насъ. А же желяючи всего добра остаємъ съ правдивымъ поважаньемъ

18/1 [18] 97 Бобикевич.

Відділ рукописів Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника. — Ф. 159. — Од. зб. 307. — П. 15. — Арк. 1— У верхньому правому куті — овальний штамп бібліотеки НТШ, у верхньому лівому куті — цифри 543/3634.

Високопочтенний ПанОтче,
Сердечный мій Добродію!

Уже по адресі спізнаєте, що се письмо від мене. «Певно грошей потрібує!» — скажете. Угадали. Любі мені братаниці та й сестринички. Мило ту проживаєсь між ними, якъ в краю Дармоїдів; бо звістно що маляръ і жена то братъ и сестра. Але жена якъ солодка страва на ввірити ся скоро и треба її лишити; щоб не згнусяти..., а я збабіти скорый; тож и бою ся и хочу чимъ скорше вылетіти зъ відси — а ту нема о чімъ. Тай довгів я вже наробив много въ Вижници и ту... а заробити ще «дасть Бігъ», хіба по Великодни. Тепер ще малёванє не иде складно — въ пальцяхъ не маю чутя. Але вже много полегшало и ногами лутше плёнтаю и роплєнє, між скірою пореберною и плівкою, що огортає легке, устає поволи. Въ воздуці чути вєсну... вылетіти треба. Яло бы ся разъ вже и до Черно-вєць поступити та подякувати добрымъ людямъ за ихъ сердечну память и жичливість для мене, сказану підъ часъ моєи хоробы — ба не шкодилобъ там и о політиці потурбовати нашихъ передовцівъ. Видит ся мені що не завадить пригадати имъ дві руські пословиці: «З Москалем знай ся, а камінь за пазухою держи» — «Відъ Ляха хоть полу вріжь, а втікай!» або по-моєму: «З Москалемъ зъ далєска, зъ Жидомъ коротко, а зъ Ляхомъ ніколи не води ся!». Але на те все треба грошей; а у мене лиш 2 гульдєны, а довгів 75 з [лотих] р [инських].

Мені — коли добре тямлю — належит ся ще, зъ Буцєви 125 гульд [єн]. Однак, сли то неправда, то прошу не зъобидитись. — Я, бігме! не памятаю; кільки мені ще зъ відтамъ приходить и прошу прислати мені (чимъ скорше) якъ не всю суму, що тамъ залягає, то бодай що то. Дуже Вамъ за те буду вдячнимъ.

Нудно мені. Хотівъ бымъ щось почати; а ту въ Радівцяхъ, якъ разъ, місце для праці непригоже. Мене запросивъ добрыня Савчинський зъ Срмаківки на реконвалєсценцію до себе; а понеже він се учинивъ найсердечнійше зо всіхъ що мене запрошували, понеже вінъ самъ, а по дорозі могу вступити в Заставні до брата Івася, а зъ Срмаківки не далеко до Ягольниці¹¹³ де мене жде у пощивого, благородного Колодницького¹¹⁴ робота мала в церкві... для того я и рішивъ ся по-

іхати туди; поки не потепліє ярь и цвітом, не ввінчає воскресшу зь підь снігу землю. Въ Єрмаківці учиню кілька експериментівъ з аерофізики і вымалую, до того ще, один образ до церкви. В Ягольниці є до відновленя іконостасъ — грошей мало — а Мартинюк поїхавъ на науку декоративной живописи в Відни. Клопіт буде; якъ до мая не верне. Въ літі може відвідаю на 2-3 неділі гори а підь осінь — якъ будуть гроші поїду здає ся вже беспечно — за Кавказъ до міста Сухумъ (старинне Кольхісь), де мій братъ Феодосій (смертоносно на нирки недужій) мене до себе на довшій часъ завзыває. Вінъ знає що его дни пораховані и що лишить жену сина сиротами. Так я поїду там здає ся зь тым щоби по смерти брата сиріть забрати до Галичини. Подорож буде коштovati до 150 з [лотих] р [инських].

На Буковині идуть выбори гладко. Кого правительство лукаве хоче того и виберут. «Divide et impera! ¹⁾»¹¹⁵ то девіза Австрії. Протів народників, ба, протівъ Барвінчуків піддержує правительство по декуди явных Москалівъ. Часописи «Русланъ» та «Буковина» починають вже (также) якъ и всі прочі руські газети крутити носомъ. А правду сказати: обі ті часописи новокурсні розумно пишуть. Их статі критичні бувають знамениті.

Я маю «Руслана», а брат «Буковину»” Въ касині находить ся «Діло». Такъ мы якотакъ поінформовані о ході політики.

Що там коло Васъ чувати тай в околиці?

Згадую Васъ часто і сердечно. Чи справді вибираєтесь — як замірювались було — поїхати въ слідуючим році, на выставу до Парижа?

Будьте такъ добрі відпишіть мені и подайте богато, богато новинокъ веселых, бо мені дуже хотілобъ ся учути щось доброго про Вас и про Вашу Родину та про моїхъ любихъ знакомых. Тымчасомъ кланяюсь Вам з сердечною влячностею

Устиянович.

Відділ рукописів Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника. — Ф. 159. — Од. зб. 307. — П. 15. — Арк. 1-2. — На 1-ому арк. у верхньому правому куті — овальний штамп бібліотеки НТШ, у верхньому лівому куті — цифри 543/3633. — 2-го аркуша — чиста.

Всечеснійший мій Добродію!

Симь квітую п'ятьдесять гульденів що Вы мені благоволили прислати — яко часть решты належачих мені грошей за малёванє церкви в Буцневі — и кланяюсь Вам зь сердечною вдячностею

К. Н. Устианович.

Відділ рукописів Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника. — Ф. 159. — Од. зб. 307. — П. 15. — Карта кореспонденційна з маркою, двома штемпелями та адресою: «Всечеснійший Господиць Парохъ Сидоръ Глинській [въ] Буцневі Тернопіль». — У верхньому правому куті — цифри 543/3608.

Ваша Всечесность,
Сердечный мій Добродію!

Перебираючи між моїми паперами найнові я послідне Ваше письмо вь котрім благоволите донести мені; що церковный комітєть Буцневсы постановив: не заплатити мені решты грошей що мені належить поти, поки Мороз не покінчить и не віддаст своєи роботи. На мій погляд постанова така не справедлива и кривдить мене дуже; бо на покритє роботи шницарсько-золотарскои вистарчає більш як вь троє квота лишена шницарємь (200 з [лотих] р [инських]). Такь отже булобь зь чого потягнути коли бы показала де куда и якась хибя вь выконаню цілои Морозови порученои роботи; а я самь предшіж, а чейже не заслужив собі на репресалію. Нема Мороза... хтож боронит взяти Чайковского зь Мшанця, (бия Козови) або якого іншого? Я здоровь и проживаю ту в Вп. Савчинського — малюючи дещо — запрошений на часть реконвалесценсії. Цілую Вас зь вдячностею и зь сердечним почтенієм

Устианович.

Відділ рукописів Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника. — Ф. 159. — Од. зб. 307. — П. 15. — Карта кореспонденційна з маркою, двома штемпелями та адресою: «Его Всечесность Высокопочтенный Господиць Сидоръ Глинській парох руській [въ] Буцневі Тернопіль». — У верхньому правому куті — цифри 543/3606.

Высокопочтенный и Всечесный
Добродію!

За благосклонну відомість о собі, дякую. Выбачайте! Я вправді не ждав від Васъ (въ посліднімъ моимъ письмі грошей, але переборщив трохи зъ глаголам о: «великій кривді»). За те пересадили Вы сакраменту упевнюючи мене свого поважання. Люди, якъ я можуть бути симпатичні або антипатичні ихъ можна величати або укорити; однак ихъ темпераментъ мусить вздержати всякого зъ ушанованем. Ушановане належить людемъ розважним, супокійным и тактовным якъ Вы. Я не заслужив собі на повагу нігде; хиба в одній Вижниці. Хотяя и болию надъ тымъ. От на пр [иклад]: дуже мене те вразило, що я получивши зъ Чернелева¹¹⁶ прекрасні крупы не найшов при них ні словечка привітного. Але: [...] ⁷⁹. Въ хоробі найлутше пізнає и осуджує себе «чоловік». Не диво що и я спромігъ ся на самокритику и на лагіднійший судъ о людяхъ. Я вже не злю ся навіть на Вахнянина и Тышинского — однак лицеміром не буду и не відвідаю его хоть и як радъ бымъ видіти княгиню... Я его безъ злости запитав въ Борщеві: «Пхе! Чого Ты зхрунив?» — Даруйте що на карті пишу. За 10 день поїду до Головеца п. Козёва въ горохъ. Гроші прошу прислати там при кінци серпня; а тымъ часом будьте певні мого сердечного поважання и вдяки для Васъ и для Всіхъ Вашихъ

Устіанович.

Відділ рукописів Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника. — Ф. 159. — Од. зб. 307. — П. 15. — Карта кореспонденційна з маркою, двома штемпелями та адресою: «Высокопочтенный Всечесный Господинъ Сидоръ Глиньскій парох руській [въ] Буцневі Тернопіль». — У верхньому правому куті — цифри 543/3607.

Всечеснійший Господине
Добродію мій!

Если бъ Вамъ заходило то прошу прислати мені двадцять и пять гульденів. Більше тепер не буду потребовавъ.

Зь сердечною вдячностею
Корнило Н. Устіанович в Головецьку
почта: Козьва.

Відділ рукописів Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника. — Ф. 159. — Од. зб. 307. — П. 15. — Карта кореспонденційна з маркою, двома штемпелями та адресою: «Всечестнійший Господиць Изидорь Глинський парохъ руський [в] Буцнівѣ Тернопіль». — У верхньому правому куті — цифри 543/3605.

№ 57

Головецько 22/9 1897

Всечестнійший мій Добродію!

Дякуючи за присланих двадцять пять гульденів прошу о решту т. є. о пятьдесят гульд [єнів], бо выбираю ся в далеку дорогу, під Кавказь до Сухум Кале над Чорным моремъ. Пробуваючий тамъ брат мій приславъ наймолодшій сестрі Олі 60 руб [лів] на подорож и жадає щобъ я зъ нею поїхавъ. Відмовити годі. Поїхати треба хоть и грошей не заробилось, бо вінъ хорий смертельно на якусь ниркову болість. Вы — не сомніваюсь — пришлете мені 50 гульд [єн]... друге тільки позичу тай поїду. Нехай Вас не дивує що я такъ дуже налягаю на тих 50 з [лотих] р [инських]. Через ті 2 літа, що мы не бачили ся я мало що для церквей робивъ и зароблявъ мало; ба, и тоє мало розділювавъ, де було треба. Я вправді не дармовавъ, а працювавъ много та не продуктивно. Я робивъ студії зъ натуры и вчив ся рисовати для фототипічныхъ репродукцій моихъ историчнихъ композицій, а до того займавъ ся рівно безпліднымъ а дорогим и томячимъ трудомъ аерофізики.

В малёваню допровадивъ я до великої вправы в портретованю, рисую для репродукції фототипічної незгірше, а мои самодвижні літала усовершають ся поволи такъ що маю надію за два літа стати з моимъ помысломъ поручъ зъ найзнаменитшими аеронавтами до наконецной розвязки питаня лёту.

Можете бути певні що я не їздивъ від брата до брата за ласкавымъ хлібомъ и не зійшовъ на путь печеняря а la Мард. Але то всё коштовало грошей много; моє хоруба выпорожнила кишені до чиста, а то що я случайно заробивъ, ледве старчило на обігнанє щоденныхъ потребъ.

Завязъв ся я не сходити ся з малярями церковными и ихъ адгентами и допну свого.

Однак переломъ такій мусівъ наступити зь великими стра-
тами. Для того не дивуйтесь!.. Не відошліть мене зь ничимъ,
а узглядніть моє и положене и конечність подорожи та пришліть
(прошених) 50 з [лотих] р [инських] неодзовно и скоро; бо я вже
зъ відси хочу відіхати до Самбора позичити якій крейцарь, а зъ
відтамъ удамъ ся через Молдаву до Одессы, получивши ся по до-
розі в Сучаві з сестрою. В Одессі сядем на пароходъ и пливучи,
від пристани до пристани побачимъ Севастополь Ялту Херзонеца
руїны и инші місця аж заїдем четвертого чи пятого дня уже до Су-
хум Калє. Там заміривсь я посидіти коло брата, доки не выздоровіє,
або не вмере.

Та що я Вас буду нудити обоятными Вамъ річами. Іду тай
годі. Плюгаво жити в Галичині. Я на раба ляцкого не сотворенъ.
А коли вже конче кому кланятись прийшлобы, то волю ударити
чолом въ Києві, чим в Краков...волю покоритись Москві, чимъ
Ляхамъ и зполяченій и зжидовілій Австрії. На Краківъ не ма до-
роги в Украинну, а приязнь зь Ляхами то наша смерть. Смерть!

В далекій дорозі, на бурному морю, въ високихъ Кавказахъ, въ
горах Арарату.... всюди там може нечаяна пригода конецъ поло-
жити буйному житю и праці и мыслямъ высокимъ. Для того пра-
щаюсь сердечно днесъ зь Вами и з Вашимъ всіми.

Бувайте здорові Добродійко щира и перенесіть ся до свого
сина!

Бувайте здорови батьку Михалевичъ и дотепъ веселый живіть,
не теряйте! И Мібеса также здоровлю старого и гожу Настуню що
мя обходила и всіх ще домашныхъ, и Мурка и Нера; бо всіх моє
серце колись то любило и згадує ныні жичливо.

Пращайте Добродію мильый!

Корнил Н. Устиянович.

*Відділ рукописів Львівської національної наукової бібліотеки
ім. В. Стефаника. — Ф. 159. — Од. зб. 308. — П. 15. — Арк. 1. —
На 1-ому арк. у верхньому правому куті — овальний штамп бібліо-
теки НТШ, у верхньому лівому куті — цифри 543/3635.*

№ 58

Козьва 1/10 [1897] ¹²

Всечеснійший Господине!

Неможучи діждати від Васъ того о що я такъ нагло просивъ
їду до Сучавы де маю ьіхатись зь сестрою Олею и прошу Васъ

якъ найумильнійше прислати мені — хоть бысте мали де и позичити — п'ятдесят гульденів. Я на них рахую безпечно; а недіставши мусів бымъ на високей процентъ позичити щобъ тілько поіхати відвідати хорого брата в Сухумі Кале.

Надіюсь на Васъ и цілую Васъ сердечно

[підпис].

Відділ рукописів Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника. — Ф. 159. — Од. зб. 308. — П. 15. — Карта кореспонденційна з маркою, двома штемпелями та адресою: «Всечеснійший Господишъ Сидоръ Глинській парохъ рускій [в] Буцнівѣ Тернопіль». — У верхньому лівому куті — цифри 543/3609.

Рік встановлений за поштовим штемпелем.

№ 59

Миколаїв над Дн [істром] 14/9 1898

Дорогий Панотче!

Бідний Гриб. Хороша, добра і симпатична его господинечка дістала сухот. Аж жаль дивитись як з кожним днем скорійше єї життьє гасне. Не поможе їй ніщо.

Чи здорова Мама Добродійка? П [ан] і Сестра чи здорова?

Я бачився з Павликовим тай оповів всє. Як там з холерою? Я мою вже перебув. Образи понаправлювані... Цікаво. Тільки сині сукиї на двох іконах зъїв квас сольний. Чому не більше. Та що Вас бавити сею паскудою! Постелено мені всюди ладно. Нехай там. Мститися не буду. Добре що сам ще бодай з голим житєм вилажу з болота, поволи.

Я хотів Вам з відси післати Мартинюка. Однак я нагадав собі що Ви его нехотіли мати у себе, на роботі так я і придумав инше.

Хомик не до теї роботи і за дорогий... зрештов не має: і коли? а вапняно треба малєвати перед морозами. Гладкій, що терерь у Хомика украв мое золото та й обшахрував мене.

Мартинюка не хочете — Форманюк не маляр Вам... ну то може би був Пилипчук. Він мені сподобав ся. Я его питав: чи годен поконати сї рештки? а він забезпечив мене — тай я єму ще вперше рад був повірити сю багательку... лиш що з теліграмом до Форманюка не повело ся. Але я тепер писав з Тернополя до Форманюка, — щоби не приїздив — отже з охотою поручив бим сю роботу чоловікови на котрого і Ви згодитесь — бо і адресу —его жадали есте від мене.

Мені Франко і Шухевичь рішучо відрадили покидати малеване церквів. Я маю — як Вам то ще з зими відомо, тільки одного чоловіка котрий мене вірно любить а тим є Мартинюк. Я вишлю єго до Відня на науку; бо я єго скривдив для Хомика і Мороза. Він мені вистарчит яко маляр. Форманюка рад би я доучити до строєня іконостасів; а Пилипчук мав би у мене хліб золотарській.

Хомикову душу вхопив вже Мороз. Він для мене пропав. Був то чоловік порядний, але скритний і не жичливий. Я єму давав тільки для того що він Русин що синів має та й що здібний і вправний маляр. Але полюбити він не дав ся. Не дав за серце серце ніколи. Я ніколи не міг упевнятись на него; я й не міг до него переломити мою натуру нетерплячу потайних людей. І тепер він мені наробив хитроквасу. Бог з ним. Я єго виславлю в газеті, але роботи єму не дам. От чую в Завалові¹⁷ щось псує ся.

Пилипчука хочу собі приїднати і если Ви годитесь на него то прошу вислати до него мій лист. [Не личит щоби Ви мені на роботу приймали єго сами] бо не буде мій а Ваш.

Цілую Вас з правдивим поважанєм.

[підпис].

Відділ рукописів Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаніка. — Ф. 159. — Од. зб. 308. — П. 15. — Арк. 1. — На 1-ому арк. у верхньому правому куті — овальний штамп бібліотеки НТШ, у верхньому лівому куті — цифри 543/3632.

№ 60

Головецько п [ошта] Козєва 1/1 1899

Ваша Всечесносте, Високопочтенный Добродію!

Що се за нещастє з Любінцем? Чи повернувь він уже з Кракова? Що з єго семією?

А коло Вась и в В [исоко] Почт [енній] Родині Вашій як діє ся, якь ведєся? Чи всє гараздь и не ма — не дай Боже — якого лиха?

Зі мною все однако, а у моихь рідных яко тако. У кожного є и своє горе и свій гараздь.

За то на Руси галиційській вь загалі плохо и погано. Народь наш дуже подав ся и мовчки хилить плечі підь бичь що єго смагає відь часу кривавых виборівь. Потерявь віру в себе и відвагу; ба... и намь перестає вірити. Судь подлий покарав тяжко, нечувано тяжко найчеснійших, ще за ихь кривду. Ахь! суды подлі, рада повїтова шельма, староство злодій, а министерство розбійники. И живижь

ту вь такій державі. Навіть цісар по стороні безправа и милуючи злодіїв та розбишакъ, не має помилуваня для тых що уповали на его нікчемну конституцію. А мы? Одні кадимо тругнямъ, другі величаєм зрадників, треті зовем запроданцем чесного патріота, котрый у пітьмі попавъ на хибну дорогу, а инші зновъ ждуть того, щобы хлопь зійшовъ на крайну нужду и став ся тогды добрым жомніромъ интернаціоналу. Наші учені винаходять листи Федьковича и Шевченка и глядають за всімъ тымъ, що могло бы довести ихъ неоригінальність и мало имъ того що ті мужі віддали безвозмездно патріи працю цілого житя... они хотять выказати: що то були падлеци як и они; на що доказомъ мають служити уриналы, вь котрі и намъ кажуть заглядувати. Не дивниця, що молодіж руска вырастає без идеалівъ, безъ пошанованя до людей пожертвованя и без любви до свого народу. Не кажуть же и не доводять зь листів В. Барвінського¹¹⁸ (що их писавъ в політичних замыслах) що вінъ Русь нашу понимав — такъ як Костецкій¹¹⁹ — яко данницю Польщи? Не зробили зь Федьковича байструка, пняка і педерасту, а з Шевченка мочиморду? О! люди люди! Хтожь зь насъ є лутшим патріотом як В. Барвінскій? Хто зробив з Федьковича дикуна якъ не его окружене? Хто зь Шевченка пяницю якъ не самі мочиморды украинскі та неволя?...

Ні. Якъ би я знав що щось значу між нами ябъ ни одного не написавъ листу до никого. Тай не дуже то часто й пишу. Писав я Вам зь Кавказа де що про формації гір та про Арарат; а до Барвінського про те: що зза его політикою чекає насъ абсорбція Польщею жидовілою и зполяченими жидами; писавъ до Костя Левицького¹²⁰ вь власній справі тай те не вийшло мені на сухо. Погнівались на мене. А... ще й є и Окуневскій. Ну, нехай! Я не Шевченко. Дилетантъ маляръ дилетантъ поеть може собі чогось и позволити вь листахъ. Єго листів ниhto на свідків противъ умершого не покличе. Я політики не робю. Не піду ні за Наумовичем¹²¹ ні за Барвінскимъ а тим менше за Франком и соціялами, що хотять аж тогды полюбити хлопа, коли зь него зробят звіря. Выбачайте, я за звіря жертвоватися не буду. Волю вже держати зь тыми попами, що поставили всі наші народні институції, що предплачують рускі газети і читают — безъ високомірної критики Украинця — наші марні книжки. Кажуть що я ретроградъ — нехай! але вь оринали попівскі та чїи инші нехай заглядають свині, а не я. И добре мені зь тымъ, що сиджу тихо и немішаю ся до ничего. Рысуо, ма-

люю, пишу (про Кавказь) — сам заробю, сам зьїмъ, без журбы...
оть бачите; якій з мене самолюбъ. Але не дармую. Може оно пред-
ся на що придаст ся. Мы такъ бідні, такъ страшно бідні...

А Вы?.. Чи пишете вже разъ дещо? Пишіть ПанОтче, пишіть!
На тому поли що Вы полюбили нам потреба книгъ. Буде вже зъ
Вась читаня! Согрішіть и Вы разъ книжкою! А полає хто? Не-
хай собака лає, а книжка книжкою останесь. Лай пронесесь, а до-
бре діло добрый плідъ уродить. Хто Вамъ цензоръ? Кому о ласку
поклонитесь? Сами напишете. Сами и выпечатаєте. Пишіть До-
бродію пишіть... а за симъ словомъ кланяюсь Вамъ, Вашій Мамі
и ПанОтцю Михалевичу «Добрымъ здоровемъ» и щедрою
«Веселихъ Святъ».

Корниль Н. Устиянович.

[P. S.] «Herrn Mibes Gruss u [nd] Kuss» ¹²².

Відділ рукописів Львівської національної наукової бібліотеки
ім. В. Стефаника. — Ф. 159. — Од. зб. 308. — П. 15. — Арк. 1-2. —
На 1-ому арк. у верхньому правому куті — овальний штамп бібліо-
теки НТШ, у верхньому лівому куті — цифри 543/3631. — 2-а стр. 2-го
аркуша — чиста.

№ 61

[б./д.]

«На щасте, на здорове — на сей Новий Рік!»

Відділ рукописів Львівської національної наукової бібліотеки
ім. В. Стефаника. — Ф. 159. — Од. зб. 308. — П. 15. — Візитна
картка. — на зворотній стороні підпис: «Корнил Н. Устьянович».
— У верхньому лівому куті — цифри 543/3602.

Примітки

1. Красносельці (Красносільці) — село в Збаразькому районі Тернопільської області. Є церква святого Димитрія (1878, мурована, реставрована 1930; стінопис виконав К. Устиянович).
2. Бохенський Іван (1836–1923) — греко-католицький священник, батько української письменниці Євгенії Бохенської, яка залишила спогади про К. Устияновича.
3. Буцнів — село Тернопільського району Тернопільської області. У селі діє церква Непорочного Зачаття Пресвятої Діви Марії Української Православної Церкви Київського Патріархату, збудована 1744 року, а у 1880-их роках розмальована К. Устияновичем.
4. «Діло» — газета, орган народовців, виходила 1880-1939 з різною періодичністю, широко висвітлювала громадсько-політичне та національне життя як в Галичині, так і у всій Україні.
5. Вижниця — місто в Чернівецькій області, розташоване на кордоні Чернівецької та Івано-Франківської областей на річці Черемош, за 70 км. від обласного центру.
6. Єрмаківка п. Кривче — село у Борщівському районі Тернопільської області.
7. Миколаїв — центр Миколаївського району Львівської області.
8. Бурмістр Іван Мицькевич (1824–1903) — бурмістр Миколаєва, одружений з Анною, племінницею Миколи Устияновича, приходився хресним батьком Михайла Мочульського, відомого письменника і літературознавця. У будинку Мицькевича зупинявся Микола Устиянович, у 1894 році проживав Корнило Устиянович, розмальовуючи місцеву церкву.
9. Саджава п. Богороджана — село Богородчанського району Івано-Франківської області.
10. Денисів — село Козівського району Тернопільської області, розташоване на річці Стрипа, на сході району.
11. Краєва вистава 1894 року, яка була розташована в Стрийському парку у Львові.
12. Дата встановлена по штемпелю.
13. Юрій Мороз — художник, співпрацював з Корнилом Устияновичем при розписах церков, мешканець Бережан.

14. Кічура — тодішній вихованець греко-католицької семінарії у Львові.
15. Радівці — одне з найстаріших міст Буковини, над р. Теплицею у Сучавському повіті Румунії.
16. Гладкий — художник, співпрацював з Корнилом Устияновичем при розписах церков.
17. Форманюк — художник, співпрацював з Корнилом Устияновичем при розписах церков.
18. о. Ізидор Глинський (1860-1931) — греко-католицький священник в Буцнів, Тернопіль, Галичина (нім.).
19. Ших Іван (1851-1914) — на той час парох с. Заставного на Буковині.
20. У листівці є малюнок скрученої паперової трубки, виконаний чорним чорнилом.
21. Устиянович Микола — брат Корнила Устияновича.
22. Мачишин (Мацошин) — село Жовківського повіту на Львівщині. У селі є мурована церква Положення пояса Пр. Богородиці, розписана К. Устияновичем. Ним же мальований чотирирусний різьблений золочений іконостас.
23. Мібес — учитель в Буцнів.
24. Хомик — художник, співпрацював з Корнилом Устияновичем при розписах церков. Мешкав у Бережанах.
25. Скаліш Лонгин (1842-1919) — греко-католицький священник в Калуші, Рогатині, Бучачі.
26. Тримайте цей лист для себе самого (нім.).
27. Мартинюк — художник, співпрацював з Корнилом Устияновичем при розписах церков.
28. Віктоватись — харчуватись.
29. ... і справу було залагоджено (нім.).
30. Сивина в бороду, а біс в ребро (нім.).
31. Петровський Василь — художник, співпрацював з Корнилом Устияновичем при розписах церков.
32. Я зовсім не хочу її більше... (нім.).
33. Встановлено на основі змісту.
34. Високошановний священник І. Глинський парох [в] Буцнів, Тернопіль (поль.).
35. Декан Жовкви в 1895 році.
36. Білінський — художник, співпрацював з Корнилом Устияновичем при розпису церков.

37. Він є до всього здібний (нім.).
38. Гарні дні аранжера минули (нім.).
39. Поппер — німецький учений.
40. Достатньо великої волі (лат. з помилками).
41. Михалевич Микола (1841–1920) — помічник священика при церкві св. Юра у Львові, парох Чернелева Руського, проживав свій вік у о. Ізидора Глинського в Бушневі біля Тернополя.
42. Саноцький Олександр (1846–1911) — греко-католицький священик у Мачишині.
43. Кадмій — фарба.
44. Йдеться про свято Петра і Павла (12 липня).
45. Гібнер — продавець фарб.
46. Сава — брат Корнила Устияновича.
47. Неро — собака.
48. Вороненка — залізнична станція.
49. Олександр Стефанович (1847–1933) — греко-католицький священик; катехит зі Львова.
50. Барвінський Олександр (1847–1927) — педагог, історик, громадсько-політичний діяч; учитель гімназії у Бережанах та Тернополі, професор учительської семінарії у Львові, депутат віденського парламенту та галицького сейму.
51. Вахнянин Анатоль (1841–1908) — український композитор, педагог і письменник, видатний український діяч у Галичині другої половини ХІХ ст., посол до Галицького сейму у віденського парламенту.
52. Мовлення є срібло, мовчання є золото (нім.).
53. Пристань — село Жовківського повіту.
54. Мервичі — село Жовківського повіту, в якому в 1886–1889 роках була збудована мурована церква Собору св. Івана Хрестителя.
55. Пилипчук — художник, співпрацював з Корнилом Устияновичем при розписах церков.
56. Бережанський — художник, співпрацював з Корнилом Устияновичем при розпису церков.
57. Село Колодно неподалік Жовтанців.
58. Неполіківці — зараз село Чернівецької області.
59. Бобикевич Олекса (1865–1902) — письменник, греко-католицький священик на Стрийщині.

60. Ургентний, невідкладний (лат.).
61. У листі представлено мальований олівцем на окремому аркуші ескіз іконостасу К. Устияновича.
62. Промовив дід до образу, а образ до діда ні разу.
63. Реферат (лат.).
64. Давньогрецький математик.
65. Кеплер — німецький астроном.
66. Геть з мишею (нім.).
67. Очевидно в тій газеті була стаття І. Франка «І. Франко «Поет зради»».
68. Ступки — село неподалік Тернополя, в якому у 1871-1932 роках був священиком Григорій Чубатий. У 1889-1900 роках у селі збудовано муровану церкву Різдва Богородиці.
69. Павликів Теофіл (1821–1905) — греко-католицький священик, перший голова «Руської Ради», очолював «Общество ім. Качковського».
70. Белей Іван (1856–1921) — журналіст, разом з І. Франком видавав журнал «Світ», згодом редагував газету «Діло».
71. Олесницький Євген (1860–1917) — адвокат, активний учасник національно-відродження в Галичині, один з діячів народовецької, а потім національно-демократичної партії, депутат галицького сейму та австрійського парламенту.
72. Окуневський Теофіл (1858–1937) — адвокат, громадський діяч, посол до австрійського парламенту.
73. Маємо тут бурі (поль.).
74. Гешефтер (нім.).
75. Подається малюнок хреста та рами чорним чорнилом.
76. Подається малюнок каміння.
77. Клей.
78. Подано три малюнки.
79. Текст не відчитується.
80. Політ пташок (нім.).
81. Студії повітроплавання (нім.).
82. Техніка польоту (нім.).
83. Поппер «Майбутнє» (нім.).
84. Волосянка — село на Тухольщині.
85. Ревакович Іван (1814–1896) — у 1858-1896 роках парох у Волосянці.
86. Ключ — гора неподалік Сколе.

87. Мова йде про Михайла Тиндюка (1854–1911) — пароха Ялинкуватого.
88. До неможливого ніхто не зобов'язує (лат.). — одне з положень римського права.
89. Ласкава народна назва ведмедя.
90. Коли Благовіщення по воді, то Великдень по льоді (поль.).
91. Пулюй Іван (1845–1918) — визначний фізик і електротехнік, винахідник і громадський діяч.
92. Довідник з кліматології (нім.).
93. Фон Ганн Безольд «Про утворення хмар» (нім.).
94. Спрунг «Підручник з метеорології» (нім.).
95. Беббер «Практичний довідник...» (нім.). Беббер В. (1841–?) — відомий німецький метеоролог, директор метеорологічної обсерваторії в Гамбурзі.
96. Томас Робінсон (1793–1882) — астроном, директор обсерваторії в Ірландії.
97. Анемометр з півкулями (нім.) — прилад для метеорологічних вимірів.
98. Дудрович Степан (1861–1935) — греко-католицький священник.
99. Мова йде про дочку Філарета Бачинського (1834–1899) — пароха з 1863–1899 років у селі Кізлів Бережанського повіту.
100. Чубатий Григорій (1840–1932) — у 1871–1932 роках парох села Ступки.
101. Мардарович Олександр (1865–1904) — парох села Радча на Станіславщині.
102. Твердий з твердим роблять мур (італ.).
103. Кониський Олександр
104. Романчук Юліан (1842–1932) — визначний політичний і громадський діяч, педагог, журналіст, письменник, довголітній посол до галицького сейму і австрійського парламенту.
105. Дідицький Богдан (1827–1908) — галицький москвофільський письменник і журналіст.
106. Давидяк Василь (1850–1922) — священник, один з активних діячів москвофільської партії.
107. о. Савчинський Йосиф (1837–1910) — греко-католицький священник в в Єрмаківці.

- 108.о. Галіковський (1849–1907) — греко-католицький священик; у 1886-1907 роках працював священиком у Рожанці.
109. Дичків — село Тернопільського повіту. У 1890-1893 роках була збудована церква Преображення Господнього.
110. Подано рисунок рани на долоні.
111. Через рану на руці К. Устиянович не міг написати цього листа, тому він написаний чужою.
112. Постскрипtum та підпис зроблено рукою К. Устияновича.
113. Ягольниця — село Чернігівського повіту.
114. Колодницький
115. Розділяй і владарюй (лат.).
116. Чернелів — село Тернопільського повіту. На даний час інша назва — Чернелів Руський. У 1871-1922 роках був парохом Микола Михалевич.
117. Завалів — село Підгаєцького повіту. У 1855-1898 роках був парохом Дмитро Гузар (1816–1908).
118. Барвінський Володимир (1850–1883) — український письменник, критик, публіцист, редактор журналу «Правда» і газети «Діло», які виходили у Львові.
119. Платон Костецький (1832-1908) — публіцист. Редактор «Зорі Галицької». В 1880-их роках перейшов на польські позиції.
120. Левицький Кость (1859–1941) — адвокат і публіцист, відомий політичний діяч Галичини.
121. Наумович Іван (1826–1891) — громадський діяч і письменник, греко-католицький (згодом православний) священик; посол до Галицького сейму, організатор «Общества ім. Качковського».
122. Пану Мібесу вітання і поцілунок (нім.).

*Публікацію листів та коментарі підготувала
Віолета Чернієнко*

К. Устиянович.
Апостол Павло. Ікона з
Буцнівської церкви

К. Устиянович. Апостол
Петро. Картина в Бу-
нівській церкві

К. Устиянович. Блудний син. Настінний розпис у Буцнівській церкві

К. Устиянович. Ісус Христос розмовляє з самаритянкою. Настінний розпис у Буцнівській церкві

*К. Устиянович. Мойсей.
Настінний розпис у Буцнівській церкві*

*К. Устиянович. Нагірна проповідь.
Настінний розпис у Буцнівській церкві*

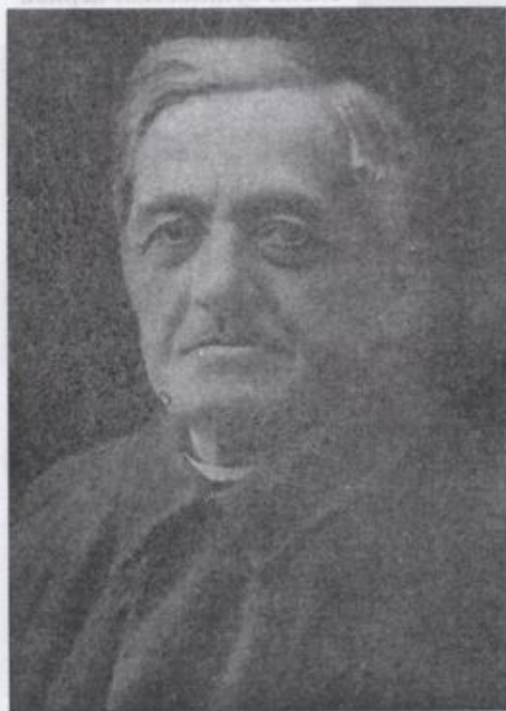
с. Буцнів. Меморіальна
дощка на будинку
Григорія

**К. Устиянович.
Св. Миколай.
Ікона буцнівської церкви**

**К. Устиянович. Голгофа.
Настінний розпис
у Буцнівській церкві**

*Могила о.Издора
Глинського*

о.Изидор Глинський

Доля Франтішка Ржегоржа

Іван Франко свій нарис «До історії чесько-руських взаємин», який уперше був опублікований чеською мовою в №4 журналу «Slowansky přehled» за 1901 рік, серед найвидатніших особистостей, котрі долучились до скріплення плідних чесько-українських зв'язків, при кінці статті зазначав: «Закінчу сей нарис згадкою про чоловіка, якого ім'я нерозривно зв'язане з історією чесько-руських зносин 1880-1900 років, — Франтішка Ржегоржа. Його передчасна смерть була для галицьких русинів, може, більшою стратою, ніж для чехів. Чехія дала нам в ньому не тільки розумного, невтомимого і різностороннього збирача-етнографа, не тільки пильного і тямучого посередника, що, знайомлячи чехів з нашим народом, не переставав також знайомити нас з чехами, їх письменством і їх високим та інтенсивним культурним життям. У Фр. Ржегоржі дала нам Чехія чоловіка з золотим серцем, повним високого ідеалізму, без сліду якої-небудь партійної доктрини, цілим серцем відданого службі одного високого діла — пізнання правди і домагання до її перемоги. Ржегорж письменник і учений забудеться, але пам'ять про Ржегоржа — чоловіка з його широкою дитячою душею, чоловіка, якого знала і любила вся галицька Русь, та пам'ять переливисте його писання».

І це не було перебільшенням.

І це була правда, як і є правдою те, що ця ж Галицька Русь ні тоді, ні пізніше, а тим більше в наш час, фактично нічого не зробила, щоб увіковічити це ім'я і засвідчити до нього велику повагу за те, про що писав Іван Франко. Так і ніколи в нас не було випущено найпростішого — бібліографії його праць. Нема опису його скарбів, зібраних по наших селах і які є зараз власністю Чехії. Нема або майже нема опублікованого українською нічого з того етнографічного матеріалу, що було зібрано ним. Нема українською мовою опубліковано зараз жодної зі статей, якими Франтішек Ржегорж знайомив світ з нами...

В епістолярній спадщині Івана Франка перша згадка про Франтішка Ржегоржа стосується 1887 року і саме того часу, коли Іван Франко як новий співробітник газети «Kurjer Lwowski» дістав відраження у Тернопіль, де була організована етнографічна виставка, на відкриття якої приїхав наступник цесаря Австро-Угорської імперії архикнязь Рудольф та яка була помітною подією в житті Галичини. Перебував у Тернополі Іван Франко з 26 червня по 7 липня

і свої кореспонденції з виставки під назвою «Wystawa etnograficzna w Tarnopolu» друкував без підпису у № 179, 180, 184 та 186.

Саме й тоді він вирішив на час своєї відсутності відправити дружину, яка була при надії, «на село» та «на свіже повітря». Тим селом і був Вовків, а точніше присілок цього села хутірещь Грабник, що розташувався між селами Вовків та Кугаїв, де господарювали сестра Франтішка Ржегоржа та її чоловік Людвіг Дошлий. «Напиши мені, моя голубочко, — писав тоді Іван Франко дружині з Тернополя, — як тобі гостилось у Ржегоржа, яке твоє здоров'я і проче. Я дуже журюся, щоб з тобою не случилось що-небудь таке. Бережись моє серденько!», а вже десь приблизно 20 серпня цього ж року, Іван Франко повідомляв М. Драгоманова зі Львова: «П [авлик] тепер на селі, близь Львова, у Ржегоржа, чеха, де перебуде з місяць або й більше, аж доки не прийдеться йому їхати в Краків. Він тепер засів до роботи про віча, до котрої Ржегорж хоче додати про чеські сучасні «табори». Опісля засяде до читалень, котрі підуть в другім томику «Наукової бібліотеки»».

Якраз у цей час Михайло Павлик дістав запрошення від сина відомого польського письменника Ю. Крашевського приїхати в Краків і впорядкувати архів та бібліотеку його батька. Однак цю поїздку довелось відкласти на невизначений час, бо мусив працювати над брошуркою, котра була написана ним разом з Михайлом Драгомановим. Вона називалась «Про віча. Зложив вкупі Д. В. і П. К. Видав Г. Р. Молодик» та вийшла у Львові 1887 року, але відразу була конфіскована поліцією. До цієї роботи Франтішек Ржегорж хотів додати деякі відомості про своєрідність проведення віч у Чехії у 1868-1871 роках. Ті віча називались «табори», бо проводились під відкритим небом на якійсь толоці, чи більшій площі. Вже віддавна планувалась до так званої «Наукової бібліотеки», яка під редакцією Івана Франка видавалась у 1887-1888 роках і згодом була перейменована у «Літературно-наукову бібліотеку», видати роботу Михайла Павлика про русько-українські читальні в Галичині, — і от на це все потрібно було часу і спокою, щоб здійснити задумане. Такого часу і спокою Михайло Павлик у Львові не мав, але знайшов його у Вовкові, дякуючи Ф. Ржегоржу.

Перший лист Івана Франка до Ф. Ржегоржа, датований 26 серпнем 1887 року, вперше був опублікований Петром Богатиревим разом з іншими листами Івана Франка до Ф. Ржегоржа у четвертій книжці збірки «За сто літ. Матеріали з громадського й літературно-

го життя України XIX і початку XX століття», що вийшла у Львові 1929 року. Ці мети автор публікації знайшов в архіві Народного Музею в Празі. Лист писаний латинськими буквами. Зміст його простий: «Шановний друже! Тільки сьогодні їду до Ш [ухевича] і прошу Вас завтра прислати по нас фіру, збираємось приїхати до Вас, коли буде погода».

Наведені листи лише підтверджують думку, що Іван Франко з Франтішком Ржегоржем був знайомий давно і не один раз бував у нього в гостях у Вовкові. Чи заходив на стару плебанію, де колись проживав із своєю сім'єю Микола Устиянович і де народився Корнило Устиянович, невідомо. На той час на приходстві жив інший священик і про те, чи був він знайомим Івана Франка, чи ні та чи була яка потреба заходити до нього, невідомо. Також невідомо, чи заходив він у стареньку вовківську церкву і чи не нищпорив там по старих паперах. Відомо, що його найбільше приваблював у цих місцях став на річці Зубрі, де міг порибалити та провести час у приємному та гостинному товаристві. Зрештою, цією гостинністю користувався не тільки сам Іван Франко, але й багато інших людей, в тому числі тут любив просиджувати Михайло Павлик і, як видно з наведеного листа, засиджувався тут довго.

Останній з наведених листів, в якому Іван Франко просить Франтішка Ржегоржа прислати за ним і, очевидно, за його сім'єю, яка на той час складалась з нього, дружини та сина Андрія, фіру, показує яким чином добирався до Грабника Іван Франко. Правда, це було лишень в окремих випадках. Здебільшого любив ходити пішки і одну таку мандрівку та пригоди, які трапились по дорозі, блискуче описав у спогаді «Володимир Самійленко (проба характеристики)», яку помістив у вигляді переднього слова до збірки Володимира Самійленка «Україні», що вийшла його стараннями у Львові 1906 року.

Сталось так, що Іванові Франку вдалось намовити Володимира Самійленка, який приїхав до Львова 1887 року, піти разом з ним до Вовкова, куди був запрошений Франтішком Ржегоржем. Вдалось загітувати на цю «прогульку», як стверджує Іван Франко, людей з десяток. Серед них був і польський поет Ян Каспрович, який разом з Іваном Франком у тому ж таки 1887 році став на службу до газети «Kurjer Lwowski».

«День був літній, гарячий; — запевняв у своїх спогадах Іван Франко, — на небі ані хмариночки. Та проте, вибравшись з львів-

ських мурів через стрийську рогачку, ми почули себе освіжені духом широких піль та лісів, що дрімали без вітру оподалік по обох боках шосе. Приходилось іти тим шосе; звісно, галицьким звичаєм, по обох боках шосе йшли самоправно утоптані стежки для пішоходів, та все-таки з запиленого шосе, чи то при переїзді якогось воза, чи й так собі з доброго дива, за подмухом якогось ледве чутного для нас вітерка вставали тумани куряви, немов наважилися по-своєму зробити нам дорогу приємнішою.

Я поневолі шукав очима Самійленка, що від якогось часу одставав від нашої шумної, балакучої та співучої компанії. На його лиці малювалася ціла трагедія. Воно було спотіле та посивіло від дорожнього пилу. Кожний туман, що, схопившись з шосе, так і біг, бачилось, навмисне йому наздогін, він міряв такими очима, як свого смертельного ворога, а його уста ледве чутно вимовляли якісь сердиті фрази.

— І яка нечиста сила підвела мене до отсеї дороги? — промовив він голосніше.

— Ну чи видав хто такого дурня? Що мав би полежати та пограти на гітарі, а я тут плентаюся та душуся в пиляці. Ні, ані кроку далі. Вертаю до міста, їй-богу, вертаю.

Я підійшов до нього і старався додати йому духу.

— Он уже недалеко Сокільницька коршма, — мовив я, — там спочинемо, дістанемо і горілки, і підметання, а відтам уже до Вовкова лиш рукою подати.

Він завагався. Не знати, чи всміхнулась йому ідея спочинку в тіні під розлогими каштанами, що отіняли перед типової галицької мурованої коршми в недалекім уже селі Сокільниках, чи ідея чарки та підметання, досить, що він якось знехотя прискорив ходу і порівнявся з рештою компанії. Але ще кілька разів я бачив на його лиці те саме трагічне вагання; повільний хід під сонячною спекою, все нові тумани куряви шохвилі знеохочували його до дальшого ходу, і він з глибини душі буркотів:

— Ні, бий мене сила божа, коли хоч кроком поступлю далі!

І поступав далі, підгонюваний то жартами, то заохотами товаришів.

Нарешті ми дійшли до коршми, розташувалися під каштанами, випили, закусили, заспівали, до чого так і манив вид широкого пустого поля, Сокільницької толоки, що з давен-давна стояла пустою «задля військової потреби»: бачите, тут відбувалися щороку

в червні і липні вправи артилерії. В різних місцях широчезної толоки стояли ще ряди синьо та червоно помальованих дощок, повіріжуваних на подобу вояків, що мали «маркувати» оборону або напади на артилерію; де-де були покопані рови з насипами, місця захисту для дійсних вояків перед грою артилерії; далеко-далеко, аж десь на зубрянській границі, виднілися високі, трапезоїдно прикросні насипи артилерійської «шайби» (мети, до якої стріляють) з її сигналами. Все це надавало пустій толоці вираз якогось незвичайного оживлення.

Сьогодні вправ не було, а то б нам довелось було вертати назад до Львова, бо в часі вправ ціла ся величезна площа обставлена вояцьким кордоном, який не пускає нікого задля небезпеки гарматних куль і шрапнелів. На наше щастя, показалося з оповідання коршмаря, що й завтра вправ не буде, бо артилерія дістала тридневий «рут» (з німецького rüh, спочиньте). Значить, і завтра вертатимемо без паради-канонади! Се заохотило нас, і, спочивши добру годину та покріпившися гаразд, ми рушили в дальшу дорогу. Тепер ми лишали ненависну шосе праворуч, а самі подалися вліво на «польську дорогу», не шутровану і не трамбовану, а від біди обкопану рівчаками, уїжджену колесами та де-де сильно пориту водотоками від літніх дощів. Перед нами стелилася зелена толока з типовими ще зеленішими купинами, де-де залюднена то рядами, то безладними групами синіх дощаних вояків. Тільки геть на краю обрїю манячів темною смужкою вовківський лісок, за яким у видолинку здовж річки Зубрянки тулилося невидне для нас село Вовків, мета нашої мандрівки. Та не пройшли ми й сто кроків, коли бачу, Самійленко став, повний якоїсь твердої рішучості.

— Ні, далі не піду! — промовив він.

— Що се вам, чому не підете? — запитав я.

— Далеко. Що се у вас за поле: йди, йди і все немов на однім місці стоїш?

— Як же на однім? Гляньте назад себе, як далеко вже коршма.

— Тото, що далеко. А перед нами як далеко! Не піду, ні за що не піду. Вернуся до коршми, діждуся якоїсь хури, що їхатиме до Львова, і поїду.

— Але ж гляньте, онде вже лісок недалеко, — заохочував я його.

— Що за лісок? Який там лісок?

Я показав йому темну смужку на краю обрїю.

— Се недалеко? Се ж десь на краю світу! — з розпукою мовив Самійленко. — І що се за лісок? Се не лісок, а якийсь очерет.

— Ні, — кажу, — се лісок, гарний лісок, ось ходить лишень!

— Ні, се очерет, і не дінде він, щоб я йшов до нього, — промовив Самійленко, сідаючи біля дороги. — От нехай він до мене прийде, коли йому цікаво! А мені не цікаво, і не піду.

Даремні були всякі вговорювання против сього українського стоїцизму. Та тут сталася несподівана пригода. Наші товариші, розбившись по толоці, почали знаходити відривки гарматних куль та товсті шматки шрапнелів, порозриваних набоями в часі вправ. Вони підіймали ті залізні шматки, що лежали в траві, придивлялися їм, складали їх до купи, бажаючи відтворити з них хоч одну цілість. Почалися пошукування по толоці, супроводжені веселими окриками. Самійленко зацікавився і подався й собі ж на толоку, шукаючи відломків. Нараз знайшов зовсім кругле і плоске денце зі шрапнеля, обломане з боків так гладко, що творило правильний кружок. Йому дуже подобалася ця залізна забавка, і, пригадавши собі, мабуть, свої хлоп'ячі часи, він почав «котькати» нею по дорозі. Пустить її котитися і сам біжить за нею, доганяючи. Впаде кружок у рів або в калюжу, він не жалує труду, добуває його звідтам і котить далі. І той самий стоїчний українець, що перед хвилиною сидів біля шляху і зарікався зробити хоч би крок наперед, тепер випередив нас усіх, зайнятий своєю забавою, бігав, гукав за своїм досить важким кружком із литого заліза, поки по якій годині такої праці разом з нами не опинився біля вовківського лісу. Він був увесь спотілий і задиханий від утоми.

— Ади! — дивувався сам собі. — Я думав, що й кроку не зроблю наперед, а через отеє покотильце аж ось куди забіг.

Всі зареготалися, і Самійленко й сам сміявся втішно. Потім розмахнувся ще раз і пустив своє покотильце котитися по дорозі. Воно побігло швидко, вдарилося о якийсь камінчик чи пеньок, скочило вбік і з розгону бовтнулося в рів, що тут у низині був глибокий і повний зацвілої води.

— Ну, тут йому й амінь! — промовив з резигнацією Самійленко і, вже не вагаючись, пішов з нами в дальшу дорогу.

Швидко ми опинилися у Вовкові, де нас радо прийняв Фр. Ржегорж, його сестра та шурин Дошлі. Пішли розмови, співи, далі поспіла вечеря. Другого дня хто з товаришів висиплявся, простягаючи натруджені ноги, інші подались оглядати село, а я з Каспро-

вичем і ще де з ким, позичивши старий волочок пана Дошлія, по-
далися в річку ловити рибу. Дошлі збудив у нас велику охоту.

— Там у вирку, — говорив він за вечерею, — є величезна
шука. Було їх дві, я бачив на власні очі. Повипливали наверх і грі-
лися на сонці — як здорові поліна. Отже, одну я вбив із рушниці,
а потім досягнув із берега гиялякою, а друга втекла.

Нам, запаленим риболовам, не треба було се два рази мови-
ти. Другого дня рано ми під проводом Ржегоржа рушили в похід.
До нас прилучився і Самійленко. Польовими стежками серед нив
уже майже дозрілого жита, пшениці, розцвілого льону та цвітучої
картоплі ми поспішали до «вирка». Дорога була не зовсім близька,
та серед такого раю природи і веселої розмови минула нам швидко.
Ось скінчилися ниви, пішла низина і на ній широка лука, мов за-
лив різнобарвних цвітів на тлі густої, соковитої зелені. Серединою
тої долини плила річка. Біля броду ми з Каспровичем передяглися
«до води», а Самійленко попробував у річці воду одним пальцем.

— Інтересно! — промовив він.

— Що вам интересно? — запитав я. — Бачити щуку, яку ми
зловимо тут?

— Е, ні, — відповів він. — Щуки ви тут не зловите. А от інтер-
есно, як то ви вbredете по шию в сю воду. Вона ж майже кринична,
така холодна.

І він мав ту чоловіколюбну сатисфакцію бачити, як ми, вліз-
ши в холодну воду, швидко посиніли, як качани на морозі, і хоч як
храбрилися, незабаром почали голосно дзвонити зубами та тря-
стися всім тілом, мов у лихоманці. Щоправда, се тривало коротко,
не довше десяти минут; стріча з великою щукою влила немов огню
в наші жили. На жаль, і тут Самійленко оказався пророком: великої
щуки ми так і не спіймали, не з власної вини, а з вини дрантivity
волочка. Се був старий, сильно перегнилий струмент: щука кілька
разів попадала в його матню, та за кожним разом показувала нам
свій широкий, як праник, хвіст і лишала в матні ще ширшу, на дві
долоні діру. Даремно ми зав'язували діру і знов лізли у вирок, що
декуди сягав нам буквально по самі вуха; щука, попавши в наш
волочок, знов робила свіжу діру і втікала. І ми, нарешті, з важким
серцем мусили покинути її, наново позав'язувати діри волочка та
обмежити свою захланність на дрібніші риби, щучки, окунці та
плотиці, яких і наловили доволі.

А Самійленко, поглядівши якийсь час на наші мученицькі міни та на марні зусилля в погоні за великою щукою, махнув рукою, вибрав собі гарне сухе місце серед цвітів на луці, поклався горілиць на траві та, захистивши голову від соняшного проміння розкритою парасолою, заснув з усім спокоєм чистого сумління.

Наловивши риби та лагодячися вже виходити з води, ми знайшли «курйоз природи»: на мілкому броді річки з каменистого дна її било джерело престуденої зоди з такою силою, що на спокійній поверхні річки творило немов кипучий прозорчастий стіжок, на якого дні у вирі кришталевої води ненастанно крутилися та підскакували зернята піску та дрібнєсенські річні раковини. Ми покликали й Самійленка поглянути на се явище. Він зацікавився на хвилю, поглядів на джерело, сказав своє звичайне «інтересно», а потім додав: «Байдуже», обернувся і, не дождаючи, поки ми попереодягаємось, потюпав стежкою назад у село.

Се не анекдоти, се всі мої особисті спомини про Самійленка. Більше нам не доводилось бачитися й досі, та я чував про його дальше життя — майже все анекдоти, подібні до тих, які розказано вище. Він прислав на мої руки вряди-годи свої вірші, що друкувалися в галицьких виданнях, писав мені іноді листи, не широкі, небалакучі, але повні дружньої щирості і простоти, як і його мова. Раз я підбив його навіть (се було в кінці 80-х років мин [улого] в [іку]) на те, що він згодився зладити збірку своїх віршів для надрукування її в Галичині. Він власноручно переписав сю збірку, дав їй титул «Україні» і прислав мені. На жаль, ся присилка трапила у мене на час безгрішшя і залягла в рукописі. Часть її ввійшла в його друковану збірочку «З поезій В. Самійленка» (Київ, 1890), а часть, видно забута автором, лишилася у мене в рукописі і тільки тепер, як несподіванка для самого автора, уперше появляється в друку».

Через багато років, вже при радянській владі, сокільницька толока стала львівським іподромом і на ньому вперше в історії України відправив Службу Божу Папа Римський Павло Іоан П. Давно — давно зникла і коршма, яка стояла неподалік великої автобусної станції на Стрийській вулиці. Місце, на якому вона стояла ще й досі незабудоване. Терням та бур'яном заросла й сама дорога, якою тоді з такими пригодами йшли мандрівники з Іваном Франком. Немає й ставка, в якому ловив щуку разом з Яном Каспровичем Іван Франко. Він був з правого боку, як в'їжджати у Вовків,

перед греблею на річці Зубрі. Нема млина. Нема греблі. Ростуть на тому місці лишень пишні верби. Висох і ставок, перетворився у звичайний пастівник із зеленою муравою...

Ні сліду з фільварку в Грабнику, де мешкав Франтішек Ржегорж. 1947 року він згорів дотла. На його місці тепер лежить одне неприбране досі румовище, поросле пасльоном та іншими кущами. Збереглись лише старезні липи, які були трохи молодшими від того часу, як тут був Іван Франко. Ще збереглась гарна галявина і кам'яне розп'яття, роботи майстрів з Демні, — і ті ж навколо прекрасні горби, на котрих й досі пасеться худоба...

Скільки разів ходив ловити рибу Іван Франко до Вовкова на той став, невідомо, але дякуючи спогадам сучасників, пристрасть до ловлі риби не покидала його до тих пір, поки перестав володіти руками. Правда й охочих ходити на рибу з ним було щораз менше. В основному вдавалось загітувати до цієї справи тільки новачків. Северин Паньківський, актор, що грав у різних театральних трупах, у тому числі й у трупі «Руської бесіди», у своїх спогадах, опублікованих тільки 1966 року в львівському журналі «Жовтень» оповів епізод, як Іван Франко намагався заманити на рибалку Миколау Вороного. «Франко, — писав С. Паньківський, — працював тоді у польській газеті «Kurjer Lwowski». Заходить якось Вороний до Франка в редакцію. Якраз був тоді там відомий польський поет Ян Каспрович. От Франко каже Вороному:

— А чи не мали б Ви охоти поїхати зі мною на рибу?

— Що? — аж підскочив Каспрович. — Ви з ним на рибу? Не-хай Вас Господь боронить! Та він вас замордує! Та там комарі вам с..., і я... об'їдять!

— А й справді! — каже Вороний. — Я з охотою».

За ловлею риби у ставку у Вовкові застав Івана Франка і відомий чеський художник, письменник і музикознавець Людвік Куба. «Переможні бої слов'ян на Балканах у сімдесятих роках минулого століття і одночасне зростання німецького зухвальства після підкорення Франції Пруссією, — писав він у цих спогадах, — ви-кликали відповідний відгомін у Чехії. Зі страху перед німецькою експансією і в надії на слов'янську силу піднеслось усвідомлення слов'янської належності, і в чеському культурному житті виринув ряд спеціалістів, які без будь-якого офіційного впливу присвятили свою увагу окремим слов'янським народам або їх групам. Це були ніби якісь приватні консули. Едуард Єлінек присвятив себе

полякам, Йозеф Голечек — сербам, Ян Лего — словінцям, Йозеф Тоужімський — болгарам. Проблеми галицьких українців захопили Франтішка Ржегоржа.

Я тоді мав на думці видати збірник пісень усіх слов'янських народів і, в разі потреби, поїхати самому збирати й вивчати необхідний матеріал. Коли через рік після своєї першої поїздки в Росію в 1886 році я вирішив поїхати в Галичину, написав про це Ржегоржеві, який тоді перебував у Вовкові під Львовом, і відразу ж одержав щире запрошення.

До Вовкова треба було їхати дві години від Львова. Сільські коники весело бігли рясно закуреним шляхом; ми їхали хвилястою місцевістю в південно-східному напрямі. На південний захід синіли темні пруги розлогих лісів графа Потоцького.

У визначений час ми досягли цілі. Перед нами виріс цілий гурт солом'яних стріх, перед нашими очима миготіли прутяні плоти господарств, входом до яких були складної будови ворота з лат, а також із солом'яними стрішками. Віз спинився у воротах у двір, що був найнятий швагром Ржегоржа у львівських домініканів.

Ржегорж уже поспішав мені назустріч. Його привітальна промова була коротка, зате обійми довгі. Відразу ж він мене повів до ставка в дворі.

Там, на березі, стояли дві постаті. Жінка сяяла в барвистому українському вбранні з вишивками на широких білих рукавах та в довгій темній оксамитовій безрукавці, голова була пов'язана хусткою. Поруч неї з високої трави витикався чоловік невисокого зросту, з широким солом'яним брилем на потилиці. Він був без жилета, і різнобарвна вишивка української сорочки цілком гармоніювала з палючим сонячним промінням. У руці він тримав гнучку лозинку і повертався до нас звільна. Поплавок, що плив на гладі води, в ту мить йому здавався важливішим, ніж ми обидва.

Це був Іван Франко з дружиною, вони гостювали тут у мого приятеля. Франко, якому тоді було щось за тридцять, хоч і мав головну роботу ще перед собою, вже належав до передових політичних та літературних постатей свого народу. Власне, літературний доробок у ньому саме зароджувався, але різностороння журналістсько-політична діяльність разом з частим ув'язненням забезпечила йому громадське значення, яке він завжди виправдував.

Зовні він не виглядав як українець: білявий, аж рудий, блідо-блакитні очі, що трохи ніби підтекли кров'ю. Кулясте, неповно-виде обличчя не здавалося здатним до усмішки, а рясні вуса не намагалися закрити стиснутих губ. Нахмурене обличчя являло образ його минулого, що вело його до соціалізму. Два відморожені пальці на нозі завжди нагадували йому про тюрму.

Він тяжко зносив поневолення і підлеглість свого народу, який одвіку змушений був боротися на два фронти: проти царської Росії і проти панської Польщі.

Таким 14 липня 1887 року я побачив Івана Франка, майбутнього класика української літератури та приятеля чеського народу. Збираючись кілька років тому до Львівського університету, він віз із собою переклад нашого Короледвірського рукопису, пізніше ж перекладав на українську мову Гавлічка-Боровського та Неруду. Порівняно рано його твори перекладались і на чеську мову. В 1892 році деякі його нариси були надруковані в «Hlasach z Chrudimska», а через рік у «Vzdělaváci bibliotéce českého studentstva» вийшов його твір «На дні». ««Slowanský přehled» в 1907 році опублікував зразки з книги поезій «Semper tiro»; ще раніше — в 1904 році — журнал познайомив чеських читачів з політичною діяльністю Франка в статті Р. Брожа «Probuzeni maloruskeho naroda». Вже тоді творчість Франка приймалася в Чехії з симпатіями та розумінням.

Однак я не їздив до слов'янського світу вивчати його болячки. Будучи з природи синтетиком, я горів прагненням обізнатися з багатою різноманітністю великої слов'янської сім'ї і поспішав пізнати незнайомих родичів, яких усіх заздалегідь полюбив. І донині в принципі я не змінив свого погляду. В різноманітності вбачаю не нещастя, а принадність, що зачаровує мене і може бути лише на користь суспільству. Отже, вислуховуючи з порозумінням скарги однієї сторони, я ніколи не міг зненавидіти другу. Та Франко цього від мене й не вимагав.

На жаль, він повинен був незабаром від'їхати.

На прощання Франко подарував мені недавно видану збірку своїх поезій «З вершин і низин».

Людвік Куба (16.04 1863 р., Подебради — 30 листопада 1956 р., Прага) ввійшов в історію слов'янської культури, як автор 16-томної «Слов'яни в своїх піснях». Він був фольклористом, письменником та художником. Його діяльність дістала високу оцінку у всіх слов'янських народах. Чи продовжилось це знайомство Івана

Франка з Людвіком Кубою, започатковане у Вовкові, — невідомо. Згадки про цього видатного діяча в епістолярній спадщині Івана Франка знайти не вдалось...

Спогади Людвика Куби про Вовків під назвою «На Галицькій Русі», були опубліковані у книжці «Людвик Куба про Україну», виданій Державним видавництвом образотворчого мистецтва та музичної літератури УРСР у 1963 році. В них подані перші враження від Вовкова, описи одягу селян, похорону, нотний запис плакальниці, а також вміщені чотири рисунки з Вовкова: «Церква у Вовкові», «Латинський костьолик у Вовкові», «Ворота до двору у Вовкові» та «Балабустове господарство у Вовкові», які доповнюють словесний опис села: «Перед нами, — писав Л. Куба, — з'явилося збігвище солом'яних стріх, обабіч нас миготіли тини навколо садиб, вхід до яких був через дощаті ворота теж із солом'яними дашками; Перед церквою стояли вози з нарядними парубками... Тутешні костюми дуже гарні і чоловіки імпазантно виглядають у своїх сірих кептарях, гаптованих синіми з червоною облямівкою орнаментами. Могутні постаті з довгим рівно підстриженим волоссям особливо зворушували в покірних ролях церковних прислужників». Людвик Куба разом з Франтішком Ржегоржем відвідали сусідній фільварок та головне лісництво, зауважуючи при цьому: «Найохотніше мій приятель ходив до уніатського священика пана Б [ажанського], великого музиканта і ще більшого русинського патріота, чарівна донька якого, убрана в чудовий народний костюм, залишилася для мого приятеля довго може й завжди, ідеалом».

Сказати коли і при яких обставинах Іван Франко познайомився з Франтішком Ржегоржем, важко. Як твердять біографи Франтішка Ржегоржа, прибув він у Галичину з батьками у Вовків, на хутір Грабник, де був фільварок сестер Бенедектинок і де батько був економом. Господарство сестер — монахинь було великим і складалось із 516 моргів орного поля, 91 морга лугів та городів, а також із 46 моргів пастівників та 138 моргів лісу. Монаша управа дуже прискіпливо ставилась до кожної витраченої на господарство копійки і вимагала суворої підзвітності, що й було основною причиною того, що попередній економ дуже швидко покинув дану роботу і, чесно сказавши, монахині довго шукали на його місце достойної людини. Жоден з біографів так і не привів ні імені його батька, ні матері та й основної причини, чому батьки Франтішка Ржегоржа, заможні селяни з Стежер (Стежер), що біля Градшу Кра-

льового в східній Богемії, ні з того, ні з сього вирішили покинути насиджене місце і піти шукати щастя у чужій і зовсім невідомій їм Галичині, яка, правда, славилась серед усіх провінцій монархії своїми неймовірними багатствами, на які з'їжджалися доробкевичі зі всього світу і намагались їх швидко покласти у свої власні кишені. Саме в Стежерах 16 грудня 1857 року і прийшов на світ Франтішек Ржегорж, а витяг з метрики його народження та хрещення у місцевому костьолі зберігається сьогодні в музеї Корнила Устияновича у Вовкові. Ще в дитинстві його спіткало горе. Внаслідок хвороби він став погано чути, але це не завадило йому закінчити 1877 року вищу реальну школу в Кралевому Градці і з батьками виїхати у Вовків. Так вирішила родина, бо знайти якусь пристійну роботу для приглухуватого хлопця вдома було важко, а тому нехай він допомагає у господарці на Грабнику.

«Такого сердечного приятеля, як Франтішек Ржегорж, — писав про нього Іван Белей у статті «Франтішек Ржегорж», опублікованій у №15 «Зорі» за 1891 рік, — Русини сьогодні другого межі Славянами мабуть не мають. Бували давніше, і нині надають ся посеред братних нам народів славянських люде щиро симпатизуючі з нами — признаючи нашу, перечену нам з відомих сторін, народність, прихильні нашому подвигненю національному, раді виробленю нашої мови і зростови нашої літератури, — але нам невідомий нині кромі Ржегоржа другий такий Славянин, що би так як він, можна сказати: за ціль життя поставив собі — студіювати ані нарід і як найвсестороннійше опізнавати з ним своїх земляків та збудити в широких кругах чеської суспільности щиро симпатію до нашої народности».

«Маючи так зблизька діло з нашим людом, Франтішек Ржегорж — продовжував Іван Белей, — сам дитина селянська, а до того уже з вдачі щирій, приязній, м'якого чутливого серця — полюбив цілою душею наш добрий люда, з его чудними тужливими піснями, з его гарними обрядовими звичаями, та і з его тяжким бідованем — постановив люда той описувати своїм землякам.

«Про люда руський, — говорив нам раз Франтішек Ржегорж, — знав я дещо з географії, котрої нас учили в школі. Не багато там було сказано, бо лиш тільки, що Русини — нарід сумирний та любуєть ся в пчолах... І я, дитина, зараз почув симпатію для того народу. Що-ж се — думалось мені — добрий мусить бути нарід, коли він кохаєть ся в пчілках!... І симпатія та, — мовив дальше,

— зроджена самохіть в хлопячому серці, була зовсім оправдана. Доля судила мені жити між тим народом та й пізнати єго, і я закохав ся в ньому, рад би єму, так сердечному а так нещасному, неба прихилити...»

Живучи на селі і стикаючись спершу з самим тільки простолюдем руським, — бо з інтелігенцією нашою запізнав ся аж згодом, — Фр. Ржегорж, не обізнаний поки-що з рухом і літературним і з житем суспільним Русинів, мусів з початку в своїй роботі письменничій обмежитись на фотографоване побуту людowego в тій околиці, де прийшлося єму проживати.

І так появились в першій половині 80-их років перші єго писання в ілюстрованих чеських часописях. Як нам Фр. Ржегорж оповідав пізніше, в Чехії не тільки радо прийняли єго роботу, і але ще її заохотили єго до дальшого труду, особливий же вплив на молодого письменника мала заохота від знаного патріота і діяча чеського — д-ра Грегра. Ми у Львові, мавши нагоду перечитувати чеські ілюстровані дневники, відразу зацікавились тим оригінальним якимсь Чехом, що почав займатись Русинами в цікавий спосіб — не так, як бувало в звичаю до того часу: перекладами на чеське Шевченка, Марка Вовчка чи Федьковича, — але очерками етнографічними, живими і вірними, мов фотографованими. Досить буде навести деякі заголовки тих очерків: Пан і селянин в русинському селі в Галичині — Прогулянка русинським селом — Русинський присілок — Русини в домашнім господарстві — З життя жидів між русинами — і т. д. Очерки ті сипались оден по другому, а з кожної стрічки і віяло сердечним теплом, горячою симпатією до бідного нашого люду. Ми почали звістки про ті очерки подавати в літературних вістях в «Ділі», а за кожний раз, пишучи звістку, бажало ся сердечно — побачити колись того Франтішка Ржегоржа і по братньому стиснути єму руку та сказати щире спаси-Біг! Не могли ми відгадувати, що рівночасно Фр. Ржегорж, перечитуючи на селі у священника *(на той час священником у селі був Олександр Горинович — Р. Г.)* кожду звістку про свою працю подану в «Ділі», щиро радував ся тим, що Русини звертають увагу на єго труд, і рівно ж думав про те, що слід би єму запізнати ся з львівськими Русинами. І увійшов Фр. Ржегорж між нас та й пізнав нашу громаду. Не можна було нам від разу не полюбити і не відчути приятеля нашого народу, — і він, бачить ся, полюбив усіх нас, бо частенько навідувався до Львова і за кожний раз радо загощував до Русинів, чи до дому

чи на «Руську Бесіду» — ділився з нами своїми гадками в справах загальних, а звичайно і привозив з собою нову свою роботу та, коли було треба, в дечім інформував ся. Знайомість з львівськими Русинами вплинула на дальшу літературну роботу Фр. Ржегоржа — як він сам признає — дуже добротворно. Він по змозі опізнався і з нашою літературою, з нашою історією і культурою — робота його сталась основнішою і всестороннішою. Він побіч етнографічних очерків — на котрі завсігди й досі найбільше намагає — почав подавати своїм землякам також вісти з нашої літератури і культури.

Годі нам наводити ось-тут всі писання Фр. Ржегоржа дотикаючі Русинів (се годилось би колись подати окремо) — єсть їх дуже багато. Нам досить буде навести лише ті часописи, в котрих він містив досі свої писання: *Svetozor — Zlata Praha — Osveta — Lada — Vesna — Kvetý — Hlas Naroda — Slovanski Sbornik — Prumyslove Listy — Lumir — Ruch*. Окрім того доставляє він Оттовому Народному Словнику [енціклопедії] статейки дотикаючі Русинів. Досі подав їх кількадесять до букви лат. «Се».

Та заслуга Фр. Ржегоржа для України — Руси не кінчить ся на одній его літературній діяльності. Він, рівночасно з писанем, заняв ся також заложенем в промисловому музею Напретків у Празі окремого відділу руського. Призбирав він там уже і багато замітних річей. В тій цілі їздив він по Галичині — і більшу подорож відбув у липни і серпни 1889 року враз із проф. Вол. Шухевичем по Гуцульщині, а ось і тепер знов пускавсь на цілий місяць в таку подорож, прибувши в тій цілі — з Чехії. Бо — сказавши до слова — перед роком Фр. Ржегорж приневолений був опустити Галичину і переїхати на жите до Чехії, під батьківську стріху в Стежерах. Приневолела ж его до сего тяжка недуга при взагалі не кріпкому его здоровлю. Все ж нам ще добре в памяти те сердечне прощанє нашої громади з покидаючим наш край приятелем нашим. На «Бесіді» дня 7 н. ст. червня 1890 р. зібралась поважна громада народовців і прибувшому на прощанє Фр. Ржегоржови вручила при відповідній промові д-ра Ом. Огоновського артистично виготовлену адресу з емблемами гуцульського промислу і з всякими типами галицько-руського люду. Тяжко-недужому аж сльози стали в очей із глибокого зворушеня, коли по розпрощаню на «Бесіді» наша громада явилась ще й на дворець побажати єму оздоровленя в лічничім заведеню в Рожнові на Моравії. При прощаню того дня

Фр. Ржегорж дарував товариству «Просьвіта» свою цінну чеську бібліотеку, котра нині, уложена в просторій шафі, красить салю засідань того товариства, а котру він узбирав головно з нагород за свої літературні праці. Фр. Ржегорж оздоровів в Рожнові, переїхав до Стежер, і там живе, віддаючись праці письменничій і безнастанно остаючи в найприязніших зносинах з Русинами, переписуючись і читаючи наші видавництва, словом: живучи духом з нами... Безперечно ж душа се бути найщасливіша для нього хвиля в життю, коли ось недавно загостили Русини з «Бояном» до Чехії, до «Золотої Праги», ба й до его родинних Стежер! Знаємо, як красно, як величаво вішала гостина наших всюди на чеській землі — львину ж пайку заходів в сьому ділі взяв на себе — Франтішек Ржегорж. Русини подякували єму гостинцем від себе — топірцем чудової гуцульської роботи — а на фотографічній групі Русинів, знятій на виставі в Празі (а котру також містить вивішений номер «Зорі») Фр. Ржегорж зовсім заслужено займає місце на переді в одному ряду з Наталем Вахнянином і Володимиром Шухевичем.

Признанє ж заслуг Франтішка Ржегоржа для нашої справи народної заявили Русини-народовці найкрасше торік на загальних зборах «Просьвіти» в Коломиї дня 16 н. ст. серпня іменуючи его почетним членом того свого найповажнішого товариства і мотивуючи надане єму сеї ночести тим, що він «посвятив молодий вік свій на пізнаванє нашого народу, его житя, его звичаїв та обичаїв, і написав багато цінних студій, з котрих світ ближше дізнавсь про Русинів...»

Не сумніваємось, що Франтішек Ржегорж і на будуще не перестанє ознакомляти своїх земляків з нашим сучасним житєм-бутєм, з нашою історією, літературою і культурою, та й на завсігди зістанеть ся ширим приятелем нашої народності, як ми щиро прихильні его народності і єму, доброму патріотови чеському і чесному Славянинови!»

Ця коротка стаття Івана Белея і стала основою всіх пізніших статей, писаних українською мовою.

Якщо судити тільки по листуванню між Іваном Франком та Франтішком Ржегоржем, то ініціатором знайомства став останній, а його перший лист до Івана Франка із 43 листів, які сьгодні зберігаються у фонді Івана Франка, що у відділі рукописів та текстології Інституту літератури ім. Т. Шевченка НАН України, датується 25 січнем 1885 року (ІЛ, ф. 3, № 1615, арк. 95-96) Іван Франко ще

був неодруженим і листи писані цього року Фратішком Ржегоржем до Івана Франка з Вовкова адресувались на вулицю Големб'ю, 9. Тільки двадцять із 43 листів, писаних до Івана Франка, вперше було опубліковано у збірнику «Зв'язки Івана Франка з чехами та словаками», яку впорядкували М. Мольнар та М. Мундяк та яка вийшла у Словацькому видавництві художньої літератури 1957 року.

Приблизно в той час і зав'язалось листування Фратішка Ржегоржа з багатьма іншими діячами української культури. Дивно, але в цьому листуванні Ф. Ржегоржа з багатьма кореспондентами, ніколи не згадується його батьків, а здебільшого згадується його швагер Людвік Дошли та сестра. Властиво у цих листах про Людвіка Дошлого говориться повсюди, як управителя мастки. Про батька і матір ні слова. Правда від того часу, коли Франтішек Ржегорж почав листуватись з багатьма українськими діячами культури, минуло багато часу. Перший з відомих листів Михайла Павлика до Франтішка Ржегоржа, датований 15 груднем 1887 року, закінчується словами: «Кланяйтеся сестрі Вашій і пану Ржегоржу. Бувайте здорові. Ваш щирій М. Павлик». З цього листа, який вперше, як і інші листи, у згаданій статті опублікував Петро Богатирев, зрозуміло, що коли б на той час у Вовкові були батьки Франтішка Ржегоржа, то він велів би кланятись і їм. Очевидно в живих на той час був тільки батько. Місцева легенда твердить, що таки у Вовкові померла мати Франтішка Ржегоржа і вона похована на старому цвинтарі. Однак віднайти її могилу нікому з теперішніх дослідників не вдалось ні на цвинтарі у Вовкові, ні в Кугаєві, де також хоронили також тих, хто помер у Грабнику.

Ясність у дане питання можуть внести тільки метричні книги. Село Вовків мало свій костьол і римо-католицька парохія цього села належала до львівського єпископства. Щорічні каталоги цього єпископства повідомляють, що навіть не відомо, коли в цьому селі було засновано костьол, але відомо достовірно, що він був дерев'яний і спалений під час татарського набігу 1673 року. Через три роки його відбудували завдяки старанням власника села Казимира — Станіслава Курдвановського. 1712 року костьол був реставрований і до його парохії належали римо-католики, крім мешканців Вовкова, ще й прихожани з Кугаїва, Милятич, Седлиськ, Товціва та Загір'я. Парохія була прибуткова, хоча кількість римо-католиків ніколи не перевищувала 500 віруючих і всі вони

мешкали по фільварках, які були в кожному зі згаданих сіл, приналежних до парохії у Вовкові. Після Першої Світової війни нова польська окупаційна влада порахувала, що село Вовків заслужило на кращий костьол. Про зовнішній вигляд старого костьолика можна судити з рисунку Л. Куби, зробленого 1887 року. Цей костьол був розібраний, а на його місці 1924 року був вимуруваний новий посвячений Марії Магдалині. Він був споруджений за проектом головного архітектора Львівського воеводства Б. Віктора і вважався зразком стилю «арт-деко».

При ритті фундаменту під костьол було виявлено яму, в якій було 80 стоячих скелетів. Їх було урочисто поховано на цвинтарі, а в селі поширилась легенда, що ці скелети належали людям, які загинули під час оборони села від набігу татарів 1673 року. Частина оборонців, твердила легенда, було поховано на горі Кульні в одну могилу, а мешканців, які заховались у костьолі, татари живцем закопали у велику яму, яку і виявили під час будівництва костьолу...

На мистецьку вартісність костьолу Марії Магдалини радянська влада, звичайно, не зважила, а тому тут розмістили склад мінеральних добрив, який і довів костьол до повної руйнації. Побитий зовні кулями, понищений їдкими хімікаліями всередині, розбитий до того ж місцевими та приїжджими воєвничими атейстами, оточений від світу високими деревами, з-за яких виглядає тільки купол, стоїть костьол у Вовкові, як нагадування про час, в якому ми жили...

Від того часу, відколи у Вовкові з'явилися Ржегоржі, пробощем (парохом) парохії був Франц Іваницький, який належав до воєвничих польських шовіністів. Він був 1815 року народження і висвячений в священничий сан 1840 року і від того часу осів у Вовкові. Був пробощем, як про це дозволяють судити каталоги, до Першої світової війни. Подальша його доля невідома. Відомо, що за свою діяльність був нагороджений орденом Франца Йосифа. Метричні книги костьолу збереглись у Центральному державному історичному архіві України у Львові у фонді 618 другого опису. Ці книги починаються 1816 роком (справа 871) і закінчуються 1913 роком (справа 2329). Книги дали достатньо вичерпну інформацію в багатьох питаннях, але сказати точно, коли у Вовків прибули Ржегоржі, на основі метричних книг, неможливо. Перша згадка про них стосується 1879 року і пов'язана з не вельми приємною подією. Сестру Франтішка Ржегоржа Марію та її нареченого Людвіка До-

шлого, який на той час був економом маєтку монахів Бернардинів у Могилянах, що в трьох кілометрах від Куликова Жовківського повіту, запросила бути хрещеними батьками незаконнонародженого сина служниця Анна Шейдера, дочка Йосифа і Марії Дініш. Новонародженого охрестили іменем Людвік — Антоній (ЦДІА України у Львові, фонд 518, опис 2, справа 2155, арк. 172). Хрещення та миропомазання здійснив Франц Іваницький, пробощ вовківського костюлу. В метричній книзі зазначено, що новонароджений прийшов на світ 8 липня 1879 року, а був хрещений наступного дня, тобто 9 липня 1879 року.

Даний метричний запис засвідчує, що на той час Ржегоржі вже були у Вовкові, а також і те, що Марія Ржегорж, яка опісля стала дружиною Людвіка Дошлого, на той час ще не була з ним одружена. На жаль, їхньому першому спільному хрещенику не судився довгий вік і він не прожив навіть одного місяця, бо помер від застуди 1 серпня 1879 року (там же, арк. 174).

Нада Влашкова, автор чеської монографії «Франтішек Ржегорж (1857-1899) ті його етнографічна діяльність», що вийшла у Празі 1999 року, стверджує на основі записів самого Франтішка Ржегоржа, який займався своїм родоводом і вивів його до п'ятого покоління, що Марія Ржегорж, яка народилась 12 грудня 1863 року 20 червня 1881 року вийшла заміж за Людвіка Дошлого, котрий був родом з Богемії і народився у селі Високе Мито. На жаль, метричні записи одружень у парохії села Вовків за 1881 рік в архівних документах відсутні і, очевидно, пропали, а тому на основі них встановити дати народжень наречених та хто свідчив їх шлюб, неможливо.

Як свідчить метричний запис у книзі новонароджених, первістком у молодого подружжя Марії та Людвіка Дошлих була дочка, яка народилась 5 квітня 1881 року, а була хрещена 21 липня 1881 року і названа іменем Марії — Францішки (там же, справа 2327, арк. 4). Про батька новонародженої записано, що він, Людвік Дошли, був сином Івана і Марії Бром і на той час був економом в Могилянах. Про маму, Марію Ржегорж, записано у книзі, що вона дочка Йосифа і Францішки Погль (Поглової), посесорів у Вовкові. Хрещеними батьками новонародженої були дідусь Йосиф Ржегорж і бабуся Францішка Ржегорж, посесори Вовкова. Не важко, порівнюючи два останні записи про народження незаконнонародженого Людвіка Антонія та законно народженої Марії — Францішки, дочки

Дошлих, дійти висновку, що Марія Ржегорж, сестра Франтішка Ржегоржа, одружилась з Людвіком Дошлим пізніше.

Наступний метричний запис, який стосується Марії та Людвіка Дошлого відноситься до народження їхнього сина Людвіка — Йосифа. Він народився 5 грудня 1882 року у Львові, проте був хрещений у Вовкові пробощем Фр. Іваницьким 31 грудня 1882 року (там же, справа 2327, арк. 7). Про батька новонародженого Людвіка Дошлого знову зазначено, що він посесор у Могилянах, а про батьків Марії Дошлої, Йосифа та Францішки Ржегоржів записано, що вони є посесорами Вовкова. Таким чином, відразу десь після одруження та народження першої дитини Марія Ржегорж поїхала жити до чоловіка, але все-таки вважала за потрібне хрестити своїх дітей у Вовкові. Хрещеними батьками для сина вони запросили Венцеслава Гануша, посесора сусіднього села Кротошина та Анну Ржегорж, неодружену сестру матері новонародженого.

Можливо хрещення сина Дошлих у Вовкові було викликане й тим, що захворіла мати і дочка вважала своїм святим обов'язком бути при матері, бо як свідчить метрична книга, померла мати 14 січня, а була похована 16 січня 1883 року перед самим греко-католицьким Йорданом. Поховали її на сільському цвинтарі у Вовкові (там же, справа 2155, арк. 14).

Вона мала лишень 46 років. У згаданому родоводі Ржегоржів зазначено, що Марія Ржегорж-Поглова народилась 4 червня 1836 року і була дочкою загородника на замку графа Й. Гарраха в Стежерах. 19 червня 1855 року вона одружилась з Йосифом Ржегоржем, котрий народився 27 серпня 1832 року і від молодих літ працював у маєтку графа. Після смерті дружини Йосиф Ржегорж вирішив передати управу маєтком та веденням великого дому на хуторі в Грабнику зятеві Людвіку Дошлому

Наступного сина Дошли назвали Йосифом — Георгієм. Він народився у Львові 31 грудня 1884 року, а хрещений у Вовкові тільки 25 листопада 1885 року (там же, справа 2327, арк. 14). Про батька новонародженого Людвіка Дошлого сказано, що він посесор Вовкова. Хрещеними батьками новонародженого були Іван-Ніл Галат, офіціаліст у Львові, та сестра матері новонародженої Анна.

5 квітня 1886 року в сім'ї Дошлих нове поповнення — народилась дівчинка, яку охрестили аж 26 грудня цього ж року і назвали подвійним ім'ям Катерина — Божена. У метричному записі (ЦДІА України у Львові. Фонд 618, опис 2, справа 2155, арк. 49)

зазначено, що батьки новонародженої посесори Вовкова. Хрещеними батьками були Іван — Ніл Галат, начальник лісництва, та Катерина Шестак, дружина Івана, власника дібр, тобто дідича. Звідки був той дідич метрика не вказує, як і не вказує якого лісництва пан Іван-Ніл Галат був начальником.

Пробош Іваницький з прізвиськом Людвіка Дошлого мав правдивий клопіт, бо в метричних записах він іменував його то Дошли, то Дошли, то Дошлий...

Нове горе й новий сум в родині: 6 липня помер, а 8 липня 1885 року був похований пробошем Фр. Іваницьким на вовківському цвинтарі брат Франтішка Ржегоржа Йосиф. Йому, як зазначає метричний запис, було 23 роки, хоча згідно з родовідним записом, він народився 6 жовтня 1859 року, тобто Франтішку Ржегоржу доводився молодшим братом (там же, справа 2155, арк. 39). Причина смерті, як записано у метриці, — конвульсії.

Після смерті сина Йосиф Ржегорж вирішив остаточно повернутись до Стежер, де й 1885 року одружився вдруге. Відомо, що його другу дружину звали Марією і з нею він мав три сини, один з яких помер коло 1892 року.

Трошки більше, ніж через рік, у родині Ржегоржів, нове горе. Від дизентерії 26 серпня померла, а 28 серпня 1886 року була похована дочка Йосифа Ржегоржа Анна Ржегорж (там же, справа 2155, арк. 45). Як твердить метричний запис, мала 30 літ. Згідно з родовідним записом, зробленого Фр. Ржегоржем, Анна була первістком у батьків і народилась 5 квітня 1856 року і була першою дитиною з п'яти дітей у сім'ї Францішки та Йосифа Ржегоржа. На рік молодшим за неї був Франтішек Ржегорж. Всі діти Йосифа та Марії Поглової були народженими в Стежерах. Наймолодшою, п'ятою, дитиною Ржегоржів була Францішка, яка народилась 4 листопада 1865 року і померла 27 березня 1867 року в Стежерах.

Таким чином, на час активних відвідин Вовкова Іваном Франком, його дружиною, Михайлом Павликом та іншими друзями Франтішка Ржегоржа у 1887 році з родини Ржегоржів там були був Франтішек Ржегорж, його сестра Марія, її чоловік Людвік Дошли та їхні діти Марія — Францішка, Людвік — Йосиф, Йосиф-Георгій та Катерина -Божена. Найстаршій Марії було на той час 5-6 роців.

Останній запис, який засвідчує перебування Ржегоржів у Вовкові — метрика народження сина Марії та Людвіка Дошлих Робер-

та — Ярослава, який народився 16 квітня 1889 року, а був хрещений пробощем Іваницьким 7 липня 1889 року (там же, справа 2155, арк. 67). Хрещеними батьками був офіціаліст зі Львова Іван — Ніл Галат та Катерина Шестак, про яку записано, що вона була дружиною Йосифа Шестака. Тільки і всієї інформації.

1 липня 1892 року метрична книга зафіксувала народження сина нового посесора Вовкова, Владислава Мошинського, сина Віктора Мошинського та Гонорати Яворської, і Марії, дочки Леопольда Терлецького та Людвіки Городиської. Сина назвали Йосифом, а хрещення його відбулось 21 серпня 1892 року (там же, справа 2327, арк. 150) Він не жив довго і, як зазначено у тому ж записі, 9 березня 1893 року помер.

Таким чином вже на той час Ржегоржів у Вовкові не було.

В листі до Івана Франка від 22 січня 1894 року з Праги Франтішек Ржегорж, згадуючи Вовків і ті часи, коли він там мешкав, пригадуючи пісню, в якій жаліється за часом з молодих літ, котрий Дністром поплив, писав: «Милі приятелі, витаю між Вами, адже це були найкращі хвили, коли ми жили в Вовкові. Часом той щем за минулим, ніби хоче розірвати моє серце. Поміж ваших людей я прожив ряд незабутніх хвиль. Повторюю, прожив поміж ваших безконечно добрих, гноблених і як великодній баранчик терплячих людей, ті щасливі хвили. Ох, як я бажаю цьому народові долі і ще раз долі, а разом з тим хотів би залишок свого жебрацького життя провести також з ним. Моя дорога мама, брат з сестрою тліють на вовківському кладовищі, про що я з пієтизмом писав у Svetozori. Мені не судилось, щоб ваші люди насипали і наді мною могилу...»

Знайомству і дружбі між Іваном Франком та Франтішком Ржегоржем початок поклали не тільки те, що в обох були спільні зацікавлення, скільки те, що Франтішек Ржегорж бажаючи ознайомити чеську публіку з сучасною українською літературою, часто перекладав статті Івана Франка чеською мовою і публікував їх у чеських виданнях. Вже 1885 року він переклав статтю Івана Франка «Руський театр в Галичині», яка була написана по-польськи і опублікована вперше у №29 варшавського тижневика «Prawda» за 1885 рік, і свій переклад опублікував під назвою «Виникнення і розвиток русинського театру» у першому номері празького журналу «Slowanski sbornik» також за 1885 рік.

Це й послужило приводом для того, щоб Іван Франко, маючи намір у «Зорі» познайомити українського читача з найвидатніши-

ми представниками слов'янських письменників, попросив Франтішка Ржегоржа написати статтю про Святоплука Чеха і розпочати тим самим задуману серію статей під назвою «Очерки із історії слов'янських літератур». Публікацію статті Франтішка Ржегоржа «Святоплук Чех» розпочалась у першому номері і закінчилась у шостому номері «Зорі» за 1886 рік. Відразу за цією статтею у сьомому номері цього журналу за 1886 рік йшла стаття із даної серії Івана Франка «Юзеф Богдан Залеський». В статті «Нова чеська література і її розвій», яку Іван Франко опублікував у «Літературно-науковому віснику» 1899 року, він дуже високо оцінить цю статтю Франтішка Ржегоржа. Правда, що похвалу вже Ф. Ржегорж не почув.

Саме із написанням статті «Святоплук Чех» і пов'язаний початок активного листування Івана Франка з Франтішком Ржегоржем. Один з листів того часу, датований третім лютим 1885 року показує, що Іван Франко вже був добре знайомий з Франтішком Ржегоржем. Просив у цьому листі, щоб Іван Франко допоміг йому роздобути річники «Правди» з 1868 і 1872 року, а також «Вінок русинам на обжинки». Ці видання йому край потрібні, бо пише він для чеських видавництв своє дослідження про Маркіяна Шашкевича. З 1885 року відомий ще один лист до Івана Франка. Франтішек Ржегорж просить вислати до Праги за вказаною адресою один екземпляр «Зорі» для того, щоб серед чехів розрекламувати це видання і збільшити інтерес до української літератури, яку журнал гідно представляє.

Вже на початку 1888 року стосунки між Іваном Франком та Франтішком Ржегоржем були вельми приятельськими і це засвідчує лист до нього від 6 лютого 1888 року. «Пані Лешова, — писав у ньому Іван Франко, — прислала нам книжку і при тій Ваші фотографії. Ми дозволили собі взяти одну до свого альбому, так, як Ви нам обіцяли». Хто така пані Лешова невідомо, але відомо, що світлина Франтішка Ржегоржа відтоді потрапила у сімейний альбом Франків, який сьогодні зберігається у Львівському літературно-меморіальному музею Івана Франка (№ 173 мем.). В цьому ж альбомі зберігається світлина дещо пізнішого часу. Саме така, яка була опублікована в журналі «Зоря» 1891 року і яка ілюструвала статтю Івана Белея про Франтішка Ржегоржа. На звороті її автограф Фр. Ржегоржа: « На пам'ять. 17. VI.» — і підпис Ржегоржа. (№ 174 мем.). У основних фондах музею зберігається ще одна світлина Фр.

Ржегоржа така ж, як опублікована в «Зорі» з автографом по чеськи: «Великому приятелю руського народу з любовію, приклинно Франтішек Ржегорж». Проставлена й дата: 30/8 1897 року. Світлина придбана музеєм від колекціонера з Івано-Франківська П. Арсенича. Кому її подарував Франтішек Ржегорж — невідомо. Всі фотографії зроблені в фотоательє Langhaus в Празі.

Очевидно, не тільки з міркувань наукового характеру та визнання високого авторитету як знавця історії української літератури, а й виходячи з розуміння важкого матеріального становища Івана Франка, Франтішек Ржегорж рекомендував його редактору так званого «Оттового наукового словника» Йозефу Коржану для написання цілої низки статей, які мали дати чеському читачеві уявлення про розвиток української літератури, її основні проблеми та представити найяскравіших її представників. Оскільки в словнику друкуються статті чеською мовою, то Франтішек Ржегорж пропонував Іванові Франку свої послуги перекладати його статті на чеську мову при умові, що той буде писати текст латинськими літерами. Цей своєрідний лист — запрошення Франтішек Ржегорж відправив Івану Франку з Вовкова 3 березня 1888 року і просив у ньому Франка, чи він згодиться на дану пропозицію. 13 березня 1888 року Франтішек Ржегорж повідомив Івана Франка в листі з Вовкова, що він вже написав рекомендаційного листа Йозефу Коржану про Івана Франка як людину енциклопедичних знань. І справді невдовзі Іван Франко дістав запрошення до співпраці від Йозефа Коржана. «Шановний пане редакторе! — писав Іван Франко у листі до редактора від 15 березня 1888 року. — Запрошений моїм приятелем Франтішком Ржегоржем до співучасті в опрацюванні нового чеського «Наукового словника», спішу переслати Вам кілька невеликих статей, які стосуються української літератури і культури. За дорученням п. Ржегоржа я написав їх польською мовою. Якби Ви бажали ширше представити літературу, історію, культуру і етнографію русько-українського (малоруського) народу, то я міг би організувати для цієї мети роботу, залучаючи до неї знайомих мені українських істориків, етнографів, лінгвістів і літераторів (маю на увазі передусім п. Антоновича, Драгоманова, Науменка, Житецького, Волкова, Павлика, Терлецького, Олесницького, Кобринську), і думаю, що ми зуміли б цю частину нового словника представити набагато краще, ніж це мало місце в словнику Рігера. Важливо те, щоб шановна редакція в слов'янських питаннях твер-

до дотрималася думки, яку з честю відстоював п. Єлінка, а саме — рівноправності (поки що в ділянці думки, культури, науки і літератури) всіх слов'янських народів, і дозволила кожному з них виступити перед слов'янським світом з усім тим, що він створив і що він має позитивного, гуманного, прогресивного. На цьому ґрунті настане найшвидше і найпевніше загальне порозуміння. Чекаючи на швидку відповідь (прошу писати по-чеськи), додаю ще, що цими днями я вишлю подальші невеликі статті «Александров — до Антонія». У випадку, якби мої праці були прийняті, я просив би вислати перші зошити словника, з тим щоб я міг подати про них замітку до «Кур'єра львовського», з яким я співпрацюю, а також «Prawdy», «Głosu», «Kraju», «Kwartalnika historycznego» і «Киевской старини», в яких я працюю кореспондентом». Статті у цьому виданні Іван Франко підписувава «F — ko».

Як свідчить лист до Михайла Драгоманова від 19 березня 1888 року, Іван Франко справді хотів до видання цього словника залучити якнайширше коло українських вчених, в тому числі просив взяти участь й М. Драгоманова, в цьому ж листі поділився своїми планами щодо майбутніх словників, які хотів представити чеським читачам: « У Празі, — писав Іван Франко, — почав виходити накладом Otto новий словник научний. Редакція його звернулася до мене з проською єднати співробітників для сього словника між українцями, котрі писали б про укр [аїнську] літературу, культуру й етнографію. Поки що я думаю, що для Галичини крім Ржегоржа, мене, Павлика, Остапа і ще декого з молодих (Коц [овський] відказався, обурений тим, що запросини не надійшли до Огоновського!) не треба буде нікого. Звертаюся до Вас з проською — взяти на себе Україну. Іде о то, щоби давати коротші замітки про поодиноких писателів і лиць історичних, про поодинокі важніші в історії і культурі місця, ріки, гори, пам'ятники і пр., а також обширніші огляди в статтях таких, як «Україна», «Козаки», «Думи» і т. ін. Словник сей обчислений на великий розмір — зошитів около 300. Щомісяця виходить 3 зош [ити]. В дотеперішніх трьох зошитах є статті від А — Асія (стор. 144). Мені здається, що сотрудництво при сьому словарі не займе Вам багато часу, а все-таки дати може і Вам, і ще декому при Вас хоч невеличкий, та регулярний заробіток. Як самі побачите, діло се не енциклопедія Ерші і Грубера, не вимагає статей учених ані дослідів оригінальних, а більше коротких, зжатих заміток. Я на перший раз дав від себе статейки про Афанасьєва-

Чужбинського (1 стор. письма), по Петрову, далі про маляра Алімпія по Патерику і Яковлеву, про Айталевича (Вітошинського), писателя гал [ицького], і про будівничого Алексу (по Костомарову і Іловайському). Такі самі короткі замітки дам про обох Александрових (Олельковича і сучасного), трохи довшу річ зладжу про Ангеловича, а з Петрушевича повикопую про єпископів Антоніїв, котрих у нас було пару штук. Остап і Величко займуться географічними речами, а Вас я просив би для букви А наразі о ширші замітки (коли треба) про Антонія Печерського, Антоновича, «Акти Юго-Зап [адной] России» і «Архив», видаваний в Києві. Коли крім сього найдете ще дещо на літери Ав — до Ант., то будьте ласкаві або нам вказати, або самі написати. Далі, здається мені, треба би було докладніше обробити: «Апокризис», «Апокрифи руські», не знаю, чи є і чи стоїть оброблення южноруська «Александрія» — і т. ін. Про «Адельфотес» написав Ржегорж за Огоновським. Коли буде Ваша воля взятися до сеї роботи, то будьте ласкаві сповістити мене, що б я міг завідомити редакцію, щоби вислала Вам видані досі випуски «Словника». Свої замітки прошу присилати на мої руки, тут ми їх переведемо і зашлемо в Прагу. Я дуже бажав би, щоб Ви не відшуралися сеї роботи, а коли змога, притягли до неї й ще кого з Ваших знайомих».

Намагався Іван Франко залучити до роботи в словнику й Федора Вовка. Запросив його через М. Драгоманова і пояснив у листі від 16 квітня 1888 року, що собою являє ця праця: «З словарем Otto діло ось яке. Спеціального проспекту він не видав, і діло його, хоч заложене на великий розмір (300 зшитків по 4 листи кожний), все-таки здається мені більш книгарським ділом, ніж науковим. Та проте редактор його д. Коржан просить писати коротші або й довші звістки: про писателів, артистів, лиця історичні, важніші місця, пам'ятники історичні і культурні. Досі вийшли 4 зшитки А — АДЕ. Коли б ласка Ваша була писати туди, то я просив би Вас в короткому часі (до місяця, абощо) ось про які статті: Акти, Антонович, Андрусівський трактат, Антоній Печерський, Антропология України, Ахтирка. Статті такі, як про Антоновича, антропологию і пр., повинні бути трохи довші — границі видавець не кладе, хоч по економії цілого міркую, що біографії можуть обнімати 1-2 сторони друку (в два стовпці, формату лексикона), а статті про моменти історичні і культурні, про стан певної науки і проч. можуть бути і вдвоє, втрое або й четверо довші. Думаю, що такі статті, як Украй-

на, козацтво, Хмельницький, Шевченко і т. і., можуть обнімати хоч і по два листа друку.

До співроботи в сьому словарі я запросив Остапа і ще одного молодого географа, Величка. Думаю, що нас чотири, числячи сюди й Вас, можемо постачити часть українську так, що не будемо мати встиду перед прочими слов'янами.

Щодо гонорару, то Ви будете мати діло з самим Otto. Платити він платить і то зараз по видрукованні статті, але скільки платити, сього ще не знаю. В усякім разі я міркую так: послати кілька статей, хай надрукують, а коли б гонорар показався несхожий, то можна буде або поторгуватися, або й відступити. Я з свого боку торгуватися не буду, а запитувати редактора про гонорар, заким ще до діла дійшло, було якось ніяково.

Щодо того, як писати, то зробіть ось як: пиштіть по-українськи і присилайте до мене, а я перекладатиму і посилатиму в Прагу». Ф. Вовк прийняв запрошення і написав всі запропоновані статті, крім статті «Акти», посилаючись на те, що тут, в Парижі, де він зараз живе не має під рукою необхідного матеріалу. Як свідчить лист Івана Франка до Йозефа Коржана від 28 травня 1888 року, він вислав одерждані від Ф. Вовка статті для словника. Видавець Ян Отто протягом 1888-1909 років випустив 28 томів загаданого словника.

Сам Францішк Ржегорж для Оттової енциклопедії написав біля 255 статей з галицької тематики. На жаль, співпраця з енциклопедією припинилась через смерть дослідника на томі, що містив статті на букви «К — L». Статті в енциклопедії різні за розміром та характером. Найбільше статей стосується видатних українських діячів, в тому числі його перу належать статті про П. Гулака -Артемовського, Олександра Бахмінського, Гедеона Балабана, Лазара Барановича, Володимира Барвінського, Осипа Барвінського, Олександра Барвінського, Порфирія Бажанського, Івана Белея, Памву Беринду, Костя Бобикевича, Осипа Бодяньського, Григорія Цеглинського, Юліана Целевича, Василя Чайченка, Марусю Чурай, Олексу Довбуша, Антона Добрянського, Петра Дорошенка, Михайла Драгоманова, Миколи Дутчака, Осипа Федьковича-Гординського, Івана Франка (1,5 стор.), Гната Галку, Якова Гаватовича, Леоніда Глібова, Якова та Івана Головацьких, Григорія Граб'янку, Євгена Гребінку, Михайла та Миколу Ханенків, Василя Ільницького, Григорія Яхимовича, Євгенію Ярошинську, Степана Качалу,

Карпенка-Карого, Наталію Кобринську, Ольгу Кобилянську, Григорія Кониського, Олександра Кониського, Захара Копистянського, Ольгу Косач, Ларису Косачівну (Лесю Україну), Сильвестра Косіва, Івана Котляревського, Марка Кропивницького, Соломію Крушельницьку, Квітку-Основ'яненка, Юліана Лаврівського та ін. Тих імен — 87. Другу значну частину становлять описові статті, котрих 43 одиниці, географічного характеру: «Бескиди», «Буковина», «Галичина», в яких ввів у обіг українську термінологію і тішився з того. Бо, як писав у листі до В. Шухевича про статтю «Бескиди», «тільки тепер наші географи будуть мати ясність щодо Карпат». Ще один великий розділ статей в енциклопедії, написаних Франтішком Ржегоржем, про українську історію та культуру, народну ношу та прикраси. Так вже вийшло, що в енциклопедії, завдяки Ржегоржу українських народознавчих статей виявилось значно більше, ніж статей, присвячених чеській етнографії і фольклористиці. Після смерті Ржегоржа кількість статей, присвячених українській тематиці різко впала. Це був справжній подвижницький вчинок зачарованої Галичиною людини з чужих сторін. Чогось подібного для української культури не зробив ніхто з чужоземних вчених...

Оттова 29-титомна енциклопедія, що була третьою за часом видання чеською енциклопедією, досі не втратила свого наукового значення і тому зовсім недавно була перевидана. Певну кількість статей для Оттової енциклопедії написав також Іван Франко. Дослідники називають цифру сім. Як повідомляв Франтішек Ржегорж Івана Франка в листі від 25.10.1888 року, його, Франкові, статті для енциклопедії перекладав поет Фр. Квапіл.

Того 1888-го року Франтішек Ржегорж вимушений був виїхати на лікування і скористався цією нагодою, щоб залучити щораз більше симпатиків українській справі серед відомих чеських діячів культури, а водночас відкрити двері багатьох видавництв перед українськими письменниками.

Невеличке містечко Рожнів у Моравії, яке розкинулось у мальовничій місцевості у долишній частині річки Бечви у підніжжя гори Радгост, славилось своєю кліматичною станцією, яка, як писали і рекламували тодішні довідники, була вигідно обладнана, а тому тішилась популярністю у хворих, які терпіли на ревматичні хвороби, а також хотіли вилікувати легені. Особливо тут славились курації жентицею. Хворі на легені її пили, а хворі «на кості» приймали ванни з неї.

Приїзд Франтішка Ржегоржа в рідні краї додав йому наснаги не тільки перебороти важку недугу, але й додав охоти до ще більшої праці. В листі до Івана Франка від 28 серпня 1888 року він навіть жартує, що одужав настільки, що почав оглядатись за дівчатами, яких ще донедавна в його селі, де була господарська школа, ще досить багато, але тепер всі роз'їхались у різні куточки краю.

Він тишився, що в краю запанував добробут внаслідок доброго врожаю цукрових буряків. Цей врожай дав можливість селянину з півморгу заробити 170 злотих прибутку і це при загальному падінні в краю цукроваріння. Всюди будуються нові кам'яниці, зникає стріха, зникає вбогість житла. І як тут не радіти з такого «покроку», тобто поступу.

Так, він вже тут говорив про Івана Франка з д-ром Столбом, чеським драматургом, з Й. Фріцем, з яким познайомився на урочистому відкритті пам'ятника Божені Немцовій в Чеській Скалиці, а також з Павлом Албером, редактором «Ратібора» в Градці Кральовім. Краше самопочуття, — писав, — дозволяє йому в другій половині вересня поїхати в південну Чехію, а відтак у Відень. Редактор «Літературних Листів» та «Весни», пан Длугий, запропонував йому у популярній «Моравській бібліотеці» видати збірку праць з українського фольклору та етнографії. Як порадив би Іван Франко назвати її? «А щодо мене, — писав у цьому ж листі, — то відважуюсь стверджувати, що галицькій Русі залишусь вірним на ціле життя. І це не лише симпатія, яку я відчуваю до Вас всіх, до Вашого люду і до Вашої рідної землі, ні, це правдива любов, яка єдина, мабуть, тримає мене при житті, яка робить мене гордим». Тільки щирому приятелю і людині, якій вірив, міг написати Іван Франко відповідь на цей лист, якої датованай 9 вереснем 1888 року.

«Дуже мене утішило те, — писав Іван Франко, — що Ви пишете про чехів і про їх розвій, — щасть Боже вам усім, поступайте і розвивайтеся, може, то і ми коли-небудь зможемо вашим слідом піти. Та коли-то те буде! Наші верховодники ані не думають допомогти народові, а думають хіба об тім, щоб його ще більше обідрати. Ну, та се така стара і погана пісня, що не хочу Вам її співати, щоб Вам не псувала доброго гумору в ріднім краю. Дуже мене врадувало й те, що Ви пишете про план видання Ваших писань про Галицьку Русь; книжка та була би цінною не тільки для чехів, але і для нас, русинів, задля згромадженого в ній цінного матеріалу, на який з нас, русинів, нелегко хто-небудь здобудеться. Загалом

наші люди не вміють ще працювати, бояться думки і роботи, то, здається мені, є наше найбільше нещастя. І в літературі, і в науці, і на всякім іншій полі маємо досить людей спосібних, але, на біду, мало маємо таких, котрі би вміли свою спосібність використати як треба для народу, а хоч би й для себе самих».

Якраз тоді Іван Франко і «молоді радикали» видали перший номер журналу «Товариш», тому й просив Фр. Ржегорж повідомити про цей вихід чеського читача, а одночасно запрошував і його, і товаришів з Чехії до співпраці. Для цього є привід. «У 1-м н [оме]рі, — писав Іван Франко, — найдете переклад двох епіграм Гавлічкових, а в другім н-рі думаю дати переклад його «Тірольських елегій», котрий, власне, нині я скінчив, і думаю, що хоч трохи свободний, все-таки буде досить вдатний. Чи не були б Ви такі добрі написати для нас коротеньку біографію Гавлічка, котра би пішла таки до 2-го н-ра разом з листом Г [авлічка] до Палацького з Бріксена як пояснення до «Тірольських елегій». Біографія повинна б бути не довша як 4 піваркушика друкованого, бо наше письмо дуже мало має місця. Подайте нам також адреси деяких чеських писателів і патріотів, котрим би ми могли 1-й н-р на оказ вислати».

Другому номеру «Товариша» не судилось вийти і журнал на цьому припинив своє існування. Дев'ять «Тірольських елегій» під назвою «Світи місяченько» Іван Франко опублікував аж 1894 року у своєму журналі «Житє і Слово», а 1901 року він видав свої переклади творів Гавлічка-Боровського окремою книгою під назвою «Карел Гавлічек-Боровський. Вибір поезій. Переклад Івана Франка». З житєписом Гавлічка». Житєпис допоміг йому свого часу скласти Фр. Ржегорж. «Подаючи українсько-руській громаді, — писав у вступі Іван Франко, — перекладом отсей вибір Гавлічкових поезій, я бажав би вкріпити у неї ту думку [...], що розвій національності мусить іти невідлучно з розвитком свободи думок і свободи політичної; що голосити себе поступовцем, радикалом чи соціалістом і рівночасно ігнорувати або душити розвій якої-небудь національності для якихось «вищих, загальніших ідеалів», значить завдавати брехню тій поступовості, тому радикалізмові чи соціалізмові; що нація, котра в ім'я чи то державних, чи яких інших інтересів гнобить, душить та спиняє в свободнім розвитку другу націю, копле гріб сама собі і тій державі, якій нібито має служити те гноблення. А обік тих загальних поглядів, що так і сяють із кожного рядка Гавлічкових писань, я бажав би вчинити українсько-

руському народові близькою, рідною й саму постать Гавлічка, такою ж близькою й рідною, як єсть вона для кожного чеха.

І нехай буде мені вільно закінчити отсю передмову одним побажанням. Гавлічкові поетичні твори досі, скільки знаю, не перекладені на інші слов'янські мови — з виємком деяких поодиноких поезій. Може, отсей українсько-руський переклад буде, як-то кажуть, «щасливий на руку» і зробиться початком розповсюдження тих перел гумору і сатири всюди, де се... можливе. І щоб ми дожили тої пори, коли Гавлічкове ім'я буде звисне і дороге всім слов'янам, як ім'я одного з чільних борців слов'янського відродження, одного з найясніших і найсміливіших умів Слов'янщини».

Свою любов до українського народу Франтішек Ржегорж хотів закріпити одруженням з українкою. Проте тут мав якнайменший успіх. Він спочатку мав намір зв'язати свою долю із Неонілою Лопатинською. «Мушу Вам, — писав з приводу цього Михайло Павлик до нього в листі від 30 жовтня 1888 року, — не знаю вже котрий раз сказати, що пора Вам на старість мати розум: вона може і душевно гарна, тільки коли Вас не любить, то з Вашого боку зовсім резонно єї забути, а з єї боку чесно, що не люблячи вас, не хоче за вас йти; чи може хочете, щоби потім любила другого та пропала морально?! Хто кого любить, то такого ніколи не забажає, знаючи, що «на милованя нема силованя».

Замість фотографії Неоніли, яку просив вислати йому, Михайло Павлик вислав «Словар» Є. Желехівського і радив: «найдіть собі жінку чешку і приїздіть назад сюда». Невдовзі погляди Михайла Павлика на одруження Франтішка Ржегоржа змінились. «Ви, — писав він йому 24 грудня 1888 року, — колись просили мене, щоби вам найти жінку — русинку. От я посилаю Вам єї фотографію. Це наша писателька Міхаліна Рошкевич, що між иншими написала в «Вінку» «Таку вже Бог долю судив», котру напр [иклад] Драгоманов ставить найвище з усього «Вінка». Вона не богата й не дуже гарна, та за те прекрасной душі й серця знаменита господиня і певне буде примірна жінка. Я сам думав з нею женити ся, та на лихо залюбив ся перше в другій, тай тепер не можу так скоро забути, бо знаємо ся віддавна (ще від 1876 р., коли була малою дівчиною). Коли ж пристанете, то напишіть також, що думаєте з собою робити, т. є. коли вернете в Галичину і де думаєте наймити державу тай яку? Вона, кажу Вам, що небогата, бо сирота. Та має готовими грішми 1000 злр., окрім розумієся гардероби. Вірте

міні, що не в грошеш діло, — котрі й скоро підуть, — а в газдині, котра буде вам усе вестиме сама і певне більше придбає, ніж яка непотрібка з тисячами злр. Того буде Вам помічна в Вашій роботі про гал [ицько] р [уський] нарід, бо добре знає мову і нарід.

Тільки, як би там не було — чи згодиться чи ні — а я вас про-шу, щоби про це ніхто не знав, бо вона й сама не знає, а ви знаєте, що це значить для дівчини. Як Вам не подобає ся, то фотографію верніть, а як матиме волю, то пришліть свою, я їй дам. А може ви вже знайшли собі яку чеську гольку? (дівчину — чеське).

Листи Михайла Павлика до Франтішка Ржегоржа вперше були опубліковані Петром Богатиревим у згаданій статті в збірнику «За сто літ».

Нічого з того женихання не вийшло. Михайлина Рошкевич невдовзі в Болехові вийшла заміж за Йосифа Іванця, випускника Львівської духовної семінарії і стала попадею. Нічого не вийшло з Олесею Бажанською. Вона 1889 року вийшла заміж за Лонгіна Озаркевича, адвоката, і стала панею меценасовою... Стала попадею Неоніла Лопатинська... Майже неторканими дослідниками залишаються листи Франтішка Ржегоржа до Михайла Павлика. Всі вони зберігаються у фонді 663, опису першого у справі 227 (арк. 19-146) Центрального державного історичного архіву України у Львові (ЦДА України у Львові).

Своє перебування на батьківщині Франтішек Ржегорж використав для того, щоб допомогти українській пресі і намагався її популяризувати. Будучи на лікуванні в Рожнові під Радгоштем у Моравії, він для загального огляду та читання виставив власний комплект журналів «Народ» і «Батьківщина», що викликало своєрідну сенсацію серед відпочиваючих, бо більшість з них вперше дізналась про українську періодику.

Саме завдяки Франтішку Ржегоржу було нав'язано ділові контакти галицької української преси з чеськими видавцями Богуславом Шімачком, Алоїсом Візнером та Отто Вілімком. Він хотів намовити їх випозичати для львівських газет та журналів кліше на пільгових умовах. Вдалось намовити лишень Богуслава Шімачка, а відтак і Якуба Гусніка. Пересилання кліше та оплати пошти, Франтішек Ржегорж взяв на себе. Найбільше кліше діставали «Дзвінок» та «Зоря». Популярність тих журналів тільки зростала.

Франтішек Ржегорж жив Галичиною і з нетерпінням чекав того часу, коли повернеться в Галичину до свого рідного Вовкова. Вре-

шті така хвиля настала. На початку червня Франтішек Ржегорж повернувся з лікування та мандрівок по краю і поспішив у Вовків, на фільварок у Грабнику, де господарювали Людвік Дошли з сестрою Марією. З тієї нагоди до Вовкова почало з'їжджатись чимало його друзів. Дружина Івана Франка на той час була в Нагуєвичях. З Києва до нього в гості приїхали сестри Деген та їх брат Сергій. Приїхав і Богдан Кістяківський. Вони мали намір краще пізнати Галичину, тутешній люд та, як казали, «поправляться в українській мові», яку знали погано. Невдовзі їх звинуватять у шпіонажі на користь Росії і заарештують, а разом з ними й заарештують Івана Франка. «Ми були, — писав Іван Франко дружині у другій половині червня 1889 року, — прошлої неділі в Волкові у Дошлих. Ржегорж приїхав, і ми з ним разом поїхали: я, Павлик і Каспрович. Були там цілий понеділок (бо в неділю на ніч приїхали), ловили рибу, хоч крім окунів, та плотниць, та 2 невеличких щук, не спіймали нічого. Каспр [овичі] сміло ліз у воду по саму шию».

7 червня 1890 року в приміщенні «Руської бесіди», що мала осідок в «Народному домі» із входом з вулиці Вірменської, 2, зібрались ті, хто шанував Франтішка Ржегоржа і його працю для України, щоб провести його. Його прощав схвильованою промовою Омелян Огоновський, завідувач кафедри руської словесності у Львівському університеті, послали до Віденського парламенту Юліан Романчук та Дем'ян Савчак, професори Анатоль Вахнянин, Олександр Барвінський, Володимир Шухевич. Був повний зал людей. Схвильованому Франтішку Ржегоржу було урочисто вручено прикрашений гуцульським орнаментом пам'ятний адрес з численними підписами, а відтак багато з присутніх на тій урочистості пішки провели Франтішка Ржегоржа на залізничний двірець. Вже наступного дня після приїзду до Рожнова Франтішек Ржегорж надіслав через В. Шухевича до редакції «Діла» прохання опублікувати його слова прощання до тих, з ким йому не вдалось попрощатись особисто. У супровідному листі до В. Шухевича Франтішек Ржегорж дякуючи за ту сердечну, неудавану прихильність «до непримітного чеського літератора», писав: «Ваші прагнення є моїми прагненнями, Ваші сподівання також і моїми є. Відчуваю кожний ваш смуток і радію кожному успіху...»

Тільки невеличка частина листів Франтішка Ржегоржа до Володимира Шухевича використана дослідниками. Листи, писані Франтішком Ржегоржем до Володимира Шухевича в 1890-1899

роках з Рожнова, Стежер та Праги зберігаються у 735 фондів, опису першого, як справа 17 (арк. 1-83) ЦДІА України у Львові.

Судячи по всьому, на тому прощанні Івана Франка не було... Не було й Михайла Павлика...

На цьому вечорі Франтішек Ржегорж оголосив про передачу товариству «Просвіта» своєї бібліотеки. Завідувачем бібліотеки в «Просвіті» на той час був відомий український етнограф, автор багатотомної монографії «Гуцульщина», В. Шухевич. З часу свого від'їзду і до кінця свого життя він постійно поповнював свою чеську бібліотеку у Львові, витрачаючи на це чималі гроші, яких у нього з того часу, як одружився батько і завів нову сім'ю, а також після того, як Людвік Дошли купив в Зарогізному маєток, у нього не було. Свій спадок Франтішек Ржегорж одержав тільки 1893 року. До створення чеської збірки книжок, яку він сам назвав «найславнішою збіркою на цілу Малу Русь», він залучив свого шкільного товариша Вацлава Понца, відомого чеського вченого-славіста Ченека Зібрта, Чеський музей, Чеську Академію та різні чеські видавництва. Він не припиняв цієї роботи навіть тоді, коли часто, пославши «Просвіті» велику партію книжок, у відповідь не отримував не тільки подяки, а й елементарного повідомлення про те, що книжки дійшли. «Минулого року в серпні я послав «Просвіті» 6 пакунків книг, перед Різдом — ще 4. Чи «Просвіта» це все отримала, чи це загубилось, я не знаю. Прошу запитати в канцелярії «Просвіти», скільки пакунків книжок дістали від мене, чи всі 10, чи скільки? Тому, щоб я міг загублені рекламувати. При тій нагоді дуже вразило мене, що «Просвіта» ані словечком не квітуче мої книжки, а прецінь, їх вартість 200 золотих. Про мене не йдеться, я до цього призвичаєний, але я мушу старатися про книжки і у інших людей. Тому прошу повчити там, не знаю кого, щоб нашим людям за даровані книжки письмово дякували. Щодо мене, то тільки щоб поквітували на поштовій листівці отримані пакунки книжок. У нас це є звичаєм», — з гіркотою писав він Шухевичу. Проте це все не може похитнути любові Франтішка Ржегоржа до Галичини та її людей. Він хотів, щоб таку колекцію чеських книг не мав жоден слов'янський народ. Мріяв, щоб для його бібліотеки була виділена окрема кімната.

Однак не завжди було так, як цього хотілося Франтішку Ржегоржу. Подарована бібліотека стала яблуком роздору...

«Те, що Ви «Просвіті» записали книжки, — писав Франтішку Ржегоржу Михайло Павлик 26 вересня 1890 року, — а не Народно-

му домови, я не хвалю через те, що бібліотека Нар. Дома публична, кожному доступна і вже майже впорядкована, а «Просвіта» свою мікроскопійну бібліотеку порядкує десятки літ і не може впорядкувати — тай книжок не багато — члени розбирають. Впорядкування Бог зна, коли скінчиться, і ваші книжки можуть миші з'їсти, а бодай їх ніхто не буде бачити, ані читати; члени «Просвіти» взагалі мало читають, а то ще й по чески — а нечленів ніхто не допустить». А через деякий час газета «Діло» повідомила: «Бібліотека, котру п. Франтішек Ржегорж, знаменитий чеський етнограф, подарував в червні 1890 р. товариству «Просвіта» тепер упорядкована і уложена в окремій шафі. Обіймає 409 творів в 506 томах і представляє вартість 1300 зр. Вартість ся обчислена можливо докладно і єсть хіба о кілька зр. менша або більша, бо трудно було означити певно ціну декотрих книжок. Суть то твори, писані виключно чеською мовою і то чеських авторів або переклади з інших чужих авторів. Если би після змісту ділити сю бібліотеку, то половину її становлять повісті чеських і чужих повістярів (числом 210 в 241 томах); дальше переважають в бібліотечі твори історичні, географічні, природничі і журнали чеські. Межи книжками тими суть н. пр. такі цінні видавництва чеські: Фр. Палятьського *Дії народу чеського* (вартості 34 зр.), Васл. Томка *Історія міста Праги* (23 зр.), Фр. Гельвальда *Землі і її мешканці* (27, 25 зр.), Г. Еберса *Єгипт в слові та картинах* (24, 30 зр.), Фр. Ад. Шуберт *Чехи* (ілюсторованне видавництво вартості 73 зр. 60 кр., Авг. Седлячка *Міста, замки та кріпості королівства чеського* (69 зр.), Фр. Ст. Котта *Словник чесько-німецький* (55, 50 зр.), д-ра А. С. Брема *Життя тварин* (всього нема, около 60 зр.), а з журналів єсть 18 річників *Svetozor*-а, (вартості 199 зр. 40 кр.), 15 річників *Osvet*-у (около 100 зр.), 7 річників *Ruch*-у (44,40 зр.), 7 річників *Kvet*-ів (71 зр.), 4 річники *Zlat*-ої *Prah*-у (46 зр.), 6 річників *Sbornik*-а *slovansk*-ого (33 зр.) і інші».

Всупереч прогнозам Михайла Павлика, у «Просвіті» впорядкували бібліотеку Франтішка Ржегоржа. Створили для неї картотеку та книгу обліку, яка має 39 аркушів. Для збереження бібліотеки купили мистецької роботи гарну дубову зашклену шафу, відлили металічну пластинку з написом «Бібліотека Фр. Ржегоржа» і зробили доступну для читачів. Бібліотека знаходилась в товаристві «Просвіта».

Наприкінці 1897 року вибухнула чергова суперечка, — кому має належати бібліотека Франтішка Ржегоржа. Ініціатором суперечки

став, як і слід було очікувати, Михайло Павлик. В НТШ, бібліотекарем якого він на той час був, вважали, що від чеської бібліотеки Ржегоржа буде більше користі, якщо вона буде належати бібліотеці НТШ, яка, до речі, розташовувалась тоді в тому ж будинку, що і бібліотека «Просвіти». М. Павлика підтримав І. Франко і навіть вимагав, щоб НТШ припинило висилати Ржегоржу свої публікації за те, що він посилає чеські книги і періодику «Просвіти», а не НТШ. Суперечка тривала майже рік, а Ржегорж тим часом продовжував посылати книги до Галичини, але тепер вже на дві адреси — НТШ та «Просвіти» на Ринку. А після після приходу радянської влади, коли «Просвіта» була ліквідована, передали її в Наукову бібліотеку ім. Василя Стефаника у Львові, у філіал, що був по вулиці Радянській (тепер Винниченка) і де знаходився Інститут суспільних наук та була бібліотека колишнього «самоліквідованого» НТШ.

Чеська бібліотека «Просвіти» після заборони діяльності цього товариства була розпорошена по бібліотеках Львова, при цьому чимало книг було втрачено. В 1958 р. стараннями М. Мундяк частина колишньої бібліотеки була укомплектована у фондах бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України, де вона і зберігається в окремій шафі у Відділі україністики. Опис цієї збірки опрацював працівник бібліотеки Р. Біганський. Щодо повного переліку чеських книг і періодики, які Франтішек Ржегорж подарував «Просвіти» та НТШ, то два такі списки (окремо книги і періодика), як стверджує сам Ржегорж в листі до Павлика, склав Осип Маковей. Крім того, в Літературному архіві пам'яток народної писемності в Празі, у фонді Франтішка Ржегоржа зберігаються складені самим Ржегоржем списки чеських книг (два зошити), які він подарував львівській «Просвіти».

Зараз ця шафа з книжками знаходиться в професорському залі відділу україністики Львівської національної наукової бібліотеки ім. Василя Стефаника НАН України, а повний, первинний опис бібліотеки та книга обліку зберігається в ЦДІА України у Львові (фонд 348, опис 1, справа 6403-а). Ніхто ще не проводив звірки книжок, що тепер у шафі, з отим описом... Втрати невідомі...

Мріяв Франтішек Ржегорж і у Празі створити галицьку українську етнографічну колекцію, а також зібрати велику колекцію українських книг та часописів. Сам Ф. Ржегорж ці книги і передплачував зі своїх скромних доходів «Діло», «Народ», «Зорю», «Правду», «Батьківщину», «Дзвінок», «Новий Галичанин» та ін., дбаючи,

щоб усі річні комплекти були повними. До комплектування своєї збірки української галицької періодики Ржегорж залучав В. Шухевича та його дітей, І. Франка, М. Павлика й інших друзів і знайомих у Галичині. Вже пізніше, коли Франтішек Ржегорж остаточно отаборився в Празі, він 1893 р. передав свою українську бібліотеку, яка налічувала тоді більше ніж 1500 примірників, тамтешньому Крайовому (тепер Національному) музею для публічного користування. Як виявилось, першим читачем, який скористався послугами Ржегоржевої української бібліотеки, була перекладачка поезій Тараса Шевченка (та й інших українських поетів) на чеську мову Ружена Єсенська, а першою книгою, яку вона замовила, була «В поті чола» Івана Франка, про що Ржегорж сповіщав Франка у листі від 22 січня 1894 р. Далі в цьому листі він писав: «І в подальшому я не припиню праці на користь цього духовного пам'ятника Вашому могутньому народові в Чехії і не послаблю зусиль, поки буду дихати, а там, може, знайдеться наступник, який справу мою попроведить далі. Дай же то Господи!».

Ще в Галичині Ржегорж довідався з газет про діяльність засновника Промислового музею в Празі Войти Напретка, що схилило його до думки зібрати для цього музею галицьку українську етнографічну збірку. Про це він листовно сповістив Напретка, і дістав від нього згоду про співпрацю, що й визначило головний напрям діяльності Ржегоржа до кінця його життя. Перший пакунок на адресу Промислового музею в Празі з предметами, що стосувались виробництва полотна з коноплі у русинів, Ржегорж послав 31 березня 1879 року. Спочатку Ржегорж купував етнографічні експонати у Львові та на ярмарках в околицях Вовкова. Згідно з записами у щоденнику, 13 вересня 1879 р. купив у Львові вироби з соломи та дерева; 28 вересня придбав у Миколаєві глиняний посуд; посуд купив на ярмарку в Наварії 30 вересня; 3 грудня, на Григорія, на ярмарку у Вовкові замовив у майстра з Давидова (№ 131) модель ручного млинка на зерно; 27 лютого 1880 р. у Вовкові ж купив обереги на шию та миску з Глинського; у Львові 6 травня придбано глиняні вироби (чайник, посудина на масло, збанок з вічком, миска, горня, дитяча іграшка-свисток у вигляді вершника на коні), а 15 червня 1880 р. дерев'яні миску, лійку, виделку для піни, мишоловку і т. ін.

Згідно з відомостями, які в своїй монографії подала Нада Валашкова, 14 вересня 1880 р. Ржегорж відвідав українську виставку в Коломиї, яку спеціально приготували до приїзду в Галичину ці-

саря Австро-Угорщини Франца-Йосифа, а наступного дня — коломийську гончарську школу, де придбав для Промислового музею в Празі 15 гончарних виробів. 1881 року Франтішек Ржегорж відважився на свою першу мандрівку Гуцульщиною. Фактично, як би сказали сьогодні, це була звичайна наукова експедиція. Такі експедиції він буде влаштовувати часто для свої наукових і популярних статей та для поповнення своєї української галицької етнографічної збірки в Промисловому музеї Напретків у Празі. У червні 1882 року, наприклад, Ржегорж надіслав до Праги макет русинської хати, більше 120 гуцульських писанок, зразки мережива зі школи мережевниць у Пеняках, що біля Підкаменя, вишивки для сорочок, фартух, рушник, обрус, ремінь та різний посуд. Збирацьку працю Ржегоржа високо поцінував Іван Франко. У статті «Огляд праць над етнографією Галичини», яка не увійшла до 50 — томного видання творів Івана Франка, але уривок якої опубліковано у згадуваній книзі «Зв'язки Івана Франка з чехами та словаками», він писав: « В 80-х роках почалась довголітня невтомна діяльність на полі галицько-руської етнографії Франтішка Ржегоржа, чеха, що, переселившись до Галичини, посвятив етнографічній праці всі свої сили. Незвичайно пильний і талановитий збирач, хоч і каліка (глухий), він цікавився найрізнішими предметами, особливо деталями побуту, костюмами, будинками і уладженням хазяйства, звичаями, товариським життям і річевими пам'ятками з побуту галицьких русинів. Він об'їздив майже всю східну Галичину, записуючи, рисуючи, фотографуючи і збираючи предмети для галицько-руського відділу в музеї Напретків у Празі; сей багатий і гарний відділ — вповні його праця. В чеських часописах він опублікував більше як 100 своїх праць — цінних причинків до галицько — руської етнографії. Не вдаючися в ніякі наукові теорії, він збирав і стягав докупи однорідні явища і в тім головна його заслуга».

Гуцульщина віддавна приваблювала своєю самобутністю не тільки вітчизняних, але й чужоземних дослідників. Одним з таких був Людвік Файгл, який свого часу був головою товариства «Ческа беседа».

Франтішек Ржегорж, його батько Йосиф та швагер Людвік Дошли були членами цього товариства. Перший запис про товариство Франтішек Ржегорж зробив у своєму записнику 27 березня 1879 року у зв'язку з тим, що Войта Напретек і Алоїс Студнічка передали через нього з Праги книги для товариства. Товариство

«Ческа беседа» у Львові було офіційно зареєстроване цісарсько-королівським Намісництвом у 1867 році. Ще за 30 років появи її у Львові існував неофіційний «Чеський клуб», членами якого були такі непересічні особистості, як Карел Зап, Православ Коубек, Лудвік Ріттер з Ріттерсберга, Ян Евангеліст Косіна, Вацлав Дундер. З ними успішно співпрацювали перші українські діячі відродження, що ввійшли в історію як «Руська Трійця». Саме «Чеський клуб» і підготував ґрунт для створення товариства «Ческа беседа» у Львові. Товариство успішно функціонувало до 1939 року, коли його діяльність була заборонена. Відновило роботу це товариство у 1989 році.

Історії чехів у Галичині та історії товариства «Ческа Беседа» і присвятив свою книгу Людвік Файгл «Sto let českého života ve Lvově», яка вийшла у Львові 1925 року і в якій він писав, що саме за порадою Франтішка Ржегоржа він здійснив свою першу велику мандрівку на Гуцульщину, внаслідок якої він відкрив для себе цей край і зібрав величезну етнографічну колекцію, яка тепер зберігається у Варшаві. Ця мандрівка розпочалась у Дорі, що біля Яремча. Мандрівники йшли з Дори через Ямну, Микуличин, Татарів, Ворохту до Ясені і на другий бік, щоби пізнати також і угорських гуцулів. У Буркуті, відомому своїми лікувальними джерелами, якими користувалось багато діячів української культури, в тому числі й Леся Українка, мандрівників затримав малярський жандармський вахмістр і по короткому допиті відекскортував їх з примкнутим багнетом до Ясині і там передав жандармському постерунку. Добуті етнографічні зразки жандарм залишив собі, пояснивши, що все мусить послати до Пешту, а відтак, якщо малярські владні структури нічого шкідливого не знайдуть, то нам їх повернуть. Не повернули звичайно нічого. Спочатку Л. Файгл зібрані речі віддавав пану Франтішку Ржегоржові, а той дарував їх Напрстковому промислового музею. Пізніше Л. Файгл почав збирати вже свою власну колекцію. Л. Файгл вважав Ржегоржа своїм учителем і писав про нього: «Любив гуцулів понад усе. Жив з поміж братами, і дуже часто у моїх мандрах гуцульським краєм ще довго після його смерті посилання на моє знайомство з Ржегоржем було найкращою рекомендацією для гуцулів. Часто і в тих найвіддаленіших кутках натрапляв автор на його сліди. Чи то на подарований святий образок з його підписом, або на молитовник».

Ржегорж не тільки збирав і надсилав до Промислового музею Напрстків у Празі українські етнографічні експонати з Галичини

але, перебравшись до Праги, систематизував збірку, склав опис та картки до окремих експонатів. Врешті опрацювання було закінчене і він писав Володимирі Шухевичу: «Моя мрія зібрати таку збірку, завдяки Вашим цінним сприянням, здійснилась. Тепер вона прикрашає залу нашого Промислового музею, де зберігаються скарби людського духу з цілого світу. О, пишайтеся тими своїми гуцулами, я заздрю, що Ви їх маєте, тільки необхідно тепер старатись, щоб вони стали більш відомими...» Він повідомляв, що всі зібрані ним предмети «русинські і гуцульські» розташовані по вітринах. Правда, тимчасово. В одній вітрині помістив вироби з дерева, в другій — зброю, в третій — прикраси гуцулок, в четвертій — тканини та вишивку, в п'ятій — глиняний посуд, в шостій — дрібний інструмент з русинського домашнього господарства. Багато предметів, як це часто буває в музейній практиці, залишилися лежати в запасниках. Мріяв про експонування всієї колекції у новому будинку. Вважав, що саме тоді «постане безмежно цікавий образ русинсько-гуцульської праці», «з якої можете бути гордимися». І ще вважав також, що такої опрацьованої української збірки не має навіть Дідушицький. «Я придивлявся, — писав він В. Шухевичу, — до всіх сторін русинського народного життя і довгих 16 років тілом і душею було присвячено цій царині. Інші слов'яни представлені в наших музеях лише тим, що дилетанти там-сям зібрали і подарували. На теренах земель Корони Чеської русинська збірка є унікальною». Своє захоплення збіркою Ф. Ржегоржу висловив відомий чеський поет Юліус Зеср: «Наш славетний поет п. Юліус Зеср, — повідомляв Ф. Ржегорж В. Шухевича, — був гуцульськими предметами настільки захоплений, що написав мені ось це: «Бачив я в Промисловому музеї ті предмети гуцульські, що Ви з такою великою старанністю і з таким рідкісним смаком збирали, викликали вони в мене правдиве захоплення. Надміру люблю предмети кустарного виробництва, сам привіз собі деякі предмети цього гатунку з Іспанії та з Франції, але ці гуцульські є набагато цікавішими. Перевершують інші, як слов'янська народна пісня решту в Європі. Ці предмети зі шкіри, оздоблені латунню, є чудові, але передовсім зачарував, захопив мене той дерев'яний свічник з розп'яттям (розуміється тут: трійця з Соколівки!). Так сильно заволодів моєю фантазією, що не можу його забути і не вмію встояти перед нестерпним бажанням бачити подібний у своїй кімнаті... Дозвольте ще, щоб я за ціле товариство висловив Вам вдячність і

сказав Вам про велику заслугу, яку Ви собі своєю збіркою здобули, буде це колись з вдячністю визнаватись, коли ця простодушна чарівність примітивного народного стилю буде краще зрозумілою і в широких колах. До того часу, певно, вже майже не буде можливим ці витвори, такі поетично зворушливі своєю чудовою наївністю, знайти і тоді тільки стане зрозумілим, який скарб у Промисловому музеї Ви поклали».

Тепер ця етнографічна збірка зберігається в Народознавчому музеї Національного музею в Празі і її каталог містить майже 1200 позицій, самих же експонатів, без сумніву, є значно більше. Хоча Ржегорж збирав експонати головними чином для Промислового музею Напретків у Празі, однак певну кількість етнографічних предметів послав він також до Технічно-промислового музею в Кракові, Міського промислового музею в Пльзні та Народознавчого чесько-слов'янського музею у Празі. Для Музею Напретків знайшов він також і у рідних Стежерах «декілька цікавих чеських народознавчих предметів». Любов до українського народу, його етнографії у Франтішка Ржегоржа була настільки велика, що він обмінював чеські народні стріи на українські, які були в запасниках музею Дідушицьких у Львові.

1890 року Франтішек Ржегорж покидав село Вовків, покидав Львів, покидав Галичину. Так склалась його доля, що не здійснилась його побажання, про яке писав в одному листі до Івана Франка, що не ляже на вовківському цвинтарі побіч матері, сестри та брата і вовківські, безмежно добрі люди, не висиплять над ним могилу.

Надіявся, що тут, у Вовкові, серед людей, яких щиро любив і за якими тужив там, на своїй Батьківщині, його здоров'я поправиться.

Нічого подібного. Падав слух, домучував ревматизм, домучували легені. Кашель з кров'ю. ... Він вирішив продовжити лікування в Рожнові, де був перед тим. Покидав Львів і на цей раз вже назавжди. Людвік Дошли на той час купив собі невеликий маєток в селі Рогізному на Жидачівщині. Саме село лежало над Дністром, у тому місці, де в нього впадає бурхлива і неспокійна річка Стрий. Обидві річки в тих місцях любили часто розливатись і забирати з собою людську працю. До Жидачева, де знаходилось староство, суд, уряд поштовий та залізнична станція, було біля семи кілометрів. На півдні від села знаходилась Бережниця Королівська, на південний захід — Гніздичів, на північний захід — Жидачів.

Фактично Людвік Дошлий купив маєток на протилежному березі Дністра в присілку Рогізна, який називався Зарогізним. Франтішек Ржегорж в листі до Івана Франка від 19 серпня 1891 року пояснював, як дібратись туди: «Виправте до нас, — писав, — Павлика на завершення лагідного літа. Нехай з собою візьме канцелярську роботу, а Ви заберіть свої сіті і приїжджайте з ним. Будете дуже радо привітані. — Ручаю за це. З Ходорова їдьте до Демидова, де запитайтесь у жида в корчмі, де можете позичити сіті на рибу. За Демидовим переїдете ріку перевозом, пройдете пасовище та село (Рогізно) приїдете до нас до «Зальварку» чи «Засьцьянку», де ніколи не порядкувала чоловіча рука аж до мого швагра, однак тут він добре масться. Тут Павлик може позбутись катару». І ще при кінці листа дописав, що з Ходорова до них 1,5 години їзди фірою, а коштує це задоволення 1, 20 зл.

Контракт з жіночим монастирем Бенедектинок Людвік Дошлий перервав, і відтепер він вже був не посесор, як досі писалось про нього у документах, а гарес бонорум, тобто власником дібр чи дідичем.

У Вовків приходив новий посесор, якому потрібно було звільнити помешкання...

Як свідчить метрична книга народжень костьолу в Жидачеві (ЦДІА України у Львові, фонд 618, опис 2, справа 2389, арк. 88), вже 6 вересня 1890 року, через три місяці після від'їзду з Вовкова у Рогізно, на фільварку Зарогізному у дідича Людвіка Дошлого та його дружини Марії, дочки Йосифа Ржегоржа та Францішки Поглової народилась дочка, яку охрестили аж 30 березня 1891 року іменем Сидонія — Анна. Охрестив дитину кооператор жидачівського костьолу Олександр Кшанович, а хрещеними батьками в книзі записані посесори Йосиф Гонівен та Катерина Шестак.

Першим гостем на фільварку в Зарогізному був Михайло Павлик. Пробув там довго. Правда, свого катару не вилікував. В листі до Франтішка Ржегоржа, який вже був там від 6 листопада 1891 року, дякуючи за гостинність, передавав вітання новонародженій Боженці, з якою не попрощався, бо «та жона тоді ще спала».

Більше дітей в Зарогізному в Людвіка та Марії Дошлих не народжувалось.

Тільки дякуючи допомозі подружжя Напрстків Франтішек Ржегорж мав можливість полікуватись на курорті в Рожнові, оскільки

через одруження батька і купівлю маєтку Людвіком Дошлим, він опинився без грошей, потрібних на лікування...

Навіть у такому тяжкому матеріальному стані він не забуває поповнювати колекцію книг у Львові, а також скуповувати українську книжку для колекції в Празі.

16 серпня 1890 року на загальних зборах товариства «Просвіта», які відбулися в Коломиї, Франтішка Ржегоржа було обрано почесним членом цього товариства. Крім Франтішка Ржегоржа на цьому ж зібранні почесними членами були іменовані Олександр Кониський, Володимир Антонович та Іван Нечуй — Левицький з Великої України та Омелян Огоновський. Тільки 4 листопада цього року управа «Просвіти» повідомила Франтішка Ржегоржа про обрання його почесним членом, а відповідний документ — грамоту було обіцяно прислати пізніше. Висилання цього документу із Львова у Прагу, розтягнулось на п'ять років. «Вже 5 років, — скаржився Франтішек в листі з 22 листопада 1895 року Володимирі Шухевичу, — я ніяк не дістану диплом почесного члена Вашої «Просвіти». Хоч я і терпелива людина, але чекання на «Просвіту» мене долає і тому я після докладного роздуму вирішив повернути це звання «Просвіті». Отже, прошу Вас повідомити мені ласкаво адресу, на яку маю свою абдикацію відіслати. У нас в Чехії прийнято протягом року вручати членський диплом, хай би вже яким це товариство було. Мій крок наші рішуче схвалюють. Я хотів би «Просвіті», головни поки йшлося б про чеські книги, і далі бути корисним, особливо, як своє буття посуну на вищий щабель, але мені таки здається, що дарунок «Просвіті» від нашої Академії буде останнім з Чехії взагалі». Переполюх, який викликав цей лист був великим. Зрештою етнографічна діяльність Франтішка Ржегоржа була оцінена і іншими товариствами, як чеськими так і польськими.

Незважаючи на великі матеріальні затруднення, в які потрапив Франтішек Ржегорж після виїзду з Вовкова, нетактовне ставлення до нього «Просвіті», він продовжує й надалі працювати для скріплення зв'язків між українцями та чехами, що яскраво виявилось в організації ним поїздки великої групи галицьких та буковинських українців на Крайову ювілейну виставку в Празі 1891 року. Цю думку про поїздку в Прагу на виставку Франтішек Ржегорж найперше поширював серед своїх знайомих. Зокрема через Володимира Шухевича, який на той час перебував у Відні і дуже часто відвідував Франтішка Ржегоржа на курорті в Рожнові. Врешті було до-

мовлено, що в Прагу поїде велика делегація на чолі з Володимиром Шухевичем, а разом з ним приїде і хор «Товариства «Боян», аби чехи почули українську пісню. Франтішек Ржегорж взяв на себе організацію безкоштовного винайму концертного залу, чеського оркестру, безкоштовного проживання, особливо студентів, організацію програми перебування гостей. До даної роботи був підключений також редактор Едуард Сленек та Й. Напрсткова. Їм вдалось організувати виступ «Бояна» в Народному театрі в Празі — найголовнішому театрі столиці Чехії. Франтішек Ржегорж організував приїзд делегації в Градец Кралове і рідні Стежери. Візит у Чехію тривав з 20 до 25 липня 1891 року і викликав широкий розголос у чеській пресі.

«Боян», — писав Іван Франко Ользі Франко в листі, писаним близько 10 серпня 1890 року, — їздив до Праги. Зібралось там 165 русинів і русинок. Із знайомих тобі були: Кобринська, Шухевич, Барвінська, Вахнянин з дочкою, Ревакович з Підбужа, Кокорудз, з наших радикалів молодий Бачинський і Бережанський. Прибув там з Німеччини і Гладилевич, мій дружба. Була й буковинська письменниця Ярошинська з сестрою, Гузар зі Станіславава і т. д. Нарobili там великої слави; у Відні москвофіли нарobili їм скандалу на комерсі, та й годі. Задля того скандалу «Січ» уже знов зірвала зносини з «Буковиною». Даремно зманював Івана Франка Франтішек Ржегорж приїхати в Прагу і до його Стежер. Робив це з початку року. «Згадую про Вас, — писав у листі з Стежер 10 лютого 1891 року, — коли йду коло нашого рибного ставку, де плавають коропаки як збанки, і можна б на них пополювати та тепер лід на ставі біля одного метра».

Не міг приїхати й Михайло Павлик. «Я з Бояном, — писав він у листі від 5 липня 1891 року, — поїхати не можу, раз через те, що тепер абсолютно не маю грошей, а по друге й головню через те, що мені треба би не забавлятися і тріумфувати, а студіювати працю чеського народу, а великий гурт людей тому перешкода».

Нічого втішного у Вовкові. Помер священник Олександр Гориневич, до якого любив заходити в гості Франтішек Ржегорж. Михайлина Рошкевич, до якої Михайло Павлик сватав Франтішка Ржегоржа вже вийшла заміж. Рекомендував «живу Євгенію Ярошинську і її сестру», які їдуть на виставку в Прагу.

Поправивши дещо здоров'я на курорті, пробувши трохи на відпочинку в Стежерах, Франтішек Ржегорж вирішує повернутись

в Галичину і замешкати у сестри в Зарогізному. Приводом для цього було опрацювання дальших статей для Оттового словника, з яким співпрацював вже з 1888 року. Від спілки «Svatobor» дістав стипендію в розмірі 150 золотих на дослідження української культури. До Галичини Франтішек Ржегорж прибув в серпні 1891 року.

Життя в Зарогізно, що було далеко від Львова, бібліотек та приятелів, приводить до того, що Франтішек Ржегорж почуває себе самотнім і часто входить у депресію. Намагається через чеських приятелів знайти якесь місце праці в Чехії, але це йому довго не вдається.

Проте саме на цей час він почав серйозно займатись фотографією і був поруч з Володимиром Шухевичем піонером у її використанні в етнографії. Приїхавши 14 вересня 1880 р. до Коломиї на згадану етнографічну виставку, Ржегорж вже наступного дня у відомого коломийського фотографа Юліана Дуткевича придбав для музею Напрстків 70 фотографій карпатської народної ноші, а в місцевій книгарні замовив листівки з зображенням гуцульських народних строїв. Щоб доставити Напрсткам у Прагу фотографії, Ржегорж використовував кожну сприятливу нагоду, у тім числі епізодичні поїздки до Чехії його батька (наприклад у жовтні 1881 року, коли він передав таким чином до Праги 65 фотографій гуцулів і русинів). Скористався він також нагодою перебування на аналогічній виставці в Тернополі Івана Франка і опісля просив його роздобути (лист від 5 жовтня 1888 року) у фотографа Сілкевича так званий «тернопільський альбом», а в листі до Володимира Шухевича писав: «До тернопільського альбому я маю ще тло, так що зображення людей на картинці належним чином виділяться. Зображення дістануть картон і каліграфічний підпис, на зворотній же стороні розміщу пояснення стосовно національного одягу. Дивуюся, що «Просвіта» не забезпечила альбом текстом. До того ж деякі групи фотограф включає до одного села, тим часом, вони походять з двох і навіть трьох сіл, правда, сусідніх. Моментальних фотографій наліпив я на картон (русинські — на зелений, гуцульські — на рожевий) вже 230 і для 50 маю вже текст. З цим всім я бавлюся майже два місяці».

Згідно спогадів Л. Файгля фотографією Франтішек Ржегорж почав захоплюватись ще в Стежерах, коли у 1887 році позичив фотоапарат, але фотографії з того часу не збереглись і окрім того вони не були якісні. Чи мав фотоапарат Франтішек Ржегорж на той час,

коли мешкав у Вовкові і його гостями були Іван Франко, Михайло Павлик, Володимир Самійленко, Ян Каспрович, Людвік Куба, невідомо. Відомо, що серйозні світлини походять з того часу, коли він жив у Рогізно, а тому не дивно, що Жидачів і його околиці були найпершим об'єктом фотографування Франтішка Ржегоржа. В друзі перші фотографії зроблені Франтішком Ржегоржем з'явилися тільки 1894 року. Властиво дорогий фотоапарат Франтішек Ржегорж так і ніколи не зміг купити. 1892 року йому випозичив у тимчасове користування Володимир Шухевич. Наприкінці березня 1993 року Володимир Шухевич купив собі новий фотоапарат, а старий залишився у Франтішка Ржегоржа.

Фотографії і фотонегативи на склі, виготовлені Ржегоржем, становлять цінну збірку фотодокументів, які ілюструють тогочасне життя галицьких українців і галицьку архітектуру (сільські хати і господарські будівлі, церкви, каплиці, школи), повсякденний та святочний одяг, польові роботи (сівба, косовиця, молотіння і сушіння зерна, копання картоплі, обід у полі), носіння води з криниці та прання білизни в потоці, плетіння плоту і солом'яних брилів, виробництво бочок, ярмарки і продавців на них зі своїм товаром (продукти харчування, худоба, керамічні, металеві та дерев'яні вироби, колеса для возів), жанрові сцени (Квітна неділя, суботні великодні вогні, свячення паски, великодні забави молоді, обливання дівчат водою, проводи, свято Божого тіла, храмові свята, моління на цвинтарі, святкування відміни кріпацтва, похорон, рекрутування) та ще багато цікавого, що спостережливе око Ржегоржа вихопило з українського галицького народного побуту. Географія місць, де Ржегорж робив свої знімки також широка, це — Долина та Болехів, Ценява, Нижній Струтин і Рожнятів на Долинщині, Городенка та недалекі Тишківці і Незвиська, Збора і Гуменів на Калушчині, Косів, Лисиничі біля Львова, Великі Дідушиці на Стрийщині, на Тернопільщині — Струсів і Денисів, на Товмаччині — Довге та Стриганці. Найбільше, звичайно, зроблено світлин на Жидачівщині: Березниця Королівська, Демянка-Лісова, Дубравка, Гніздичів, Іванівці, Ізидорівка (Сидорівка), Яйківці (зараз Антонівка), Любша, Лютинка, Мазурівці, Мельнич, Туради, Цуцилівці (Вільхівці), Волчнів, Заболотівці, Зарогізно, Журавне і сам Жидачів.

Чисельні фотографії Ржегорж зробив на Гуцульщині: з Косова і його околиць, Дори, Микуличина, Жаб'є — Ільців. Ще за життя частина фотографій Франтішка Ржегоржа була опублікована в чи-

сельних журналах. Дебют відбувся 1881 року в журналі «Svetozor» фотографією «Бжоляр з Покуття». Відтак світлини Франтішка Ржегоржа публікувались у газеті «Zlata Praha» та журналі «Svetozor», як ілюстрації до написаного в журналах матеріалу. Про публікацію фотографій у «Зорі» дає уявлення систематичний покажчик змісту журналу, що видала Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника АН УРСР 1988 року. 1894 року журнал «Svetozor» проілюстрував велику статтю Франтішка Ржегоржа «З мандрівок по галицькій Русі» 44 фотографіями. Позитивний відгук на цю публікацію та світлини опублікувала газета «Киевская старина». В журналі «Svetozor» у 1895-1897 роках статті Франтішка Ржегоржа з подорожей «Великодня ніч на галицько-руським підгір'ю» та «Із Зароґізна до Станіславова» були проілюстровані 220 світлинами, в газеті «Zlata Praha» стаття «Русинські гаївки» були проілюстровані 4 світлинами, в часописі «Sokol» було — 19 світлин. 1995 року світлини Франтішка Ржегоржа були перенесені на електронні носії CD-ROM.

Сьогодні фонд Франтішка Ржегоржа нараховує із 550 світлин, знятих ним самим, 130 світлин придбано у Сілкевича та Дуткевича для Промислового музею Напретків у Празі, зберігаються у цьому музеї, який називається тепер Напретковим. 351 скляних негативів зберігається у Народозначому музеї Національного музею у Празі і 150 шт. у Літературному архіві національної писемності в Празі. Скляні негативи мають розміри 9 на 12 см. Тільки 1995 року 107 світлин Франтішка Ржегоржа вийшло у виданні «The Land They Left Behind». Україна, якої світлини Франтішка Ржегоржа торкаються найбільше, в цьому напрямку ще не встигла зробити нічого...

У своєму номері 283 за 1891 рік газета «Діло» опублікувала звернення Франтішка Ржегоржа до інтелігенції з проханням прислати йому різні етнографічні матеріали, які він використовував для написання своїх статей, серед яких «Календарик з народного життя лемків», «Новий рік на Галицькій Русі», «Квітна неділя», «Русинські гаївки», «Марійські дні русинів Галичини», «Задушні дні», «Пан і селянин у русинському селі в Галичині», «Шлюб», «Поклін у пана», «На русинській верховині у Галичині», «Русинський загородник», «Мазник» та інші. Деякі кореспонденти просили вислати, зібраний ними матеріал назад, частина матеріалу осіла у Ржегоржовій збірці. Серед тих, хто надіслав матеріали Франтіш-

ку Ржегоржу були Олеся Бажанська з села Сороки під Львовом, Іван Бігун, учитель з Тишківцеь Городенківського повіту, Михайло Цар з села Черлян Городоцького повіту, священник Теодор Цегельський з села Струсів Тербовлянського повіту на Тернопільщині, священник Євстахій Цурковський з села Настасів Тернопільського повіту, священник Орест Чехович з села Боратин Сокальського повіту, священник Петро Чумак з села Озерянки Зборівського повіту на Тернопільщині, вчитель Іван Данилевич з Рогізна на Буковині, Стефанія Дорошівна з Ракобутів Кам'яно-Струмилівського повіту, вихованець греко-католицької духовної семінарії Володимир Герасимович, який дуже скоро пішов з життя, але зібрав і передав Франтішку Ржегоржу надзвичайно цінні етнографічні матеріали, зібрані у Крехові та околицях, Хажевський Йосиф з с. Сопів на Коломийщині, письменниця Євгенія Ярошинська, яка прислала етнографічний матеріал, зібраний у селі Брідках на Буковині, Андрій Качала з села Мединь на Збаражчині, вчитель Теофіл Кісілевський з села Жаб'є на Гуцульщині, священник Никифор Лещищак з села Волосатого, що на Дрогобиччині, Омелян Левицький з села Іванівці біля Жидачева, священник Іван Літинський з села Ганчова Горлицького повіту на Лемківщині, священник Тома Мелешкевич з села Вікно біля Гримайлова на Тернопільщині, Григорій Мороз з с. Рибника на Дрогобиччині, Іван Мишковський з с. Перегримка Горлицького повіту на Лемківщині, священник Іван Охримович з с. Грабовець біля Богородчан, Стефанія Олесницька з с. Переволока Бучацького повіту, Погорецький Олександр з Дрогобича, священник Корнило Сенік з Бережниць Королівської коло Жидачева, священник Zenon Шухевич з с. Тишківці на Городенківщині, священник Михайло Вербицький із с. Рихвальд Горлицького повіту на Лемківщині, Микола Боберський з с. Вановичі на Самбірщині, священник Іван Волошинський з села Терло на Старосамбірщині, священник і відомий етнограф Михайло Зубрицький з с. Мшанець на Старосамбірщині, вчитель Володимир Клопецький з Бережниць Королівської. Декілька матеріалів належать невстановленим авторам. Більшість з даних записів так і ніколи не були використані та опубліковані, деякі були використані дослідниками вже після смерті Франтішка Ржегоржа.

Маєток з селі Зарогізнi швагер Дошлий невдовзі спродав, частки від свого спадку Франтішек Ржегорж так і не дістав і фактично не мав за що жити, якщо не врахувати тієї скромної платні в роз-

мірі 150 злотих, яку діставав від «Svatobor». Врешті таки 1893 року Людвік Дошли виплатив належну спадкову частку Франтішку Ржегоржу. Подружжя Напрсткови з Праги повідомили Франтішка Ржегоржа, що для нього знайшли місце праці. Але вже перед від'їздом Франтішек Ржегорж знову серйозно захворів. Через спадкові справи якось не осмілювався піти жити до сестри, а тому його прийняв до себе священик з села Іванівці, що під Жидачевом, Олександр Левицький. Про цього священика відомо й не так багато. Допомігав Франтішку Ржегоржу у зборі етнографічного матеріалу, а також відомо те, що був 1849 року народження, закінчив богословський факультет Львівського університету та греко-католицьку духовну семінарію. Висвятився 1878 року в священничий сан. Відразу по закінченні семінарії та висвяченні був священиком у селі Пістині біля Косова, відтак з 1879 до 1882 року був асистентом священика в Білих Ославах біля Надвірної, 1882 року знову повернувся у Пістинь, а з 1885 року до 1891 року був священиком у Долині, після чого в 1891 році перейшов в село Іванівці коло Жидачева, де й був на парохії до самої смерті, яка сталась 1 січня 1914 року.

Продавши маєток у Зарогізнаму, Людвік Дошли переїхав у місто Стрий. Як свідчить метрична книга народжень тамтешнього костюлу, 20 грудня 1893 року народилась і тільки 26 квітня була охрещена іменем Гелена наступна дитина Людвіка та Марії Дошлих. Її охрестив ксьондз Франтішек Маліновський. Хрещеними батьками були Ілля Кульчицький, міщанин, та Йозефа Шарапатка, про соціальний стан якої ксьондз у метричній книзі написав латинською мовою дуже просто і зрозуміло — «virgo», тобто дівчина. В графі, де вказується соціальний статус батька новонародженої, зазначено, що Людвік Дошли є власником лазні і мешкає на вулиці Боднарській. Номер дому не вказано, але вказано, що Гелена є з близнюків (ЦДІА України у Львові, ф. 618, опис 2, справа 2593, арк. 96). Тільки 2 травня 1894 року ксьондз Й. Маліновський охрестив іменем Богуслави — Францішки другу дівчинку з близнюків. Хрещеними батьками її стали адвокат Лев Онишкевич та virgo Йозефа Шарапатка. Дівчатам не судився довгий вік. Першою, через два дні після хрещення, 28 квітня померла Гелена. Її хоронив ксьондз Йосиф Борічко. Мала всього чотири місяці (там же, справа 2590, арк. 97). З травня 1894 року померла її сестричка з близнюків Богуслава — Францішка. Мала запалення легень (там же, справа 2590, арк. 97).

Справи у Людвіка Дошлого в Стрию йшли добре і незадовго він з вулиці Боднарської перенісся жити на вулицю Панську, а через деякий час і купив лазню та став її власником. Лазнею користувалось не тільки місцеве населення, але в основному військо, від чого були непогані прибутки, які й дали можливість сплатити належну посагову частку грошей Франтішку Ржегоржу. Після отримання грошей Франтішек Ржегорж вирушив до Праги, де подружжя Напрсткови знайшли йому роботу.

Так і невідомо, чи українці зі Львова урочисто провели Франтішка Ржегоржа у дорогу, як тоді 1890 року, чи ні...

На декілька днів після від'їзду з Галичини Франтішек Ржегорж запинився в Стежерах у стрийка Івана, який працював землеміром в Тшебоні і 1 листопада 1894 року розпочав роботу в міській бібліотеці в Празі за один золотий в день. Трохи пізніше він на місяць став діставати 36 золотих.

Перший лист, який Франтішек Ржегорж написав з Праги Івану Франку, датується 22 січнем 1894 року. Оповів, що по приїзді на Батьківщину знову до нього вчепилась стара хвороба, знову захворіли легені, служить у празькому магістраті у міській бібліотеці. Заробітна платня маленька, але вже краще, як ніяка. Має тут святий спокій. Прожив багато, бачив також багато, за нічим не жаліє і жаліти не буде. Свою українську книгозбірню подарував земському музею. Тією книгозбірнею зацікавилась Ружена Єсенська, яка зробила переклади поезій Тараса Шевченка для збірника світової поезії і має намір зробити антологію української поезії. Жаліє за Галичиною. Згадує Вовків, де на цвинтарі залишив матір, сестру та брата.

Відповідь на той лист Франтішек Ржегорж дістав тільки 5 лютого 1894 року...

У Івана Франка проблеми. Точніше декілька проблем. Найголовніша — журнал «Житє і Слово». Він просить Франтішка Ржегоржа посприяти розповсюдженню цього журналу в Чехії, а також просить організувати його обмін на деякі видання. Не погано було б дізнатись, що там зі статтями, які він вислав до доктора Зібрта, а вони досі не друковані.

Але найголовніше інше. «Друга просьба дотичить, — писав Іван Франко у цьому листі, — львівської вистави. Проф. Шухевич просив мене зайнятися впорядкуванням і виставленням літератури етнографічної, котра дотикає Галицької Русі. Не хоч

говорити Вам компліментів, коли скажу, що в тій літературі Ви займаєте дуже поважне місце, а під зглядом різносторонності і докладності обсервації, мабуть, ніхто з наших збирачів Вам не дорівняє. От тому-то я хотів би мати виставлений весь комплект Ваших праць, а коли се неможливе, то бодай мати їх повний опис і опублікувати його в каталогі. Та оскільки пам'ятаю, у Вас є комплект Ваших статей, і я надіюсь, що Ви схочете на пару місяців розстатися з ним і вислати його до Львова, розуміється, з тою порукою, що по виставі все Вам буде в цілості звернено, а на виставі все буде уложене в габлотах з склом і, розуміється, не буде зовсім рушане.

Я дуже радо приїхав би до Праги, та не знаю, чи зможу вибратися. Маю думку вибратися при кінці сього місяця до Відня і до Праги, та се залежить від того, чи будуть дрібні. В Празі я мав би поробити деякі виписки в бібліотеці *Musea Kral [ovstvi] česk [ěho]* (*Музею королівства чеського*)... Чи має *Museum* друкований каталог своїх рукописів, а коли має, то чи можна би його дістати? Будьте ласкаві звідатися також, чи посилало би мені *Museum* свій «*Časopis*» взамін за «Ж [итє] і сл [ово]»? В Празі хотів би я також познайомитися особисто з Вашими *basnikami* (*поетами*), особливо з Врхліцьким, про котрого хотів би написати в «Ж [итє] і сл [ово]» студію і дати його портрета переклади деяких віршів». Так сталося, що наміру Івана Франка щодо Ярослава Врхліцького (1853-1912), чеського поета, перекладача, драматурга та автора поеми «Бах — Корба», в якій дехто з критиків вишукував джерела поеми «Мойсей» Івана Франка, в журналі «Житє і Слово» не було надруковано.

Франтішек Ржегорж виконав прохання Івана Франка і вислав йому список своїх статей, про які він просив з умовою, що Іван Франко вибере, які потрібно, і в листі від 30 квітня повідомив, що оголошення про вихід журналу «Житє і Слово» розіслав у багато чеських журналів Ченек Зібрт послав йому, Франкові, комплект «*Českého Lidu*», редактором якого він є. Дістав цілу низку кліше для журналу по пільговій ціні. Однак розраховувати Франкові, що його журнал будуть купувати чеські громадяни, не варто. Такі вже вони по своїй натурі.

Для Івана Франка Франтішек Ржегорж стає своєрідним агентом по розшукуванню цілої низки матеріалів про чеських діячів культури. І не тільки. От опублікував журнал «Злата Прага» портрет хорватського історика та політичного діяча Франьо Рачкі, який помер 1894 року, і він, Іван Франко, хоче також помістити

в «Житі і слові» некролог і опублікувати портрет померлого, то чи не посприяє цьому Франтішек Ржегорж? А ще потрібно біографію Гавлічека-Боровського. Чи не знається з доктором Іржі Полівкою, філологом-славістом? Чи не можна від нього дістати деякі відбитки його праць?

« Будьте ласкаві, — просив Іван Франко Франтішка Ржегоржа у листі від 29 травня 1894 року, — прислати всі свої праці на виставу. Коштів висилки не оплачуйте, а адресуйте пакунок просто на ім'я проф. Шухевича. Зробіть се якнайшвидше. За цілість і точний зворот Ваших праць гарантуємо Вам оба з Шухевичем. Все буде установлено в замкненій шафі, і ніхто того не буде рушати».

Щодо бібліографії праць Франтішка Ржегоржа, то обіцяв опублікувати в «Житі і Слові». Так склалось, що не опублікував і за свого життя Франтішек Ржегорж так і не дочекався такої публікації.

Все, що просив Іван Франко, Франтішек Ржегорж виконав. В листі від 2 червня 1894 року, обіцяв приїхати на виставку десь в серпні. Виставка демонструвала досягнення в сільському господарстві, промисловості та культури і відбувалась у червні-серпні 1894 року. Про неї писало багато газет, а москвофільська преса звинуватила Івана Франка за участь у тій виставці у зраді національних інтересів — як же ж можна було співпрацювати з ворогом українського народу? А крім того, на думку москвофільської преси, виставка була побудована так, що не давала можливості розвернутись і показати «рускість» Галичини. «Наша москвофільська преса, — писав Іван Франко про виставку в своєму огляді «Сучасна Хроніка», опублікованім у № 16 журналу «Народ», — не залишила вдарити на них (*поляків — авт.*) і за се, та нам здається, що зовсім несправедливо. Раз ми признаємо слушність і легальність національного почуття у себе, то не можемо відмовляти єго слушности і другим. Адже ж і Русинам у тім скромнім рускім павільоні, котрий вони виставили, ніхто не захоронював вибігти поза границі Галичини і похвалитися літературними та цивілізаційними здобутками всеї руско-українскої нації. По троха се й зроблено, даючи нпр. колекцію портретів і видань Шевченка, колекцію музичних інструментів, в тім числі й задніпрянских. Що се не зроблено в більшій мірі, що не показано бодай головних творів укр. літератури і штуки, не зібрано хоч тих памяток історичних, які можна було в Галичині зібрати а які свідчать про національне життя Южної

Руси від віків, — се певно не є вина польських аранжерів вистави. В відділі етнографічним, одиноким, де Русин міг на рівних умовах конкурувати з Поляком, показалася блискучо перевага рускої старанности, праці та запопадливості і відділ сей, котрий обік відділу штуки був найбільше притягаючою частішою вистави і викликавав однодушні похвали знавців, заманіфестував найкраще спосібність, богацтво фантазії, смак артистичний та цивілізаційні традиції руского простолюда і викликав навіть демонстрації серед польських шовіністів з поза вистави. Певна річ, на нехтї дирекції виставової проти Русинів, на недопускане кого не-будь до вистави, на роблене якихось труднощів з національних причин Русини не можуть жалуватися. Тільки що Русини не дуже тиєлися на виставу. Нещасні політичні обставини породжені новою ерою внесли такий розлад, таку масу недовіри і неохоти між провінціоанальних Русинів, що ще перед уложенем пляну вистави оклик кинений москвофілами о політичнім і польско-національнім характері вистави обернув усіх Русинів против неї і знеохотив весь загал Русинів з провінції до єї обсиланя. На спеціальних виставах, нпр. садівницьких, пчільничих, рільничих і т. і. ми видали вироби многих руских людей, котрі одержували найліпші надгороди і похвали, а тепер, на «краєву» виставу не показалися».

Ржегорж скористався нагодою і, як обіцяв, у серпні приїхав у Львів. Відразу захворів. Чи зустрічався з Франком, невідомо, але відомо, що з Михайлом Павликом не зустрічався. Був у сестри, котра нещодавно втратила двох дітей. Розраджував її.

Михайло Павлик радив Франтішкові Ржегоржу в листі від 28 серпня 1898 року: «Скажіть сестрі, що швагрови було би добре в Коломиї, якби заложив гарну лазню з ваннами — тут є тільки жидівські, дуже гидкі. Нехай про се подумас. Надіюся, що Ви сестру познайомите з Крушельницькою і що вона почує в театрі єї гарний голос. Вас прошу якнайскорше добитися відповіді Шуберта, чи візьме Крушельницьку, бо вона мусить рішатись на німецький театр у Празі. Було би просто сором Чехам, як би до того допустили — тим більше, що тут не йде про протекцію, а тільки про пошановане співацького таланту і гарних руских і людских прикмет єї надзвичайної дівчини».

Додому Франтішек Ржегорж повернувся хворим і морально пригніченим. «Від виставкового комітету, — скаржився В. Шухевичу, — мав я отримати похвальну грамоту, проте досі її не дістав,

хоча вона могла б допомогти моєму підвищенню до вищої категорії платні. Цьому є трохи більше року, але що маю говорити, коли вже 5 років я ніяк не дістану диплом почесного члена Вашої «Прогресивної»... «Лист, котрий Ви дістали від мене в місяць паздерніку, — повідомляв Івана Франка 28 листопада 1894 року листом українською мовою, але писаним латинською абеткою, — я не писав, був-см тогди хорий на вибух крові; але щодо тресті (*змісту*- Р. Г.) він правдивий [...] Що до мого здоров'я, то оно паскудне, по повороті з Галичини я вже третій раз був зложоний в ліжку. Прага гірша, як курна хата русинська, бо у Вас дим нешкодний з дерева. А тут з вугля, паршивий дим. Він мене помалуцьку забиває, аж забє».

Попри дуже поганий стан здоров'я, Франтішек Ржегорж старається виконати все, що його просять українські друзі. Михайла Павлика найбільше турбує Соломія Крушельницька. На настирливі його прохання Ржегоржеві тричі вдалося домовитися з тодішнім директором Чеського національного театру Франтішком Шубертом про виступ Соломії Крушельницької на цій відомій сцені. Дішло до того, що навіть було змінено вже затверджений репертуар театру в угоду співачці, а Ржегорж домовився з Шубертом про часткову компенсацію співачці дорожніх видатків і навіть знайшов для неї пристойне і недороге житло, але Крушельницька, на жаль, так і не приїхала до Праги, жодного разу не тільки не пояснивши причини, але навіть не сповістивши про те. «Писала мені панна Крушельницька з Мілана, хочучи дебютувати у нас від 1-15/1 1895 р. За чотири дні перед 1/1 дістав від неї цю вістку, тим часом, як у нас вже в грудні був визначений репертуар. Двічі панні були дебюти дозволені, чекали теж її, а тепер я маю 30/1 прийти за відповіддю, чи можливим буде це до кінця травня. Панна, проте, ніколи не приїхала, тільки замовляла собі тут в театрі дозвіл. Дивне поводження», — з гіркотою повідомляв Ржегорж Шухевича перед черговими своїми відвідинами Шуберта у справі виступу Крушельницької на сцені Національного театру в Празі. Михайло Павлик намагався прояснити ситуацію і просвітити в цьому відношенні Франтішка Ржегоржа. «З гори кажу, — писав він йому 9 листопада 1894 року, що я вперше в життю через Крушельницку, заглянув трохи за куліси артистичного життя і стою перед ним, як теля перед новими воротами; ніяк не второпаю приватної поведенції артистів і всего артистичного світа, — мабуть тому, що я сго мало знаю, — та вже тямлю твердо, що головною ознакою того світа є крайня рухомість.

непевність і несталість: навіть маючи перед собою всі факти, Ви не в стані угадати, що станеться за хвилину. І нічого дивного: артизм не від цього світа- артизм не живе, а гра житем, артисти є незвичайні люди, а перекотиполе».

До Франтішка Ржегоржа звертались у різних справах і він навіть на зворотній адресі писав: « Певний час Ржегорж, вказуючи в листах до Галичини свою зворотну адресу, писав: «Прага, Злата вул., 9, Русинське консульство».

Навіть незважаючи на таке «глибоке» пояснення поведінки світу артистів, Франтішек Ржегорж не переставав допомагати українцям там, де міг. Він не відмовився допомогти Остапу Нижанківському вяснити можливість та умови складання в консерваторії в Празі екзамену на право викладання музики і співів у гімназіях, бо шанси успішно здати цей екзамен у Львові перед польськими шовіністами в екзаменаційній комісії були низькими. Відомому українському видавцю з Коломиї Михайлові Білоусу потрібно було дістати музичні інструменти для капели, яку організовує він, Білоус, в Коломиї. Дістати інструменти він хоче безкоштовно, бо на ті інструменти чекає вже 48 хлопців на навчання музики. Також потрібно знайти вчителя музики. На три роки і до того ж, щоб той вчитель був чехом. І Франтішек Ржегорж не відмовляється від того, щоб допомогти. Зібрав інструменти, правда сам не зміг відправити, бо мав сильний бронхіт. На прохання багатьох галицьких громадських і культурних діячів Ржегорж посилав до Галичини необхідну для їхньої наукової чи культурної діяльності літературу з празької муніципальної бібліотеки, користуючись тим, що він працював у тій бібліотеці. Чим міг тим й допомагав. У Денисові на Тернопільщині організував гуртову торгівлю чеськими товарами. Пробував він налагодити продаж виробів гуцульського народного промыслу в Празі.

Статки фінансові у Франтішка Ржегоржа були такі, що навіть не міг передплачувати Франкового журналу «Житє і Слово».

28 березня 1895 року мала відбутись публічна габілітаційна лекція Івана Франка на право викладати у Львівському університеті. Про це повідомило «Діло» в розділі «Новинки» 20 березня. Напередодні цієї події Іван Франко дістав лист від Франтішка Ржегоржа, який повідомляв, що про публічну габілітаційну лекцію Франка дізнався з преси і цілим серцем бажає Іванові Франку зайняти місце в університеті по покійному Омеляну Огоновському.

Повідомив, що невдовзі почне перемовини з Народним театром про постановку на його сцені «Украденого щастя» Івана Франка. Мав намір це зробити раніше, але через хворобу не міг. От і зараз мусить виїхати з Праги на лікування.

Сенат філологічного факультету затвердив прочитану габілітаційну лекцію Івана Франка і був за тим, щоб він став приват-доцентом на кафедрі руської словесності. Тепер слово було за міністерством віросповідань та освіти. Воно мало оголосити свій вердикт: допустити Івана Франка до викладання в університеті, чи ні. Міністерство довго цього вердикту не виносило, хоч Іван Франко твердив дружині, що скоріше Австрійська монархія розпадеться, ніж його допустять до викладання. Працював на той час в львівській газеті «Kurjer Lwowski». Ця газета і відрядила його у відрядження на чеську етнографічну виставку, яка офіційно називалась «Народна виставка». Тим часом Іван Франко мусив їхати до Відня у справі свого затвердження доцентом Львівського університету і в Прагу на так звану чеську етнографічну виставку, де було зібрано експонати матеріальної і духовної культури чеського народу». Іван Франко назвав цю виставку «цивілізаційно-історичною подією». На неї спеціальним поїздом їхала делегація галицьких українців. Везли свої хори, свої «Бояни», які справили на виставці справжню сенсацію. Детально про цю поїздку написав Б. Лепкий у «Казці мого життя». Газета «Kurjer Lwowski», оплачувала Франкові проїзд та проживання у Празі...

Виставка в Празі перебувала в центрі уваги галицької преси майже ціле літо. № 148 «Діла» від 6/18 липня 1895 року оголосив про організацію прогулянки до Праги на виставку, повідомивши про створення організаційного комітету № 154 газети, що вийшов 13/25 липня 1895 року, інформував: «Д-р Іван Франко — довідуємося з чеських дневників — гостить тепер у Празі на оглядинах народнописної виставки. Чехи знають д-ра Франка з перекладу на мову чеську його повісті «На дні». Переклад був здійснений не без допомоги Франтішка Ржегоржа.

Про свій намір їхати у Прагу Іван Франко повідомив 7 червня 1895 року чеського фольклориста, професора слов'янської філії Празького університету Іржі Полівку: «До Праги приїду около 20 сього місяця і пробуду там з тиждень» Дружина з дітьми відпочивала у Циганах на Поділлі у священика Омеляна Глібовицького, брата матері Богдана Лепкого, очікуючи, яку вістку з Відня привезе

чоловік.

Про поїздку у Прагу Івана Франка Франтішек Ржегорж дізнався від свого швагра Людвіка Дошлого зі Стрия. В листі до Івана Франка від 16 червня 1895 року Франтішек Ржегорж ласкаво запрошував його до себе в Стежери, де приїхав, щоб полікуватись. Щиро запрошував, аби Іван Франко відвідав його. Чекав на нього. З Падрубиць треба їхати до Кралового Градца, а відти вже до Стежер три чверті години. Коли б точно знав, що Іван Франко приїде, то прийшов би на вокзал Просив приїхати зі своїми дітьми, яких давно не бачив ще, як у Вовкові, а вже минуло стільки часу. Просив, щоб приїхав з Павликом також.

Павлик не приїхав. Мав багато причин на перешкоді, в тому числі й ту, що не має грошей на поїздку.

21 липня 1895 року Іван Франко повідомив Франтішка Ржегоржа: «Дорогий друже! Оце я в Празі. Чую, що Ви також тут. Як би нам побачитися? Я буду нині пополудні в Divadle, завтра рано на виставі, то загляньте до павільйону журналістичного. Поклони від Вашої сестри і швагра! Ваш Др. Іван Франко.

Ім так і не судилось зустрітись. Обрадуваний майбутньою зустріччю Франтішек Ржегорж зі Стежер поїхав до Праги, був там три дні. Йому стало знову погано і він вимушений був повернутись додому. Туди йому й направили листа Івана Франка, в якому той писав, що вже в Празі. Такий жаль! Мав Іван Франко привезти з собою переклади Шевченка чеською мовою, які зробила Ружена Ссенська, про що Ржегоржа повідомив Михайло Павлик. Просив Франтішек Ржегорж з того питання зустрітись з редактором Зібртом. Він буде чекати в Музею. Такий жаль, такий жаль... 26 липня 1895 р.

«Дорогий друже! — писав Іван Франко 26 липня 1895 року. — Лист Ваш і карточку одержав. Дуже жаль, що не міг бачитися з Вами в Празі. Не застав також ані Зібрта, ані Масарика. Сьогодні виїжджаю до Відня, а відти до Львова. Жалую дуже, що не можу заїхати до Вас, але у мене нема ані хвили вільного часу, а в Празі сидячи, я не робив нічого, тільки дивився. Не знаю, чи знаєте вже, що міністерство не затвердило моєї габілітації на доцента руської літератури на університеті Я не дуже-то й плачу, бо чуюся знов по-старому свободним. Та все-таки жаль, що не буду міг посвятити своєї праці і сили тому ділу, до котрого найбільше маю охоти».

Це був останній лист Івана Франка до Франтішка Ржегоржа.

На початку 1897 року Франтішек Ржегорж дістав вибух крові і був госпіталізований, про що було повідомлено в чеських та німецьких часописах. Тільки завдяки старанням Й. Напретка вдалось через відомого мецената Йозефа Главка значно покращити житеві умови Франтішка Ржегоржа, який через хворобу був у важких матеріальних клопотах. Влітку 1897 року по виході зі шпиталю поїхав на відпочинок до містечка Резки біля Нового Міста над Метею. Саме тоді там перебувала письменниця Ружена Свободова. Тут його відвідав письменник Алоїз Ірачек. В серпні 1898 року жив разом з літературним критиком Ф. Кс. Шалдою в Нижкові.

Розуміючи своє становище Франтішек Ржегорж вирішив навести порядок із своєю книгозбірнею, яку він подарував «Просвіті» та комплект якої він постійно поповнював. До цього його спонукали листи Михайла Павлика, який став бібліотекарем у Науковому Товаристві ім. Тараса Шевченка і обіцяв, що саме під його опікою Франтішек Ржегорж може бути спокійним за свій дарунок. Цими листами М. Павлик бомбардував Франтішка Ржегоржа аж до кінця життя, просячи Франтішка Ржегоржа написати листа «Просвіті», щоб та передала їх у власність НТШ.

Останній з двадцяти відомих листів Франтішка Ржегоржа до Івана Франка датований 3 квітнем 1897 року. Він писаний українською мовою і торкається перекладу Руженою Єсенською творів Тараса Шевченка. Оцінити переклади мав Іван Франко, але той якось не дуже поспішав. «Дорогий друже! — писав у цьому листі Франтішек Ржегорж. — Сиджу я тепер у панни Єсенської, котра дуже збанувала задля неполадження справи через її манускрипт. Прошу Вас уклінно, займіться скоро її справою, щоби література наша могла вже повеличатися також Шевченком. Будьте ласкаві і зробіть се скоренько, за що зістаємо Вам всі вдячні.

Здоровлю Вас та й цілу сім'ю Вашу».

Ружена Єсенська (1863-1940) чеська письменниця, працювала вчителькою в одній з пражських гімназій, переклала 28 поезій Шевченка, що вийшли окремою книгою «Т. Н. Ševčenko. Vybór básní». (Прага 1900). Вона переклала також поезії І. Франка та Лесі Українки, а переклади Тараса Шевченка Іван Франко назвав прекрасними...

Цю книжку перекладів Ружена Єсенська присвятила пам'яті Франтішка Ржегоржа.

В одному з номерів московфільського журналу «Живое Сло-

во», який виходив під редакцією Юліана Яворського у Львові, було кинуте звинувачення в бік журналу «Slowansky přehled», який виходив під редакцією Адольфа Черного, буцімто редактор цього журналу «тягне» за поляками, а відповідно поляки ненавидять росіян, то відповідно і журнал «Slowansky přehled» був названий цим москвофільським журналом таким органом, де зібрались «все недовольные и враждебные России элементы». Зі спростуванням цієї заяви виступив Франтішек Ржегорж і його лист до редакції «Живого Слова» був опублікований у другому номері цього журналу за 1899 рік. Звичайно, що на місці головного редактора Адольфа Черного, який «тягне «за поляками, краще було б бачити Й. Голечка чи Я. Грубого, але твердити, що в журналі зібрались всі, хто ненавидить Росію, не можна. «Мощная Русская держава, — писав Ф. Ржегорж, — наполняет нас гордостью и придает нам сил в борьбе с одвечным врагом — германизмом. Мы хорошо знаем, что если бы не было Руси, то и нам здесь бы было горько и солено. Мы желаем видеть Русь всегда могущественную и сильную».

Редакція «Живого Слова» вирішила використати лист Франтішка Ржегоржа для того, щоб оправдати свою діяльність в Галичині, не як агентів російського самодержавства, які проводили свою підлу і підривну роботу в Галичині, а таких, без яких «Галицкая Русь» була б неможлива. Це й обурило Івана Франка. «Що сталося Ржегоржу, — запитував Іван Франко Адольфа Черного в листі від 29 березня 1899 року, — що він надрукував таку свинську статтю в № 2 «Живого слова».

Ображений Франтішек Ржегорж звернувся за поясненнями до Михайла Павлика, який не обминув нагоди, щоб кольнути Івана Франка за те, що той вийшов з рядів радикальної партії і розірвав приятельські стосунки з ним. «Франкови не дивуйтеся, — писав він у відповідь Франтішкові Ржегоржові в листі від 1 березня 1899 року. — Він часом і супроти мене зробить таке, що гірше, ніж би мене зарізав живого».

У липні 1899 року Франтішек Ржегорж, ще зовсім слабкий, приїхав у Галичину. Хотів бачити сестру, хотів побачити давніх друзів, а також побувати в краях, за якими вже стужився. Хотів зібрати матеріали для Оттової енциклопедії, а також поповнити етнографічну збірку Напросткового музею новими матеріалами.

Домовився з Володимиром Шухевичем, що разом зроблять мандрівку по Гуцульщині, як тільки той звільниться від науки

в гімназії і буде вільний. Однак думаючи, що навчання в Галичині закінчується в кінці червня, як у Чехії, він вже на початку липня був у Львові, де дізнався, що в гімназіях Галичини наука ще триває і буде тривати до 15 липня, тому Володимир Шухевич не може вирушити відразу з ним у мандрівку.

Франтішек Ржегорж прожив у Володимира Шухевича декілька днів, а відтак вирушив сам у дорогу. Побував у сестри та швагра, а відтак поїхав у Чернівці. Чи здивувався під час перебування у Львові з Іваном Франком, або з кимсь із його кола, невідомо. Повертаючись із Чернівців зупинився у Коломиї у Білоуса, для якого збирав музичні інструменти для оркестру. Там до нього і приїхав Володимир Шухевич, бо якраз закінчилось заняття в гімназії. Відразу вибрались в гори. Спочатку були разом, а потім роз'їхались. Володимир Шухевич пішов пішки на Прокураєву, Брустури, а відтак гірськими пляями на полонину. Франтішек Ржегорж через слабкість поїхав битим гостинцем.

Ще до того, як розпрощались, домовились під час мандрівки кожен окремо зайнятись обдумуванням, як видати альбом, що мав би називатись «Летом над слов'янським світом». Через три неділі зійшлись знову і домовились, що Володимир Шухевич мав приготувати до цього альбому 30 світлин з Галицької Русі, дати до них текст, а Франтішек Ржегорж мав домовитись із видавцем І. Вілімком про видання цього альбому. Переклад тексту на чеську мову Франтішек Ржегорж брав на себе. Домовились, що побіч підписів та текстів чеською мовою, світлини з Галицької русі будуть підписані українською мовою.

Не зміг поїхати до рідного для нього Вовкова. Не зміг поїхати на могили рідних... Думав, що зможе наступного разу, коли покращає здоров'я. А воно ставало все гіршим і гіршим...

14 серпня Володимир Шухевич провів Франтішка Ржегоржа на залізничний двірць і сердечно з ним попрощався. Франтішек Ржегорж мав заїхати до батька в Стежери, а відтак повернутись у Прагу. Вже 19 серпня Володимир Шухевич дістав листа з Праги від І. Вілімка, в якому він повідомляв, що годиться на видання альбому і приступає до праці над ним, як тільки дістане матеріали. «З того часу, — писав Володимир Шухевич у спогадах про Франтішека Ржегоржа, опублікованих невдовзі по смерті останнього в газеті «Діло» № 217 від 28 вересня за старим, чи 10 жовтня за новим стилем 1899 року, — вела ся між мною і Франтішком Ржегор-

жем дальше переписка в справі в справі згаданого видавництва. Посліднє письмо дістав я від него 29 вересня. Воно було писано перед тим, коли недуга звалила его навіки з ніг. Те письмо поучає найкрасше, якими гадками була душа Франтішка Ржегоржа заєдно занята, тому подаю уступ з того письма дослівно. Ось він: «Аж вийде «Летом над словянським світом», тоді видамо другу збірку фотографій «Летом над галицько — руським словянським світом» з текстом чесько-руським»....

На основі телеграфічного повідомлення газета «Діло», у своєму випуску №215 від 25 вересня за старим чи 7 жовтня за новим стилем 1899 року на першій сторінці в траурній рамці подала оголошення: «З опечаленим серцем ділимося з нашими чителями сумною вісткою, одержаною нині телеграфічно з Праги, що вчера помер наш многозаслужений Франтішек Ржегорж, знаний кожному русинові сердечний щирый приятель нашого руського народу, почесний член «Просвіти», автор многоцінних праць о Галицькій Руси.

Похорон Покійного відбудеться завтра (в неділю) в Празі.

Вічна єму пам'ять і земля пухом».

У цьому ж номері газети повідомлялось, що смерть Франтішка Ржегоржа викликала великий жаль серед українців Галичини і на руки пані Напрсткової, яка опікувалась останнім часом Франтішком Ржегоржем, багато з них від свого особистого імені, а також від імені різних товариств та організацій, вислано телеграми співчуття.

Вже у своєму №217 газета «Діло» від 28 вересня/10 жовтня 1899 року опублікувала загаданий спогад Володимира Шухевича про останній побут в Галичині Франтішка Ржегоржа. Виходячи з тих заслуг, які мав покійник перед українцями Галичини, Володимир Шухевич закликав усіх скласти пожертви на побудову пам'ятника на могилі покійного (для цієї мети він особисто склав 10 золотих), а також видати українською мовою докладну його біографію, українською мовою в перекладі з чеської опублікувати книжку з його статтями про українців. Виявилось, що грошей на будівництво надмогильного пам'ятника не потрібно було збирати, бо рада міста Праги вирішила збудувати такий пам'ятник за свій кошт. Щодо видання життєпису та основних праць покійного українською мовою, то вони так і ніколи не побачили світу.

Ні Іван Франко, ні Михайло Павлик поїхати на похорон в Прагу не змогли. Причина проста — не було грошей.

«На жаль, — писав у згаданому спогаді Володимир Шухевич, — службові відносини і стан мого здоров'я не дозволили мені попросити мого сердечного друга над домовиною»...

Наступний, 219 номер газети «Діло», як і обіцяв, подав ширший допис про життєвий та творчий шлях Франтішка Ржегоржа. А також розповів про останні хвили життя покійника та його похорони.

«Покійник, — писало «Діло», — від давна нездужав на груди. Вернувши в серпні с. р. до Праги, тримав ся ще на ногах, а зляг аж на якій тиждень перед смертю. Але навіть найблизші его приятелі не припускали, щоби так скоро наступила кончина. До послідної хвилі опікувала ся ним щиро п [ан] і Напрсткова з лікарем д-ром Ходуньским. Дня 6 с. м. прийшов до недужого лікар о 10 год. Зрана та побачив вже близький кінець. Кустос Міщаньської Бесіди, у котрого покійний мешкав, побіг по п. Напрсткову, але вона застала его вже неживим. Так само приніс ему в полудне редактор Словянського Пржегледу свіже число та застав вже небіщика.

Того самого дня на засіданю пражської ради міської теплими словами віддано честь покійному невисипущому труженикови на поли словянської взаімности і зложено 64 корон на памятник. Зазначуємо се для спростованя вісти, мов би рада міска постановила власним коштом поставити памятник. На сю ціль зложив між іншими також п. Фр. Суда в редакції Народних Листів 15 зр.

На вість про смерть пок. Фр. Ржегоржа поспішили Русини з заявами щирого жалю, пересилаючи до Праги телеграми з висказанми свого співчутя. І так, о скільки нам відомо, вислали телеграми: Товариство «Просвіта», Наук. Товариство ім. Шевченка, Львівський Боян, Руска Бесіда, Руске Товариство Педагогічне, Руский Сокол, редакція «Діла», Шкільна Поміч у Львові, Академічна Громада, проф. Волод. Шухевич, бібрецькі русини, станіславівська філія «Просвіти», адвокат Чикалюк з Тернополя, коломийські русини-українці, п. Мих. Білоус з Коломиї, редакція «Буковини», Народний Дім. Руска бесіда і руска Школа в Чернівцях.

Похорон відбув ся в неділю дня 8 с. м. В полудне перенесено домовину до костела Марії Сніжної і усталено на катафалку. Родина покійного, письменка Ружена Єсенська, родина Шафариків, п-ї Йосифа Напрсткова зложили на домовині вінці. Проживаючі

в Празі русини теж зложили гарний вінець з сино-жовтою лентою з написію «Незабутному Ржегоржови Празескі русини». О 3 год. пополудни рушив похоронний похід на кладовище в Ольшанах. Тіло покійного відвели на місце вічного спочинку кромі родини і приятелів члени пражского світа учених, літератів, артистів, а також проживаючі у Празі русини: проф. Горбачевській, д-р Шевчук, д-р Кобринській, співак Гушалавич.

У день похорону розліплено у Львові заходом Товариства «Просвіта» посмертні оповістки, прислані з Праги, такого змісту (в перекладі з чеської мови):

«Подаємо сумну вість, що упокоїв ся чесний сотрудиик і любив приятель наш Франтішек Ржегорж, письменник, почесний член львівської «Просвіти» і інших руских товариств. Трудяще жите, котре цілком посвятив службі дорогому ему народові рускому, скінчив по довголітній борбі з упірною хоробою сегодня о 11 год. перед полуднем. Похорон відбуде ся дня 8 жовтня о год. 3 з костела Преч. Діви Марії Сніжної на Юнгмановій площі; а задушна служба Божа відправит ся опісля в тім самім костелі в понеділок дня 9 жовтня о год. 9 зрана. Заслуженому тихому робітникові і одушевленому борцеві за славянску гадку нехай буде вічна пам'ять! В празі, 6 жовтня 1899. Редакція Слованского Пржегледу. Редакція Светозора. Складане вінців зволіть ласкаво залишити, а радше причиніть ся до здвигнення однодушного памятника, присилкою відповідного датку до адміністрації котрого — небудь пражского чеського дневника».

З відомих чеських діячів на похороні були присутні директор Народного театру Франтрішек Шуберт, відомий письменник Алоїс Ірасек, історик і письменник Зигмунд Вінтер, славіст, етнограф і поет Адольф Черни, славіст і народознавець Примус Сobotка, прозаїк та критик Франтішек Таборський. Організація похорону та його оплат впали на плечі Й. Напрстковій та частково на міську раду.

Траурна клеписдра про кончину Франтішка Ржегоржа збереглась у фондах «Просвіти» (ЦДІА України у Львові, фонд 348, опис 1, справа 773, арк. 7). Своєї траурної клеписдри товариство «Просвіта», почесним членом якої був покійник, не випустила. Зате, як писалось у вищезгаданій статті, виділ «Просвіти» на своїм першій засіданні після смерті Франтішка Ржегоржа, віддав честь пам'яті великого друга українців, прийняв пропозицію

Володимира Шухевича видати українською мовою твори покійного про українців, а також видати українською мовою його біографію. Закликала управа «Просвіти» складати пожертви і на надгробний пам'ятник. З некрологом Франтішку Ржегоржу виступив «Літературно-науковий вісник». Він був опублікований у восьмій книзі журналу за 1899 рік в розділі «Хроніка. Персоналії» (частина друга, стор. 123-124): «Дня 6 жовтня н. ст. помер у Празі у молодім ще віці чеський письменник і великий приятель Русинів Франтішек Ржегорж. Він походив із селянської родини. Батько його був заможним господарем у Стежерах, коло Карлового Градця, в Чехах. На якийсь час переніс ся він був до Галичини і в селі Волкові під Львовом, держав посесію. Молодий Франтішек скінчив тоді як раз середню школу, а що був слабого здоровля, покинув на разі дальші студії і виїхав до батька на село; тут перший раз пізнав ся з Русинами. Жив також довший час у Зарогізні (Жидачівського пов.) і в Стрию у свого швагра Дошлього. Ще в Галичині взяв ся за літературну працю і написав дуже багато розвідок, головно етнографічних, про Русинів, які помішував у ріжних чеських часописах.

Щоби показати, як всесторонно приглядав ся він жило нашого простого народу, наведу бодай кілька наголовків його розвідок: Гуцули, Русини в домовому господарстві, Прохід по руському селі, Руська загорода, Йордан у Галицьких Русинів, Цвітня неділя, Ходячкова шляхта, Різдво Христове на Галицькій Русі, Великодні забави, Похорон на Русі, Рахманський Великдень, Вироби і оздоби Гуцулів, День св. Юра і ніч чарівниць, Шлюби, Маланка, Людова медицина у Русинів, Гуцульське весіле, З подорожі по галицькій Русі, Церковні братства на Галицькій Русі, Народній календар Бойків, Народній календар Лемків і ин. Щоби призбирати до тих праць материялу, Ржегорж їздив дуже часто по Галичині і переїхав усю майже її руську частину. В часі подорожи звертав усе увагу на народню ношу, на ручні вироби наших селян та міщан, збирав з них поодинокі окази і віддавав до музею Напрстків у Празі. З усього того призбирав ся дуже красний етнографічний руський відділ у музею. Крім того зібрав він багато руських книжок і часописий і віддав їх до публичної міської бібліотеки у Празі, де вони становлять також окремий відділ; з другого боку дарував багато чеських книжок бібліотекам Просвіти і Наук. Товариства ім. Шевченка. Останніми часами був бібліотекарем у міській праській бібліотеці, де мав усеї платні 86 зл. на місяць; минулого і сього року

подавав постійно коротенькі реферати з нашого суспільного життя в новім чеськім журналі «Slowansky přehled». Сих вакацій був останній раз у Галичині і ще в серпні! укладав з проф. Шухевичем плян нової праці про Русинів. Несподівана смерть перервала нагло виколнане того плану. Чехи задумують поставити йому пам'ятник у Празі». Автором некрологу був Володимир Гнатюк.

З до болю проймаючим некрологом про Франтішка Ржегоржа на сторінках журналу «Slowansky přehled» виступив його редактор Адольф Черни. Описав свої останні відвідини покійного. Прийшов до нього тоді зі свіжим номером часопису «Slowansky přehled». Уявляв собі, як втішиться ним. Як засяють його очі, як на устах заграє усміх. Адже був при народження цього часопису і був його активним співпрацівником. Замість того побачив смерть, яка збавила його від мук і страждань, які випали на його долю від молодих літ.... Хвороба, глухота, нужда, кривда були постійно з ним. Недооцінювання, невизнання, як писав А. Черни, мав від людей, «котрі не мали навіть поняття про його працю і його значення».

Не міг забути, як будучи вже смертельно хворим і відчуваючи близьку смерть, яку намагався ігнорувати, радив йому, Адольфу Черному, як краще дбати за своє здоров'я, котре так було потрібне всім. Радив пити кефір, а на ніч для освіження мозгу з'їсти одне яблуко... І мало хто знав, що то єдине яблуко часто і навіть дуже часто було єдиною вечерею покійника.

Працював до останку. Не мав часу опрацювати зібраний величезний матеріал, залишав це на потім собі і тим, що прийдуть по нім.

Стаття А. Черного «Франтішек Ржегорж» була опублікована в журналі «Slowansky přehled» у другому річнику цього журналу, що вийшов у 1900 році. В цій же статті і була опублікована остання світлина покійного, а також перша бібліографія його друкованих праць, з якого стало відомо, що в останній рік свого життя в різних журналах та газетах Ф. Ржегорж опублікував 39 статей найрізноманітнішого характеру: від етнографічних статей до некрологів...

Вже в 1902 році на будинку в Стежерах, в якому народився Франтішек Ржегорж була встановлена пам'ятна дошка.

...23 березня 1904 року Іван Франко при кінці листа до Адольфа Черного писав: «Не знаю, чи дійшла до Вас відомість, що Дошли, швагер пок. Ржегоржа, хворий від кількох літ на ревматизм, застрілив себе і свою найстаршу доньку, що була осліпла. Дуже сумна новина»...

Подія ця сталась 18 лютого 1904 року в Стрию у будинку по вулиці Панській, 53. Саме тоді була застрелена Божена, дочка Людвіка Дошлого, власника реальності, як стверджує метричний запис померлих костьолу в Стрию (ЦДІА України у Львові, фонд 618, опис 2, справа 2590, арк. 204) та Марії Ржегорж. Було їй 17 років, тобто вона народилась 1887 року. 20 лютого її поховав священник А. Добровольський. Того ж дня був і похований сам Людвік Дошли. В метричному записі (там же, арк. 204) зазначено, що він був власником реальності і був чоловіком покійної Марії Ржегорж і йому було 47 років. Тобто він був 1857 року народження. В обох випадках причина смерті — «vulnus scorgetarium». Так в метричних книгах записували смерть від вогнепальної рани.

Звідки дізнався Іван Франко про цю подію, невідомо. В пресі вона не коментувалась і про причини цієї катастрофи відомо тільки із згаданого листа Івана Франка до Адольфа Черного.

Коли і де померла сестра Франтішка Ржегоржа, невідомо. В метричних книгах міста Стрия, запис про її смерть відсутній. Про долю решти дітей Марії та Людвіка Дошлого майже нічого з метричних книг не можна дізнатись, крім хіба тільки того, що 8 листопада 1939 року наймолодша дочка Сидонія — Анна взяла вицяг із метрики свого народження у жидачівському костьолі. Цілком можливо для того, щоб виїхати на Батьківщину батьків після приходу в Західну Україну радянської влади.

Так і не вдалося українською мовою видати біографію Франтішка Ржегоржа, ні основні його праці, як до цього колись закликав Володимир Шухевич.

Розтягнулась його бібліотека, котру подарував «Просвіті» і залишки якої опинились у відділі україністики Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаніка НАН України.

У наших архівах неторкнутим багажем лежать листи Франтішка Ржегоржа до різних діячів української культури. Неторканими у відділі рукописів та текстології Інституту літератури ім. Т. Шевченка НАН України зберігається низка листів Франтішка Ржегоржа до різних діячів української культури. Серед них лежать 27 листів Франтішка Ржегоржа, писаних у 1884-1899 роках, до редактора «Діла» Івана Белея (фонд 85). Це один з найбагатших фондів в даному архіві, бо крім згаданих листів містить різні виписки Франтішка Ржегоржа з газети «Svetozor» та «Slovanski sbornik», друковані матеріали та виписки про Франтішка Ржегоржа з жур-

налів «Зоря», «Ruch», «Svetozor», «Slowansky přehled», офіційне повідомлення про смерть Франтішка Ржегоржа, яке й послужило основою для некролога в «Ділі», а також в даному архіві знаходяться телеграми співчуття від різних осіб та установ у зв'язку з кончиною Франтішка Ржегоржа. Листи Бориса Грінченка до Франтішка Ржегоржа опубліковані Петром Богатиревим у згаданій публікації у збірнику «За сто літ». У рукописному відділі Інституту літератури ім. Т. Шевченка (фонд 130) знаходяться тільки фотокопії листів, зроблених з оригіналів, що в Музею Напрстків у Празі.

У фонді Соломії Крушельницької (фонд №143) зберігається два досі не опублікованих листи Франтішка Ржегоржа, котрі стосуються справи її виступів у Празі 1894 року, які незважаючи на титанічні зусилля Франтішка Ржегоржа та наполягання Михайла Павлика, так і не відбулися.

Невеличкий за обсягом час охоплюють 7 листів Франтішка Ржегоржа до Василя Лукича, писані у 1889-1890 роках і які зберігаються у його фонді (фонд 61). Стільки ж листів Франтішка Ржегоржа до Осипа Маковця зберігається у фонді 59. Охоплюють вони 1892-1898 роки.

У фонді Михайла Павлика (фонд 101) зберігаються 23 листи до Франтішка Ржегоржа, писаних у 1889-1898 року. Мав властивість Михайло Павлик зі своїх листів робити копії.

Стільки ж листів Франтішка Ржегоржа зберігається у фонді до Костя Паньківського (фонд №81). Вони охоплюють 1893-1898 роки.

У фонді Івана Франка (фонд 3) оригінальних листів та фотокопій до Франтішка Ржегоржа всього десять і охоплюють 1887-1895 роки, в цьому ж фонді зберігається 42 листи Франтішка Ржегоржа до Івана Франка і вони охоплюють 1885-1897 роки. В цьому ж фонді знаходяться і низка рукописних статей Франтішка Ржегоржа. В тому числі і список своїх творів, які склав Франтішек Ржегорж на прохання Івана Франка для Крайової виставки у Львові 1891 року.

В Центральному державному історичному архіві України у місті Львові зберігається у фонді Михайла Павлика (ЦДІА України у Львові, фонд 663, опис 1, справа 227, арк. 19-146) досі неопубліковані листи Франтішка Ржегоржа до Михайла Павлика. Вони охоплюють 1888-1899 роки. В цьому ж архіві листи Франтішка Ржегоржа до Володимира Шухевича (фонд 735, опис 1, справа 17.

арк. 1-83). Зберігається у цьому ж архіві запрошення Францішка Ржегоржа взяти участь у з'їзді слов'янських студентів у Празі 1891 року (фонд 372, опис 1, справа 96, арк. 17-18), каталог бібліотеки, подарований «Просвіті» (фонд 348, опис 1, справа 6403, арк. 1-39) і в тому ж фондї траурне оголошення про смерть Францішка Ржегоржа (справа 773, арк. 9). В даному архіві є і матеріали, які стосуються випуску збірника «За сто літ (фонд 357, опис 1, справа 31, арк. 5).

На жаль, жодних документів не збереглося у відділі рукописів Львівської Національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника у Львові. Листи до Францішка Ржегоржа в основному зібрані в його архіві, що в Народному музеї в Празі. Крім згаданих листів Івана Франка, Михайла Павлика та Бориса Грінченка тут зберігаються листи М. Білоуса, І. Белея, М. Бобикевича, Іс. Бобикевича, А. Болеховського, Ом. Воробкевича, В. Герасимовича, М. Грушевського, Л. Джулинського, С. Дуди, Єр. Калитовського, О. Калужняцького, С. Качали, О. Кобилянської, Н. Кобринської, Д. Козарищука, О. Колесси, Ф. Колесси, Т. Кормоша, С. Крушельницької, О. Купчанки, В. Лаврівського, І. Левицького, К. Левицького, О. Левицького, Д. Лепкого, Н. Лещишака, І. Літинського, Л. Лопатинського, В. Лукича, О. Маковея, В. Матюка, О. Мороза, О. Мишковського, В. Нагірного, О. Огоновського, І. Озаркевича, І. Олесницького, В. Пачовського, М. Петрицького, П. Полянського, О. Поповича, Т. Реваковича, П. Сеніка, В. Сімовича, М. Струсевича, А. Сумика, Л. Цегельського, А. Чайковського, В. Чернецького, О. Чеховича, О. Шухевича, Ю. Яворського, Є. Ярошинської та багатьох інших.

На народні складки на могилі Францішка Ржегоржа був збудований пам'ятник. Скільки українців жертвували грошей на його будівництво, невідомо. Колись на цьому скромному пам'ятнику була світлина Францішка Ржегоржа. Час не вберіг її.

Через багато років, вже при радянській владі сокільницька толока стала львівським іподромом і на ньому вперше в історії України відправив Службу Божу Папа Римський Павло Іоанн II. Давно – давно зникла і коршма, яка неподалік великої автобусної станції на Стрийській вулиці. Місце, на якому вона стояла ще й досі незабудоване. Терням та бур'яном заросла й сама дорога, якою тоді з такими пригодами йшли мандрівники з Іваном Франком. Немає й ставка, в якій ловив щуку разом з Яном Каспровичем Іван Франко. Він був з правого боку, як в'їжджати у Вовків перед греблею

на річці Зубрі. Нема млина. Нема греблі. Ростуть на тому місці лишень пишні верби. Висох і ставок і перетворився у звичайний пастівник із зеленою муравою...

Ні слід з фільварку в Грабнику, де мешкав Франтішек Ржегорж. 1947 року він згорів до тла. На його місці одне неприбране досі румовище, поросле пасльоном та іншими кущами. Збереглись лише старезні липи, які були десь на 125 років молодшими від того часу, як тут був Іван Франко. Ще збереглась гарна галявина і кам'яне розп'яття, роботи майстрів з Демні, — і ті ж навколо прекрасні городи, на котрих й досі пасеться худоба...

Не памятає Франтішка Ржегоржа і Стрий. Згубилась назва вулиці Боднарська, де спочатку жили Дошлі. Частина вулиці Панської стала вулицею Степана Бандери. На ній не зберігся будинок Л. Дошлого.

Збереглась лише лазня, власником якої він був. Вона на вулиці Успенській...

В 1903 році в глухому, закинутому в гори селі Довгому помре Корнило Устиянович, який народився у Вовкові. Чи вони, Корнило Устиянович, син Миколи Устияновича, відомий український художник та письменник, і він, Франтішек Ржегорж були знайомі між собою, чи ні? Чи у вічних мандрах Галичиною їхні життєві дороги перетнулись хоч раз? Невідомо...

Відомо, що по тих мандрах Корнило Устиянович після довгих літ забуття, ігнорування ним як художника та письменника, назажди повернувся у свою Батьківщину. Став у бронзі перед своїм музеєм. Кожної неділі і світ долітають до нього молитви і співи з маленької церковці, в якій був хрещений і де священником був його батьком. Йдуть у музей люди. В задумі навколо стоять горби, по котрих щороку менше і менше пасеться худоба. Шумлять своїм одвічним хліборобським шумом навколишні поля...

Шумлять, очікують, коли повернеться сюди, він, Франтішек Ржегорж ...

Зачекались.

Листи Івана Франка до Франтішка Ржегоржа

Листування Івана Франка з Франтішеком Ржегоржем тривало протягом 80-х -90-х років. На жаль. Збереглося лише 10 листів. Тепер вони згідно заповіту Ф. Ржегоржа зберігаються в літературному архіві Музею національного письменства в Празі. У відділі рукописів та текстології Інституту літератури ім. Т. Шевченка зберігається 43 листи Франтішека Ржегоржа до Івана Франка (фонд 3).

Листи Івана Франка до Франтішека Ржегоржа писані українською мовою латинськими буквами.

Вперше листи Франтішека Ржегоржа до Івана Франка опубліковано: За сто літ, 1929, кн. 4, с. 274.

Тут листи подаються за публікацією їх у 49 та 50 томах зібрання творів Івана Франка у п'ятдесяти томах (Видавництво «Наукова Думка», Київ -1986). За цим джерелом подаються і коментарі до листів.

№ 1

[Львів, 26 серпня 1887 р.] ¹

Шановний друже! Тільки сьогодні їду до Шухевича. Передаю книжку і прошу Вас завтра прислати про нас фіру ², збираємось приїхати до Вас, коли буде погода.

Ваш І. Фр.

№ 2

[Львів, 22 листопада 1887 р.] ¹

Шановний друже!

«Рокусія» ³ не маю, мій екземпляр у Драгоманова в Женеві. Приповідок також Вам позичити не можу, бо сам над ними роблю, а з Народного дому хіба Ви самі собі позичите, бо п. П [авлик] ⁴ уже в Кракові, а я рано не маю часу туди ходити. Поздоровляю Вас щиро.

Ваш Ів. Фр.

№ 3

[Львів, 6 лютого 1888 р.] ¹

Шановний друже!

Пані Лешова ⁵ принесла нам книжку і при тім мала Ваші фотографії. Ми дозволили собі взяти одну до свого альбому ⁶, так, як Ви нам обіцяли.

Поздоровляємо усіх.

Ваш Іван Франко.

Шановний друже!

Даруйте, що так довго не відписував на Ваш ширий і приятний лист ⁷, але одно те, що роботи досить, а друге те, що, повернувши з села, я трохи нездоров на очі. Дуже мене утішило те, що Ви пишете про чехів і про їх розвій — щастя Боже вам усім, поступайте і розвивайтеся, може, то і ми коли-небудь зможемо вашим слідом піти. Та коли-то те буде! Наші верховодники ані не думають допомогти народові, а думають хіба об тім, щоб його ще більше обидрати. Ну, та се така стара і погана пісня, що не хочу Вам її співати, щоб Вам не псувала доброго гумору в ріднім краю. Дуже мене вразувало й те, що Ви пишете про план видання Ваших писань про Галицьку Русь ⁸; книжка та була би цінною не тільки для чехів, але і для нас, русинів, задля згромадженого в ній цінного матеріалу, на який з нас, русинів, нелегко хто-небудь здобудеться. Загалом наші люди не вміють ще працювати, бояться думки і роботи, і то, здається мені, є наше найбільше нещастя. І в літературі, і в науці, і на всякім іншій полі маємо досить людей спосібних, але на біду мало маємо таких, котрі би вміли свою спосібність використати як треба для народу, а хоч би й для себе самих.

Посилаю Вам перший номер нашого нового місячника «Товариш». Вийшов він ще в липні, але досі мусив покутувати в поліції. Будьте ласкаві подати о нім відомість, куди узнаєте за потрібне, до чеських писем. По можності будемо ми звертати увагу на речі слов'янські. У 1-м н [оме] рі найдете переклад двох епіграм Гавлічкових ⁹, а в другім н-рі думаю ¹⁰ дати переклад його «Тірольських елегій», котрий, власне, нині я скінчив, і думаю, що хоч трохи свідний, все-таки буде досить вдатний. Чи не були б Ви такі добрі написати для нас коротеньку біографію Гавлічка ¹¹, котра би пішла таки до 2-го н-ра разом з листом Павлічка] до Палацького з Бріксена яко пояснення до «Тірольських елегій» ¹². Біографія повинна б бути не довша як 4 піваркушика друкованого, бо наше письмо дуже мало має місця. Подайте нам також адреси деяких чеських писателів і патріотів, котрим би ми могли 1-й н-р на оказ вислати.

Щодо «Зорі» і «Діла» буду говорити з редакторами ¹³, бо досі нікого не можна було здібати. Моя жінка і п. Павлик кланяються Вам. Хлопчик ¹⁴ наш ще не бігає, але вчиться стояти. Цілую Вас щиро.

Ваш Іван Франко.

Львів, ул. Зиблікевича, № 10.

9/9 1888

№ 5

*[Львів, 15 грудня 1890 р.]¹⁵
 Вже Марисунс по заручинах!¹⁶
 погадай же ти собі,
 та як же буде тобі?
 а в чужої матіноньки —
 сніданенька не буде,
 обідець під полуднс,
 вечеренька опівночі
 виплачеш чорні очі!
 Вечереньку на стіл дают,
 Марисуню висилают:
 «Йди, Марисю, і по воду
 До далекого броду».
 Нім Марисс з водов прийшла,
 Вечеренька вже відійшла.
 «Помий, Марисю, миски,
 Не стало тобі лижки».*

Засилаю сердечні поклони і поздоровляю широго товариша і приятеля.

Ів. Франко.

№ 6

Львів, 5 лютого 1894 р.

Дорогий друже!

Щиро дякуємо Вам за Ваш лист, та даруйте, що так пізно на нього відписую. Я казав вислати Вам на адрес «Museum Náprstkovо» 1 н [оме] р моєї рев'ю «Жите і слово» і надіюсь, що Ви його дістали. Я хотів би одержувати взамін за «Ж [ите] і сл [ово]» деякі чеські часописи, особливо ж «Česky Lid», «Květy» і др. Будьте ласкаві порозумітися з редакціями, котрі би хотіли мінятися за моє видання, і напишіть мені їх адреси. При тій okazji прошу Вас о одну річ: до редакції «Česk [eho] Lidu», вислав я ще тамтого року свою статейку «Počátky legendy pro Přemysla»¹⁷. Д-р Зібрт обіцяв мені, що її видрукує, та, мабуть, досі не видрукував. Отож я прошу Вас відібрати мою статейку в редакції «Českeho Lidu» і прислати мені, може, я ужию її в «Ж. і сл.».

Є у мене ще дві просьби до Вас. Оскільки собі пригадую, Ви позичили у мене III і IV томи Кольбергового «Pokusia», Кольберга

«Przemyskie»; два зошити «Киевской старины» (де була стаття Василенка про рекрутські пісні)¹⁸ і, виїжджаючи, забули мені звернути ті книги. Вони мені дуже потрібні, і для того прошу Вас донести мені, чи вони в Вас є, а коли Вам їх не треба, то прошу прислати їх. Особливо ходить мені о «Киевскую старину», котра зістала мені здекомплектована.

Друга просьба дотичить львівської вистави. Проф. Шухевич просив мене зайнятися впорядкуванням і виставленням літератури етнографічної, котра дотикає Галицької Русі. Не хочу говорити Вам компліментів, коли скажу, що в тій літературі Ви займаєте дуже поважне місце, а під зглядом різносторонності і докладності обсервації, мабуть, ніхто з наших збирачів Вам не дорівняє. От тому-то я хотів би мати виставлений весь комплект Ваших праць, а коли се неможливе, то бодай мати їх повний опис і опублікувати його в каталогі. Та оскільки пам'ятаю, у Вас є комплект Ваших статей, і я надіюсь, що Ви схочете на пару місяців розстатися з ним і вислати його до Львова, розуміється, з тою порукою, що по виставі все Вам буде в цілості звернено, а на виставі все буде уложене в габлотах з склом і, розуміється, не буде зовсім рушане.

Я дуже радо приїхав би до Праги, та не знаю, чи зможу вибратися. Маю думку вибратися при кінці сього місяця до Відня і до Праги, та се залежить від того, чи будуть дрібні. В Празі я мав би поробити деякі виписки в бібліотеці *Musea Krá [lovstvi] česk [ého]*¹⁹ Чи має *Museum* друкований каталог своїх рукописів, а коли має, то чи можна би його дістати? Будьте ласкаві звідатися також, чи посилало би мені *Museum* свій «*Časopis*»²⁰ взамін за «Ж і сл.»? В Празі хотів би я також познайомитися особисто з Вашими *bas-pikami*²¹, особливо з Врхліцьким, про котрого хотів би написати в «Ж і сл.» студію і дати його портрет та переклади деяких віршів²². Інтересно, як Вам і Вашим землякам подобається мій переклад Гавлічкових «Тірольських елегій», що є в 1 кн [ищі] «Ж і сл.»? В одній з дальших книжок прийде «*Král Lávra*»²³.

На тім кінчу і, дожидаючи Вашої відповіді, цілую Вас щиро.

Ваш
Ів. Франко.
Львів, вул. Глибока, № 7
д [ня] 5/11 94

Львів, 15 березня 1894 р.

Дорогий друже!

До Праги я висилаю тільки 3 екз [емпляри] «Житя і слова»: Вам, докторові Полівкові і Зібртові. «Českeho Lidu» досі не одержав. Якби доктор Зібрт схотів мені прислати — хоч би á konto моєї статті — весь комплект свого видання, то я дав би про нього обширний реферат, такий як про «Wishu» і «Byzantin [ische] Z [ei] tsch [rift]», «Čas [opis] Česk [ého] Mus [ea]» є у нас в університеті і в Оссолінеум, то обмінюватися не потребую, а комплект для «Museum» колись сам привезу.

У мене є до Вас просьба. Хотів би в № 3 дати портрет Рацькі²⁴. Портрет його друкувала «Zlatá Praha»²⁵, так чи не можна би там дістати кліше, і скільки би воно коштувало? А може би, ліпше там дати видрукувати портрет на картоні (600 екз.), і скільки би се коштувало? Будьте ласкаві про се розвідати. Я мав велику охоту приїхати до Праги, та біда з грішми. Ну, та колись-то воно буде.

В одній з дальших книжок «Ж. і сл.» я хотів би дати портрет і біографію Гавлічка²⁶. Звертаю на се Вашу увагу. Ви обіцяли мені зладити таку біографію. А може, там є який спеціаліст, котрий би се хотів зробити, розуміється, без гонорару, бо «Ж. і сл.» стоїть слабо і не платить нічого.

Даруйте, що так мало відписую на Ваші ширі і сердечні листи, але Ви знаєте, який я зайнятий і як тяжко мені прибратися до кореспонденції. А ще до того очі болять.

Коли Ви знайомі з д-ром Полівкою, то просіть його, чи не міг би прислати мені відбиток із деяких своїх праць.

Цілую Вас сердечно.

Ваш

Ів. Франко.

Львів, 15. III 94

[Львів], 29 травня 1894 р.

Дорогий друже!

Будьте ласкаві прислати всі свої п р а ц і на виставу²⁷. Коштів висилки не оплачуйте, а адресуйте пакунок просто на ім'я проф. Шухевича. Зробіть се якнайшвидше. За цілість і точний зворот Ваших праць гарантуємо Вам оба з Шухевичем. Все буде установленно в замкненій шафі, і ніхто того не буде рушати.

Коли Ви не відіслали ще 1 екземпляр 3 № «Життя і слова», то будьте ласкаві передайте його д-ру Полівкові, котрого адресу я десь загубив.

Бібліографію Ваших праць я опублікую в «Ж [иті] і слові»²⁸ для відома наших учених.

Цілую Вас.

Ваш

Ів. Франко.

29/5 94

№ 9

Прага, 21 липня 1895 р.

Дорогий друже!

Оце я в Празі. Чую, що Ви також тут. Як би нам побачитися? Я буду нині пополудні в Divadle²⁹, завтра рано на виставі, то загляньте до павільйону журналістичного. Поклони від Вашої сестри і швагра!³⁰

Ваш

Др. Іван Франко.

Неділя, д [ня] 21/VII 95

№ 10

Прага, 26 липня 1895 р.

Дорогий Друже!

Лист Ваш і карточку одержав. Дуже жаль, що не міг бачитися з Вами в Празі. Не застав також ані Зібрта, ані Масарика³¹. Сьогодні виїжджаю до Відня, а відти до Львова. Жалую дуже, що не можу заїхати до Вас, але у мене нема ані хвили вільного часу, а в Празі сидючи, я не робив нічого, тільки дивився. Не знаю, чи знаєте вже, що міністерство не затвердило моєї габілітації на доцента руської літератури на університеті/Я не дуже-то й плачу, бо чуюся знов по-старому свобідним. Та все-таки жаль, що не буду міг посвятити своєї праці і сили тому ділу, до котрого найбільше маю охоти.

Чи одержали IV кн [игу] «Ж [итя] і сл [ова]»? Цілую Вас сердечно і поздоровляю.

Ваш

Ів. Франко.

Прага, д [ня] 26/VII 1895

Примітки

1. Датується на підставі помітки на автографі/.
2. До с. Вовкова.
3. Праця польського етнографа О. Кольберга.
4. У Кракові М. Павлик упорядковував бібліотеку польського поета Ю. Крашевського.
5. Невстановлена особа.
6. Світлина зберігається в сімейному альбомі Івана Франка.
7. Лист Ф. Ржегоржа до І. Франка від 29 серпня 1888 р. (див.: Зв'язки Івана Франка з чехами та словаками. Братіслава, 1957, с. 522-524).
8. І. Франко мав намір видати на початку 1889 р. в серії «Moravska biblioteka» збірку праць Ф. Ржегоржа з українського фольклору та етнографії. Ф. Ржегорж радився з І. Франком щодо назви збірки та коректури статей і мав приїхати в цій справі до Львова.
9. Карел Гавлічек-Боровський (1821—1856), чеський поет і громадський діяч. У журналі «Товариш», 1888, № 1, с. 30-31, опубліковано перекладені І. Франком епіграми К. Гавлічка-Боровського «Пророк Йона» та «Осторога».
10. У сатиричній поемі К. Гавлічка-Боровського описано історію його арешту в грудні 1851 р. і заслання до глухого тірольського містечка Бріксена, де була тюрма для політичних в'язнів. Оскільки «Товариш» перестав виходити, цей переклад опубліковано в журналі «Жите і слово», 1894, кн. 1 (з датою: «Львів, у сентябрі 1888»).
11. Ф. Ржегорж узявся виконати це замовлення, але у зв'язку з тим, що видання журналу «Товариш» припинилося, його життєпис К. Гавлічка-Боровського не був використаний І. Франком. У журналі «Жите і слово» було надруковано тільки текст «Тірольських елегій». Випускаючи свої переклади з К. Гавлічка-Боровського окремим виданням (Львів, 1901), І. Франко додав до них свою власну передмову і короткий життєпис чеського поета.
12. Франтішек Палацький (1798—1876), чеський історик і політичний діяч. К. Гавлічек-Боровський почав листуватися з ним одразу після прибуття до Бріксена.
13. В листі від 29 серпня 1888 р. Ф. Ржегорж просив довідатися, чому йому не надсилають згаданих часописів.

14. Андрій Франко, найстарший син Івана Франка, який народився 1887 року.
15. Датується за поштовим штемпелем на листівці.
16. Один з фольклорних записів, надісланих Фр. Ржегоржу.
17. Стаття була надрукована в журналі «Česky Lid», 1895, т. IV.
18. У журналі «Киевская старина», 1889, кн. 8, 9, надрукована стаття українського етнографа Михайла Калиновича Васильєва (1863-1912) «Рекрутчина в малорусской песне» (атнографический очерк).
19. «Музей королівства чеського» (чеськ.).
20. Мова йде про науковий журнал, що виходив у Празі з 1827 р. під назвою «Časopis Musea Království českého», а у 1855-1919 рр. під назвою «Časopis společnosti vlasteneckého Museum v Čechách». Видавався чеською і німецькою мовами.
21. Поетами (чеськ.).
22. Ні статті про чеського поета, драматурга і перекладача Ярослава Врхліцького (1853—1912), ні перекладів його творів у журналі «Житє і слово» вміщено не було.
23. Переклад І. Франка поеми К. Гавлічка-Боровського під заголовком «Цар Лаврін» був вміщений у журналі «Житє і слово», 1895, кн. 1.
24. Портрет Франьо Рачкі (1828—1894), хорватського історика і політичного діяча в третьому номері журналу «Житє і слово» не був вміщений.
25. Ілюстрований журнал, виходив у Празі в 1884-1930 рр.
26. Портрет і біографія К. Гавлічка-Боровського в журналі «Житє і слово» не були вміщені.
27. Йдеться про промислову, сільськогосподарську та культурну виставку, що відбулася у Львові в червні — серпні 1894 р. Відомості про неї І. Франко подав у своєму огляді «Сучасна хроніка. (Вистава. Русини і поляки. Зїзди і торжества. Віче мазурське)» в журналі «Народ», 1894, № 16.
28. В журналі «Житє і Слово» бібліографія праць Франтішека Ржегоржа не була опублікована.
29. Театрі (чеськ.).
30. Марії та Людвика Дошлих, які на той час жили в Стрию.
31. Ченек Зібрт (1864—1932) і Томаш Массарик (1850—1937) були тоді професорами Празького (Карлового) університету. І. Франко знав їхні праці, листувався з ними.

Франтішек Ржегорж

*01. Ф.Ржегорж 1891р.
З фондів музею
І.Франка у Львові*

*02. Ф.Ржегорж 1888р.
З сімейного альбому
І.Франка*

03. Село Вовків. Тут був став, у якому ловив рибу І.Франко. На горизонті - хутір Грабник

**04. Костел Марії
Магдалини в селі
Вовків**

05. Мати Ф.Ржегоржа

06. Людвик Куба. Церква у Вовкові

Тут колись знаходилось товариство Просвіта

Шафа Ф. Ржегоржа в НТШ

книги у шафі Ф.Ржегоржа

Rodný dům Fr. Řehoře.

Pamětní deska.

Відкритка, випущена з нагоди відкриття меморіальної дошки.

и Сергею Павловичу.

Щиро дякуюся

ЗМІСТ

Вступне слово.....	3
Дорога Корнила Устияновича	7
Листи Корнила Устияновича до Францішки Михалюк.....	71
Корнило Устиянович у Буцневі	102
Доля Франтішка Ржегоржа.....	190
Листи Івана Франка до Франтішка Ржегоржа.....	259

ГОРЯК Роман

ПРИЗНАЧІТЬ З ВОВКОДА

**Це видання здійснене за підтримки
Генерального консула Чеської республіки у Львові
п. Давида Павліти
та завдяки фінансуванню співвласника
чеської фірми ADASUKR
п. Іржі Коваржа,
а також
*п. Андрія Луцина, п. Віталія Польчина,
п. Юрія Гонтаря, п. Олега Козута, п. Богдана Любаса,
п. Сергія Павлова.***

Щиро дякуємо

Фонд «Львівська друкарня» Львівська друкарня

ТОВ «Львівська друкарня» Львівська друкарня
вул. М. Довгого, 18 м. Львів, 79002

Свідоцтво про державну реєстрацію підприємства з обмеженою відповідальністю ДР № 408 від 07.04.2001.

Вступне слово.....	2
Дорога Каринка Устимівна.....	7
Джети Каринка Устимівна до Францізи Михайлівни.....	71
Каринка Устимівна у Львові.....	102
Домі Францізи.....	190
Дисти Івана Франка до Францізи Михайлівни.....	259

ПРИЗАБУТІ З ВОВКОВА

Це видання здійснене за підтримки
Генерального консула УкРАЇНСЬКОЇ РЕПУБЛІКИ у Львові
і Львівської області
та за підтримки фінансуванням співвласницької
укРАЇНСЬКОЇ фірми ADASUK
і ТОВ «Львівська
в таток»
і Андрія Ірчиня, і Віталія Назарюка,
і Юрія Конюха, і Олега Козуба, і Богдана Лаврика,
і Сергія Назарюка.

Щиро дякуємо

Формат 60x84/16. Ум. др. арк. 16.0. Зам. № 137479.

ТзОВ «Західно-Український Консалтинг Центр»
вул. М. Драгоманова, 18, м. Львів, 79005
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 408 від 09.04.2001.

ISBN 978-966-1518-51-2

9 789666 151851